

ALEXANDRU DAVILA

Vlaicu - Vodă

COLECTIA LYCEUM

EDITURA ALBATROS

care iar fi sfătuit să aștepte maturizarea spiritului artistic. Dar antrenarea acestui martor este ulterioară morții acestuia.

O operă minoră este pantomima-balet *Beasadea cu domnița din vis*, avînd o unică reprezentare în 1911, cu și pentru obișnuiții palatului din Cotroceni. Cele trei tablouri, beneficiind de adaptările lui Gh. Dinicu din compozitori clasici sau la modă concentrează câteva personaje de basm românesc într-un conflict de feerie muzicală vieneză tradiționalizată încă prin Raimund. Un Făt-Frumos fără înclinații domestice refuză să sărute o Muiă a pădurii blestemată să iubească și bătrînește și ajunge să fie blestemat la rîndul său un vis fi aduce o domniță pe care o va regăsi în realitate; o căsătorie reactualizează posibilitățile de damnare ale vrăjitoarei care finalmente își va descoperi un sentiment de milă față de îndrăgostiți, ceea ce va declanșa mila divină față de ea însăși, prin care e transformată într-o fată frumoasă. Această acțiune e simplă și clară în condițiile în care se acceptă simplitatea prezentei de specie: ceea ce se oferă este ceva între superficialitatea interludiilor clasice și mondenitatea folclorizată a timpului. Dar textul e mai mult literatură decît scenarii profesionist; sub acest aspect ar fi de reținut umorul din prezentarea slugilor Beasadea și Beasadei (folosit în linia mucalitismului popular); de altfel, Beasadea a fost interpretat chiar de Davila.

Un alt text dramatic este *Sutașul Troian* primul și unicul act dintr-o proiectată dramă în cinci acte. În afara acestui text, există, în sfîrșit, *Vlaicu-Vodă*. Davila dorise să compună o trilogie istorică, despre care vorbește pe larg în *Scrisori către un actor* (*Trilogia Mircea domo* etc.). Este interesant că informațiile cuprinse în aceste foiletoane apărute în 1919 ar fi fost pentru prima dată emise cu aproximativ 12 ani în urmă într-o adunare literară de la „Berăria Cooperativă”. Martorii nu sînt nominalizați. Oricum, la cererea mesenierului Davila vorbește despre trilogia *Mirciada* în care

najele centrale ale pieselor ar fi fost Vlaicu, Dan și Mircea cel Bătrîn. Într-o variantă inițială, trilogia ar fi purtat titlul *Român Grue* și ar fi avut drept conținut toată istoria românilor; proiectul i se pare imposibil de realizat, și va face din Român Grue un personaj simbolizînd straturile sociale cele mai profunde ale țării. Mircea cel Bătrîn urma să constituie personajul dezvoltat de-a lungul trilogiei către imaginea istorică familiară posterității; poate că noutatea propusă de Davila în ipotezele sale scenice era prezentarea unui personaj shakespeareian din seria candidaților la putere; Mircea "...voia domnia prin orice mijloc, voia coroana pe-a oricui. Pofta asta de suveranitate putea să-l ducă departe. Istoria ne lasă să înțelegem că l-a dus departe."

În afara trilogiei amintite, aceleiași epoci i-ar aparține *Sutașul Troian*, din care a redactat numai primul act. Și despre această dramă s-a afirmat că ar fi fost scrisă sau cel puțin povestită de Odobescu (v. și *Pro domo, Scrisori*)... În propria caracterizare, *Sutașul Troian*, în care nu se respectă 'autenticitatea documentară', nu e o dramă istorică propriu-zisă, ci numai un fel de "vignetă", o "ilustrație" a conflictelor interne proprii unei epoci avînd drept pretext un episod din războiul Banoveților. Vlad Dracul promite fiului său Radu Turcitul, care i-a salvat viața în încăierarea de la Glava, să-i împlinească prima dorință: aceasta e Dina, fiica sutașului Troian logodită cu Stancu, fiul lui Dan. Acceptarea ar însemna pierderea unui partizan și prieten. Stancu și Dina sînt răpiți în timpul slujbei de la Cozia. Drama ar fi concentrat o serie de probleme prin personaje ilustrînd probabil articulațiile unei acțiuni dramatice în stil romantic, iar ideologic ar interesa conflictele politice tipice unei feudalități oscilînd între comportamentul arbitrar și subiectivitatea rezolvării unor probleme decisive pentru soarta unui popor, amenințat de distrugere prin vecini dușmani și puternici. *Sutașul Troian* ar fi ilustrat drama boierului credincios domnului și domniei, care-și vede spulberate

iluziile și în privința individului și a instituției reprezentate prin el. E o tragedie pură, finalizată fabulos, într-un fel de apoteoză negativă: Sutașul Troian s-ar fi pierdut în apele Oltului cu fiica și ginerele mort, lîngă cetatea sa asediată de soldații lui Ioan Corvin. Planul piesei e grandios, impresionant, impecabil. Dar piesa lipsește. În lipsa celorlalte patru acte, primul act e interesant mai mult ca o provocare a imaginației decît ca o realitate literară.

Ceea ce e scris, actul întîi, pune abia premisele conflictului. Stancu, logodnicul Dinei, fiica Sutașului, conduce o acțiune armată a boierilor contra lui Vlad Dracul, autorul multor nedreptăți de cînd are domnia. Aceasta se face fără știrea lui Troian, partizan al fostului domnitor Dan, ucis de Vlad, al cărui fiu e în realitate Stancu. Troian ignoră și ascendența lui Stancu și acțiunea lui; nu i se divulgă aceste lucruri pentru că el respectă orbeste instituțiile țării și automat pe cei ce le reprezintă, indiferent de ultragiile făcute de aceștia. Situațiile sînt complicate istoric și politic prin evidențierea aspectelor negative din domnia lui Mircea cel Bătrîn odată cu Stancu a cărui familie avusese de suferit. Complicații în sensul tensiunilor dintre datorie și pasiune, dintre dreptate și convențiile existenței tradiționale apar spre sfîrșitul actului, cînd se anunță venirea lui Vlad Dracul la cetatea lui Troian. Stancu nu se poate răzbuna pentru că amîndoi sînt oaspeții Sutașului. Din punct de vedere literar, s-ar reține evocarea luptei eșuate de la Glava, care amintește prin dinamism și culoare de reconstituirea similară din *Scrisoarea III* de Eminescu. Conducerea personajelor este impecabilă dramatic, deși două sau trei neologisme deranjează nu neapărat spiritul epocii sub aspectul reconstituirii documentare, cît atmosfera piesei, mai ales în cazul unui autor de tip tradițional.

A generaliza pornind de la un fragment e însă imposibil, dacă el nu e cumva rezultatul unei concepții anume, bunăoară a celei romantice care considera fragmentul

drept o posibilitate de realizare artistică și indiciul unei concepții de cuprindere totală a realității și ficțiunii. Așadar, rămîne *Vlaicu-Vodă*, piesa terminată, independentă, dar virtualmente aparținînd unei trilogii față de care ea însăși e numai un fragment.

Vlaicu-Vodă ar avea întrucîtva soarta *Cîntării României*: au existat și vor mai exista desigur istorici literari care se vor ocupa de paternitatea dramei, și vor mai fi unii care se vor strădui să afle cît îi aparține lui Alexandru Odobescu și care este aportul lui Alexandru Davila, dacă drama era mai bine să fi fost numită *Doamna Clara* după Odobescu, sau *Vlaicu-Vodă* după Davila. Dar aceste lucruri ne preocupă prea puțin; ne interesează în schimb faptul că piesa există ca un moment al literaturii dramatice românești.

Privită în sine, piesa are puține cusururi; privită într-o raportare istorică, ea are unele — dacă se ține seama de un plan universal — ce pot fi însă lesne convertite în calități pentru existența națională a literaturii. Piesa a fost jucată pentru prima dată la 12 februarie 1902 pe scena Teatrului Național din București, unde desigur că au venit spectatori purtînd fracuri și jobene, pantofi de lac și un anumit tip de rochii lungi; această dramă apare după ultimele producții ale unor Ibsen și Strindberg, și cam în aceeași vreme cu piesele de apogeu semnate de Hauptmann, Maeterlinck, Shaw sau Cehov. Ea are prin urmare neajunsul de a fi apărut cu trei sau patru veacuri mai târziu decît trebuia și sîntem obligați să recunoaștem că întîrzierea e totuși relativ mare. Să nu ne mire, deci, că piesa lui Davila prezintă un caracter limitat într-o epocă de modernizare generală a lumii și de refuz sau de subminare parodică a teatrului istoric; dar nu ne putem împiedica să ne pară rău totuși că problemele de care se ocupă dramaturgul sînt acum în aparență probleme strict naționale, mai ales că aceleași probleme ar fi fost în vremea unor Calderon, Corneille sau

Shakespeare definatorii pentru umanitate și chiar pentru univers.

Dacă ignorăm pe cît ne e cu putință această leșire din universalitate, vom ajunge lesne și la însușirile piesei: sînt însușiri ce țin de matca stilistică a unei națiuni, de problematica organică a acesteia, peste care nu se poate trece decît cu o mare pagubă pentru înțelegerea eului colectivității respective. Drama reflectă fără îndoială evenimente consumate într-un anumit moment istoric; dar confruntarea lor cu evenimentele altor momente ne conduce la ideea existenței unor stereotipuri. Repetiția dă naștere la rîndu-i ideii de problemă; prin inversare, această problematică primește în sfîrșit un caracter politic concret, de la un moment la altul pînă în contemporaneitate. Davila pare să continue din acest punct de vedere pe Alecsandri din *Despot-Vodă*, pe Hasdeu din *Răzvan și Vidra*, și să se dezvolte simultan cu Delavrancea din trilogia sa dramatică; realitatea este că mai mult decît oricare altul, autorul lui *Vlaicu-Vodă* intuiește caracterele esențiale ale problematicii politice românești. De-abia după el va începe ilustrarea acestei problematici prin Victor Eftimiu din *Ringala*, prin Mihail Sorbul din *Letopiseșii*, și îndeosebi prin Eugen Barbu din *Principele*. Să vedem prin urmare care sînt aceste probleme și să urmărim simultan sensibilizarea problematicului. Căci, în fond, drama există atît cît există această posibilitate a estetizării unei problematici printr-o tehnică adecvată. Vom parcurge deci deopotrivă dezvoltarea evenimentelor și reprezentarea lor estetică, montajul dramatic și valoarea lui de reprezentare. Ne interesează mai puțin valoarea documentară a piesei, efortul depus în reconstituirea unei atmosfere, sau ne interesează în măsura în care-l interesează și pe Davila: adică exact atît cît este necesar pentru a structura datele unei probleme prin relative evenimente istorice. De altfel, relativitatea faptică are o mare importanță, în măsura în care atestările puțin numeroase dau ima-

ginației posibilitatea să completeze în sens fenomenologic, transformând printr-un aranjament ipotetic pe atunci în oricând, prin miza pusă pe valoarea de continuitate a lui aici.

Dar să lăsăm întâmplările piesei să se desfășoare și să se închege în jocul lor specific. Muntenii s-au aflat într-o expediție în Transilvania, supusă de către regele maghiar, și au avut sorti de izbândă zădărniciți însă de o trădare: doamna Clara dă ordin să se retragă o parte din armată și astfel este slăbită puterea de luptă a românilor. Prințul ungar Mikloș este anunțat de acest lucru, și masacrarea resturilor taberei române sau uciderea lui Nicolae, fratele domnului, devin niște posibilități la îndemîna lui. Apoi, doamna Clara închină țara regelui Ungariei și bisericii catolice, cheamă trupe străine și-l transformă pe Vlaicu într-un vasal. Țara este astfel înstrăinată de trei ani, și ne aflăm în anul de grație 1370. Boierii, cîți nu sînt întemnițați, sînt umiliți, cîrtesc și complotază; luîndu-se după aparențe, ei îl acuză pe domnitor de lașitate și îngăduință. Pe de altă parte, se zvonește că Vlaicu își pierde vremea împreună cu Grue pentru a aduna o comoară, lăsînd astfel țara în seama mamei sale vitrege, ale cărei acțiuni sînt în fapt ordonate de baronul Kaliany, solul regelui maghiar. Guvernarea acestora este însă aparentă. În deplinătatea facultăților sale mintale, Vlaicu contracarează ițele străine prin Grue, sfetnicul său taciturn și fanatic. Din cele enunțate pînă acum se conturează originea tensiunilor dramei. Dacă politica înseamnă un joc al relațiilor, ea nu este mai puțin unul al conflictelor neutralizate sau aprofundabile; dacă drama este un joc de personaje, ea nu este mai puțin unul al tensiunilor. Și, în genere, cu cît tensiunile interpersonale, intergrupale și internaționale vor fi mai numeroase, cu atît valoarea dramatică va crește, căci cu cît complexul de articulații umane va fi mai mare, cu atît mai dificil de rezolvat va fi el. Piesa figurează așadar un prim antagonism funda-

mental: acela între suzeran și vasalul care aspiră către o dezvoltare liberă, independentă. Din acest joc prim de tensiuni decurg toate celelalte: între două religii, între două spiritualități, între două civilizații, între categorii de indivizi avînd mentalități opuse.

Cum se poate lupta împotriva unei asemenea forțe brutale și totodată subtile? Evident, prin soluția occidentală a eroismului exterior, misionarist-militar, sau prin eroismul inteligenței diplomatice, servită la momentul potrivit și de forța fizică. Românul, s-a observat de multe ori, este prea inteligent pentru a-și asuma mitul misionarismului armat chiar și pentru apărarea propriei țări: metoda lui predilectă va fi aceea subordonată unei diplomații externe și interne flexibile, materializată prin gînduri care nu se traduc în fapte și prin fapte care nu lasă să transpară intențiile finale. De aici, posibilitatea transformărilor care nu se lasă bănuite, a aparențelor devenite insesizabil esențe și invers; de aici, dramatic vorbind, posibilitatea declanșării unor tensiuni care fac drama.

Vlaicu-Vodă cunoaște deci o tensiune între domnitor și doamna Clara, o tensiune însă mascată vreme multă prin disimularea impecabilă a supunerii smerite din partea lui Vlaicu; apoi, o tensiune între boieri și grupul doamnei Clara și, în sfîrșit, o tensiune între boieri și masca lui Vlaicu modelată pentru raporturile față de doamna Clara. Desigur, se vor manifesta și alte tensiuni marcînd raporturile familiale sau pur și simplu poziționale: ele vor fi amintite pe parcurs. Drama debutează în momentul în care situația explozivă pare a se fi constituit, cînd tensiunile principale trebuie rezolvate sau măcar convertite temporar prin alte distribuții. Iată-i așadar pe boieri adunați într-o noapte conspirativă: sînt tot felul de boieri, e de față reprezentantul bisericii și Groza, boierul moldovean exilat care caută să reinstaureze dreptatea și pe pămîntul natal. Groza este cel care propune să se ceară lui Vlaicu o alegere între țară și doamna Clara și tot el indică

un nou suveran pentru Moldova prin persoana lui Mircea. Dar Pala, un spion al doamnei aflat la postul său, este prins: în cursul controverselor privind soarta sa, el încearcă să fugă, nu reușește și atunci apelează la Mircea, aflat și el în împrejurimi. Pala este deocamdată salvat, boierii îi propun direct lui Mircea scaunul Moldovei și, prin intermediul tânărului de douăzeci de ani se creează o nouă tensiune: el este constrâns de fapt să aleagă între domnia asupra unei colectivități și domnia asupra iubirii prin Anca. Iată prin urmare o situație dilematică în sensul eroismului cornelian; altfel, trecerea lui Mircea de la jocurile cu mingea și de la pasiunile tinereții către perspectivele domniei, amintește și de dialectica shakespeareiană a mutațiilor absolute: el nu e deocamdată decât un Henric care ezită să treacă de la divertismente la gravitate, care refuză domnia stîrnind disprețul justificat al boierilor.

O nouă tensiune în desfășurarea subiectului vine apoi din exteriorul complexului de personaje intrate în joc: sora și cumnatul lui Vlaicu, ostatici pînă atunci la Gomneh, sînt eliberați grație purtării exemplare a domnului față de regele Ungariei și urmează să sosească în trei zile. Sosirea lor echivalează cu eliberarea domnului de grija disimulării pe care și-o asumase doar din dorința de a-și scăpa pe cei apropiați. Înaintea lor ar trebui să sosească un mesager care să-i anunțe și lui Kaliany noua situație; acesta dispăre suspect dar foarte util în Olt, astfel încît Kaliany devine la rîndu-i un fel de ostatec. Pe de altă parte, de dincolo de Dunăre pornește spre Curte o frumoasă solie alcătuită din o mie de oameni înarmați, care au misiunea de a o cere în căsătorie pe Anca din partea voievodului Simon Stareș. Acumularea acestor noi fapte generează astfel noi conflicte, realizate deocamdată într-un mod latent, prin pregătiri psihologice. În alt plan, plîngerile lui Miked, banul Severinului și delegat al boierilor conspiratori, sînt ascultate de Vodă, care-l înveștește cu dreptul de a spune ce vrea din partea sa celor nemul:

tumiți. Miked boicotează în consecință deciziile Clarei, care vine la rîndu-i să ceară socoteală lui Vlaicu. Doamna pretinde pedepsirea citorva zeci de boieri pentru încercarea de asasinare a lui Pala, dar Vlaicu i-l făgăduiește numai pe Groza, care ar fi fost capul răutăților. Arestat, Groza e de fapt înarmat și ținut ascuns pînă la clipele decisive. Clara cere în schimbul rudelor, pe care le crede încă prizoniere, privilegiul pentru Ludovic de a construi o cetate la Severin și renunțarea la sprîjinul acordat lui Strașimîr, voievodul de Vidin și soțul surorii lui, care e și fata Clarei. Cererile Clarei sînt prin urmare cunoscute și eterne: concesiile înrobitoare, construirea de baze militare pe teritorii străine cu scopul de a înrobi noi popoare.

După cum se poate observa, antagonismul principal e avansat prin descompunerea lui în multe și mici antagonisme provocînd situațiile dilematice: sancționarea sau absolvirea boierilor, cedarea sau păstrarea ființei naționale, respectarea sau ultragierea unor poziții familiale. Conflictul se desfășoară în mod firesc pe mai multe planuri, poate pe prea multe, dînd în orice caz sugestia complexității realizării politice și, automat, tensiunile dramei. Kaliany află de sosirea soliei peșitoare dinspre Dunăre și nu ignoră faptul că legătura de rudenie dintre doi suverani va fi și un mijloc de consolidare a două state. Clara nu crede că Vlaicu ar poseda deocamdată vreo informație în privința soliei și cu atît mai puțin e în stare să accepte disimularea domnului; în noua situație, ea o încurajează pe Anca în dragostea pentru Mircea, și consimțămîntul ei are rolul de a sabota posibila legătură interstatală. Dar exact acum Mircea se află într-un fel de balansoar afectiv cu Anca: disprețuit de boieri cu o noapte în urmă, sufletul îi e catalizat de ideea puterii domnești și visul de mărire începe să-l întunece pe cel de iubire. Planurile lui Vlaicu în legătură cu Anca sînt cunoscute de el odată cu reînnoirea mai vechii alternative, moldovenii solicitîndu-l din nou pentru înlocuirea lui Lațcu.

Dar Mircea cere boierilor să se revolte și împotriva lui Vlaicu, motivația sa fiind de data această dictată de interese pur personale. Exact în momentul în care boierii sînt cîștigați de planul lui, se naște însă o nouă tensiune temporară: în plenu noii adunări apare doamna Clara care este și ea de acord cu anularea domniei lui Vlaicu pe care o vede printr-o soluție radicală: asasinarea acestuia în aceeași noapte. Propunerea displace boierilor, care vor doar o detronare cîstită. Modelată perfect pe situație, cîștigînd efemer un ascendent asupra asistenței, Clara se repliază, devenind din nou disprețuitoare și Pala primește însărcinarea de a-l ucide pe Vlaicu. Boierii ajung să se spovedească domnului; Mircea nu-i urmează și pentru el Anca apare din nou propunînd fuga, de data aceasta acceptată. Exact atunci cînd era nevoie, se ivește însă și garda care-l arestează în numele lui Vodă, și Pala mai are încă timpul să-l asigure că a doua zi va fi domn. Boierii sînt iertați de Vlaicu, dar absolvirea este la rîndu-i o alternativă care are drept preț sancționarea Clarei prin boieri, domnul păstrîndu-și în continuare mîinile curate. Este însă și momentul ca în prezența boierilor, domnul să-și deschidă faimoasa culă din care ies o serie de viteji înarmați, despre care se credea că sînt închiși, și pe care Vodă îi pregătise pentru o revoltă împotriva cotropitorilor. Tot acum, pentru ca acumularea de loviturii teatrale să fie și mai strivitoare, apare și Drăgomer, un luptător mazilit de Clara, care apăraseră patru decenii granițele țării. Vestmîntul de catolic minorit îl face necunoscut la început; boierii se iau din nou după aparențe și domnul îi muștră din nou. Se ivește din culise și Anca mărturisind lui Vodă partea ei de vină din faptele necugetate ale lui Mircea, izvorîte din iubire; Vodă acceptă bucuros situația și, sacrificîndu-i iubirea, o iartă cu condiția să-l ia de bărbat pe Simon Stareș. Cînd ea e consolată cu jertfa, își face intrarea și Mircea, pocăit, deconspirînd planul Clarei de ucidere a domnului prin pumnalul lui Pala. Este chemată

Clara și, ca într-o scenă din Dumas-tatăl, se reconstituie istoricul faptelor de după prima ei trădare. Jocul cu cărțile pe față e, în sffrșit, și un bun pretext pentru a confrunta odată cu cele două personaje două concepții asupra guvernării: prin sprijinul pe tradiție sau prin opțiunea pentru o schimbare radicală, ruptă de realități, așa cum o practică doamna Clara. Vlaicu e susținut în dispută de țară; Clara de regele Ungariei. Teatral vorbind, scena e rezolvată mai ales prin intervenția lui Mikeș, care dă o definiție a tradiției poetizată fără cusur. Doamna Clara iese înfrîntă din această confruntare, dar ura ei este sporită. Vlaicu nu ignoră complotul care urmează să-i aducă moartea și asistă cu calm cum atentatorii prinși în cursă sînt măcelăriți. De-abia acum poporul inexistent pînă atunci e informat; doamna Clara e în continuare liberă, detașamentul lui Kaliany e dezarmat și arestat; baronul se încapăținează o vreme să fie trufaș și apostrofează chiar pe domn, dar lucrurile se lămuresc repede și pentru el, cel care se va întoarce singur în țara lui. Partizanii Clarei încearcă eliberarea arestaților. Închisoarea e însă probabil deschisă chiar din ordinul domnului, căci evadații sînt întimpinați de mulțimea înarmată tot din ordinul domnului de către Grue. Din masacrul genial organizat scapă, iarăși, doamna Clara. Dar ea cunoaște de acum explicația machiavelică a păstrării ei în viață de către Vlaicu? „Nu mai sunt primejdioasă, deci am voie să trăiesc“. Doamna Clara va fi închisă la Snagov, ca o „fiară“. Pentru ca lucrurile să se lămurească global, se pregătește ad-hoc și campania de eliberare a Moldovei și se epuizează posibilitățile situaționale prin apariția soliei lui Simon care cere pe Anca. Mircea încearcă să-l înjunghie pe Vlaicu; acesta e salvat de Grue care moare în locul lui. Vlaicu nu-l pedepsește nici acum pe Mircea, care de altfel cere îndurare: în viață fiind, el va lua locul dispărutului Grue lîngă domn.

Caracterele personajelor oferă într-o mare măsură posibilitățile de ilustrare a tensiunilor conflictuale. Determinând direct sau indirect acțiunile celorlalte personaje, în centrul piesei se află Vlaicu, alias Vladislav IV Basarab, fiul lui Alexandru Basarab, învingătorul glorios al lui Carol Robert, tatăl lui Ludovic I, suveranul maghiar contemporan lui Vlaicu. Domnul țării Românești reprezintă tipul de guvernare care-și găsește un fond universal într-un machiavelism aproximativ, echivalent însă unui orientalism specific, și în identitatea națională particularitățile relevante. Prin el literatura română își are primul personaj care se află în fața marilor probleme eterne: unificarea teritoriilor de limbă română, alianțele posibile pentru apărarea integrității ființei naționale, colaborarea în Balcani. În acest nod de complicații și de instabilități funciare, condiția de existență a suveranului este minată și de relativa sa determinare în raport cu celelalte pături sau clase care-l pot priva de exercitiul funcțiunii: "Ce e domnul? O păpușă fără preț. / Spargeți-o: ne-om face alta!" Reflecția aceasta, datorată domnitorului, nu este mai puțin a oricărui personaj similar dintr-o piesă istorică shakespeareiană. Într-o țară aservită, când boierii nu au destulă competență pentru marile jocuri politice, când însăși familia „suveranului” este divizată după interese mai mult sau mai puțin personale, domnul trebuie să se gândească singur la destinul țării, care nu e mai puțin șansa sa de a exista superior, dar care altfel se poate confunda cu destinul propriei familii. „Sfînt se face orice mijloc pentru-a țării apărare!” este deviza domnitorului, o deviză machiavelică ce trebuie fără îndoială puțin retușată. Practic, Vlaicu este promotorul apărării prin disimulare, prin supralicitări ale supunerii, prin refuzul agresivității exteriorizate. El vrea să câștige fără lupte inutile, fără glorie antumă, prin diplomația echilibrului. Orice zăngănit de arme, afirmă el, ar deștepta atenția celor de afară. E fericit atunci când

nu e obligat să dea o decizie categorică într-o situație dilematică, dar el însuși devine astfel un complex de tensiuni, de iradierii dilematice. Conduita față de doamna Clara e smerită; el își arată cealaltă ipostază în raporturile cu Grue, oglinda sa. Față de boieri e binevoitor, înțelegător, probînd însă o ambiguitate marcată prin chiar univocitatea masei boierești încă-pabilă să prindă sensul complicatei dualități. Aflat undeva deasupra tuturor, înțeles de ceilalți întotdeauna în funcție de un moment anume și niciodată în viziune, Vlaicu în ipoteza lui Davila aparține rasei marilor conducători pentru care raționamentele politice se bazează pe scepticismul superior apt să facă din oamenii supuși și chiar din sine nu atît personalități cît figuri și instrumente de manevrat într-un uriaș și frumos spectacol colectiv. În acest sens, Vlaicu poate fi comparat cu Cezar văzut de Shakespeare sau cu Romulus cel Mare văzut de Dürrenmatt; iar dacă piesa este considerată în aspectul ei pur fictiv, comparația își poate găsi un termen în Prospero din *Furtuna* shakespeareiană.

Doamna Clara, soția lui Alexandru Basarab și mamă vitregă a lui Vlaicu, este deja personajul univoc, ilustrînd monotonia rigidității trufașe.

În activitatea sa distructivă, Clara este ajutată de baronul Kality; solul ungar e plămădit din aceeași materie caracterologică simplă, evidențiind și mai mult forța suplă a lui Vlaicu. Kality îl disprețuiește pe Vodă fără să se ostenească să-l observe mai atent. Vlaicu, în schimb, îi laudă vestmintele strălucitoare ignorînd capacitățile intelectuale ale celui alt, și Kality este anihilat în modul cel mai eficace.

Grupul boierilor este prea puțin plasticizat. Lipsesc individualitățile, personajele definindu-se mai ales prin replici ale căror idei sînt însă lesne interschimbabile. Boierii sînt de fapt aduși în scenă pentru a schița configurația sociologică; puterea le este altfel nulă și oscilațiile lor de situare politică sînt elocvente. În

fapt, ei reprezintă destul de exact condiția unui grup social inferior puterii absolute aflate în plin proces de afirmare în stat. Grue, sfetnicul cel mai apropiat de domn, e un fanatic și un taciturn; moartea sa care-l salvează pe Vlaicu este pe măsura vieții sale nu lipsită de un oarecare mister. Groza reprezintă boierimea moldoveană mazilită care ține să-și revadă țara scoasă de sub jugul puterilor militare și spirituale străine; astfel, el e o marionetă, ca și Costea Mușat, spătarul Dragomir, Vlad Dobceanul, Manea, Aldea Algiu, Român Herescu, Murgu, Baldovin etc. Banul Miked, și el un rol ilustrativ, se diferențiază poate de ceilalți printr-o tiradă a tradiției:

Doamnă, datina străbună e mai mult decât o lege.
Domnul ce-și cunoaște țara, din chiar traiul ei culege
Obiceiuri de tot felul, trebuințe de-orce soi,
Năzuințe, doruri, vise, ure, patime, nevoi.
El le cerne, le frământă, le topește, le strecoară,
Și le toarnă, ca-ntr-o matcă, în cuvîntu-i către țară,
Din aceste vorbe-nalte, ale domnilor români,
Timp de veacuri, neamul țese datina de la bătrîni.
Pruncul, de la sîn o soarbe-n fiecare strop de lapte;
Leagănul, în care doarme, i-o șoptește-n blînde șoapte;
I-o mai spune vechiul basmu de bunică povestit;
Doina lung i-o cîntă-n frunză cînd e vîrsta de iubit;
Arcul, ghioaga din perete pururi i-o aduc aminte;
O citește-n pomenirea de pe lespezi de morminte.
Și, sub pajera cu cruce, dezmierdîndu-și visul său,
Sufletul i-o face una cu credința-n Dumnezeu!

Un personaj oarecum diferit este Mircea, viitorul Mircea cel Bătrîn, deocamdată numai nepot al lui Vlaicu și tînăr în vîrstă de douăzeci de ani. Instabilitate explicabilă prin atracțiile variate ale vîrstei și prin chemările încă nedesluite ale singelui Basarabilor; el oscilează între iubire și fascinația puterii, dar trebuie precizat că oscilațiile sale nu sînt întru totul inițiative personale, ci și efecte ale presiunii sistemului. El este pentru iubire, atunci cînd nu are

posibilitatea tronului, este atras de tron cînd acesta i se oferă, este gata pentru o sîngeroasă răzbunare atunci cînd e frustrat de iubire.

Un alt personaj singular, deși cu o circulație redusă în piesă, este Pala. Aventurier și spion, intrigant și ucigaș la comandă, altfel copil încă, Pala știe să fie diabolic și să impună personajelor, cu destulă grație, cînd iubirea, cînd puterea. Prin Pala e ilustrat un tip specific pentru literatura noastră istorică: acela al străinului aventurier, care, într-un fel sau altul cu mai multe sau mai puține puteri, la ordin sau din proprie inițiativă încearcă să influențeze istoria unei țări aflată în stagnările tradiției. Anterior, se poate reține existența unui Despot-Vodă prin Alecsandri; ulterior, un misterios cavaler francez trece prin Moldova din vremea lui Duca-Vodă în *Zodia Cancerului* de Mihail Sadoveanu, pentru ca în sfîrșit, messer Ottaviano din *Princepele* lui Eugen Barbu să nu fie în fond decât ipostaza superioară a lui Pala.

Așadar, prin caracterele acestor personaje și ale grupărilor de personaje se realizează tensiunile piesei, situațiile dilematice decurgînd paralel sau dezvoltîndu-se potrivit principiilor cauzalității. Tensiunile principale au fost deja amintite prin schițarea subiectului și descrierea personajelor. Tensiunile secundare necesită însă amănunțirea piesei, în măsura în care ele au o natură cauzală și țin strict de context. O exemplificare a corelațiilor dintre tensiunile principale și cele secundare poate fi făcută pornind de la orice punct al piesei. Iată bunăoară tabloul acestor tensiuni din actul întîi, el fiind edificator pentru întreaga piesă.

Mircea este, după cum s-a mai spus, cuplat cu Anca. Această pasiune e complicată prin situația ei într-o raportare confuză la problemele succesiunii în guvernare: fiind mezinul, Mircea nu poate ajunge domn, ci, cel mult, cîndva, ban. S-ar părea deci că Anca este o compensație pentru lipsa

tronului și tânărul își găsește în erotism o uitare pentru măririle care-i sînt atît de aproape și în același timp atît de departe. La începutul piesei se sugerează că Vlaicu este pornit împotriva lui; la rîndu-i, doamna Clara îl consideră prea tînăr și neexperimentat pentru viața politică. Totuși, Mircea, jucătorul de oină, dăduse dovadă de vitejie pe cîmpul de luptă; în sfîrșit, există o tensiune chiar între această iubire și frămîntarea generală, iubirea fiind aici situare atemporală, ieșire din conflict.

Altfel, tensiunile situațiilor sînt produse și prin clasicele denivelări, unele personaje divulgîndu-se în cadrul prezenței nemarcate a altora. Pala se află ascuns într-o scorbură și aude tot ce-și vorbesc îndrăgostiții Mircea și Anca; la rîndu-le aceștia se ascund cînd vin boierii conspiratori și la rîndu-le par a avea o poziție privilegiată față de aceștia din urmă, dar nu atît de privilegiată ca a lui Pala care, la rîndu-i, nu este chiar atît de privilegiat în raport cu spectatorul-realizatorul tuturor denivelărilor. Dar Pala este ulterior descoperit de un căușel și scos din scorbura în care se ascunsese: jocul tensiunilor în evoluția lor spre anulare se desfășoară acum în sens invers. Eliberarea spionului Clarei este echivalentă cu deconspirarea boierilor, uciderea lui e un preț prea mare pentru faptele lui și pentru profilul lor moral; pe de altă parte, dacă Pala a fost trimis acolo, înseamnă că doamna Clara știe totul despre conspirație, în afară de amănunte: tensiunea devine acum sinonimă cu amenințarea. O altă tensiune se produce în măsura în care Pala deconspirat poate deconspira pe Mircea, ascuns și el în împrejurimi și rămas într-o poziție privilegiată. Salvarea lui Pala prin divulgarea prezenței lui Mircea are drept efect însă compromiterea boierilor față de doamna Clara. Iată deci într-un singur act, un joc magistral de situații care țin în destul de redusă măsură

de gravitatea dramei istorice eroice. De altfel, piesa este construită ea însăși pe o primă tensiune care adeseori trece neobservată: acțiunile lui Vlaicu sînt de la bun început legate de răgazul celor trei zile necesare întoarcerii ostătecilor de la Gomneh. Acest interval, similar aceluia din unele comedii ale lui Shakespeare, creează un suspense și domină toate celelalte fapte care intervin între Vlaicu și Clara sau boieri. Această denivelare o realizează de fapt numai spectatorul; o altă denivelare de același tip, dar cu o circulație și mai redusă, reductibilă exclusiv în persoana lui Vlaicu, e constituită de însăși disimularea domnitorului, autenticitatea sau masca fiind divulgate doar prin vagile priviri schimbate uneori între Vlaicu și Grue, potrivit unui cod care scapă tuturor. În sfîrșit, mai poate fi menționat debutul tradițional al piesei printr-o scenă oarecum exterioară conflictului principal, pe care numai îl anunță. E tehnica dramatică a privirii concentrice mutate dinspre panoramicul social către cei care se încadrează în spectacolul propriu-zis. Moș Neagu ilustrează într-un fel infrastructura socială conflictuală: el este ecoul lumii, echivalentul corului antic. Prin această manieră de introducere laterală a conflictului principal, valoarea tensională e augmentată, sugerarea problematicii sporind ambiguitatea și punînd pe spectator în imposibilitatea, iarăși temporară, de a ghici desfășurarea întîmplărilor. Această scenă are într-un fel și rolul uverturii unei opere, prin care se anunță cîteva motive melodice fără să se spună ceva asupra subiectului.

Piesa uzează de versuri tradiționale, rimele defîind convenționalitatea academică, chiar dacă versul șchioapătă uneori. Este corect întrebuintată și tehnica de constituire a replicilor mai multor personaje într-un singur vers. Nu lipsesc, evident, tiradele

atît de iubite de romantici: Davila are însă grijă ca ele să nu fie prea lungi.

Vlaicu-Vodă are pentru momentul apariției un caracter simbolic, reactualizînd problema resurecției naționale. Dacă ne amintim că în aceeași vreme își publica Goga cele mai importante poeme, și că Sadoveanu tipărea *Șoimii*, putem înțelege mai bine funcția piesei lui Davila. Vrem să afirmăm că, pentru contemporani, Davila reprezintă în cadrul muntenesc ceea ce este Goga pentru Transilvania și Sadoveanu pentru Moldova.

MARIAN POPA

- 58 *S-a născut la Parma (Italia), Carol Davila, presupusul fiu natural al pianistului maghiar Franz Liszt și al contesei d'Agoult; cunoscută sub pseudonimul Daniel Stern.*
- 53 13 martie. *Doctorul Carol Davila se stabilește în Țara Românească, unde primește misiunea de a organiza serviciul sanitar.*
- 59 *Este numit adjutant al principelui Ion Alexandru Cuza, cu gradul de colonel.*
- 60 *Este înaintat la gradul de general.*
- 61 mai. *Doctorul Carol Davila se căsătorește cu Ana Racoviță, fiica Zincăi Golescu și nepoata lui Dinicu Golescu.*
- 62 12 februarie. *S-a născut la Golești (Muscel); Alexandru Davila; fiul cel mai mare al doctorului Carol Davila; inspector general al serviciului sanitar din Principatele Unite, și al Anel Racoviță; născută Golescu.*
- 66 *În urma examinării, de către Adunarea legislativă, a proiectului de lege, doctorul Carol Davila dobîndește cetățenia română.*
- 67 *Carol Davila a întemeiat Societatea Medicală din România, a pus bazele școlii naționale de medicină și a înființat două orfelinate.*

1869 Alexandru urmează cursurile școlii primare la Golești (Argeș) cu învățătorul Cucu Starostescu; apoi în Brașov rești, la școala luterană.

1871- Urmează cursurile gimnaziale la Institutul particular
1874 al lui V. A. Urechia, din strada Astronomului. Despre atmosfera din internatul gimnaziului, își va reaminti, cu neplăcere, în Corespondența sa.

1873 Vara. Vizitează, împreună cu tatăl său, expoziția din Viena și admiră Opera, actorii și costumele; continuă studiul limbii germane, și ia lecții de înot.

1874 13/25 ianuarie. Moartea tragică a Anet Davila. În această perioadă cunoaște marile figuri ale culturii culturale românești: poetul Vasile Alecsandri, pictorul N. Grigorescu, Șt. O. Iosif ș.a.

1876- Urmează cursurile liceului Saint-Louis din Paris;
1879 aici este coleg cu viitorul comediograf George Feydeau și cu Jacques de Feraudy, viitor societar al Comediei Franceze. La 14 ani citește „dintr-o suflare” pe Shakespeare. În anii studii pariziene leagă cunoștință cu N. Xenopol, Take Ionescu, N. Filipescu ș.a.; iar dintre prietenii săi români, de aceeași vârstă, amintim pe frații Brăiloiu, veriți săi Grant ș.a. Deși se zbate și depune mari eforturi, nu izbutește să atingă nivelul cerut de profesori.

1879 Are prilejul să cunoască pe Paul Verlaine, la berăria La Source din Boulevard Saint-Michel.

1877- Doctorul Carol Davila organizează ambulanțele armatei
1878 române.

1879 21 martie. Alexandru își anunță rudele din țară că nu a izbutit la examenul de bacalaureat.

1880 Plănuțește să se prezinte din nou la examenul de bacalaureat și continuă să vizioneze spețele de Teatru în

francez cu piesele lui Molière, în interpretarea marelui Got.

Cele dintâi versuri în franceză, Au peuplier de la maison, cuprind o rememorare sentimentală a anilor copilăriei, petrecuți în casa din Cotroceni.

1881 Este numit atașat supranumerar în centrala Ministerului Afacerilor străine.

1882 Numit atașat neretribuit la legația din Roma.

1883 În aceeași calitate este încadrat la legația din Bruxelles. Intenționează să se prezinte, acolo, la examenul de bacalaureat.

1884 Moare doctorul Carol Davila. Alexandru părăsește cariera diplomatică și este numit inspector de poliție în capitală.

1885 Demisionează. Continuă să studieze istoria și literatura. Colaborează cu cronici teatrale la Epoca, fondată în același an și la Independența română. Publică versuri în Revista literară a lui Alexandru Macedonski.

1885 5 decembrie. Alexandru Davila se căsătorește cu Hortensia Keminger, fostă elevă la Azilul Elena Doamna, întemeiat de Ana Davila.

1886 1 decembrie. Se naște Carol (Citta) Davila, cel mai mare fiu al lor.

1888 Împreună cu profesorul și bibliotecarul Nerva Hodos vizitează mănăstirea Vierșu, din apropierea Goleștilor. Se pare că tovarășul său de drum, privind inscripția de pe mormântul lui Albu Goleșcu, i-a sugerat ideea unei piese istorice.

1889 Se pronunță divorțul soților Alexandru Davila-Hortensia Keminger, în favoarea soției.

1890 Numit administrator al plășii Măcin (Dobrogea); unde se pare că s-a ocupat de prinderea banditului Lescinsky.

- 1891 Alexandru Davila este numit controlor la serviciul arhitecturii de la Eforia Spitalelor Civile.
- 1896 Tipărește Revista sportivă.
- 1898 5 martie-4 septembrie. Se îndrăgostește de Ana Pherekyde, nepoata ministrului justiției din acea vreme; familia tinerei îi înscenează un proces, cu urmărire penală. Alexandru Davila povestește aceste întâmplări în Journal intime, scris într-o frumoasă limbă franceză (tipărit în traducere românească în 1972).
- 1900 16/28 februarie. Propune lui Scarlat I. Ghica, directorul general al Teatrului Național, să i se concesioneze Opera națională, pe termen de trei ani, „fără nici o subvențiune specială, pentru a contribui la dezvoltarea și propășirea artei la noi”, „obligându-se a da pe fiecare an câte o operă absolut nouă pentru publicul bucureștean și câte trei opere din repertoriu, cîntate în întregime a lor în limba românească”.
Se mai obliga, de asemeni, să stipendieze, cu câte 300 de lei pe lună, doi elevi sau eleve de conservator, „sau a se perfecționa în arta lor pe lângă profesorii celebri din străinătate”.
- 1901 Alexandru Davila scrie Vlaicu-Vodă. După lectura piesei, la care au participat Iacob Negruzzi, D. Ollănescu-Ascanio ș.a., tînărul, pe atunci, Vasile Enescu i-a transcris actul I al piesei, iar directorul Teatrului Național, Al. Sihleanu, a primit-o spre reprezentare.
- 1912 12 februarie. Premiera piesei Vlaicu-Vodă, pe scena Teatrului Național din București, în ziua cînd autorul ei împlinea 40 de ani. Din distribuție: C. Nottara în rolul principal, Agatha Bărsescu în doamna Clara; Titi Gheorghiu în Anca, Aristide Demetriade în Mircea Basarab, Ioan Livescu în baronul Kaliany, Ioan Petrescu în Costea Mușat, V. Cernat în spătarul Dragomir și Vasile Leonescu în baronul Miked; rolurile secundare erau interpretate de tinerii, pe atunci:

Marioara Voiculescu, Tony Bulandra, V. Maximilian, Zaharia Bîrsan.
Apare ediția I-a a dramei în 5 acte, în versuri, Vlaicu Vodă, la editura Socec.

- 1902 În casele generalului Poenaru i se reprezintă actul scris în limba franceză și intitulat Le Cottillon.
- 1904 21 mai. În grădina palatului Cotroceni s-a reprezentat pantomima-balet Basmul cu domnița din vis de A. Davila, în regia autorului.
- 1905- Primul directorat al său la Teatrul Național din București.
- 1908
- 1906 Dorește să introducă la „matineurile școlare conferințele istorice sau literare apropiate cu spectacolul și aniversarea zilei”. Directoratul său a fost caracterizat de o dezvoltare remarcabilă a mișcării teatrale: înmulțirea numărului de reprezentații pe stagione (de la circa 100, înaintea venirii sale, la 250), triplarea bugetului teatrului, îmbunătățirea situației materiale a actorilor, care încep a fi retribuiți și în vacanțe.
- 1908 Este obligat să-și dea demisia din funcția de director general al teatrelor (și director al Teatrului Național din București), din pricina unei reprezentații de gală în limba franceză. Ordinul de destituire din funcție poartă data de 12 martie.
Apare ediția a II-a a piesei Vlaicu-Vodă în Biblioteca românească enciclopedică, nr. 32-34, a editurii Socec.
- 1909 Înființează Compania dramatică Davila, prima încercare de teatru nesubvenționată de stat.
La 1 august încep repetițiile, iar la 12 septembrie se inaugurează prima stagiune a Companiei Davila cu instantaneul lui I. L. Caragiale intitulat Începem și cu Stane de piatră de H. Sudermann, tradusă de Emil D. Fagure. Inovațiile aduse de dramaturgul român în montarea pieselor, indicațiile regizorale, alcătuirea repertoriului și distribuțiile cele mai reușite au

- asigurat succesul întreprinderii sale teatrale și au creat o tradiție în teatrul nostru.
Unul dintre membrii fondatori ai Societății scriitorilor români.
- 1970 Face parte din comitetul de redacție al revistei Țara nouă.
- 1911 Face parte din comitetul de conducere al S.S.R.-ului condus de Emil Gîrleanu.
- 1912 În vara anului 1912 Compania Davila se destramă din cauză că numeroși artiști valoroși (Tony Bulandra, Ion Manolescu, Romald Bulfinski etc.) se întorc la Teatrul Național.
Amintindu-și de experiența companiei sale teatrale, Alexandru Davila recapitulă: „Vream succes moral și l-am avut. Am cheltuit cu întreprinderea mea mult- puținul care îmi rămăsese de la părinți, dar am croit potecă nouă. Nu se croiește drum nou fără cheltuială.”
- 1912 18 octombrie. Al doilea directorat al lui Davila, la Teatrul Național din București, începe cu îndemnul său: “Să facem ca publicul să fie atras spre teatru, indiferent de evenimentele externe”...
- 1912 14 decembrie. Premiera lui Hagi Tudose de Barbu Delavrancea, constituie o „cădere” nemeritată; schimb de scrisori între cei doi prieteni Davila-Delavrancea.
- 1913 Înființează, împreună cu scriitorul N. D. Cocea, ziarul Rampa.
- 1913-1914 Începe în presă o campanie de denigrare a autorului lui Vlaicu-Vodă. C. D. Anghel, P. Locusteanu și alții pun la îndoială paternitatea dramei istorice scrisă de Alexandru Davila. Marele om de teatru român, întristat, declară că Vlaicu-Vodă este al său, dar nu va comite greșala de a cheltui 15.000 lei ca să tîrască de zgardă, la bara justiției, niște cerberi cu multe guri.

- 1914 Lucrează la drama istorică Sutașul Troian.
- 1914 4 ianuarie. Ministrul Cultelor și al Instrucțiunii Publice primește demisia lui Davila din funcția de director general al teatrelor: motivul principal este neînțelegerea și izbucnirile pătimașe, subiective cu care au fost întâmpinate reformele sale.
- 1914 Întemeiază Cercul bibliofil român, menit să publice capodoperele românești în ediții de lux.
- 1915 5 aprilie. Încercare de asasinat în făptuită de un slujitor al casei lui.
- 1915 20 octombrie. I se decernează premiul Teatrului Național.
- 1915-1918 Duce o viață de adevărat martir. Țintuit în jilț, autorul lui Vlaicu-Vodă dorește să se facă util țării și în această perioadă furnizează informații trupelor române (din relatările lui I. Massoff).
- 1917 Colaborează la Scena cu Scrisori către actorul X.
- 1921 Ediția a III-a a dramei Vlaicu-Vodă.
- 1923 Traduce Ulcica spartă din H. von Kleist și colaborează la revista chujeană Cultura poporului.
- 1925 Continuă să se intereseze de activitatea teatrală. Propune directorului Teatrului Național pentru Vlaicu-Vodă o distribuție din care să facă parte Calboreanu, Ana Luca, Lily Popovici și Pop-Marțian. În același an se adresează lui Ovid Densustanu, cu articolul despre Alfabetul românesc; profesorul universitar îl asigură că va fi citit într-una din ședințele Congresului filologilor români.
- 1925 25 octombrie. Apare ediția a patra din Vlaicu-Vodă.

1925- Într-o serie de interviuri, apărute în revistele Cinema,
1927 Film și în ziarul Rampa, Davila își exprimă admirația
pentru arta cinematografică.

1926 28 noiembrie. Acceptă propunerea Institutului de arte
grafice Oltenia și precizează ca tirajul fiecărui volum
al ciclului Din torsul zilelor să fie de 2 000 de exemplare,
iar suma de 144.000 de lei „să fie plătită de mine, în
trei rînduri, la terminarea tipăritului fiecărui volum“.

1927 28 noiembrie. Constrîns de lipsuri materiale, propune
Ministerului Artelor să-i cumpere piesa.

1928 19 iulie. Volumul prim al seriei Din torsul zilelor
apare în luna iunie, iar Camil Petrescu întîmpină cu
multă căldură această tipăritură. Romancierul român
menționează „marea valoare documentară și literară“
și susține că nimeni nu se va putea lipsi de acest volum
„atunci cînd va dori să evoce o epocă, de acum dispărută“.

12 octombrie. Davila mulțumește Ministerului Artelor
pentru ordinul dat teatrelor naționale din țară să-i
reprezinte piesa Vlaicu-Vodă.

26 noiembrie. Dintr-o scrisoare, către același Institut
de arte grafice Oltenia, se pare că apăruse și volumul
al II-lea al trilogiei Din torsul zilelor.

1929 Corespondența cu copiii săi dezvăluie trista stare fizică
și materială în care se află Alexandru Davila în ultimele
sale luni de viață.

1929 19 iunie. O ultimă rază de bucurie mai pătrunde în
camera lui Davila: decernarea Premiului Național de
poezie al anului 1929. Presa timpului aplaudă această
recunoaștere a meritelor dramaturgului român.

1929 Se tipărește ediția a V-a din Vlaicu-Vodă cu o Pre-
cuvîntare datată: „aprilie 1929“, testamentul său
literar.

1929 19 octombrie. Moare, la București, în spital. La înmor-
mîntare au rostit discursuri „foarte simțite și însuflețite
de emoție“ Aristide Demetriade, Vasile Enescu și Ion
Marin Sadoveanu. Este înmormîntat la Cimitirul
Bellu.

1934 13 septembrie. În Rampa, care ajunsese la nr. 5 000,
se publică articole, cu prilejul împlinirii unui sfert de
veac de la înființarea Companiei Davila, semnate de
Ion Manolescu, Lucia Sturdza-Bulandra, Ana Luca,
Paul Prodan, Marioara Voiculescu și Ion Massoff
care rețipărește Viața lui Alex. Davila povestită de
el însuși.

D. D. PANAITESCU

VLAICU – VODĂ

dramă în 5 acte, în versuri

PRECVÎNTARE

(la ed. V)

O producție a închipuirii omeneste nu trebuie zisă definitivă cât mai e în viață autorul ei. Deci, nici acest al cincilea avatar al lui Vlaicu nu trebuie considerat ca fiind cel de pe urmă.

După numeroase îndreptări și prescurtări, acesta este însă, până una-alta, textul pe care aș dori să-l întrebuințeze teatrele cari ar juca această piesă.

Experiența mea de douăzeci și șapte de ani mi-a dovedit că un spectacol nu trebuie, în zilele noastre, să depășească vreo trei ore, cu antracte cu tot.

Consecvent acestei păreri, am prescurtat piesa mea într-astfel încît să nu ocupe scena mai mult de vreo trei ore.

Nu m-am atins de caracterele personajilor, ci numai de tiradele lor. Îndreptările au avut de țintă unele versuri și tranziții.

Nu am suprimat, îndeosebi, nici un cuvînt vechi pentru că aceste cuvinte sunt, cred eu, la locul lor.

Limba folosită de mine este aceea a poporului românesc; nu există în Vlaicu-Vodă cuvinte sau locuții cari să nu fie întrebuințate în vreun colțisor al României.

Aprilie 1929

A. DAVILA

MAMA

*Cave, mai presus de toate
Datina străbună proslăvind-o,
Ne-ai sădit în suflete credința
Întru reînvierea neamului.
Acest rod al învășămîntului tău
Îl închin*

POMENIRII TALE

PERSONAGHLE

VLAIICU-VODĂ,
domnul țării
MÂN GRUE,
credinciosul lui
RCEA BASARAB,
nepotul domnului
STEA MUȘAT
NUL MIKED
ĂTARUL DRAGOMIR
COZA MOLDOVEANUL
EACUVIOSUL NICODIM
LA ITALIANUL
RONUL KALIANY
AD DOBCEANUL
NEA
DEA ALGIU
MÂN HERESCU
RGU
LDOVIN

PÎRCĂLABUL CURȚII
SOLUL SÎRBESC
MOȘ NEAGU
UN CĂUȘEL
ÎNȚIUL BOIER
AL DOILEA BOIER
AL TREILEA BOIER
ÎNȚIUL MOȘNEAN
AL DOILEA MOȘNEAN
UN BOIER BĂTRÎN
CLARA-DOAMNA,
—mama vitregă a lui vodă
și mama bună a domniței
Anca
DOMNIȚA ANCA,
fiica doamnei Clara și soră,
despre tată, cu vodă
SANDA
UN COPIL DE CASĂ

Boieri — ostași — moșneni etc.

Acțiunea se petrece pe la 1370, la Curtea de Argeș.

Pe scena Teatrului Național din București s-a jucat mai întâi drama *Vlaicu-vodă*. Prima reprezentație a fost dată în 12 februarie 1902.

ACTUL I

(Teatrul reprezintă o poiană muntoasă și sălbatică de unde se vede valea Argeșului. La mijloc, spre fund, tulpina scorburoasă a unui vechi stejar trăsnit. La dreapta o stîncă mare, concavă, Bușteni, buturugi etc. E o seară luminoasă. Lumina lunii bate în mijlocul poenii.)

SCENA I

PALA, MOȘ NEAGU

(Scena rămîne cîtuva goală; apoi apare, din stînga, moș Neagu căutînd cu luare-aminte. El face semn în culisă de se arată și Pala. Ei înaintează în scenă și se asigură că sunt singuri.)

MOȘ NEAGU

Am ajuns, jupîne Pala.

PALA

Drace! locu-i fioros

Ca de vrăji.

MOȘ NEAGU

Sau vrajbe. Iată și ștejarul scorburos.

PALA

De minune.

MOȘ NEAGU

Dar, jupîne, ierte-mi-se o-ntrebare?
e pîndești aci?

PALA

Habar n-am.

MOȘ NEAGU

Ba nu, zău?

PALA

He! mi se pare
ă te joci de-a hămîșliul!

MOȘ NEAGU

Hămîșliu, eu? N-am nici gînd.
e să aflu de la tine ce nu știu de mult?

PALA

De cînd?

MOȘ NEAGU

e cînd casc la curte ochii. Decît să mă rîzi, mai bine
-ai încrede și m-ai crede.

PALA

Ce să cred?

MOȘ NEAGU

Ce se cuvine.
no... Ia privește-n vale, despre tîrg.

PALA

Ei? ce e?

! Hămîșliu însemnează șiret (n.a.).

MOȘ NEAGU

Vezi

Două umbre, așa strînse una de-alta, dă să crezi
C-ar fi numai una?

PALA

Și-apoi?

MOȘ NEAGU

Dar sunt două! e domnița
Anca și cu Mircea-domnul.

PALA

Ce spui?

MOȘ NEAGU

Amîndoi din vița
Basarabilor.

PALA

Prea bine. Dar ce cată?

MOȘ NEAGU

Se iubesc.

PALA

Ce? Nepotul cu mătușa?

MOȘ NEAGU

Ce e drept că se-nrudesc.

PALA

Și apoi?

MOȘ NEAGU

Păi... ei sunt țînta.

PALA

Care țîntă!

MOȘ NEAGU

Vezi, jupîne,
ai ei vin încoa, chiar unde stai la pîndă?

PALA

(*pricepînd*)

Mă rumâne,
ești hămîșliu ca vulpea, sau grozav ești de nătîng!
Ce-i pasă doamnei Clara că doi bieți copii se strîng,
aptea, -n brațe!

MOȘ NEAGU

(*după gîndire*)

Oh! atuncea, știi pe cine...

PALA

Zău? Pe cine?

MOȘ NEAGU

(*ingrijorat*)

boieri...

PALA

(*nepăsător*)

O fi.

MOȘ NEAGU

Stăpîne, oh! atunci amar de tine!
Tru dînșii ești vrăjmașul, veneticul, un lătin;
Deși de mult în țară, ai rămas ce ești: străin.
Străin, jupîne Pala. Mii de patimi asmuțite
La pîndă, te-nconjoară; și boierii au cuțite
ucid, deși sub haină tu porți zale de oțel,
Za subțire de Milano, împletită mărunțel. —
Că bună-n așa vremuri pentru omul doamnei Clara,
e, -n ciuda ohridînei, catolicizează țara.

PALA

Moșule, tu ții cu dînșii!

MOȘ NEAGU

Eu! Că doară nu-s român!
Sunt maghiar, ca Clara-doamna. Și-apoi, tu-mi ești bun
stăpîn.
Dar îți zic: fă ochii-n patru; de boieri să-ți fie teamă:
E-n primejdie iscoada cînd e taina mai de seamă.
Am aflat și eu destule despre cei ce-aștepți aci.

PALA

Ce?

MOȘ NEAGU

He! multe! Tu ești mîndru că te vei învrednici
Să spui, mîine, Clarei-doamnei ce-au făcut aci boierii;
Mîndră e și Clara-doamna, azi — cînd frînele puterii
Par pe mîini a-i fi lăsate de nevrednicul voivod —
Mîndră și papistășimea că se-nfige prin norod;
Și e mîndru Kaliany — ce-și închipuie, nerodul,
Că el toate le-nstrunează, sfatul, doamna și voivodul —.
Toți-îs mîndri, toți-îs falnici. Vodă singur e smerit.
Dar smerenia-i e umbră, ce de pizmă l-a ferit.
El mereu în ea se-afundă și, cucernic, pururi tace;
Dar din umbră și tăcere vodă face și desface.
Îi ajunge — ca să țină toate-n mîna sa de fier —
Să-l priceapă Rumân Grue — Grue, ce nu-i nici boier —
Ce cutureieră domnia și, pe-ascuns, orînduiește
Ce, pe-ascuns, gîndește vodă, și, pe-ascuns, îi poruncește.
Și, de-s frîne și zăbale între voi — voi toți — și el,
I-a lui frîna; iar a voastră, doar zăbăua de oțel.
— Astfel se rostesc bătrîni din adîncul cugetării;
Însă voi nu le dați seamă și tociți răbdarea țării
Și-a lui vodă.

PALA

Taci, moșnege. Vlad, cucernicul voivod
Este domn fără domnie și voivod fără norod.
N-are oaste, n-are curte, abia streji — o mîngîiere

a să-și dea măcar cu gândul c-are-o umbră de putere. —
espărit, prin Clara-doamna, de nebunii ce l-au pus
și se lupte cu crăimea și biserica de-Apus,
Și, deși cu vitejie cucerise Făgărașul,
deși arseze Alba, drept răsplată că vrăjmașul
prinsese robi suroră și cumnat, pe Strașimir,
otuși — de cînd oropsit e vel-spătarul Dragomir —
naicu, ca-ntr-un vis, pierdut-a judecata lui săracă;
de-i domn, e că se-ndură doamna, buna lui dădacă.
nu e nimic. Iar Grue — crede-mă, că bine știu —
jălește ca pe-o babă văduvă de timpuriu;
de umblă prin domnie, asta numai ca să-i spună
e-i belșug sau sărăcie, or de-i vremea rea sau bună.

MOȘ NEAGU

e! Dar boierii mișcă; s-ar putea să nu mai vrea
-i frămînte sub călcîie, pururi, o muiere rea.
-l tîrăști prin bătătură, vorba ceea, rupi zăblăul,
chisorile sunt pline și-ntr-o zi...

PALA

Avem călăul!
-te-acum. Fii fără grijă; mi-am pus zaua de oțel.
apoi, scorbura e mare și m-oi face mititel.
(Moș Neagu îl ajută să intre în scorbura.)

MOȘ NEAGU

mnezeu să te păzească.

PALA

Aud șoapte... Haide, du-te.
(Moș Neagu iese repede prin dreapta. Pala
ascultă pușin, apoi:)

o fi? Ura sau iubirea?

(Mai ascultă, cătînd spre stînga.)

E iubirea... trece iute.

(Se ascunde în scorbura.)

! Zăblău — cergă de cal; țol mare, pe care cade griul cînd se
tură sau se ciuruieste.

SCENA II

PALA, ascuns, MIRCEA, ANCA, îmbrățișați,
venind din stînga, urmați de SANDA.

ANCA

Prea ne depărtăm de curte, azi... Ce crîng întunecat.
Parcă nici-un om pe-aicea de cu veacuri n-a călcat.
Un covor de mușchi se-ntinde sub picioare.

Simți? Ai crede
Că tărîmul ăsta rece raza soarelui nu-l vede...
Mi-e răcoare.

MIRCEA

Stă-mi aproape, mai aproape, draga mea,
Inima-mi să te-nfășoare cu iubirea ce e-n ea.
Cît de dulce mi-ești cînd tremuri și te strîngi de mine, cînd
Ti se mlădie de pieptu-mi trupușorul tău plăpînd.
Anco, mîna ta mă arde, deși-i rece... De ce oare?
N-o lua, nu: ci pe buze, și, deschisă ca o floare,
Pune-mi-o; tu, să mă farmeci cu parfumul ei, și, eu;
C-un sărut pe veci într-însa, să-mi aștern tot dorul meu.
Apoi, tu, să-l pui la sînu-ți inima să ți-o pătrunză.
Adă mîna, ad-o.

ANCA

Du-mă mai la lună. — Ce de frunză!
Însă nici o vietate. Uite, singură să fiu,
Mi se pare că, de frică, aș muri-n așa pustiu.
Dar cu tine mi-e pustiul plin de farmec, nu mi-e teamă
De nimica și de nimeni...

MIRCEA

Adă mîna.

ANCA

Că te cheamă
Mircea Basarab, că-n tine e mai cald și mai vioi,
Decît în toți Basarabii, singelă ce curge-n noi.

MIRCEA

Fie. Dar la ce mi-s bune sînge, neam, străbuni și nume?
Nu. Iubirea ta mi-e totul, Anca mea, pe-această lume.
Uite, astăzi chiar, boierii, cu moș Costea-n capul lor,
Vreau să țină, nu știu unde, o-ntrunire, un sobor,
Ca să facă, nu știu care, vitejie boierească.
Meargă ei. La ce mi-e slava? Anca mea să mă iubească!
Și de mi s-ar da domnia — dac-aceasta s-ar putea! —
Eu m-aș lepăda de dînsa ca să fiu cu Anca mea.

ANCA

Dacă s-ar putea? Ce vorbă?... Dacă s-ar putea? Cum oare?
Strămoșeasca noastră casă nu e casă domnitoare?

MIRCEA

(nestăpînindu-și ciuda, lămurește)

Eu, nepot mezin, domnia n-o s-o am... Dar am ce dai,
Ce nu poate da coroana cu tot mîndrul său alai,
Am iubirea ta, iubirea! Adă mîna.

ANCA

Stai... îndată...
Dar, în lipsă de domnie, poți ajunge ban...

MIRCEA

Adă mîna ta. Vreodată...

ANCA

Și banul e cît un voivod.

MIRCEA

Nu știu.
Înno să ședem alături, ca la sînu-mi să te țiiu.

ANCA

(mergînd spre un buștean, la dreapta)

Da nu este tot atîta, căci pe ban îl stăpînește
Vodă, pe cînd peste vodă numai Dumnezeu domnește.

MIRCEA

(așezîndu-se pe buștean, cu Anca)

Eu sunt dar cît e și vodă de stăpîn în tronul său,
Căci domnit îs doar de tine și te am de Dumnezeu.

ANCA

Oh! prea mult!

MIRCEA

Nu, nu! Sunt robul lănțuit de-a ta voință,
Bunul plac al tău în viață fi-va singura-mi credință,
Precum chipul tău icoana către care-oi închina
Orce rugă pîn'ce ceasul adormirii va suna.

ANCA

Mirele meu!

MIRCEA

Vai! nu încă! Nu, nu-ți sunt pe față mire!
Ce va zice doamna Clara de gingașa-ne iubire?
Cînd de mine pomeneste, spune că nu-s încă bun
Nici de cușma bărbătească, nici de numele străbun.
Și de ce? Că fug de curte, că-n ogoi¹ mă joc de-a hoina²
Și că-n loc de liturghie pui să mi se cînte doina.
Ei! și-apoi? Dar în războaie, la Vidin, la Făgăraș,
Cînd era mai cruntă lupta, fost-am coadă sau frunțaș?

ANCA

Ba erai în fruntea oastei. Flamura basarabească
Tu, se zice, c-ai înfipt-o-n Alba Iulia crăiască.

MIRCEA

Da! Și unchiul meu, pe-atuncea, mă iubea, pe cînd acum
E pornit asupră-mi, Anco, mă-ndoiesc de vodă.

ANCA

Cum?

¹ Ogoi — liniște, tihnă.

² Hoină — oină, joc cu mingea.

MIRCEA

Cine știe ce nădejde pune el pe alba-ți frunte?
Pentru ce-nfrățire nouă mîna ta i-ar fi o punte?
Ce menire îți vor ție, inimă care iubești,
Îmbinările sucite ale rîvnelor domnești?
Dac-ar vrea să te mărite cu-altul!...

ANCA

Năluciri nebune.
Și, de-altminteri, tu știi bine că nicicînd nu m-aș supune.

MIRCEA

Te-ai împotrivi?

ANCA

Oh! Mirceo, te-ndoiești!

MIRCEA

Iertare-ți cer!
M-aș putea-ndoi, vreodată, de lucefărul din cer!
De-adierile pădurii, de blîndețea lunii line,
Și de soare, și de ziuă, și de noapte... nu de tine!
Adă mîna ta.

(Anca i-o dă, el o sărută lung. O tăcere.)

ANCA

Ascultă. Frate-meu, orcum, e bun.
El nu vrea nefericirea soră-si. Ce zici? Să-i spun
Tot. Da?

MIRCEA

(cu obrazul în mîna ei)

Da.

ANCA

O să priceapă că nu-i vorba de-o iubire
Trecătoare, ci adîncă. Că nu-ncape-mpotrivire.
Da?

14

MIRCEA

(ca mai sus)

Da

ANCA

La-nceput va zice nu; dar îl voi dezmierda
Dulce, dulce, de va zice mai la urmă și el da.
Da?

MIRCEA

(aidoma)

Da.

ANCA

Și la urma urmei vei vedea că și coroana
Poate da iubirea, dînsa care-ți va fi dat pe Ana.
Da?

MIRCEA

(tot așa)

Da.

ANCA

Mirceo, dar mai spune cîte-o vorbă.

MIRCEA

Cum să spun?
Mi-ai pus mîna peste gură ca să tac... și mă supun.

ANCA

Dragul meu!

*(Se aruncă la sinul lui. Amîndoi rămîn îmbră-
șișați, ca în extaz.)*

SCENA III

ACEIAȘI, SANDA, care de la începutul scenei
ține laturile și acum vine repede din stînga.

SANDA

Se-aude zgomot... Vine lume dinspre vale.

15

ANCA
(tresărind)

Doamne, ce să fie?

MIRCEA
(oprind-o)

Stai la sînul meu.
Nimeni. Oameni care-și văd de cale.

ANCA
Dar dacă vin aci?

MIRCEA

Eh! ca și noi.
Se iubesc și trag la codru, cum făcurăm amîndoi.
Vino.

SANDA

Ba nu, doamne Mirceo. Cei de vin au alte gînduri;
Toți bărbați cu arme lucii. M-am uitat cum rînduri-rînduri
Au ieșit din tîrg prin toate părțile, ca pe furiș;
Apoi o luară-ncoace ca să intre-n tufăriș.
Sînt aproape-acum.

(În timpul acesta Mircea s-a sculat de pe
buștean, ținînd pe Anca, s-a încredințat că
spada îi e alături, și a ascultat.)

ANCA
Mi-e frică!...

MIRCEA
(zîmbind)

Cum? Ți-e frică lîngă mine?

ANCA
(asemenea)

lartă-mă.

SANDA

(arătînd la fund spre dreapta.)
Pe-aici desîșul e cît de stufos.

MIRCEA

Prea bine;

ne-adăpostim într-insul.

(Către Anca:)

Ca-ntr-un cuib ne-om pituli
astă mantă largă tainic pe-amîndoi ne va-nveli;
nimic nu vom mai spune. Nu?

ANCA
Nu.

MIRCEA

Și puțin mai tare
te-oi strînge, nu vei zice nu?

ANCA
Nu.

MIRCEA

Dar o sărutare...

(Anca face semn, cu un zîmbet, că ba da.
Dispar printre stînci, pe unde a ieșit Sanda.)

PALA

(Scoate binișor trupul din scorbură și se încre-
dințează că e singur.)

O! mi-ajunge!

(Se aud pași.)

Vin boierii... voi avea ce asculta.

(El reintră în scorbură. Încep a sosi, cîte trei-patru, din
dreapta și din stînga, boieri, hotnogi¹, căușei, moșneni, ostași
de tot soiul, cari se recunosc, își dau mîna și formează gru-
puri în planul al doilea. În întîiul plan se înaintează apoi,
din dreapta, Nicodim cu Groza, iar din stînga, Costea Mușat
cu Vlad etc.)

¹ Hotnog — grad militar: sutaș, căpitan al unui grup de o sută
de ostași.

SCENA IV

PALA, ascuns, GROZA MOLDOVEANUL, COSTEA MUŞAT, IGUMENUL NICODIM, VLAD DOBCEANUL, MANEA, BALDOVIN, ROMÂN HERĂSCU, ALDEA ALGIU, MURGU, CĂUŞELUL, boieri, hotnogi, moşneni, ostaşi etc.

COSTEA MUŞAT

Bun venit, boieri şi oameni.

(Către Nicodim:)

Mă închin, sfinţia-ta,

Dar cu noi nu văd pe domnul Mircea.

GROZA

N-avusesem vreme

Să-i spun locul întâlnirii, şi când trimisei să-l cheme, Adineaurea, plecase. Dar ne-ajunge, la un sfat, Să vii tu, jupîne Costeo, capul neamului Muşat.

(Aprobare din partea tuturor.)

COSTEA

(către Groza)

Mulţumesc, jupîne Grozo.

(Către ceilalţi:)

Voi căta dar a vă spune

Pentru ce norodul vostru potrivit-am să se-adune Azi, aci, şi-n taină. — Gîndul, cerul ni-l va cerceta, Căci cu noi e, Nicodime, sfînt igumen, rasa ta. Mai întîi, blagosloveşte.

(Toţi se-nchină sub blagoslovirea lui Nicodim, apoi Costea urmează, către Groza:)

De-acum, spune, Grozo frate.

GROZA

(după o tăcere)

Suferinţele Moldovei ce să vi le mai arate Glasul nostru! Laţcu-vodă, un mişel, un renegat, Către Ludovic şi către papa Urban s-a legat Să se-nchine lor, crămei cu domnia şi norodul, Iar papimei cu credinţa. Dar boierii şi sinodul, Credincioşi în legea sfîntă şi-n Ohrida¹-mpărtăşiţi, Răzvrătindu-se, vai! fură biruiţi, măcelăriţi. — Doamne, Dumnezeuul nostru, cite suflute curate Către tine-atunci zburat-au de pe ruguri!

COSTEA

(strîngîndu-i mîna).

Grozo frate!

GROZA

Eu scăpai. Pribeag prin lume, fără pîine, fără rost, La căminurile voastre am aflat un adăpost. Pentru ţara mea, Moldova, pentru legea creştinească, Mi-aţi întins, cu-n ea frăţia, mîna voastră românească. Dar şi-aci, la obîrşia neamului, ca şi la noi, Şi-a lăţit papistăşimea necuratul ei puhoi. Vlaicu-vodă, care-n vremuri, harnic, priceput, cucernic, Către datina străbună, către Domnu-atotputernic, A oblăduit moşia pentru slava ei şi-a lui, Azi, e robul doamnei Clara, prin urmare-al craiului. Ea domneşte; şi printr-însa-n ţara voastră românească, Au ajuns, de-o parte, craiul, de-alta, papa să domnească.

COSTEA

Da, aşa e, da: la toamnă, patru ani s-or împlini De cînd Vlad, voivodul nostru, a-ncetat a mai domni... Ah! nu pot uita ce iute s-a-nvîrtit a soartei roată: Vodă Vlad ducea războiu-n Transilvania sculată;

¹ Oraş din sudul Serbiei, pe marginea lacului Ohrida. În veacul XIV era reşedinţa patriarhului ortodox şi, prin urmare, centrul religiei ortodoxe (n. a.).

Pretutindeni erca țara curățată de vrăjmaș;
Hațegu-l ținea spătarul, Vlad era la Făgăraș,
Iar voivodul Nicolae, frate-său, cu-o mică oaste,
Urmărea pe Mikloș-hertzeg¹ în Ardeal cu spada-n coaste...
Ce s-a petrecut atuncea nu se știe.

VLAD

Ba știu eu!

O trădare.

TOȚI

Da, așa e.

COSTEA

(cătore Vlad)

E-ndrăzneț cuvîntul tău!

Că trădarea n-a fost, chipu, prin nimica dovedită...

VLAD

Oh! nedovedită încă poate-o fi, dar e vădită:
Doamna Clara, prin poruncă grabnică, chemă-napoi
Toate cetele — aproape — ce-n Ardeal ereau cu noi;
Și, cum starea oștii noastre o știa, fără-ndoială,
Mikloș, chiar în acea noapte, peste noi dădu năvală.
Tabăra ne fu cuprinsă și voivodul omorît!
Doamna, cum află, crăimii se-nchină numaidecît!
Și, ca vodă să nu poată pacea să nu i-o-ntărească,
Se grăbi s-așeze-n Argeș sol și oaste ungurească.

TOȚI

Da, așa e.

VLAD

Toate-acestea, mi se pare, se numesc

O trădare.

NICODIM

Da, trădare. Însă eu învinuiesc

De trădare și pe vodă, nu numai pe doamna Clara;

¹ Hertzeg — duce, prinț.

Căci cu voia lui trădarea de trei ani închină țara.
Mașterea¹ e vinovată că crăimei ne-a-nchinat;
Îngăduitorul vodă, însă, e mai vinovat:
Prin tăcerea-i, ne-njosește.

ALDEA

Și, cînd plînge biata țară,

El se zice că, cu Grue, *strînge-n cula*²-i, o comoară.

BALDOVIN

Iar noi suntem prada doamnei.

VLAD

Casele ne sunt pustii

Și boierii drepți la cuget umplu beciuri și chillii...

MURGU

(între-rupînd)

Pe cînd soiul Kaliany, îmbrăcat cu-a sa solie,
Pînă-n sfatul țării poartă ungureasca-i fudulie.

VLAD

Ah! ne-ajunge!

TOȚI

Da, ne-ajunge!

NICODIM

Trebuie cu toții-aci

Să jurăm în roiul țării trîntorii a-i nimici.

Mai întii, pe vodă Vlaicu să-l dăm jos.

COSTEA

Oh! nu, părinte!

A ne răscula cu arme, chiar și pentru cele sfinte,
Ar fi să lovim domnia, ar fi mîna să ne-o dăm
Cu vrăjmașul din afară; și, cu dînsul, să surpăm

¹ Mașteră — mamă vitregă.

² Cula — vistierie, turn, boltă sub pămînt.

Tot un lucru sfânt, coroana, scaunul, altarul țării,
Cula-n care stă de veghe sufletul neatinării.
Pas lui vodă! Nu pot crede că un om așa vînjos
Să se schimbe-așa de iute și să cadă-așa de jos!
Nu se poate? se preface. Tace, rabdă, dar pîndește
Și așteaptă — cu credință — ceasul tainic ce sosește.
Ca să-și numere părtașii, Vlad, adînc și nepătruns,
Vrea să vadă cine-i prinde gîndul, pentru toți ascuns!
Iacă ce zărește-n vodă judecata mea.

NICODIM

Oh! mie .

Mi se pare că te-nșală vechea ta prietenie
Pentru dînsul. Dar, să zicem. — Ce rămîne de făcut?

GROZA

Lucrul e ușor: pe față, noi să-i facem cunoscut
C-ați îmbrățișat cu toții cererea Moldovei mele;
Pentru datină și lege că trăim; și, pentru ele,
Că vom ști, la trebuință, ridica, și voi și noi,
Steag de răzvrătire-n țară și-n afară, de război.
Pricepîndu-vă pornirea, vodă Vlad o să-nțeleagă,
Că-ntre voi și doamna Clara, ceasul a sosit s-aleagă!
Sau avem aceleași rîvne, și vom fi părtașii lui,
Ori, de nu, el e vrășmașul datinii și-al neamului.

NICODIM

Dacă Vlad e cum l-arată cele spuse-aci de tine,
Grozo, cererea Moldovei o va-ntîmpina cu bine.

GROZA

Da, sunt sigur. Și fiindcă cugetul ne e curat,
Că e ceasul ca să rupem taina ce ne-a-nfășurat,
Că voim ca steagul nostru sfînt să filfie la soare,
Că-n sfîrșit, e timp ca rîvna paloșul să ne-o măsoare
Să jurăm aci credință, boieri, căpitani, norod,
Celui ce-am ales Moldovei și oștirilor voivod.

COSTEA

Un flăcău iubit de vodă și,-n moșie, cu renume!
Domnul Mircea.

VOCI

Domnul Mircea?

VLAD

Mircea?

NICODIM

Mircea?

COSTEA

El anume.

(O scurtă tăcere.)

ALDEA

E viteaz.

MANEA

E blînd

CĂUȘELUL

E darnic.

MURGU

E frumos

VLAD

E drept

ÎNȚIUL MOȘNEAN

E bun

Cu rumâni.

RUMÂN HERESCU

Nu se face apă sîngele străbun.

BALDOVIN

E deștept.

VLAD

E suflet mare, care zilnic se mărește.

AL 2-LEA MOȘNEAN

Salcia de ani se surpă, iar stejarul se-ntărește.

GROZA

Să jurăm lui Mircea-vodă ascultare!

TOTI

O jurăm!

Ura! Ura!

COSTEA

(*după ce i-a potolit cu gestul*)

Dragi prieteni, noi, de-acum, să ne-nturnăm
În oraș. Umblați cu grijă; nu purcedeti în grămadă;
Căutați, pe cât se poate, nimenca să nu vă vadă!...

VLAD

(*întrerupînd*)

Fii pe pace.

COSTEA

(*către Nicodim*)

Sfinte preot, dă-ne alduirea¹ ta.

(*Toti se descoperă și se închină.*)

NICODIM

(*după ce îi binecuvîntează*)

Domnul e cu voi!

COSTEA

(*către cei din scenă*)

Să mergem.

(*Ei încep a ieși prin diferite părți, grupuri-grupuri. Groza, mai la urmă, iese, după Costea și Nicodim, prin stînga. Manea și Vlad ies, prin dreapta, urmași și precedați de alții.*)

¹ Alduire — binecuvîntare.

MANEA

(*către Vlad, ieșind la dreapta*)

Vere, cine se-aștepta

Teri, cînd Mircea bătea hoina și gonea cu noi ogoiul,
C-astă-seară va fi vodă?

VLAD

(*ieșind*)

Așa, vere.

MURGU

(*către Groza, ieșind, la stînga*)

De-acum roiul

Are matcă.

GROZA

(*ieșind*)

Și din matcă am ieșit.

(*Scena se goleşte cu încetul. O tăcere. Deodată, un căușel, trecînd pe lângă stejarul trăsnit, zărește pe Pala, ascuns în scorbura.*)

CĂUȘELUL

(*zărînd pe Pala*)

Ho!... Cine-i?... Stai.

VOCI

Ce e? Cum?

CĂUȘELUL

(*apucînd pe Pala*)

Ieși din tulpină, diavole, c-aci te tai!

(*Se luptă cu Pala, care vrea să fugă. Alții îi vin în ajutor.*)

GROZA

(*înturnîndu-se repede*)

Ce-i acolo?

CĂUŞELUL

(din fund)

Un om care se-ascundea într-o tulpină
Scorburoasă.

GROZA

O iscoadă!

CĂUŞELUL

Chiar!

(Scena s-a umplut repede din nou. În fund, mai mulți oameni
au scos pe Pala din scorbură și-l înconjoară.)

COSTEA

Scoateți-l la lumină.

(Cei din fund se urnesc, tirind în scenă pe Pala care se
zbugiumă.)

ÎNȚIUL MOȘNEAN

(din acel grup)

Ține-l bine!

CĂUŞELUL

(ținând pe Pala de coate)

Stai cuminte, drace, că te...

AL 2-LEA MOȘNEAN

Să nu dea

Dosul!

CĂUŞELUL

(ingenunchind pe Pala sub lună)

Aș!

(Toți se apropie să-l privească.)

GROZA

E Pala!

COSTEA

Pala? Doamna Clara ne pîndea!

NICODIM

Da.

VLAD

Suntem trădați!

GROZA

Se poate. Să vedem. Pala, răspunde!
Ai venit aci trimis de doamna Clara?

PALA

(ingenueheat)

Da.

GROZA

De unde

Știa locul de-ntrunire?

PALA

Nu mi-a spus.

GROZA

Ah! spune drept.

E primejdie de moarte dacă minți!

PALA

Nu mint.

GROZA

Aștept.

PALA

Mi-a zis să m-ascund aicea, într-acel stejar anume;
Și s-ascult.

GROZA

Și-apoi ? Urmează.

PALA

C-o să vină multă lume,

Cine? GROZA

N-a spus. PALA

Minti! GROZA

N-a spus-o! Mă jur!... PALA

GROZA Fic. Dar știa.

Nu știa! Mă jur pe mama! PALA

GROZA
(îmbucurat de răspuns, dar insistînd)
Nu?... Nu!...

PALA Nici nu-nchipuia.

GROZA

Bine!
(La semnul lui Groza, boierii se trag la stînga și formează un grup. Ei se chibzuiesc. Toți îl aprobă, afară de Costea Mușat, care se înfioară. În timpul acesta, ceilalți formează alt grup, mai la dreapta, cu Pala în mijlocul lor. O tăcere.)

PALA
(către căușelul care-l ține)
Lasă-mă... de ce mă strîngi așa?... mă doare mîna.

ÎNȚIUL MOȘNEAN
E iscoada ungueroaicei, măre!

AL 2-LEA MOȘNEAN
Ne pîndea bătrîna.

CĂUȘELUL
Bine că ne căzu-n gheare!

ÎNȚIUL MOȘNEAN
De noi bine, de el rău,
Că ne știe taina.

AL 2-LEA MOȘNEAN
Cine știe multe...

ÎNȚIUL MOȘNEAN
Așa zău!

GROZA
(înaintînd în mijloc)

Ascultați-mă cu toții, căci primejdia e mare
Și ne-atinge deopotrivă. Deopotrivă, prin urmare,
Se cuvine să ne lege sfatul ce vom ține-aci,
Am jurat vrăjmașii legii nemilos a-i nimici;
Am jurat pe vodă Mircea la Succava că-l vom duce;
Am jurat c-aceste brațe ridica-vor sfînta cruce,
— Sfîntul prapure-al Ohridei dușmănit de papistași —
Și că blînda-i umbră fi-va umbra morții pe vrăjmași.
Ah! cumplite sunt acestea!... Sîngeros e jurămîntul
Ce dă toate biruinței; biruitului, mormîntul!
Zis fu însă.. Vorba noastră vîntul n-apucă s-o ia;
Și dușmanul cel mai crîncen, doamna, calea ne-o tăia!
Dar iscoada-i, de-astă dată, însuși cerul ne-a predat-o;
Taina noastră, pîn-acum, doamna Clara n-a aflat-o,
— Chiar aci v-o spuse însuși acest om nesocotit —
Mîine însă, chiar de mîine...

PALA
(aparte)
Singur eu m-am osîndit!

GROZA
Spuneți voi, de-acum, ce soartă va avea dușmanul vostru.

Moartea! Moartea!

VOCI

PALA

Doamne sfinte!

COSTEA

Nu! pe Dumnezeu
nostru,

Buni prieteni, nu-l ucideți. E o vină, vă zic eu,
Și o vină în cântarul veșniciei trage greu.
Nu se cade ca-n menirea ce croit-o-ne-am senină
Să ne fie spada roasă de-a păcatului rugină.
Piază rea e ca războiul drept și sfânt, ce l-am jurat,
Să-l începem cu vărsarea singelui nevinovat.
Ascultați-mă pe mine, bătrînețea mea pătrunde
Viitorul...

GROZA

Dar el, mîine...

COSTEA

Să-l închidem...

VLAD

Ce fel? Unde?

COSTEA

În vreo temniță, departe.

GROZA

Mai departe e-n pămînt.

NICODIM

Pentru taine, cea mai bună temniță e un mormînt.

COSTEA

Nu-l ucideți!...

VLAD

Pe noi, mîine, ne cruța-vor papistașii?

COSTEA

Un copil!...

GROZA

El e vrăjmașul; nu se caută vrăjmașii
După vîrstă.

COSTEA

Vai! de milă!...

VOCI

Moarte! Moarte!

COSTEA

Inimi crunte,

Pata singelui acesta să nu cadă pe-a mea frunte!

GROZA și VOCI

Moarte! Moarte!

*(Mai mulți se năpustesc, împreună cu Groza, spre grupul
lui Pala și scot pumnalele. Costea, înconjurat de Nicodim
și de cîțiva boieri, stau la stînga.)*

PALA

(sfîșietor)

Stați! O vorbă! Numai una!

(Năvălitorii se opresc în îndoială. Pala, tirîndu-se pe genunchi.)

Voi, bărbați,

Nu se poate să ucideți un copil! Nu vă-ndurați,
Nu-i așa? Voi doar la luptă scoateți paloșul!...

(Căușelul ridică brațul. Pala îi îmbrățișează genunchii.)

Stai!

GROZA

(pășind)

Haidel

PALA

(îmbrățișînd genunchii lui Groza)

Nu lovi! Să fac o cruce mai întîi... O, doamne! Vai de Mine! Ce să zic...

(Groza face un gest. Pala, zîrcolindu-se, se întoarce în jurul lui Groza.)

Nu încă! Nu, nu! E păcat să mor...

Sunt un biet copil! Oh! milă! milă!

(Și Groza și toți privitorii par înduioșați și-și întorc fețele.)

GROZA

(hotărîndu-se, se întoarce spre Pala)

Haide!

(Dar Pala, care îl observă, sare deodată în picioare, îl îmbrîncește și aleargă spre dreapta, scofînd spada și sperghia!.)

PALA

(sărînd în picioare)

Ajutor!

Ajutor!

GROZA

(îmbrîncit)

Oh!... Ah! năpîrcă!

VLAD

Taic-i drumul!

CĂUȘELUL

Stai la spate!

ALDEA

Nu lăsa!

(Toți se reped, cu paloșele în mînă. Pala, nearînd pe undă să iasă, se sprijinește de o stîncă mare și dă față cu agresorii, cari îl atacă viu. Luptă.)

! Sperghie — sabie.

COSTEA

(din stînga)

Oh! Ce rușine!...

GROZA

(din dreapta)

Dă-i!

VLAD

(tot în dreapta)

Lovește!

BALDOVIN

(tot în dreapta)

Cum se bate!

CĂUȘELUL

(tot în dreapta)

Zău, e dracul!

COSTEA

(în stînga)

...Zece oameni pe-un copil!

GROZA

(alacînd)

Dar e vrăjit,

Ori că poartă zale!

CĂUȘELUL

(căutînd să lovească)

Fierul, cînd am dat, a scîrțîit.

(E un scurt răgaz; agresorii pîdesc.)

PALA

(strigă)

Doamne Mirceo! Doamne Mirceo!... ajutor!

GROZA
(*în dreapta*)

Cheamă? Mircea?

(*Toți se opresc, mirași.*)

PALA
(*din răspuțeri*)
Doamne Mirceo!...

MIRCEA
(*de la dreapta, apropiindu-se*)

Nu te lăsa! Țin'te bine!

(*Uimiți, agresorii lui Pala stau locului. Mircea apare în dosul stîncii, cu spada în mînă. Agresorii fug înspre grupul din stînga.*)

SCENA V

ACEIAȘI, MIRCEA.

MIRCEA

Ah! țilharilor!

COSTEA
E Mircea!

CĂUȘELUL
Domnul Mircea!
(*Toți se dau înapoi, adăpostindu-se în umbră.*)

MIRCEA
(*pășind sub lună*)

Mircea Basarab!... V-ajunge?
Da, sunt eu,

PALA
(*căzînd în genunchi lui Mircea și sărutîndu-i mîna*)
Doamne!

COSTEA
(*aparte*)

Bun e Dumnezeu!

MIRCEA
(*către Pala*)

Ești rănit?

PALA
Nu, nu... dar moartea, ce-a trecut așa d-aproape,
Mi-a lăsat un frig în suflet și o ceață pe pleoape.

MIRCEA
Biet copil!... Dar nu te teme, sunt cu tine.
(*Către ceilalți, care se ascund de el:*)

Ah! țilhari!
Ucigași prea mici la suflet pentru drumurile mari!
Hai! Scoteti-vă cuțitul, sprijiniți-vă din umăr,
Năpustiți-vă!... Ce dracu, suntem numai doi la număr.

COSTEA
(*pășind la lumină*)
Fii slăvit, voivode Mirceo, care te-ai înduplecat
Să ferești ai tăi prieteni d-o rușine și-un păcat.

MIRCEA
Nu mă-nșel? Această voce?... Nu se poate, amăgire!
El, Mușat, cu ucigașii de copii... e peste fire...
(*Înaintează și-l privește de aproape.*)

Tu, cu-acești țilhari?
(*Îi privește cu de-amănuntul, și-i recunoaște.*)

O, doamne! Dar ce văd nu pot să cred!
Cum? Drăgan, Algiu, vărul Vlad — nepotul lui Miked —
Tu, părinte Nicodime, sfînt igumen al Vodiței,

Baldovin, Român Herescu, Manea, Murgu, floarea viței
Boierești?... Dar ce-nsemnează!

(*Vede pe Groza, și pricepe ce lume e aci.*)

Groza... tu!...

GROZA

Măria-ta

Știi că-n întrunirea aceasta noi aveam a cerceta
Cum să nimicim vrăjmașii ce robesc, într-o urzeală,
Țara mea și țara voastră. Deci, aci, fără sfială
Dezvelitu-ne-am tot gândul; când, deodată, la sfârșit,
Am găsit într-o tulpină p-acest Pala pitulit.
De iscoada doamnei Clara taina ne era știută;
Mîine, o afla și dînsa... Ce să fac? Văzui pierdută
Cauza Moldovei mele, și, de-a pururi nimicit
Scopul falnic pentru care fără tihnă am muncit.
Atunci eu — eu singur însă fără altă chibzuire,
Neținînd de nimeni seamă, luînd orce-nvinuire
P-al meu suflet — judecat-am de prielnic un omor
Ce erea spre mîntuirea unei țări ș-unui popor.

MIRCEA

Ah! jupîne, e prea multă ură-n dorul tău de țară
Dacă și nevinovatul e să poarte-a ei povară.
Fii mai milostiv! — Prieteni, de mă credeți, vom uita
Dopotrivă orce vină și necaz.

COSTEA

(*închinîndu-se*)

Măria-ta...

MIRCEA

(*înterupîndu-l*)

Ce? Mai auzii această-ntitulare. Către cine
O roștiți?

COSTEA

Către măria-ta.

MIRCEĂ

Cum asta, către mine?

COSTEA

—am ales aci cu toții ca-n războinicul izod¹
pre Moldova, ei și nouă, doamne, să ne fii voivod.

MIRCEA

u!

COSTEA

toți aci cu mine, vodă Mirceo, ți se-nchină.

MIRCEA

Eu, voivod! Voivodul vostru!...

COSTEA

Da.

GROZA

Pe fruntea ta senină
Mîndră stemă a Moldovei sus și falnic va luci.

MIRCEA

(*aparte*)

O coroană!... Mie!...

GROZA

Suntem toți ai tăi, și toți, aci;
Am jurat că te vom duce p-aste brațe la domnie.

MIRCEA

(*aparte*)

Domn!

GROZA

...ca neamul să ni-l aperi de-a papimei dușmănie.

¹ Izod — exod, expediție.

MIRCEA

(aparte)

Ah! la ce-ncercări grozave, doamne, pui tu robii tăi!...
Sau să pierd iubirea Anchii — ca dușman al mamei ei —
Sau coroana... Vai, coroana!... Nu mă ispiti, stăpîne!...
Anca! Anca!... Oh! domnia... slava țărilor române!
Fiica ei!...

COSTEA

Stai la-ndoială, doamne?

MIRCEA

Oh! ce cereți voi...

NICODIM

Cerem să slujești credința, stăpînindu-ne pe noi.

MIRCEA

(aparte)

Domn!

GROZA

Isprava e ușoară, căci Moldova se frămîntă.
De la Argeș la Succava răsuna-va vorba sfîntă
Ca un trăsnet! Într-o clipă, de poporul răscolat!
Săvîrși-se-va războiul, fără luptă... la palat.

MIRCEA

(aparte)

Anca mea!

GROZA

Dar acea vorbă-naripată și grozavă
Ce-ar redeștepta iubirea de moșie și de slavă,
Dormitînd pe fund de inimi, cari zac sub jugul greu
Ce alt glas o poate spunc, ce alt glas decît al tău?

MIRCEA

(aparte)

Domn! Eu, domn!

COSTEA

Primește!

GROZA

Doamne!...

MIRCEA

Ah! isprava e prea mare
Pentru-un suflet așa tînăr, ce pe lume-abia răsare
Și d-acum, abia, paharul vieții a-nceput să-l bea...
Tu... Moldova-i prea departe... Nu mă las de țara mea.

GROZA

Oh!...

NICODIM

Dar cauza Moldovei e chiar cauza credinței!
Cînd, acolo, păgînimea toarnă-n sufletul ființei
Duhul rău ce ofilește și răzbește un popor
Mai cumplit ca ciuma neagră și războiul arzător,
Tot creștinul va s-alerge, s-o lovească, s-o stîrpească.
Știi tu cum întinde papa peste vița omenească
Legea lui? Azi, într-o țară, vin călugări minoriti!
Carii trec, cerșind o piine, blînzi, cucernici și smeriți;
Dar, ca mîne sosesc alții, cari cumpără o șură:
Trece-o lună, trece două, și ce-auzi? c-o prefăcură
Într-un schit de lemn, cu clopot, strane, tîmplă și altar,
Iar, de trece-un an, răsare, cu șanț mare la hotar,
De sub șura de nuiele, o statornică clădire;
Un castel de zid de piatră sub obraz de mînăstire,
Spadă lată sub o rasă, coif de fier sub un potcap,
Lum e Roma, cum e papa, cu-n treita-i mitră-n cap.
Moștenirea lui sîn Petru el întrea-gă-a moștenit-o:
Cheia raiului cu-o mînă, cu-alta spada i-a primit-o,
Și, d-atunci, domnia lumii o cuprinde an cu an;
El e patriarh și rege, e duhovnic și oștean:
Ca duhovnic, precucernic, el doar suflete culege;

! Călugăr minorit — călugăr franciscan.

Dar, cînd a cules destulè, papa se preschimbă-n rege;
Blînd și milostiv s-arată — d-așa rău nu te păzești —
Și-ntr-o bună dimineață, ca-n Moldova, te trezești
C-un pristav¹ citînd prostimii ce-l ascultă cu de-a sila:
„Io Ladislas sin Bogdan, voivod și domn cu mila
Lui Dumnezeu, de duhul de sus povățuit,
Voind ca tot norodul să fie mîntuit,
Îi poruncesc să facă ca mine pocăință
Și-ntreg să-mbrățișeze catolica credință“.

Vai! așa e!
GROZA

MIRCEA
(aparte)
Cită slavă!

GROZA
Și vrăjmașul ce pe noi
Ne răzbește astăzi, mîine, mîine va lovi și-n voi.
(O tăcere. Toți așteaptă răspunsul lui Mircea, cufundat pe
gînduri.)

COSTEA
(aparte)
Ce fel! I se dă domnia și rămîne la-ndoială?

NICODIM
Doamne Mirceo!

MIRCEA
(tresare. — Dureros)
Ah! prieteni!

COSTEA
Ce? Un viitor de fală
Ți se pune dinainte, ți s-așterne drum măreț
Către scaun și coroană...

¹ Pristav — orănic, strigător public.

MIRCEA

(izbucînd)

Pe ce preț! Oh! pe ce preț!

COSTEA

um?

(Toți se privesc unii pe alții, o tăcere.)

COSTEA

(pășînd spre el)

Nevrednic ești de slavă: slava nu se prețuiește.

MIRCEA

(aparte)

Oh!

Nu! Așa e!

TOȚI

COSTEA
Vino, Grozo!

GROZA

(aparte)

Vai! ursita nu voiește!

(Boierii, plini de minie, ies cu încetul după Costea, aruncînd
priviri disprețuitoare lui Mircea, care rămîne singur, ca un
stîlp, în mijlocul scenei, cu Pala la picioarele lui.)

MIRCEA

(se uită în jurul său, se vede singur)

el... S-au dus? Oh!

GROZA

(care a rămas mai la urmă, se întoarce deodată)

Doamne Mirceo, spune-mi mie,

cel puțin,

pentru ce?... De sînt cuvinte bune care te rețin,
spune-le.

MIRCEA

(*în prada luptei*)

Nu pot!...

GROZA

O vorbă.

MIRCEA

Nu!... Nu pot!

GROZA

Nu poți?...
Ei bine,

Zice-voi și eu ca Costea...

MIRCEA

(*aparte*)

Vai!

GROZA

Ne-am pus nădejdea-n tine,

Dar ne-am înșelat; oricine nu-i făcut pentru-a domni.

MIRCEA

Grozo!

GROZA

Ceasul care trece nicicînd nu va mai veni.

MIRCEA

Doamne, n-asculta!

GROZA

(*iese repede după ceilalți. Mircea, singur, izbucnește*)

Oh! oh! oh! Viziune de mărire,

Ce mai poate fi pe lume dacă tu dispari!

PALA

(*arătînd pe Anca, care se ivește în dreapta*)

Iubire!

(*Anca se aruncă în brațele lui Mircea, care o dezmiardă mașinal, cu sufletul aivrea. Cortina cade.*)

ACTUL AL DOILEA

O poiată în curte. În fund, la stînga, ușă mare, dînd în afară, pe o prispă largă cu parapet de piatră sculptată străveziu. La dreapta, tot în fund, un larg pridvor boltit și susținut de coloane sculptate, prin cari se văd clopotnițele bisericii domnești și tirgul. La stînga și la dreapta, uși, dînd în apartamentele domnului și ale doamnei. În scenă, două jețuri mari și bogate, așezate la dreapta și la stînga. Pe pereți, panoplii de arme; pe lespezi covoare.)

SCENA I

VODĂ, BANUL MIKED, GRUE

(*Vodă șade pe jețul din stînga. Banul Miked, în picioare în mijlocul scenei. Lîngă ușa din stînga, Grue.*)

VODĂ

Da, da! te-nțeleg, Mikede. Vis măreț e să domnească Basarabii peste-ntregul neam de limbă românească! Vis măreț!... Ah! vis!... Dar Lațcu? Eh?... Dar craiul Ludovic? Ei se țin de mîină, bane; și nu-i lucru de nimic Să ne războim cu Lațcu cînd acesta poartă,-n teacă, Greul paloș al crăimei.

MIKED

Ba, măria-ta, nu. Iacă

Tocmai ce pe vodă Lațcu-l doborî-va-n țara lui;

Căci voivodul e al țării, însă alt al nimănui;

Deci pe dînsa, pe virtutea-i, domnul neaș se cuvine

Scaunul să-l sprijinească, nu pe paloșe străine.
Vodă Lațcu nu e numai un păgîn și-un renegat —
— Trădător al țării sale și-al credinței apostat —
E nevrednic; căci el mută a domniei obârșie,
Strămoșeasca legătură dintre scaun și moșie.
Orice frunte-noronată cată dar a-l vrăjmăși
Și minciuna ce-l mai ține cu-al lui sînge-a năbuși.
E un drept și-o datorie.

VODĂ

(prefăcut, după ce a schimbat o privire cu Gruie)

Ah! că bine zici, Mikede!

Vezi, d-aceea-n al tău cuget orice bun român se-ncrede;
Eu, ca domn ce ții puterea de la țară, sunt dator
Să lovesc în cine schimbă al puterii sfînt izvor.
Da, da, bane!... Doamna Clara și baronul Kalianny
Ne vor da dreptate.

MIKED

Dînșii? Oh!

VODĂ

Cum?... Ah! pricep!
Sărmanii!

Ei nu văd, orbiți de țelul și de patimele lor,
Nodul înnodat de datini între scaun și popor;
Și-și închipuiesc c-ajunge greutatea unui paloș
— De străin — ca să despartă un popor de domnu-i neaoș!
Nu-i așa? Nu prins-am bine gîndul tău?

MIKED

(dînd greutate cuvintelor)

Măria-ta

Ne citești în suflet.

VODĂ

(serios și privind adînc pe Miked)

Cartea sufletelor?... De-i căta,
Pentru-o foaie luminoasă — cum ești tu, iubite bane,

Cîte altele mînjite de-ale răului prihane;
Cîte, sub viclene straturi de spoială, și-au ascuns
Cine știe ce păcate din trecutul nepătruns;
Cîte, ca acele frunze ce se strîng de sunt atinse,
Ghemuiesc, în mii de cute, vechi dureri în vezi aprinse;
Cîte, vai! se șterg în viață de-al restrîștei aprig vînt
— Cum se șterg de pașii gloatei slovele de pe-un mormînt —
Cîte altele, sub scoarța ferecată bine-nchise,
Poartă — cît o lume-ntreagă, patimi, rîvne, doruri, vise.

(O tăcere; vodă cată pe sub gene la Miked.)

Ah! mi-e dor de surioară, de sărmanul meu cumnat;
Robi de-atîta timp, la Gomneh!

MIKED

Cred că vor sosi-n banat!

În curînd.

VODĂ

(aruncînd o privire de înțelegere către Gruie)

Ah!... Cînd?

MIKED

Vreo două zile, trei.

VODĂ

Vreo două zile,

Trei!... Ce bună veste, bane!... Cîte ceasuri negre mi le
Șterge, din durerea vieții, glasul tău!... Sosirea lor
Va fi zi de sărbătoare pentru bunul meu popor.
Vreau să-i fac lui Kalianny cinste mare, d-astă dată,
Ca să mulțumesc crăimii că mi-e sora-napoiată...

MIKED

(mirîndu-se și dumirîndu-l)

Solul n-are nici-o știre că ostaticii robiți
— Chezășia lui la Gomneh — sunt din Gomneh sloboziți.

! Banat — ținut cîrmuit de un ban.

Și nu cred că veselie i-ar fi mare, azi, să știe
C-a rămas chiar el ostatic fără nici o chezășie.

VODĂ

(ca mai sus și prefăcându-se că nu înțelege)

N-are știre?

MIKED

(amintind un fapt știut)

Trecînd Oltul, s-a-necat un vătășel,
Dinadins pornit din Gomneh cu o carte către el.

VODĂ

(ca mai sus)

Da, da, da! mi-aduc aminte... Ce ciudată întimplare!

MIKED

(zimbînd ironic)

Întimplare, da.

VODĂ

Desigur! Bietul om, fiind călare,

S-a crezut în...

(schimbînd cu Grue o privire)

...nu știi cine, că se poate trece-n noț,

Și s-a prăbușit, sărmanul, vai de el, cu cal cu tot.

(După o pauză:)

Bun român e Oltul, care pe străini îi dușmănește;
Oltul scade pentru-ai noștri, pentru dînșii, Oltul crește
Și mai greu pot trece Oltul, spumegînd în calea lor,
Decît Dunărea, ce valul și-l așterne tutulor.

(Ușor, ca și în treacăt:)

De la Dunăre ce veste?

MIKED

Că sosește o solie

De la kralul¹ Simon Stareț, care cere de soție
Pe domnița Anca.

VODĂ

(după ce iarăși a schimbat o privire cu Grue)

Bane, ce zici?

MIKED

(cu convingere)

Zic, măria-ta,

Că n-aș fi de mine vrednic de n-aș binecuvînta
Duhul plin de prevedere ce moșia ne-o păzește;
Pe ostaticii din Gomneh; pe sub mînă-i dobîndește;
Ș-astfel, dezbărat de Ungur, împotriva-i a luat
— Pe sub mînă — sprijin sigur de la noul aliat,
Ca măria-ta să poată, mai voinic decît vrăjmașul,
Să păstreze cucerita țară nouă, Făgărașul.

VODĂ

(cătînd către Grue și ironic)

Întimplare!

MIKED

Fie mîna întîmplării, dacă vrei,

Însă țara pe-a ta mînă săruta-va mîna ei.

(Îi dă în genuchi și îi sărută mîna.)

VODĂ

(după ce a zimbît, bucuos, către Grue)

Nu: te-nșeli, Mikede. Nouă truda, însă slava
Cerului blajin ce, pururi, ne-a purtat și ne purta-va
Pe noi, orbi și sluți, pe drumul, de prăpăstii mărginit,

¹ Kral — crai, rege.

Spre sfârșitul cel de taină pentru care ne-a venit.
Aibi încredere n urăita țării tale. Iar, pe mine,
Sfătuiește-mă, Mikede!... Ce m-aș face fără tine!

MIKED

Sfaturi?... N-ai nevoie. Alta vrei să afli-n robul tău:
O credință mută, oarbă — ca de sfânt în Dumnezeu —
Întru noapte de tăcere unde gânduri chibzuite
Urzesc țării viitorul după datini proslăvite.
Afl-o dar în al meu suflet, scrisă ca simbolul sfânt
Și neștearsă... ca de gloată slovele de p-un mormânt.

VODĂ

(stăpînindu-și bucuria)

Da, da, tu te-ncrezi în mine. Dar mă judeci prea destoinic...
Uite: Dragomir spătarul zice că sunt mai războinic
Decît el. Ciudată treabă: fiecare mă vedeți
Dăruiț cu-o însușire ce voi singuri o aveți...
Vă-nșelați, și tu, și dînsul... Și dovada cea mai bună
E că Dragomir, cum vine, goarna de război răsună.
Iar că tu, cînd stai la curte, tace goarna de război...
Nu-i așa? De pildă, astăzi, de-ar fi Dragomir cu noi,
El cu Groza și cu Costea s-ar uni fărăndoială...
Pe cînd tu, pe cît se vede, nu le dai nici-o nvoială...

MIKED

(nedumerit)

Eu?

VODĂ

Cu drept cuvînt... Ți-e teamă, ba de paloșul crăiesc,
Ba de Lațcu, ba de doamna, ba de solul unguresc
Ce ne-nfruntă chiar aicea c-un hotnog de sași călare,
Ba — și mai ales — de oastea ce stă gata la hotare
Sub voivodul Mikloș-hertzeg din Ardeal spre-a ne robi,
De cumva cu Kaliany sau cu-ai lui ne-am învrăjbi.

MIKED

(nepricepînd)

Ce ne pasă? N-avem sprijin, dac-o fi pe războire,
De la Stareț ce-n Nicopol strînge chiar de-acum oștire?
Și trimite deocamdată, ca nuntași, cu solul lui,
Peste-o mic călărime, toți boierii...

VODĂ

(care a aruncat ochii la Grue)

Ce spui? Ce spui?

Ah! sărmanul Kaliany! L-au rămas cu fudulia.
Ce solie! O solie mai măreață ca solia
Ungurească, ca solia ce-a trimis-o Ludovic!...
Ce zici, bane? Kaliany va rămîne de nimic!

MIKED

(pricepînd, în sfârșit)

Zic, măria-ta, c-așa e! C-ar fi o dreptate dreaptă
Să-l vedem pe Kaliany coborîndu-se cu-o treaptă
De pe scara-nrîuririi, ce-a suit-o mult prea sus,
Ș-apunînd, vremelnic soare, întru veșnicul apus;
Că e vreme... și de sfatul boieresc să ținem seamă,
Și că, dacă azi se cade de ceva să-mi fie teamă,
Nu-i de doamna, nu-i de Lațcu, nu-i de paloșul crăiesc,
Ci de fierberea ce crește, crește-n trupul boieresc!
Și-n vederea slavei tale, și-n folosul legii sfinte,
Spun că-i bine boierimea spre Moldova să s-avînte.
Nu-i așa?

VODĂ

O fi, Mikede... Dar, de-s temeri de război,
Nu-i mai bine boierimea să rămîna-aici cu noi?

MIKED

(nemaipricepînd nimic)

Nu sunt temeri.

VODĂ

Nu, desigur... Pîn-acuma goarna tace...
Dar vreau liniște, Mikede — cum o vrei și tu — vreau pace.
Nu vreau zăngănit de arme care poate-ar deștepta,
Dincolo de munți, dușmanul ce pîndește țara ta...
Pace! pace!

MIKED

(ahliat)

Dar gîndește că sunt cugetele-aprinse,
Că, privind la noi, boierii stau cu paloșele încinse,
Și, de vrajbă de se teme domnul, mai puțin e rău
Să se certe cu streinii decît cu norodul său.

VODĂ

Ai dreptate... cu străinii... În Ardeal, sub munții țării,
Palatinul stă la pîndă... și, de m-or lăsa boierii,
Cari pleacă la Moldova, n-am pe nimeni...

MIKED

(întreprînd)

Ba mai sunt
Cei ce zac în beciuri, doamne, p-un prepus, fără cuvînt.

VODĂ

Sunt vrăjmașii doamnei Clara.

MIKED

(insistînd)

Dar robii măriei-tale,
Cari... la un semn, își schimbă lanțurile lor în zale
Și, din turmă prihănită de robi jalnici și smeriți,
Se prefac în ceată mîndră de ostași nebiruiți.

VODĂ

(care a căutat către Grue)

Crezi?

MIKED

(insistînd și mai mult)

Ei te-nțeleg! și-n tine pun întreața lor credință!

VODĂ

se poate... De-o fi astfel, ar fi, bane, cu puțință
nevoiesc și eu avîntul... Spune-le c-aș învoi...

UN COPIL DE CASĂ

(intrînd din dreapta)

ra-doamna.

VODĂ

(sculîndu-se repede, bucuros că nu e silit să se pronunțe)

Ah!

(Cătă la Miked care pricepe și se închină.)

Da. Du-te.

(Văzînd că Miked așteaptă sfîrșitul vorbeii, el stă puțin la
îndoială, ș-apoi, ca și cum, n-ar da nici o greutate celor ce
zice:)

Spune-le ce vei voi.

(Miked se închină din nou, mulțumit, și iese prin fund, pe
cînd vodă îi zîmbește prietenos. Îndată ce a ieșit Miked,
vodă își pierde înfățișarea smerită și izbucnește, vorbind către
Grue.)

!n! trei zile! Încă pe-astea, doamne, dăruiește-mi-le
răbdarea ce-am avut-o pîn-acum!... încă trei zile
acă-n neguri de orbire duhul lor ademenit!

!n! trei zile mîntui țara, Grue, și sunt mîntuit!

(Se deschide ușa din dreapta. Vodă își reia înfățișarea smerită
și aleargă înaintea doamnei Clara, care intră ca un vîrtej.)

SCENA II

VODĂ, DOAMNA CLARA, GRUE

VODĂ

Doamna noastră, ce nevoie?...

CLARA
(*intrerupându-l*)

Da; nevoie! zis-ai bine!
Am ajuns să am nevoie d-apărare, ca orcine!
Eu, ce-am împărțit cu vodă Alexandru, tatăl tău,
Cîrmuirea, pentru care făurit e duhul meu;
Eu, ce port și pentru tine mîndra stemă basarabă
— Grea povară, pentru care biata-ți frunte e prea slabă
Eu, ce sunt spre mîntuirea ta ș-a-ntregului norod,
Eu, de viță palatină, eu, soție de voivod,
Eu, eu, pavăza domniei, sufletul ce duce țara,
Eu, puterea, eu, stăpîna, în sfîrșit, eu, doamna Clara,
Am ajuns de risul lumii, ș-al boierilor, ș-al tău,
Înfruntată, dosădită¹, o batjocură, eu! eu!

VODĂ

Nu-n, eleg...

CLARA

E o rușine! Nu-nțelegi? E o rușine
S-ajung eu să cer un sprijin, fie chiar și de la tine!
Tu ești domnul, ești voivodul, fie; datina o vrea;
Dar, puterea, cîrmuirea, eu le țin în mîna mea.

VODĂ

Cine ți-o tăgăduiește?

CLARA

Cine? Cine? Zău, mă mir!
Sfatul tău: Miked acuma, altă dată Dragomir.
Oropsitu-l-ai pe-acela că voia război cu craiul,
Dar adusu-l-ai pe-acesta înapoi, cu tot alaiul,
Și-acum el îmi e-mpotrivă: orce fac, ce chibzuiesc,
El desface și preschimbă parcă nu mai cîrmuiesc.
Ce-am ajuns! Să stau la vorbă cu Miked!... Miked!...

¹ *Dosădit* — chinuit, amărit; ocărit.

VODĂ
(*care a cătat pe sub gene la Grue*)

E banul

erinului...

CLARA

Ce-mi pasă! Clara-doamna-s eu!

VODĂ

Sărmanul!

a făcut?

CLARA

Ce? Nu mai ține seamă de porunca mea.
m! Să-i poruncesc un lucru, însămi eu, și să nu vrea
m-asculte, el?

VODĂ

Ce lucru?

CLARA

Orce lucru! Ce-are-a face?

VODĂ

ar anume?

CLARA

(*așezîndu-se pe jețul din dreapta*)

Azi, de pildă, poruncit-am — c-așa-mi place —
s-arunce-n lanțuri Groza, Manca, Vlad, acei boieri
ce s-au încercat pe Pala să-l ucidă-n codru, ieri.
ce află? Că, departe de poruncile primite,
banul sprijină el însuși uneltirile urzite
mpotriva mea, și-a papii, și-a lui Lațcu, ba și-a ta,
de chiar ucigașii-aceia, cărora, cred eu, le-ar sta
ult mai bine, de e vorba codrul verde să le placă,
și anine-n el nădejdea, legănați de cîte-o cracă.

VODĂ

Oh! prea mare-ar fi pedeapsa pentru lucru-aşa de mic.
Au avut de gând, aşa e; dar n-au făptuit nimic.

CLARA

Cînd nesocotirea sapă scaunul, oblăduirea,
Vinovate-s, deopotrivă, gîndul şi înfăptuirea.
Nu-nţelegi aşa domnia, dar aşa o-nţeleg eu,
E de-ajuns. Şi văd, de-altminteri, că Miked, din sfatul tău
Mi-a dispreţuit porunca — nu tăgădui — văd bine.
Dar mai am alt sprijin, Vlade, dacă nu te am pe tine;
Kaliany-mi ţine parte şi, cu călăreţii lui,
Vrerea mea mi-o voi impune împotriva orşicui!...
Şi te plîng, sărmane vodă, dacă,-n loc de-o aliată
Vrei să vezi în Clara-doamna o stăpină nendurată!

VODĂ

*(care e cit pe-aci să izbucnească, vede gestul potolitor al lui
Grue şi stăpînindu-se)*

Că te vreau pe veci stăpină,-naltă doamnă! tot nu ştii?
Sunt mai vîrstnic decît tine, totuşi mumă vreau să-mi fii.
Ce m-aş face eu, sărmanul, de nu te-aş avea pe tine
Să mă luminezi în calea-mi — cu vederile-ţi senine;
Să duci grija cîrmuirii şi să porţi, pe fruntea ta,
Sarcina coroanei mele, ce nu pot, nu pot purta!
Dacă sunt voivodul ţării după datina străbună,
Dacă dînsa, cu de-a sila, cu-a ei fală mă-ncunună,
Dacă am vreun drept anume ce de dînsa mi-este dat,
Nu le ţin asupra-mi, mamă, fală, drept şi voivodat,
Decît numai ca o slugă a puterii domnitoare,
Decît pentru-a ţi le-aşterne ţie, ţie, la picioare.

(Se îngenuche lîngă jeţul Clarei.)

CLARA

Te voi crede cu-o dovadă: vreau să fie pedepsiţi
Toţi acei netrebniici; mîine, vreau să fie oropsiţi.

VODĂ

(înghebind un plan ca să nu execute voinţele Clarei)

CLARA

Da, toţi.

VODĂ

Dar numai Groza Moldoveanul e de vină.

CLARA

cu Groza şi-au dat mîna, toţi lui Groza i se-nchină;
sunt vinovaţi.

VODĂ

(sculîndu-se)

Aşa e, toţi sunt vinovaţi... Cîţi sunt?

CLARA

ăzeci, treizeci.

VODĂ

(ca vorbindu-şi singur)

Ah! drace!... prea mulţi.

CLARA

Nu e un cuvînt
Kaliany ne dă saşii lui, ce fac cit nouă sute...

VODĂ

... Dar şi treizeci de neamuri credincioase, prefăcute
duşmani de moarte...

CLARA

(cu nepăsare)

Ş-apoi!

VODĂ

(ca după chibzuire)

Mamă, uite ce zic eu:

Să lovim azi numai capul; ceata, fără capul său,
Se va mprăştia, şi-n urmă, i-om lovi pe toţi, de-a rîndul
Astăzi unul, mîine altul, fără să le vie gîndul
Să s-adune, să răscoale...

CLARA

(sculîndu-se şi mergînd spre uşă)

Da, acest cuvînt e bun:

Fie dar, şi de-astă dată.

VODĂ

Unde mergi?

CLARA

Mă duc să-i spun

Solului cum să porceadă.

VODĂ

(grabnic)

Nu, nu! Lasă-mă pe mine.

Mi-ai cerut dovadă, mamă, vreau s-o dau cum se cuvine.
Vreau să ştie toată curtea — astfel cred eu nemerit —
Că de sunt voivod, sunt totuşi robul tău — şi rob smerit;
Că orcine-n tine zvîrlă cu dosadă şi ocară
Mă loveşte şi pe mine, şi cu mine-ntreaga ţară;
Şi de-un sprijin de-ai nevoie tu, că nu-l vei cere-orcui!
Căci e dreptul meu acesta şi că nu-l dau nimănui.
Aibi încredere. La urma urmei, Kaliany poate...

CLARA

(cu glas blajin şi ademenitor)

Fie... Ş-apoi nu se cade să-i tot cerem cîte toate;
De cînd e la curtea noastră, tot mereu l-am supărat;
Cereri! Cereri!

VODĂ

Cari cereri?

CLARA

Multe... Nu l-am fost rugat
să-mi dea capete — de pildă — de la craiul său izbava
să-mi zălogiţi?

VODĂ

(cătînd la Grue)

Aşa e!

CLARA

Cred că solul căpăta-va
ni-i dezrobească craiul. Dacă vrei, voi căuta
se facă cît de iute.

VODĂ

Dacă vreau?

CLARA

Stă-n mina ta.

VODĂ

Am aşa?

CLARA

Cum? Foarte lesne: dă şi tu, cum ceri într-una.

VODĂ

De să dau?

CLARA

Din cîte cere Ludovic, măcar dă-i una.

VODĂ

(prejăcut)

Da? Da-le-i-aş pe toate dacă s-ar milostivi,

Pe Cristina și pe soțul ei, în sfârșit, a-i izbăvi!
Fă tu toate cum e bine, mamă, că ne-apucă toamna.
Vrei?

UN COPIL DE CASĂ

(din fund)

Baronul Kaliany spune că-l așteaptă doamna.

VODĂ

(voind să se retragă)

Mamă, eu...

CLARA

Ba nu. Baronul vine foarte bine, zău.

(Către copil, care iese după ce se-nchină:)

Să poftescă.

(Către vodă:)

Îți va spune el ce vrea stăpînul său.

SCENA III

ACEIAȘI, KALIANY în armură.

KALIANY

(din fund)

Doamnă, ceata mea e gata.

CLARA

(ieșindu-i înainte și aducîndu-l în scenă)

Nu mai e de trebuință.

Vodă vrea să pedepsească însuși.

KALIANY

(privind cu dispreț la vodă)

Nu e cu putință.

VODĂ

(stăpînindu-se și apropiindu-se de el, măgulitor)

Oh! ce strălucite zale! ce coif mîndru! ce pieptar
Minunat! bătut cu aur! Dar ce brîu! Ah!... brîu-i rar!
O mătase...

KALIANY

(măgulit)

E netoarsă; numai trasă-n jurubițe
Și țesută cu beteală de argint în patru ițe.

VODĂ

De minune!

CLARA

(schimbînd vorba; către Kaliany)

Vodă tocmai îmi spunea, cînd ai intrat,
Că s-ar învoi la toate dacă craiul împărat
Ne-ar înapoia copiii; ceară prețul cît de mare.

(Către vodă:)

Nu-i așa?

VODĂ

(strîns cu ușa)

Da, da...

CLARA

Ce cere craiul drept răscumpărare?
Să-i dai voie să clădească un castel la Severin;
Și-mpotriva-i să nu sprijini pe... voivodul din Vidin.

VODĂ

Vrei pe Strașimir, pe soțul sorii mele, fiicci tale,
Să nu-l sprijin?...

CLARA

Nu, firește.

KALIANY

Fiecare cu-ale sale.

Strașimir e robul nostru, pentru că s-a răscolat
Împotriva noastră. Iacă. Nu fiindcă e cumnat
Cu măria-ta. Dar, astăzi, libertatea și Vidinul
Vrei să i le dai; prea bine, noi îți cerem Severinul.
E un schimb.

CLARA

Un schimb, firește.

VODĂ

Da, un schimb, atîta tot.

KALIANY

Dă hrisovul și... sunt liberi.

VODĂ

(zărind o ușe de scăpare)

Bine zici!... Dar, vezi, nu pot

Să-l dau singur... e și sfatul... trebuie întăritura.

KALIANY

Călăreții mei sunt gata! și le șade bine-armura.

VODĂ

Ai dreptate!... Adun sfatul.

KALIANY

Și vom iscăli?...

VODĂ

Cînd vreți!

KALIANY

Astăzi?

VODĂ

Nu. Nici azi, nici mâine...

(Privind la Grue:)

Peste două zile, trei.

(Către doamna, amintind chibzuiala dintre ei:)

Am de lucru azi...

KALIANY

(care știe de ce e vorba)

Așa e!

VODĂ

(sărulînd mîna doamnei, apoi către Kaliany)

Mamă... Da, da, peste două

Zile, trei...

*(Vodă iese prin stînga, sprijinindu-se pe Grue și zîmbind
îndoicînic.)*

SCENA IV

CLARA-DOAMNA, KALIANY

CLARA

De-acum, Vlaicu ni s-a dat, pe viață, nouă.

KALIANY

Despre mine, Severinul, în sfîrșit, l-am dobîndit.
Dar smerenia lui vodă m-a mirat.

CLARA

E osîndit,

Neavînd în sine duhul ce prevede și ce mîină;
De-alții pururea să fie, ca orbeții, dus de mîină.

KALIANY

Împotrivă-ne accia pîn-acuma l-au condus.

CLARA
Însă nu-l vor mai conduce.

KALIANY

Cred și eu. Dar ei l-au pus;

Doamnă, pînă una-alta, să dea mîna de-nucscrire
— Deci, de-o alianță strîmță-ntemeiată pe-nrudire —
Cu voivodul Simon Stareț.

CLARA

Simon Stareț? Ce fel! Cum?

Cine-a născocit aceasta?

KALIANY

Îți spun, doamnă, că-i pe drum

O solie de la kralul Simon Stareț ca să ceară
De soție pe domnița Anca.

CLARA

Fiica mea?

KALIANY

Ascară,

Am primit înștiințare că din Niș a și pornit
Dinadinsul sol de kralul Simon împuternicit.

CLARA

Oh! ... Și crezi să aibă vodă cunoștință?...

KALIANY

Nu știu bine!

Dar de-acestea să se facă fără știrea lui, nu-mi vine,
Zău, a crede.

CLARA

Ai dreptate!... Oh! dar dacă m-a-nșelat
Vlaicu, Vlaicu, într-atît, ca singur el să fi luat,
Și-n ascuns, așa măsură, de-așa mare greutate,
Care leagă neamul nostru, care leagă două state...

De se pune-n curmezișul drumului ce eu urmez,
Il, il... Nu știu!... sunt în stare să-l... Oh! Oh! Dar aiurez!
El?... N-ar îndrăzni! Ah! bietul om!... n-ar îndrăzni!

KALIANY

Solia,

Totuși, a pornit.

CLARA

Dar fără știrea lui. Fătărnicia

Prea i-ar fi grozav de-adîncă și de el m-aș îngrozi;
Dacă-n stare-ar fi de-acestea, neclipind, a ne urzi.
Nu e cu puțină, nu e!

KALIANY

Poate n-are știre... dară...

Stareț cere pe domnița.

CLARA

De-asta nu mă tem. S-o ceară

Cît o vrea. Am eu mijlocul care va zădărnici
Toată uneltirea.

(Chemînd către dreapta:)

Pala!

(Către Kaliany:)

Vei vedea.

(Către Pala, care a intrat din dreapta:)

Să chemi aci

Pe domnița Anca.

(Pala iese. Către Kaliany:)

Fiica mea e fiica mea. Va face

Ce voi zice. Tu... dă drumul cetei tale. Fii pe pace;
Dacă Vlaicu-nnoadă firul, mă pricep eu să-l deznod.
Vino mai tîrziu, cînd curtea se primește de voivod.
(Kaliany se închină și iese prin fund.)

SCENA V

CLARA-DOAMNA, DOMNIȚA ANCA

CLARA
(*singură*)

Ah! de-i vorba pe trădare, Vlaicule, ia bine seamă?
Ești bărbat și sunt femeie!...

ANCA
(*intrînd din dreapta, îngrijorată*)

Pus-ai să mă cheme, mamă?

CLARA
(*așezîndu-se pe jețul din stînga*)

Da, mezina mea iubită. Vîno-neoa să te sărut.
Șezi-acii...

(*Anca, liniștindu-se, se așază pe o pernă la genunchii ei.*)

O! niciodată Anca mea nu mi-a părut
Mai învoaltă, mai frumoasă, mai gingașă, mai zglobie
Decît azi... De ochii-ți galeși — ca de zarea conabie¹
Zorile de zile bune dezbărîndu-se de-abis —
Tainic, și s-anină gîndul legănînd în el un vis...
Nu-ți abate ochii; taina ce-mi ascunzi e prea ușoară:
Visul fraged ce se scaldă-ntr-o privire de fecioară
E a vieții îmboldire, e avîntul către zbor
Al oricărui suflet tînăr tresărînd de-nfiul dor.
Nu-i așa, copilă?

ANCA
(*iarăși îngrijorată*)
Mamă...

CLARA
Te roșești? Nu, nu!... Zîmbește
Mamei tale care știe că iubești.

¹ Conabiu — vioriu.

ANCA
(*speriată*)
Oh! nu!

CLARA
(*ademenitoare*)

Iubește,
Dacă inima ți-o cere, Anca mea. Iubirea ta
Este dreptul tinereții; și nu eu aș căuta
Nici să-mpiedic primăvara să dea florii înflorirea,
Nici să-mpiedic tinerețea să dea inimii iubirea.

ANCA
(*fericită*)

Dragă mamă!

CLARA
Da, iubește, dă-ți iubirii sinul tău,
Ți-ai ales un mire vrednic de-al tău suflet și de-al meu.

ANCA
Mamă! mamă! știi?

CLARA
Da, toate. Vezi, mi-ar fi părut mai bine
Așa veste să n-o aflu decît numai de la tine.
Și-o încredere mai mare să te văd că mi-o păstrezi;
Dar, așa mă-nveselește — și mai mult chiar decît crezi,
Anco — că iubești pe Mircea, încît uit, de bucurie,
Că nu te-ai gîndit iubirea-ți, mai întii, să mi-o spui mie.

ANCA
Iartă-mă, măicuță dragă, iartă-mă! Noi, ne temeam
Să nu vrei...

CLARA
(*ademenitoare*)
De ce?... Ancuțo, doar pe tine te mai am
Să-mi alini mîhnirea vieții prăvălînd spre bătrînețe...

Voi, să stați aci cu mine; calda voastră tinerețe
Sufletul să mi-l dogoare. Vrei?

ANCA
(dezmiertînd-o)

Oh! cît de bună ești!

Cît te vom iubi, cu Mircea, mamă!

CLARA

Bine: tu-l iubești,

Dar el, te iubește?

ANCA
Mircea? Oh! decît orice pe lume!

Decît scaun și coroană, decît slavă și renume,
Tot mai mult...

CLARA
(mulțumită și răminînd pe gînduri)

Prea bine.

ANCA
(după o tăcere)

Mamă!... e la ușă...

CLARA
(nepricepînd îndată)

Cine? Da?

ANCA

E-ngrijat... nu știe...

CLARA
(zîmbînd)

Cheamă-l.

ANCA

(sărîndu-i de gît)

Oh! cît te vom dezmierda!

(Ea aleargă la ușa din dreapta, o deschide și cheamă:)

mo: mama ne unește.

SCENA VI

ACEIAȘI, MIRCEA

MIRCEA

(intră repede și îmbrățișează pe Anca:)

Anco!

(apoi aleargă la doamna Clara și i se închină:)

Doamnă... oh! nu: mamă!

CLARA

(sărutîndu-l pe frunte)

Mamă, da, copile dragă. Cînd iubirea ta mă cheamă,
Mamă vreau să-ți fiu. Aseară, fost-ai vrednic Basarab
Ținînd piept celor puternici, ținînd parte celui slab.
Mi-ai plăcut întotdeauna, deși, însă, cîteodată,
Mi-ai părut ușor la suflet și de-o fire cam ciudată,
Prea nepăsător de toate, prea pornit pe desfătări,
Și nesocotînd menirea ce dau eu acestei țări.
Dar, ești tînăr, nalt la suflet și ți-e inima cinstită.
Cu-nsușiri de-acestea, viața poți s-o afli fericită
Și mareață chiar, cu vremea, călăuză de mîi.
Deci, iubiți-vă, voi; restul mă privește, dragii mei.

(Îi sărută pe amîndoi și iese prin dreapta, întovărășită de ei
pînă la ușă.)

SCENA VII

MIRCEA, ANCA

MIRCEA

Anca mea!

ANCA

De-acum, iubite, sunt a ta.

MIRCEA

E cu putință?
E nevrednică de tine păcătoasa mea credință.

ANCA

Pentru ce?

MIRCEA

Oh! simt nevoia să ți-o fi mărturisit,
Ție, vina ce-astă noapte duhul mi l-a ispitit:
Te iubesc, o știi, Ancuțo; fără margini mi-e iubirea.
Acest simțimînt îmi umple, îmi pătrunde toată firea
Și n-aș fi crezut, vreodată, să mai aibă pieptul meu
Loc de vreo simțire nouă fiind plin de dorul tău!
Dar, ascară, cînd sub ochii-mi se făcu să licărească
Vrăjile coroanei — culmea pentru-o frunte omenească —
Mi-a pierit vederea, judecata mi s-a-ntunecat;
O ispită, vai! Ancuțo, sufletul mi l-a mușcat:
Mi-am uitat iubirea, te-am uitat pe tine, da, pe tine,
Și-am făcut alt vis!... O clipă! doar o clipă!... Mi-e rușine
De-acea clipă!...

ANCA

Oh! nu, Mirceo! Visul tău a fost măreț
Cînd ai prețuit iubirea pe-un așa de mare preț.
De n-ai dat-o-n astă-noapte pentru scaun și coroană,
Mie vii să-mi ceri iertare?... ție, eu să-ți fac dojană?
Nu! nu! De e vină-acilea și de va să fii iertat,
E de slava ta, de care pentru-amor te-ai lepădat...
Și, de-ai fi, tu, Basarabe, azi să simți aci rușine
E că mai presus de slavă, Mirceo, tu m-ai pus pe mine.

MIRCEA

Anco! Anco!

ANCA

Da, iubite; mult mai mult azi te iubesc,
tot prețul jertfei tale cată să te răsplătesc.

MIRCEA

Oh! farmec al iubirii, vrajă plină de lumină,
fac dintr-un rău un bine, și o slavă dintr-o vină!
(Ei stau un moment strîns îmbrățișați în tăcere. Dar ușa din
fund se deschide.)

UN COPIL DE CASĂ

(anunțînd)

Artea.

(Mircea și Anca se despart ca din vis și se duc spre pridvor.)

SCENA VIII

(Intră curtea. Boierii sunt în straie bogate și năarmați. Ei
formează grupuri, se închină unii la alții, își dau mîna și
par bucuroși a-și împărtăși o știre. Mai la urmă intră Groza
cu Vlad și ceilalți. Mai apoi, Costea și fiii săi. Un boier,
zărînd pe Groza, se înaintează repede spre el, urmat de alții.)

ÎNȚIUL BOIER

Ah! jupîne Grozo, din adînc te fericesc
de-nevoiala dobîndită de la vodă; și, doresc
să mă numeri și pe mine în oștirea boierească.
E, sub Costea, la Moldova, duce legea strămoșească.
Am arcași treizeci și ghioage și mai multe.

AL 2-LEA BOIER

Ceata mea
de călare, poartă suliți, și, de lente¹ de curea
insolzite-n fier și-aramă, buzdugane năstrugite²
cu miner de corn.

¹ Lentă — panglică lată de mătase; aici: fișii de piele.

² Năstrugit — necioplit.

AL 3-LEA BOIER

Jupînc, eu îți dau securi călite

Doar în apă nencepută, apă vie de izvor.
Nu e pavază să nu se sfarme sub ciocnirea lor
Cînd flăcăii mei le-aruncă, hăulind!

UN BOIER BĂTRÎN

Eu, zece care

Cu opt junci — hrăniți în pajiști, buni de jug și de mîncare —
Și-ncărcate toate zece cu mălai¹ și grîu bătrîn.
De n-ar fi înghețat-o vîrsta, ți-aș da inima din sîn.

(Groza dă mîna cu ei, rînd pe rînd, mulțumindu-le. Intrînd Costea, toți îl înconjoară, îl fericesc etc. Ei formează un grup către fund. În acest timp intră, din dreapta, Clara-doamna, Kaliany, Pala, jupînese etc.)

UN COPIL DE CASĂ

(anunșînd)

Doamna Clara.

(Curtea se închină, dar boierii din grupul lui Costea aruncă priviri de ură asupra noilor veniți.)

KALIANY

(intrînd cu doamna)

Vodă pune temei mare pe-ncuscrirea

Sa cu Stareț.

CLARA

(arătîndu-i pe Mircea, care face cu Anca un grup pe pridvor)

Uite colo. Ca să dărim clădirea
Ce-o zidește un fătarnic pe-un atît de-adînc temei,
E de-ajuns să se înțeleagă două inimi de femei,
Anca și cu mine: dînsa cu iubirea, eu cu ura,
Și clădirea și temeiul se rostogolesc de-a dura.
Ce-ai de zis?

¹ Pe atunci, meiul se numea mălai (n. a).

KALIANY

de minune.

CLARA

(așezîndu-se pe jălul din dreapta)

Ah! de-ncearcă vodă Vlad
mpotrivă-mi să ridice ziduri, zidurile cad;
sub pietrele și colbul din clădirile surpate,
or afla, cîndva, voivodul și coroana, sfărîmate.
(O scurtă tăcere ca de așteptare. Se deschide ușa din stînga.)

UN COPIL DE CASĂ

(de la ușa din stînga)

Vodă.

(Intră vodă urmat de Mihedși de toți marii dregători.)

VODĂ

Bun venit cu toții!

(Curtea se închină. Vodă merge la jălul unde șade Clara-doamna și îi sărută mîna.)

Doamna noastră...

CLARA

Fiul meu...

VODĂ

(după ce s-a așezat pe jălul din stînga, către curte, voind să dea impresia că nu se ocupă de politica externă)

Aflu, dragi boieri, că iestimp a dat bunul Dumnezeu
An mănos în țara noastră; că pătuțele sunt pline
De bucate; că-n podgorii, viile se-arată-n bine;
Că-n sfîrșit, livezi și lanuri — din senin cum și din plug —
Slavă domnului, sunt toate bucurie și belșug.
Așa spune Grue.

CLARA

(atacînd)

Dacă țara e pe veselie,
Dă prilej și curții tale astăzi veselă să fie.

Bucuros.

VODĂ

CLARA

Domnița Anca, fiica mea și sora ta
Preaiubită, este-acum în vîrstă de-a se mărita,
Și, de vrei să fie astăzi zi de mare mulțumire,
Îi vom da domniței Anca pe alesul ei de mire...

(Schimbînd tonul)

Te uimești?

VODĂ

(surprins)

He!... da... desigur... doamne! cum n-aș
fi uimit?

Așa știre... dată astfel... în vileag...

CLARA

(căutînd să forțeze mina lui vodă)

Fii liniștit.

De n-ar fi ales copila mire vrednic de-o domniță,
Lăstar mîndru ce răsare din chiar mîndra voastră viță,
Și de nu ne-ar fi el nouă cum îi e și dînșii drag,
N-aș fi dat eu, Clara-doamna, așa știre... în vileag.

(Încet către Kality, care stă la stînga jăfului ei:)

Oh! aveai dreptate: vezi-l cît e de uimit.

(Către vodă, cu insistență:)

Ei bine,

Nu mă-ntrebi pe cine-ales-a fiica mea?

VODĂ

(în silă)

Ba da. Pe cine?

CLARA

(arătînd pe Mircea, care s-a înaintat)

Iată-l.

Mircea?!

VODĂ

CLARA

Da, el însuși! El, viteazul tău nepot,
ruia cu drag i-aș zice fiul meu.

VODĂ

(aparte)

Vai! Vai! De-un ciot
se poticnească, doamne, viitorul țării!

ANCA

(care a venit în dreapta jăfului mamei sale)

Mamă,

ce ce tace vodă?

CLARA

(tare și cu intenție)

Vodă tace că, de bună seamă,
n-are nici o-mpotrivire la căsătoria ta.

(Către vodă, insistînd:)

Nu-i așa?

VODĂ

(incolțit)

Ba... chiar așa e... Totuși, muma va ierta
Dacă fratele, ce-n suflet e cuprins de bucurie,
Vrea să ceară de la vodă, pentru-așa căsătorie,
O părere chibzuită.

CLARA

(izbucînd)

Dar ce ai de chibzuit!?

Mircea pe-Anca o iubește și de ea el e iubit;
El e Basarab ca tine: ce mai vrei?

VODĂ

E cinste mare
Ce rîvnește el. N-ajunge să gonească de-a călare
Cerbul, lupul sau mistrețul, sau să săgeteze-n zbor
Vulturul, sau să-ncolțească urșii-n vizuinea lor.

(*Mircea face un pas, vodă cuvințează către el:*)

Nici n-ajunge, cînd vrăjmașul pune ochii pe moșie;
Să-ncingi paloșul pe zale și să lupți cu bărbăție;
Nu, n-ajung acestea toate ca să fii, vreodată, -n drept
Să ridici pînă la dînsa dorul tînar ce-ai în piept;
Anca nu e numai sora mea și fiica doamnei Clara;
E a țării, și pe dînsa n-o mărită decît țara;
Numai țara va alege Anchii ginerile ei;
Și-l vrea domn! Fii domn tu însuși, soțul ei să fii de vrei.

ANCA

(*îndurerată*)

Mamă! Mamă!

CLARA

(*încet*)

Kaliany, vezi-l cum se dezvelește!

MIRCEA

(*care, cătînd în juru-i, a aflat îmbărbătare în ochii tovarășilor săi; către vodă:*)

Dacă țara, muma Anchii, ce prin gura ta vorbește,
Vrea pe fruntea mea de mire o coroană ca a ta,
O voi dobîndi, ca Anca să-mi ajute-a o purta.
Mă-mboldeai adese-n vremuri să vreau slavă și mărire;
Eu nu le voiam, că-n mine nu-ncăpea decît iubire.
Dar iubirea — ce visasem într-al fericirii somn —
E prea sus de mine? Fie: pentru ea m-oi face domn.
Costea, Groza, Vlad, Algiu, mîndră ceată boierească,
Mă mai vreți în capul vostru?

BOIERII

(*care l-au înconjurat pe Mircea*)

Să trăiască! Să trăiască

Mircea-Vodă!

VODĂ

(*uimit*)

Mircea-vodă?

GROZA

(*către vodă*)

Da! Pristana¹ ce ne-ai dat

Dă Moldovei domn pe Mircea și lui Mircea voievodat.

CLARA

(*uimită, și ea, către Kaliany*)

Cum? Ce zice?

BOIERII

Să trăiască Mircea-vodă!

KALIANY

(*semel*)

Ce trădare!

CLARA

Le dăduse și pristană, Kaliany!

KALIANY

(*pășind înainte*)

Prin urmare,

Vlaicu Basarab-voievodul — ce-alianță a jurat
Cu voievodul din Moldova și slăvitul împărat
Ludovic, stăpînul nostru — azi pe față îi trădează,
Și, la curtea sa din Argeș, pe rebeli îi înarmează?

¹Pristană — învoire.

VODĂ

(aparte)

Oh! trei zile!

KALIANY

Să se știe

(Boierii, cari au ascultat întâi, cu surprindere, cuvintele lui Kaliany, încep a murmura și privesc solul cu amenințare. Dar, la glasul lui vodă, surprinderea și amenințarea se schimbă în uimire, apoi într-o deznădăjduire adincă.)

VODĂ

(prefăcut, ca ieșind dintr-un vis)

Ce-auzii?... Ce vor?... Ce spun?

Mi s-a turburat auzul? Sau visez? Or sunt nebun?

Mă-nșelai sau zisu-mi-s-a c-aș fi pristănit izodul

Cu menire să răstoarne la Moldova pe voivodul

Lațcu, bunul meu prieten? Cum că — însumi

eu — am dat

O asemenea învoială? Cum că, deci, eu am trădat?

Și aceasta mi se spune chiar în față! Ce-ndrăzneală!

Cine-a zis c-am dat eu, vodă, o asemenea-nvoială?

Cine? Vreau să știu.

GROZA

Măria-ta...

VODĂ

(prefăcut și executându-și planul)

Tu, Grozo? Cine! Tu?

Dar de unde născocirea-aceasta? Cum îți abātu

Să te-ncerci — cu mine față — să strechori așa minciună?

GROZA

Doamne...

VODĂ

(idem)

Ca rostită astfel lumea să ți-o ia de bună

Și să crează că-n izodul — ce sub mână-l unelteai —

Însuși pe voivodul țării de tovarăș îl avea
Astfel că, primit la curte de miloasa-mi îndurare,
Mă făceai încet cu-ncetul o unealtă de trădare!
Oh! ce viclenie!

GROZA

Doamne...

VODĂ

(idem)

Taci, ți spun că ai mințit

Cînd ai zis că vreo pristană ție eu ți-am slobozit.

GROZA

Dar n-am zis că chiar din gura însăși a măriei-tale...

VODĂ

(idem)

Ah! dai îndărăt acuma? Încolțit, găsești cu cale

S-arunci vina ta pe altul?...

GROZA

Doamne...

VODĂ

(idem)

Dar nu vreau să știu.

Nu-i scăpare-n mișelic; ești de vină și te ții.

Pîrcălab, străjuiește-l! Vreau de obște să se vadă.

Cum Vlad Basarab-voivodul pedepsește o dosadă.

Du-l în temnița din culă ce, prin ușa de stejar,

Dă-n odaia mea. Acolo îi voi fi chiar eu strejar.

(Groza, însoțit de pîrcălab și înconjurat de streji, iese prin stînga. Vodă urmează către Mircea și ceilalți, idem.)

Iară tu și voi, tovarăși ai dosadei făptuite,

Și tovarăși mai cu seamă în zavistii ticluite,

Împotriva unui vodă mic aliat cinstit,

Ar fi drept de Moldoveanul să nu vă fi despărțit,

Ca, precum pornești cu dînsul uneltirile rebele,
Să purtați tot împreună, astăzi, lanțurile mele.
Dar din ruga doamnei noastre — sufletul îi e

prea bun —

Uit și iert! Ca fiu cucernic, dar, se cade să v-o spun,
Nu ca domn.

*(El privește toată curtea, de jur împrejurul său, apoi pășește
cu smerenie către Clara-doamna:)*

De-acuma, doamnă, spune, ți-este potolită
Supărarea? și de fiul tău smerit ești mulțumită?

CLARA

(cu o ironie pe care n-o poate stăpîni)

Te-ai ținut de vorbă, Vlade; ești bun fiu.

(Vodă îi sărută mîna și pornește spre stînga.)

VODĂ

Boierii mei.

Pace vouă!

(Către Miked:)

Vino, bane.

*(Miked s-apropie de el, mirat; dar vodă îi zîmbește prietenos.
Apoi, pe cînd curtea se închină, el iese sprijinit pe Miked
și urmat de mării dregători, și zice, ca în aparte, dar și pentru
Miked:)*

Oh! trei zile! Încă trei!...

*(Cum a ieșit vodă, o mișcare ca de ușurare se face printre
curteni. Anca, pe care o-năbușa plînsul, se aruncă la sînul
mamei sale.)*

ANCA

Mamă!...

CLARA

(dezmiervînd-o)

Anca mea, n-ai grijă de nimica.

(După ce Anca a ieșit prin dreapta:)

Kaliany,

Vino să croim de lucru șarpelui de Vlad.

*(Iese cu Kaliany tot prin dreapta. Curtenii încep a porni
spre fund, lăsînd locului grupul lui Mircea, abătut și incre-
menit.)*

ÎNȚIUL BOIER

(privind acel grup)

Sărmanii!

Într-o clipă se dărîmă, ca din trăsnet, visul lor!

AL 2-LEA BOIER

Ce vis mîndru!

UN BOIER BĂTRÎN

Niciodată n-a fost astfel vodă

ÎNȚIUL BOIER

Mor

De necaz că sfatul doamnei iarăși l-a răpus.

UN BOIER BĂTRÎN

He! vere,

Vai de omul ce zăbunul și-l împarte cu-o muiere!

(Curtenii ies cu toții. Grupul lui Mircea a rămas neclintit.)

SCENA IX

*(Rămași singuri, conjurații se întrec din ochi. După o
tăcere.)*

NICODIM

(încet)

Vodă Vlad trădează legea.

MANEA

(idem)

Neamul!

VLAD

(idem)

Țara!

ALGIU

(idem)

Și-a pierdut

Dreptul la credința noastră.

VLAD

(idem)

El pe Groza l-a vîndut

Papistașilor.

NICODIM

(idem)

Și, mîine, asculta-vom, cu de-a sila:

„Io, Vlad sin Alexandru, voivod și domn cu mila...“

MIRCEA

(înterupîndu-i, tot încet)

Jurămîntul ce-mpotriva Lațcului, ieri, l-ați jurat;
Îl veți ține și-mpotriva Vlaicului?

TOȚI

(afară de Costea și cu glas înăbușit)

Nenduplecat!

MIRCEA

(idem)

Haidem dar.

COSTEA

(oprindu-i și idem)

Oh! nu, prieteni. Ieri juram o războire

Sfîntă; iar ce faceți, astăzi, e cumplită răzvrătire...

MIRCEA

(înterupîndu-l, idem)

Am jurat.

(Către ceilalți:)

Veniți la mine, astă-seară.

BOIERII

(idem, afară de Costea)

Vom veni!

MIRCEA

(idem)

Pe diseară.

COSTEA

(idem)

Mirceo!...

(Mircea îi răspunde prin un gest hotărît și iese prin fund,
urmat de toți boierii.)

COSTEA

(încearcă zadarnic să-l înduplece, apoi, rămas singur, ros-
tește în aparte)

Doamne, de-am știut îmbătrîni

În cucernia credinței, și cu sufletul pe față,

Mă ferește de-o ispită, mă-narmează cu-o povată

Să nu fiu nici lor, nici țării, nici lui vodă trădător,

Și să-i scap de-o crimă, doamne, și pe domn de ura lor.

(Cortina cade.)

ACTUL AL TREILEA

(Scena reprezintă odaia lui Mircea, în casa lui. În fund, la stînga, o fereastră adîncă în ogivă bizantină, cu pervaz în coloane de marmoră, și despărțită în două printr-o coloană. În planul al doilea, pe peretele din stînga, o icoană mare cu iconostas și epitrafii mascînd o ușă secretă. La dreapta, în fund, ușa odăii. În fața, către stînga, un jeț, către dreapta o masă, scaune etc.)

SCENA I

MIRCEA, PALA

(E în apusul soarelui. Mircea șade pe un jeț, lângă masă, cu capul în mîni. Pala șade pe răzămătoarea ferestrei. El are de gît o lăută.)

PALA

(după ce a privit lung la Mircea)

Doamne Mirceo!

MIRCEA

(fără a mișca)

Ce?

PALA

Stăpîne, a-nserat. Cu blinda noapte;
Se strecoară-n orice suflet ale mîngîierii șoapte;
Singular, sufletu-ți respinge, restihnit¹ de-amar și chin,
Roua răcoroasă-a nopții, alinarea din senin.

¹ Restihnit — istovit.

aci, lângă fereastră. Uite: dincolo de zare,
de se lovește cerul cu pămîntul în hotare,
ce-a fost o zi întregă, mai măreț, mai lucitor.
Pr-un soare, ce rămîne? Mohoritul unui nor
pă-o clipă de-ntristare firea-și uită mîndrul astru;
de mii răsar cu-nctul, ochi ai cerului albastru.
Spun lumii că sunt toate cum sunt aștrii, trecătorii;
se stinge-n murgul serii renviază către zori.
și tu cum face firea, întristarea și-o curmează;
sufletul în noi e soare; de se stinge, renviază.

MIRCEA

grănit, al meu, de moarte. Cu-o scinteie l-au aprins
păriri amăgitoare, cu-o suflare mi l-au stins.
au urecat pe culmea slavei, într-un rai de strălucire.
m-au prăbușit în sorburi¹ de-ntuneric și-amăgire.
șteptîndu-mă deodată din al fericirii somn,
a trezit în mine-o rîvnă nempăcată: a fi domn!
domni, a fi puternic de-o putere uimitoare;
privi o lume-ntregă jos, departe, sub picioare;
fi omul fără seamăn într-o țară și-un popor;
fi sufletul, și gîndul, și voința tuturilor;
meni orice mărire, a porni orice ispravă;
fi dătător de lege, și de datini, și de slavă;
nu fi robit de nimeni și pe toți a-i stăpîni;
vîi, a putea toate, a fi totul... a domni!...
omn! Domn! Înțelegi? ... Ce groaznic mușcă
rîvna de mărire!...
am vrednic de-așa rîvnă, vrednic de așa menire.
h! Cu Anca mea iubită cît am fost de fericit!
ar mi-au luat-o, mi-au răpit-o, și deodată-au veștejit
loarea sufletului tînar ce-nflorea la-al slavei soare
și se răcorea cu roua dragostei, sărmana floare!
abuind pășesc acuma de-al orbirii sorb cuprins!

¹ Sorb — vîltoare, vîrtej de apă.

Steaua dragostei și-al slavei soare de pe cer s-au stins,
Călăuze! Călăuze!...

(El cade cu capul pe mâini, înecat de plîns.)

PALA

Aibi nădejde. După ploaie
Mult mai limpede-i seninul, stelele mult mai vioaie;
Și luceafărul, ce-acuma ți s-ascunde sub un nor,
Poate răsări, pe cerul limpezit, mai lucitor.
Fii bărbat. Domnița Anca te iubește. Cine știe;
Dacă frământări de-acestea nu-s izvor de bucurie?

MIRCEA

Oh! de-ar fi!

PALA

Cu vremea, poate, vodă se va-ndupleca...

MIRCEA

(tresărind)

Vodă!... Îl urăsc pe vodă ce nu știe ridica
Pururea tăcuta-i voce, pururea smerita-i frunte
Decît către cei cucernici ce nu cată să-l înfrunte.
Îl urăsc pe vodă!... Și, deoarece mi-a-nveninat
— Cu fătarnica-i sfidare de-a fi domn încoronat —
Cuget, inimă și rîvnă, vreau putere, vreau mărire!
Da, orcum, prin orice mijloc, prin trădări, prin răzvrătire
Vreau domnia, da, orunde; vreau coroana, pe-a orcuî.
Vodă sprijinind pe Lațcu, vreau de-acum coroana lui.

PALA

(după o tăcere)

Fie. Sunt al tău, stăpîne. Fă ce vei voi cu mine;
Ți-s dator cu viața; numai ea mă va plăti de tine.

(Dă-n genuंची și sărută mină lui Mircea, care îi zîmbește dureros. Dar ușa secretă din stînga se deschide-ncet. Anca se arată, privește un moment în cameră, apoi se coboară în scenă.)

SCENA II

ANCA

Arcea!

MIRCEA

(tresărind)

Anco!

(El aleargă la dînsa și o ia în brațe. Pala se duce de se așează iarăși la fereastră.)

ANCA

(îmbrățișată)

Da, iubite, strînge-mă la piept, că sunt
tăcîcîță de durere și că groaznicul pămînt
mi-e pustiu, și că mi-e frică, fulg ușor furat de duhuri,
mi! să n-am de ce mă prinde, bîntuită prin văzduhuri.
Dar te aflu, simt în tine reazămul obișnuit,
și, ca iedera, mă mlădii pe stejarul meu trăsmit.

MIRCEA

Anca mea!

(O așează pe jețul din stînga și se ingenuche la picioarele ei.)

ANCA

(de-mierdîndu-l)

Oh! dragă Mirceo, ne fu dat de sus cu bine
nimile noastre pururi una pe-alta să se-aline.
Sunt a ta pe-ntotdeauna!

MIRCEA

Anca mea!

ANCA

Să ne iubim

Toată viața!

MIRCEA

(în extaz)

Da!

(O lungă tăcere. Dar un gând străbate mintea lui Mircea.)

Dar vodă!

ANCA

Ce ne pasă!

(Mircea s-a despărțit de Anca, pornit pe gânduri. Ea se scoală, îl urmează, se alipește de el.)

Să fugim!...

Vino... Vom fugi departe, toată noaptea, orșiuinde,
Până când în codrii tainici dragostea ne-o vom ascunde!...
Vino!...

MIRCEA

(aparte, lupțind)

Doamne sfinte!

ANCA

Vino, vino să fugim de-aci...

Vino!

MIRCEA

(dezbărîndu-se de ea)

Anco! taci!... că mintea-ncepe-a mi se rătăci!...
Simt că se ridică-n mine nu știu ce străveche zgură;
Peste lacu-mi de iubire a plouat potop de ură:
Și virtejul — ce chiar astăzi pe-amîndoi ne-a-mpresurat
Lacul limpede și-albastru pînă-n fund l-a turburat;
Simt în mine o nevoie, simt un dor de răzbunare
Împotriva-acelui suflet, fără nici-o milă, care
Mi l-a chinuit, Ancuțo, mi l-a palmuit pe-al meu.
(El cade pe jețul de lingă masă, cu capul în mâini.)

ANCA

(dezmiertându-l)

Mirceo, uită!...

MIRCEA

(depărtînd-o)

Ah! ce-ar zice curtea, lumea, dacă eu,
rab, primînd în față așa groaznică dosadă,
cumplită zăcășeală! lumii-ntregi n-aș da dovadă!...
s-ar zice că nu-s vrednic de-al meu nume,
de-al meu neam!...
au o răzbunare, Anco! — cum o fi — dar o s-o am.

ANCA

(gingașă din voiuță)

o fi?... Iubite, uite, răzbunarea eu ți-oi da-o?
Vlad nu-ți învoiește de soție pe-Anca? Ia-o.
alături, te iubește, chiar în ciuda lui te vrea;
și-ți iei totodată răzbunarea ta cu ea.
și așa?

MIRCEA

Oh! Anco! Anco!

ANCA

Lasă-ți inima, iubite,
vorbească tare-n sfatul gândurilor înăsprite;
rostească dînsa vorba cea din urmă.

MIRCEA

Nu! Nu vreau
să ascuns să-mi iau soția ce-s în drept, fățiș, s-o iau.

ANCA

MIRCEA

M-aș învoi-ndeobște, însumi eu, cu-așa rușine!
Însumi eu mi-aș face-o singur, de-aș primi să fug cu tine.

ANCA

Mirceo, vai!...

! Zăcășeală — răzbunare; ură.

MIRCEA

Nu! nu! copilă. De-așa scîrbă m-oi feri,
Nu te dă, de voie bună vodă?... Te voi cuceri!
Dar să fur ce-mi este dreptul, să te fur că nu-mi ești dată
Nu! Nu vreau. Această faptă pe-amîndoi ar fi o pată.

ANCA

(îngenunchind lângă jeț)

Mirceo! fie-ți milă...

MIRCEA

(zdruncinat)

Anco, taci!...

ANCA

Oh! nu mă mai iubești!

MIRCEA

(luîndu-i mîinele și atrăgînd-o)

Cum ai zis? Eu...

ANCA

Mi-a spus Costea; altele de-acum

rîvnești!...

MIRCEA

Taci! oh! taci!... Nu căta vină într-o răzvrătire dreaptă.

ANCA

Nu mă mai iubești!...

MIRCEA

(lăsînd-o de mîini)

Oh! doamne!

(El își ascunde capul în mîini. Anca zace plecată pe brațul
găfului și plînge. O tăcere. Deodată, Pala, care i-a privit cu
înduioșare, începe a cînta, ținîndu-și hangul pe lăută.)

PALA

(cîntînd)

Iarba rea, cum năpădește
Cîmpul de mohor,
Cîmpul tot îl otrăvește;
Florile de mor,
Rîvna-n gheare cum apucă
Sufletul ușor
Sufletul îl și usucă
Recle-i fior.

(Mircea și Anca, auzînd cîntecul, au ridicat capetele, dar
Mircea se-ntunecă și mai mult.)

ANCA

(observîndu-l, aparte)

Sună, dulce viers, deșteaptă
ata-i inimă-amorțită de prea multele dureri.

PALA

(urmînd)

Lasă palos, lasă zale;
Celor ce le vor;
Ia, cu mîndra-ți, altă cale:
Calea codrilor.
De e soarele-n mîrire;
— Soarele-arzător —
Sub sprînceana ei subțire
E o stea: amor.

(Mircea rămîne neclintit, cu capul pe brațe. Anca îl pri-
cește, palpitînd de nădejde; apoi dezîndăduită.)

ANCA

Mirceo! Mirceo! n-auzi glasul dorului!...

MIRCEA

(zbuциumîndu-se)

Vai! vai!

(El se luptă cu sineși; în sfârșit se hotărăște, se scoală și trece pe dinaintea Anchiei, îngenucheată lângă jeș.)

Ce cer

De la mine nu se poate, nu!

(Către Pala):

Cîntarea ți-e isteată

Dar mi-e dor de răzbunare și vreau sprijin, nu povață.

ANCA

(care s-a sculat și-și stăpînește durerea)

Oh! rănit-m-ai în suflet, Mirceo.

MIRCEA

(aparte, tresărind)

Doamne!

ANCA

Dar prea mult

Te iubesc, ca-n mine glasul zăcășelii să-l ascult.
Nu. Mă duc... Rămii cu bine...

MIRCEA

(turburat)

Anco!

ANCA

(mergînd spre ușa secretă)

Fie pe-a ta voie;

Anca ta-ți va da și sprijin de-i avea de el nevoie.

MIRCEA

(făcînd un pas după ea oprindu-se)

Anca mea!

ANCA

(lîngă ușa)

Mă duc.

MIRCEA

(aruncîndu-se la picioarele ei)

Ancușo!... iartă-mă!

ANCA

(fericită)

Oh!

*(Ea se-ntoarnă către el, îl sărută pe frunte, așteptînd urma-
rea primului imbold; dar el nu face nimic ca să o rețină.)*

Te-am iertat...

Te-am iertat... mă duc... Oh! Mirceo!

(Înăbușînd-o lacrimile, iese repede.)

SCENA III

MIRCEA, PALA

*(Mircea, adînc mișcat, stă o clipă la-ndoială, apoi se scoală
din genunchi, face un pas către ușă, ca și cum ar urma
pe Anca, însă iarăși se-ndoiește, se oprește și caută să-și
adune gîndurile.)*

PALA

(care-l observă)

Cel din urmă sărutat

MIRCEA

(trezindu-se)

Cum!... Te-nșeli, te-nșeli. Nu. Anca mă iubește,

mă-nțelega

Știe că ne e mîndria sfîntă, dar cumplită lege;

Și-Anca — crede-mă, copile — mirele nu și-ar ierta;

Dacă dînsul de-a mîndriei sfîntă lege și-ar uita.

Crede-mă.

PALA

Te cred. Cred încă că acela ce iubește
Într-adevăr, iubirii sale orșice jertfește.

MIRCEA

Vrei să zici...

PALA

S-a stins amorul! Spun că nu o mai iubești
Pe domnița Anca.

MIRCEA

Pala, aiurezi!

PALA

Oh! nu!

MIRCEA

Ba ești

Un copil. Iubesc pe Anca cu-o mai strașnică dorință!
Nu mi-e dată? Voi avea-o; dar prin drept de biruință,
Veți vedea!

(Se aud pași în afară.)

Ascultă... Pașii, ce se-apropie ușor,

Îmi aduc îndeplinirea necurmatului meu dor:
Sunt iubiții mei tovarăși ce-mi vor da, dintr-o lovire,
O coroană și pe Anca, slava mea și-a ei iubire.

SCENA IV

ACEIAȘI, NICODIM, VLAD, MANEA, BALDOVIN,
ROMÂN HERESCU, MURGU, ALDEA ALGIU

MIRCEA

(alergând înaintea lor)

Bun sosit, iubiți prieteni.

NICODIM

Doamne Mirceo, bun găsit.

(Ei intră, își dau mâna cu Mircea și se coboară-n scenă.)

VLAD

Îți aducem știri urite.

MIRCEA

Cari știri?

VLAD

Am auzit

ă, nchinat pîn'la rușine, azi, de maștera maghiară;
odă, n loc să se răscoale, i s-a dat mai mult pe gheară;
a-nvoit lui Kality, fără știre, fără sfat,
ă clădească cetățuie pentru unguri în Banat;
i-n sfârșit, că, din îndemnul Clarei, s-a rostit că-i vreme
ă golească prin secure temnițele unde geme
loarea boierimii. Groza, vai de el! cu viața-i chiar,
poate să plătească doru-i pentru țară și altar.

MANEA

Suntem toți loviți într-însul.

NICODIM

Toți... Și-ntreaga ohridime,

Legea noastră.

VLAD

Împrejurul nostru mișuie-o mulțime
De iscoade, de streji mute ce-o simțim, în orice loc,
Sfredelindu-ne din spate sufletul cu ochi de foc.

ROMÂN HERESCU

Vezi cât de puțin venim.

BALDOVIN

Mulți se țin închiși în casă.

ROMÂN [HERESCU]

Straja curții e-ndoită.

MURGU

În ograda ei se-ndeașă
Două sutășii călare, înarmate de război.

NICODIM

Doamna stă păzind pe vodă.

VLAD

Iară solul pe-amîndoi.

BALDOVIN

Răul e c-au prins de veste.

MANEA

Că ni se cunoaște gîndul.

MURGU

Și că n-avem sorti de-acuma decît să ne-ajungă rîndul
Să-l urmăm pe bietul Groza în uitarea vreunui beci...

VLAD

Ce călăul va deschide, călăuza pentru veci.

NICODIM

Stăm în mîna lor.

ROMÂN HERESCU

Doar fuga ne rămîne.

MANEA

Nu-i scăpare

Altfel.

VLAD

Ne-or suna și ceasuri bune.

MANEA

(urmînd)

Căci pe răzbunare

Dacă-o fi pornită doamna, oh! de noi, amar și rău.

VLAD

Da, suntem pierduți!

MIRCEA

(uimit de ce aude, izbucnind)

Oh! doamne!... Și cu ochii pe călău,
la cireada de tăiere, ca lăstarul de pădure,
Voi, bărbați, privim cum rîndul ne sosește la secure!
Ce fel? Voi, viteji de viță, voi, boieri între boieri,
Voi, ce sufletele voastre le-mbătați cu slavă ieri,
Voi, ce prapurele legii vreăți să-l înălțați la soare,
Ce ziccați că rîvna voastră paloșul să v-o măsoare...
Ah! v-o spun aci, menirea cu mîndria v-a-ncetat
Voa, ce măreța-i țintă și pe Groza l-ați uitat,
Voa, ce priviți o fiară cum de soarta voastră-și ride
Voa, ieri cumetrii morții, zăluziți¹ acum de-un gîde,
Aruia-n tocmeala-n care capul vi-l răscumpărați,
Drept zălog, ca să mai rabde, pe-al lui Groza l-aruncați.

NICODIM

Doamne!

VLAD

Doamne!...

MIRCEA

Ah! vă pare că mi-e vorba prea
sireavă²!
Nu, zău! mai puțin, desigur, decît fapta vă-i mirșavă.

NICODIM

Doamne!...

MIRCEA

Oh! lăsați încalte să vă spun ce-ați făptuit,
Doar să vă roșiți de vorbă dacă fapta v-a priit.
Da, pe Groza voi, voi singuri, morții-l aruncați în pradă,
Voi loviți menirea noastră cu rușine și dosadă,
Voi, nu vodă, de credință și de neam v-ați lepădat,
Voi, nu vodă, voi, nu vodă, sîngele vi l-ați trădat!

¹ Zăluzit -- înnebunit, năucit.

² Sireavă -- aspru.

Dar nu eu!... Un glas în mine îmi șoptește datoria
Și-acel glas — ce nu s-aude de-orice suflet — e mândria!
Și mândria poruncește, celor ce-o aud cu dor,
Să privească-n față moartea când în joc e țara lor.

*(Doamna Clara se ivește pe pragul ușii și ascultă ce urmează,
neobservată de nimeni, decât de Pala, căruia îi face semn
să tacă.)*

Ascultînd acea poruncă, eu mă pun în răzvrătire
Cu voivodul cel nemernic ce ne mină la peire,
Ce — smerit, viclean, fățarnic, închinîndu-se orcu —
E-o primejdie de-a pururi pentru noi și țara lui.
Voi, plecați-vă dar capul și fugiți! Eu vreau prietini
Neclintîți, cum stau sub soare și sub trăsnet

mîndrii cetini!

Sus mi-e fruntea-n zile linc, sus și-n zile de nevoi.
Ști-voi, față de restriște, să fiu singur.

DOAMNA CLARA

Vom fi doi.

SCENA V

ACEIAȘI, DOAMNA CLARA

NICODIM

Doamna Clara!

VLAD

Doamna Clara!

CLARA

(înaintînd)

Ce-i această turburare?

Oare-s de prisos acolo unde voi vă strîngeți? Oare
Cînd pe noi toți ne apasă a lui vodă mină grea,
Doar primejdie v-anunță printre voi venirea mea?

VLAD

Doamnă...

CLARA

Haide, haide! Domnul Mircea vă-ndemna

prea bine.

Și protivnicii lui vodă sunt tovarăși, azi, cu mine.

NICODIM

Doamna măria-ta?

CLARA

Cu mine, da, cu mine! C-am jurat
Să nu las să surpe nimeni lucru mare ce-am durat
Și puternică domnie, pe mărire-ntemeiată,
Care-n viitoru-i mîndru-i călăuză luminată,
Să-ndrumeze liniștitul mers al dragei noastre țări
Și pururi pe-ale propășirii lungi și netede cărări,
Să stăzi rodul muncii mele, fătul ce-am crescut din fașă,
Într-o clipă să-l răpuie Vlaicu, inima pizmașă?
Nu-oi răbda!... Nici voi, boieri ai țării, nu puteți răbda
Îndrumarea păcătoasă ce se-ncearcă țării-a da
Duhu-mpovăiat de ciudă, sorbul de ticăloșie,
Vlaicu-vodă, domnul nostru din a cerului urgie.

*(Văzînd boierii uimiți, dar nicidecum înflăcărași de zisele
sale, doamna rămîne-ncremenită.)*

Ce fel? Nu răspundeți?...

VLAD

(dumerit în sfîrșit)

Doamnă...

NICODIM

(idem)

Doamnă, ți-o mărturisim.

Eu credeam, lovînd în vodă, azi alătura să fim

Doamna măria-ta, ce-n locu-i cîrmuiești de-o vreme țara.

Cum!

CLARA

NICODIM

La spatele lui vodă noi vedeam pe doamna Clara.

CLARA

(aparte)

Ah! nemernicii, mișeii!...

VLAD

Doamnă, vodă n-ar fi rău,

Dac-ar asculta de păsul țării, el și sfatul său.

CLARA

(uimită, dar reculegându-se)

Sfatul său? Ah! e destoinic și ne face treabă bună
Cînd îl sprijină pe Vlaicu în pornirea lui nebună
De-a se război-mpotriva celui mare cu cel mic,
De-a fi aliat cu sîrbii și certat cu Ludovic.

NICODIM

(surprins și zărind, în sîrșit, adevărul)

Vodă Vlaicu face-aceasta?

CLARA

Da: pe Groza de-l jertfește

Bănuielilor ce-n Gomneh și-n Suceava-ncep a crește;
Totuși, el se dă cu Stareț și, în duhu-i fără șir,
Uită că zac robi la Gomneh fiica mea și Strașimir;
Uită că, din munți, voivodul Mikloș-hertzeg cată-n zare
Un prilej, bun, rău — ce-i pasă — din hotar să se coboare,
Ca, la rîndul ei, oștirea-i, năvălind și ea la noi,
Să ne joace-aceeași horă ce-n Ardeal jucat-ați voi;
Vodă uită tot. Dar țara, îndrumată la peire,
Cată să-i curmeze calea fie chiar prin răzvrătire,
Da, da! steagul răzvrătirii îl desfășur azi și eu!

Vodă e vrăjmașul vostru, el e și vrăjmașul meu;
Toți cunoaștem păsul țării și de-aceea vă zic iarăși
Că protivnicii lui vodă sunt cu mine azi tovarăși,
Precum eu cu ei.

NICODIM

(după o tăcere)

Pe vodă, doamnă, nu-l învinuim

Decît doar că nu ne-ajută țara să ne-o mîntuim
De străini și de catolici.

CLARA

(aparte)

Cîine! Oh! te-oi ține minte

Și pe tine. Dar... răbdare!

(Tare:)

Te-nțeleg, preasfînt părinte!

Sunt catolică, așa e, și pe față, nu pe-ascuns;
Dar străină nu sunt țării, dovedit-o-am de-ajuns;
Și i-o dovedesc și-acuma, cînd lui Mircea-mi dau copila.

(Apăsînd pe cuvînte:)

Ce... de pe-un străin vrea Vlaicu s-o mărite cu de-a sila.

MIRCEA

Ce? Ce-ai zis?

CLARA

Am zis că Vlaicu vrea să dea după-un străin

Pe domnița Anca.

MIRCEA

(aparte)

Doamne! Teasul¹ e de-acuma plin.

VLAD

Doamnă, știrea-aceasta poate să nu fie...

¹ Teas — talerul balanței; pahar.

CLARA

Dovedită?

Ba e lucru sigur. Anca e de mult făgăduită
Craiului sîrbesc.

VLAD

(*buimăcit*)

Lui Stareț?

CLARA

Da! și, credeți ce vă spui,

Vlad le-a chibzuit pe toate fără știrea nimănui.
Zilele-astea, mîine poate, e-asteptată o solie
Care pe-Anca o va cere pentru Stareț de soție.

MIRCEA

Zici că mîine?...

CLARA

Chiar și mîine. Trebuie să fi trecut

Dunărea de ieri solia.

(*Boierii se înțeleg din ochi, înțeleg în sfîrșit, dar par nedumeriți.*)

MIRCEA

Oh!... Dar ce e de făcut!...

CLARA

Ce e de făcut? O, doamne! Mai nimic. Ce-ntrebare!
Mai nimica, zău! Ca dînșii, să te-arăți că ai răbdare?
Și, căzînd adînc pe gînduri, să respingi și tu, ca ei,
Sprijinul ce ți-l trimite Anca prin chiar muma ei.
Ce să faci? Ca dînșii, rabdă să vă piarză Vlad moșial
Ce să faci? Ca dînșii, uită-ți numele și vitejia?
Ce să faci? Sărută mîna omului pizmaș și rău
Care sfîșie deodată două suflete-ntr-al tău!
Ce să faci? Cînd Vlaicu țara și iubirea ți-o sugrumă,

100

Să te pleci ca să se vadă o femeie — dar o mumă —
Dintr-atîți boieri de frunte singură cum va lupta
Ca să-ți apere, voivode, țara și iubirea ta.

MIRCEA

Taci! oh! taci!

(*Către boieri:*)

Boieri, prieteni, n-auziți, nu vă tresare
Sufletul de-așa restriște? Doamne! Cum! Și

Groza-n fiare,

Și zdrobita noastră rivnă, și surpatul nostru vis,
Și durerea mea, vai!, toate, toate de nimica vi-s?
Aldeo, Murgule, Române, vere Vlade, Baldovine,
Nici o mîna, vai! nici una nu se-ntinde către mine?

VLAD

(*hotărîndu-se și întinzîndu-i mîna*)

Mirceo, iartă-ne.

MIRCEA

(*luîndu-i-o*)

Oh! Vlade.

VLAD

(*lămurînd simținîntul tuturor*)

Duhul nostru, zbuciumat

De-alte gînduri ce de-aseară ni-l frămîntă, necurmat,
Nu luă seamă că-n tre oameni cum suntem, de boierie,
Nu domnește mai măreață și mai sfîntă datorie
Decît sprijinul, de-a pururi de credință, către-acel
Ce ni-l cere, cînd restriștea dă năvală peste el,
Sunt cu doamna și cu tine, pentru Groza și domnița.

ALDEA

(*idem*)

Sunt și eu!

101

MANEA

(idem)

Și eu!

ROMÂN HERESCU

(idem)

Cu toții, toți boierii...

BALDOVIN

(idem)

Toată viața!

NICODIM

Oh! boieri, dar nu se cade, pe-un prilej așa ușor,
Să dăm pradă răzvrătirii o domnie și-un popor.
Răzvrătirea, grea furtună, cată-n norii ei să poarte
Rîvne mari și-nalte ținte — slavă veșnică sau moarte!
Și nu te-ar ierta moșia,

(Către Mircea:)

Ba te-ar ține chiar de rău

De i-ai singera ogorul numai pentru păsul tău.

MIRCEA

Nicodime!

CLARA

(pentru a slăbi efectul produs de aceste vorbe asupra boierilor.
Către Nicodim)

Sufletul ți-l liniștește, bun părinte.

Răzvrătirea noastră vede ținte-nalte, scopuri sfinte;
Ea e lupta mîntuirii pentru noi și țara ta,
Și-unei frunți fără-njosire ea coroana i-o va da.

NICODIM

Ție poate.

CLARA

Ba lui Mircea.

MIRCEA

Mie!

CLARA

Da.

NICODIM

Lui Mircea!

CLARA

(către Mircea)

Ție,

Suflet netemut de nimeni, deși plin de bărbăție,
Și pe care zăcășeala-l face cel mai nendurat
Din vrăjmașii ce lui Vlaicu astăzi ură i-au jurat.

VLAD

Ai dreptate. Să trăiască vodă Mircea!

BOIERII

(afară de Nicodim)

Să trăiască

Vodă Mircea! Ura!

MIRCEA

(aparte)

Doamne! Fie voia ta cerească

Pururea slăvită!

VLAD

(închinîndu-se doamnei Clara)

Doamnă, sunt, de-acum, urmașul tău.

NICODIM

(aparte)

Ah! năpîrca! Cum strecoară sub coroană capul său!

MIRCEA

(*închinându-se și el d-nei Clara*)

Mamă, care-mi dai cu-o vorbă fericire și coroană,
Îți închin pe totdeauna sufletu-mi ca la icoană.

BOIERII

(*către Clara*)

Cinste ție! Cinste ție!

CLARA

(*ademenitoare*)

Cinste vouă, vă zic eu,

De vă-i tare hotărîrea pe cît ceasul e de greu.
Oh! da, cinste cui se-ndrumă hotărît într-o voință,
Pironind în țintă ochii, credincios în biruință,
Cinste lui! Și cinste vouă dacă — hotărît — voiți
Și voința voastră-n țintă c-un pumnal o pironiți.

NICODIM

(*aparte*)

Unde tinde!

ALDEA

(*către Clara*)

Poruncește! Vom voi.

CLARA

(*se reculege în tăcerea îngrijorată a tuturor, apoi*)

Boieri, nu-i vreme

De pierdut. Nu-ncape vorbă de răscoală: Vlad se teme
De ceva, se pregătește. L-am răzbi desigur, știu...
Dar e Groza... Dar e Anca... Am ajunge prea târziu!
Nu, nu. Să nu pierdem vreme; noaptea care ne-mpresară
Fie cea din urmă pentru Vlaicu.

VLAD

(*buimăcit*)

Ce fel?... Vrei...

CLARA

(*dezvelindu-și gândul*)

Să moară.

(*Boierii se indignază, dar ascund indignarea față de Clara-
doamna.*)

MIRCEA

(*îngrozit*)

Un omor!

CLARA

Împrejurarea poruncește.

MIRCEA

(*și mai îngrozit*)

Un omor!

CLARA

(*plângând*)

Un omor, de fericire, de domnie dătător;
Un omor ce va deschide țării calea ei măreață;
Un omor ce pentru-atîția fi-va dătător de viață.
Ascultați. Vă duc, eu însumi, pînă-n chiar odaia lui,
Printr-o trecere deschisă, fără știrea nimănui,
De-Alexandru, răposatul vodă, pentru el și mine.
Am tăcut această taină Vlaicului și-mi prinde bine.
Pe cînd doarme, voi cu-ncetul să v-apropiați de domn;
Nu-l mai deșteptați: cu milă, dați-l veșnicului somn;
Iară zorile de ziuă, mîine, mulțumită vouă,
Arăta-vor într-o slavă țării o domnie nouă.

(*Boierii se-nfioară de-așa faptă. O tăcere.*)

VLAD

(*exprimînd sentimentul tuturor*)

Slavă roșie de sînge.

NICODIM

Mohorite zori de zi

Sub a căror raze, mîine, țara ni se va trezi

VLAD

Nu e treabă *boierească* să ucizi un om ce doarme.

MURGU

Purtăm paloșe, și-acéstea, doamna noastră, nu sunt arme
De-ucigași.

VLAD

Dar poruncește! și, cu toții, ne-nvoim
Pe vrăjmaș, *în luptă dreaptă*, față-n față, să-l lovim,
Boierește!

CLARA

(*batjocovitoare*)

Oh! minune! Duhuri mîndre și senine,
Suflete neprihănite! De omor vă e rușine.
Cînd omorul se îndreaptă către-o viață de bărbat,
Însă ucideați, în codru, fără grijă de păcat,
Un copil!

(*Arată pe Pala.*)

NICODIM

Copil? Nu, doamnă; o năpîrcă doar, menită,
Cînd călcîiul vrea să-l muște, de călcîi a fi strivită.

CLARA

(*agăfîindu-se de o ultimă nădejde*)

Mirceo, tu nu spui nimica?

MIRCEA

(*muncîndu-se sub întrebarea multă a tuturilor*)

Doamnă, gata sunt să mor.
Dar nu vreau nici fericirea, nici domnia pe-un omor,

NICODIM

Bîne, doamne Mirceo, bine!

CLARA

(*deceptionată, izbucnind*)

Tu, m-ascultă, Basarabe!

Pentru frinele puterii mîinele ți-s încă slabe.

(*Către ceilalți:*)

Iar voi, suflete plăpînde, voi viteji? Niște mișei!

(*Către Pala, încet, ca să nu fie auzită de ceilalți:*)

Vino, Pala. Tu, vei face ce nu știu să facă ei.

(*Iese urmată de Pala.*)

SCENA VI

ACEIAȘI, afară de DOAMNA CLARA
și de PALA

NICODIM

(*rupînd tăcerea uimită a tuturilor*)

Dragi boieri, în ce greșală, vai! cădeam și noi, și țara!
Toți ați înțeles ce țintă urmărește doamna Clara;
Că, sătul, ca noi, e vodă de robie, și că vrea,
În sfîrșit, să sfarme jugul ce de mult îl doboră.
Dînsa l-a simțit. Și-aicea, dezvelindu-și fiara gîndul,
Ne-nvrăjbea ca, doară noi pe vodă ucigîndu-l,
Ea s-apuce iar domnia, ea cu Kaliany-al ei,
Pe cînd noi să fim, cu toții, robi la dînsa, robi la ei!

VLAD

Ai dreptate.

MURGU

Ai dreptate.

(*Mircea, care mai nădăjduia un ajutor din partea tovarășilor
săi, merge deznădăjduit la jețul din stînga și cade pe el,
doborît de durere.*)

NICODIM

(zărindu-l, se apropie de el)

Doamne Mirceo, vai! sărmașe

Suflet, vas luptînd în valuri pe o mare de prihanе,
Oh! nu te-ndoi de viață, nici de bunul Dumnezeu.

Ce chemarea-ți dureroasă ți-o aude, fătul meu.

Să ne ducem toți la vodă să ne spovedim la dînsul

Toată vina, tot păcatul. El se va-ndura de plînsul

Nostru drept, și plin de jale, și din inimă rostit:

Și te va ierta, pe tine, căci ai fost nedreptățit,

Și pe noi, căci remușcarea e destul de grea povară,

Și că toată vina noastră e și-a lui: e dor de țară.

ALDEA

Ai dreptate.

MURGU

Da.

VLAD

Să mergem toți, ca-n vremuri de nevoi!

MANEA

Să ne-asculte.

ROMÂN [HERESCU]

Să ne ierte.

(Boierii încep a porni spre ușă.)

VLAD

(obsearcă că Mircea a rămas pe jeț, napoindu-se la el.)

Mirceo, tu nu vii cu noi?

(Mircea îi face semn că nu, că să-l lase.)

Esti îndurerat! N-ai grijă de nimic... Rămii cu bine...

(Iese după ceilalți.)

SCENA VII

MIRCEA, singur, apoi ANCA, PÎRCĂLABUL,
PALA, STREJI.

MIRCEA

(după o lungă tăcere)

Oh! durere! De-acum toate sunt sfîrșite pentru mine...

(El cade cu capul pe masă plîngînd incet. Dar ușa secretă se deschide cu grijă, Anca apare, se asigură că Mircea e singur, se apropie de el, și, cu degetul pe buze, îl cheamă.)

ANCA

Mirceo!

MIRCEA

(îmbrățișînd-o)

Anca! Tu!

ANCA

(arătînd spre ușa secretă)

Tăcere!... Oh! de-acolo-am auzit

Tot! tot! tot!... Să vezi, căzusem... lîngă ușă...

M-a trezit

Glasul mamei! Mamei mele!... Oh! Ce-a zis!...

Ce grozăvie!...

Dar tu n-ai voit, iubite, sufletu-ți curat să fie

Prihănit! Oh! Mircea, Mircea!

MIRCEA

(stringînd-o în brațe)

Anco! Anco!

ANCA

Să fugim.

MIRCEA

(luîndu-și manta și cușma)

Da.

ANCA

(îmbrobodindu-se cu un vâl ce-l avea pe umeri)
Să nu fiu a lui Stareț.

MIRCEA

(terminându-și pregătirile)

Nu!

ANCA

(aruncându-se din nou la pieptul lui)
Cît o să ne iubim.

MIRCEA

Da! departe de-astă curte.

ANCA

Și departe de-orce jale.

MIRCEA

Vino.

(Ei pornesc spre ușă. Aceasta se deschide și intră pîrcălabul curții, urmat de numeroase streji care ocupă fundul scenei.)

PÎRCĂLABUL

Mirceo Basarab, în numele măriei-sale
Domnului, predă-te.

ANCA

(însăimîntată)

Mircea! Mircea!

(Cade leșinată în brațele lui Mircea, care o depune bineșor pe jețul din stînga.)

MIRCEA

(îngenunchind lingă jeț)

Oh! aș vrea să mor.

PALA

(care s-a furișat printre streji, vine pe din dosul jețului și, susținînd capul Anchii, își arată sperghia și zice încetinel lui Mircea.)

Mergi în tihnă, pînă-n ziuă, vei fi domn stăpînitor.

(Mircea îi face semn că a-nțeles, o lasă pe Anca în grija lui și iese, urmat de pîrcălab, pe cînd cortina cade.)

ACTUL AL PATRULEA

(Odaia lui vodă. În fund, fereastra mare indoită, ca cea din actul al treilea, dar mai largă și mai bogată. La stînga, în planul al treilea, patul domnesc, ridicat cu o treaptă, cu uranisc¹ purtat de coloane de lemn toarse, și perdele mari coborînd pînă pe lespezi. El e cu latura la păriletele din fund, dar nelipit. Lîngă căpătii și înăuntru uraniscului, icoană, cu iconostas, epitrafîl, candelă mare și bogată. La piciorul uraniscului, flamura basarabească albastră; în mijlocul ei, pe fund roșu, trei capete de arabi privind către stînga. La dreapta, în fața patului, o ușă mare. În planul întii, la stînga, o ușă mică de stejar ferecată. Către dreapta, în planul întii, un jeț mare cu o strană. Alte jețuri mici în odaie, din care unul înăuntru uraniscului. Păreții sunt pardosiți, la înălțime de om, cu pardoseală de stejar vechi, lustruit. Deasupra, covoare. Tavanul, cu grinzile vedețe², e bogat zugrăvit, în dreapta și în stînga ferestrei, trofee de arme. Prin fereastră se vede biserica domnească, luminată de lună, și mai departe tîrgul. E noapte; torțe ard în sfeșnice de fier bătute în pereți deasupra pardoselei. În colțurile din fund, lampadare cu torțe aprinse.)

SCENA I

VODĂ, BANUL MIKED, NICODIM, VLAD, MANEA, BALDOVIN, ROMÂN HERESCU, MURGU, ALDEA ALGIU

(Lă ridicarea cortinei, vodă șade pe jețul de sub uranisc, cufundat pe gînduri. Miked, în picioare lîngă el. Ceilalți în genunchi, afară de Nicodim, priveșe îngrijorați la fața încrunțată a lui vodă.)

¹ Uranisc — baldachin.

² Vedeț — vizibil, la vedere.

NICODIM

(rupînd tăcerea.)

Doamne, nu te-nduri?

MIKED

(după o nouă tăcere)

Stăpîne, la genunchii tăi privește
inovatul, ce cu lacrimi de păcat se spovedește:
Iartă, doamne, precum iartă cerul, care-ă poruncit
tatălui să-i fie milă de copilul rătăcit.

MURGU

Iartă-ne, stăpîne!

VLAD

Iartă-ne de groaznica orbire
Unde dorul slavei tale și a neamului iubire
Se-au împins.

MANEA

Oh! fie-ți milă!

ROMÂN HERESCU

Oh! îndură-te de noi!

(Vodă ridică capul. Toți întind spre el brațele rugătoare.)

VODĂ

Voi v-ați indoit de mine: să nu mă-ndoiesc de voi?

VLAD

Nu! pe sfîntul ochi-al lumii care sufletul ni-l vede!

NICODIM

Nu! pe însuși acest suflet ce de-acum în tine crede
Ca-n Isus mîntuitorul!

BALDOVIN

Fă din noi de-acum ce vrei...

ALDEA ALGIU

Îți îmbrățișăm genunchii!

NICODIM

Suntem robii, robii tăi.

VODĂ

(pe gânduri, și, ca și cum ar vorbi pentru sine)

Ea s-aștepte răzvrătirea! Ea să vrea să mă doboare
Din domnie!

VLAD

Da, stăpîne.

VODĂ

(idem)

...Ea să vrea să mă omoare!

NICODIM

Ne-am cutremurat.

VODĂ

(idem)

...Pe mine, care-i sunt aproape fiu.

MIKED

E-nfiorătoare fapta ce povățuia.

VODĂ

(idem)

Să fiu

Omorât de chiar aceea care-mi ține loc de mamă!

NICODIM

Mumă ea? Oh! nu! o fiară ce chiar puii și-i sugrumă
De turbare.

VODĂ

(idem)

Ce e domnul? O păpușă fără preț.
Pargeți-o: ne-om face alta!

VLAD

Oh! stăpîne!

VODĂ

Ce dispreț!

(Îngăimînd, ca pentru sine, părerea emisă de Clara la act. II)

Înd nesocotirea sapă scaunul, oblăduirea,
Inovate-s deopotrivă gîndul și înfăptuirea.

NICODIM

Da, măria-ta, așa e.

VODĂ

(privindu-i adînc)

Da, așa e, v-o spun eu.

NICODIM

Noi ne pocăim...

VODĂ

Dar dînsa e-mpietrită-n gîndul rău.
(Sculîndu-se.)

Deci vă iert pe voi.

VLAD

Oh! doamne...

VODĂ

Dar pe dînsa o așteaptă

Crîncenă pedeapsă!

NICODIM

(*milostiv*)

Doamne!

VODĂ

(*coborînd de sub uranisc*)

Ce fel? Oare n-ar fi dreaptă?

NICODIM

Dreaptă-ar fi chiar capul nostru, doamne, dacă l-ar lovi.

VODĂ

Da. Dar pocăința voastră vreau, măreț, a o slăvi;
Voi veți pedepsi.

VLAD

Noi, doamne?

VODĂ

Voi!... Ah! mașteră haină,

Însăși tu ales-ai pentru mine grîul de neghină.

(*Scoate de la brîu o cheie, merge la ușa ferecată și o arată boierilor.*)

În această culă neagră bob cu bob am adunat

Rodul bun, întru iubirea de moșie semănat

Și cernut la ciurul aprig al credinței prigonite.

De-acum, iasă la iveală: vremile sunt împlinite.

(*Deschide ușa.*)

Hei! vitejii mei prieteni, v-am adus tovarăși noi!

(*Cei din culă ies, liberi și înarmați, iar cei din scenă îi recunosc și aleargă către ei.*)

MURGU

Golea!

ALDEA ALGIU

Crețul!

VLAD

Moș Ivașcu!

NICODIM

Groza!

GROZA

(*ieșind din culă*)

Și Miked cu noi?

(*Ei se îmbrățișează cu lacrimi.*)

VODĂ

(*zimbînd*)

De zici, bane, se ghicise taina mea, cînd, bunioară,
Te zvonca c-aici, în culă, adunasem o comoară?

MIKED

Doamne, ești adînc și mare.

VODĂ

Împotriva celor răi

mi mă apără pe mine; zi și noapte, eu pe ei.

NICODIM

Sîi blagoslovit în veacuri; păzitor al celor sfinte!
Crucea, neamul și moșia.

VODĂ

(*scofîndu-și cușma*)

Și cu Dumnezeu-nainte!

(*El se închină către icoane. Toți urmează pîlda. Dar ușa se deschide. Intră Grue. E plin de pulbere, cu părul lipit de sudoare pe frunte. Vodă, cum îl vede, aleargă la el și îl aduce-n scenă.*)

Grue!... Cetele sunt gata?

(*Grue face semn că da.*)

Dragomir?

(*Grue arată cu capul ușa.*)

A și sosit?

(Grue face semn că da.)

Adu-mi-l încoa.

(Grue iese.)

Ce oameni! Ah! de-acum sunt liniștit.
Dragi boieri, ne lipsea unul dintre-atîți viteji de seamă;
Cel mai strașnic. El alcargă cînd nevoia țării-l cheamă.
(Arată ușa, pe care intră un călugăr catolic.)

NICODIM

Un catolic!

VLAD

Un călugăr minorit!

(Vodă merge la călugăr și-i descoperă capul.)

MIKED

E Dragomir!

VODĂ

Iar v-ați îndoit de mine!

DRAGOMIR

Iartă-i. Vezi, și eu mă mir.
De porunca ce mi-ai dat-o mie, cuvioasa slugă
A Ohridei, să-mi vir capul sub acest otrep de glugă.

VODĂ

(luîndu-l de mîină)

Nici o slavă, nici un nume nu deschide-atîtea porți,
Azi, la curtea mea, ca zdreanța ce cu-atîta scîrbă porți.
Leapăd-o de-acum. E semnul să se lepede și țara
De smerenia sub care se-ascundea de doamna Clara.
Și, fățiș, de mîine iarăși, vel-spătare, vom purta
Gluga noastră cea de zale.

DRAGOMIR

(sărutîndu-i mîina)

Să trăiești, măria-ta!

(Intră Grue care spune ceva încet lui vodă.)

VODĂ

(încet)

Anca?... Vine să se roage pentru... O aștept. Să vie.

(Iese Grue. Către boieri, arătîndu-le cula.)

Voi intrați aci, prieteni. Dar vegheați!

(Ei fac un gest de întrebare.)

Eh! cine știe

Ce prăpăstii blînda noapte-acoperă cu vâlul său...

(Boierii intră-n culă. Vodă împinge doar ușa după ei. Apoi merge de se așează pe jăf, și cade pe gînduri. După un timp, Grue deschide ușa, se asigură să vodă e singur, introduce pe Anca și iese.)

SCENA II

VODĂ, ANCA

(Anca în costumul și cu vâlul de la actul al treilea, stă pușin, își dezvelește capul, apoi dureros.)

ANCA

Vlade!

VODĂ

(tresărînd)

Anco!

(Merge repede la dînsa și o îmbrățișează.)

Surioară!

ANCA

(plîngînd)

Vlade!

VODĂ

(așezînd-o lângă el)

Pentru Dumnezeu!

Ce ai? De ce plîngi, Ancuța mea? Vorbește.

Nu mai plînge,

Copilița mea iubită. Uite, pieptul mi se frînge,
Cînd te văd plîngînd. Hai! spune, spune. Sunt neliniștit.
Ce ți s-a întîmplat?

ANCA

Vai! Mircea...

VODĂ

(sculîndu-se violent)

Mircea!... E un răzvrătit.

ANCA

Eu sunt singură de vină, Vlade.

VODĂ

Ce fel, tu? Ce glumă!

ANCA

Da! Sunt pricina; pricepe, sunt pornirea ce-l îndrumă
Pe căi rele.

VODĂ

Tu, Ancuța?

ANCA

Mircea nu s-ar fi-nvrăjbit

Pînă la răscoală, Vlade; dacă nu m-ar fi iubit.

VODĂ

Va să zică, cu cît Mircea te-ar iubi mai mult pe tine,
S-ar cădea să mă urască mai nenduplecat!...

Prea bine!

ANCA

Îndură-te de mine, cel puțin: sunt sora ta.

VODĂ

Mă-ndur? Dar ce pot face pentru tine?

ANCA

Poți ierta.

VODĂ

nu mi-ai greșit.

ANCA

(articulînd cu greu)

Și, totuși, fiind singură de vină,
porunca ta domnească vin să mă supun, senină,
că-acest păcat al nostru singură l-aș ispăși;
că, singură, pe drumul chinurilor aș păși.

VODĂ

Am să-l ispășești?

ANCA

Prin jertfă! Mi se spune, astă-seară,
seosește o solie de la Stareț să mă ceară...

VODĂ

Anco!

ANCA

Fie! fi-voi prețul... Mă-nvoiesc; da!... Mă-nvoiesc.
Numai, numai ca pe dînsul, ca pe Mircea să-l feresc
de urgia ta, ce-l mîină — cine știe? — la peire!
— Nu că-i vinovat, sărmanul, dar că l-am ales de mire! —

VODĂ

(îmbucurat de întorsătura ce iau lucrurile)

Te dar. N-aibi grijă, Anco, nu-l ajunge nici un rău...

ANCA
(fericită, întrerupînd)

Vlade. Oh!...

VODĂ
(terminîndu-și fraza)
Pe cită vreme nu mai e alesul tău.

ANCA
(dezvădăjduită, dar mai încercînd o rugă)

Da, da, nu mai e! Așa e. Oh! ce-aș da să fie iarăși
Ce mi-a fost întotdeauna, bunul, dragul meu tovarăș!

VODĂ
(neștinînd seamă de ruga Anchiei, insultînd)

Nu mai e! Și vreau s-o aflu de la tine. Să nu-i spui
Nici că iei pe Stareț, nici că nu mai ești mireasa lui.

ANCA
Nu!... Dar ce?

VODĂ
Nu! Spune-i numai că... iertarea dobîndită
Ți se datorește ție, surioara mea iubită.

ANCA
Mie, da.

VODĂ
Căci așa crime nici un domn nu le-ar ierta!
Și nici eu, decît ca frate-nduplecat de ruga ta.
Nu-i așa?

ANCA
Așa e.

VODĂ
Grue! — Șterge-ți ochii, Anco.

(Către Grue care intră:)

Cheamă

pe domnul Mircea.

(Grue iese. Către Anca:)

Șterge-ți ochii. Eh! de bună seamă,
tu s-ar crede că lui Mircea o să-i dai o veste rea?

ANCA
Nu e rea. Dar ce mă-neacă, Vlade, e durerea mea.

VODĂ
(înduișat)
Stăpînește-ți-o. Pe marea vieții, cînd te duce vîntul,
nu-ți cîrmă cugetarea de ție-e pînă simțimîntul.
Nu, cu cît mai aprig vîntul umflă valul furtunos,
atît mai cu grije strînge pînza, cîrma ține-o mai vînjos.

SCENA III

ACEIAȘI, MIRCEA introdus de GRUE.

(Mircea intră mîndru, dar stă locului văzînd pe Anca.)

MIRCEA
(aparte)

Anca!

VODĂ
(după ce face semn lui Grue să nu iasă)
Haide, Anco, spune-i ce făcut-ai pentru dînsul.

ANCA
(cu intenție)
Mirceo, m-am rugat de vodă să te ierte. Vezi-mi plînsul
și-nțelege cît ne costă pe-amîndoi greșala ta.

VODĂ
(încet, cu impulare)
Anco!

ANCA
Nu știi ce-ndurare...

VODĂ
(*asemenea*)
Anco!

ANCA
Mirceo, nu uita!

VODĂ
(*trecînd*)

Tu n-ai șir în cuvîntare. Ian ascultă. Eu i-oi spune
Lucrul neted și băiatul va pricepe de minune.

ANCA
(*aparte, înspăimîntată*)

Oh! ce zice...

MIRCEA
Doamne... Anca...

VODĂ
Anca, Mircea, a venit
Să se roage pentru tine, pe-o cărare rea pornit.
Te-am iertat.

(*Cu intenție:*)

Dar mai sunt alții pentru cari ruga-i blindă
În zadar mi-ar fi închinată ca să-i scape de osîndă.

ANCA
(*aparte, pricepînd*)
Dumnezeule puternic! Mama!

VODĂ
Mirceo, te-am iertat
După ruga ei, și pentru că ți-e sufletul curat.
El te-a deslușit că fapta bună, chiar nerăsplătită,

o mîndră bogăție ce de cer e socotită;
și-a dat acea povață să respingi un ajutor
care-ndrumă zăcășeala spre trădare și omor.

ANCA
(*ea mai sus*)

Mama!

VODĂ
Totuși, mulțumește-i Anchii.

MIRCEA
(*îngenunchînd pe loc*)

Oh! ce bucurie
Sufletul îmi înviază, Anco, mulțumită ție
pentru *slava*, ce dă cerul, *fericirea*, ce tu dai,
și ce se sfîrșeau cu viața-mi, dacă tu nu mi-o scăpai.

ANCA
Viața, slava, fericirea! Oh! cît le plătesc!

VODĂ
(*încet, cu intenție*)

Oh! Ia seama!
Mi de dobîndit iertarea și-altui osîndit.

ANCA
(*asemenea*)

Mama! Dar ce mai pot face?

VODĂ
(*asemenea*)

Alt nimic decît să faci
Ce ai făgăduit. Atîta tot!...

ANCA
(*asemenea*)
Oh! mama!

VODĂ
(*asemenea, terminându-și fraza*)
...și să taci!

MIRCEA
(*aparte*)

Ce șoptesc?

VODĂ
(*încet către Anca*)

E vinovată!

ANCA
Vlade!

VODĂ
(*tare, ducând-o spre ușă*)
Draga mea copilă,

E târziu.

ANCA
(*dureros*)
Oh! Mircea! Mircea!

VODĂ
(*încet*)
Ah! ia seama!

ANCA
(*încet*)

Fie-ți milă!

VODĂ
(*încet*)

Pe-amîndoi de-acum ne leagă un același jurământ!
Cum te porți, mă port.

ANCA
(*aruncă ochii la Mircea, apoi ieșind*)
Vai!... Fie!

VODĂ
(*aparte*)

Se va ține de cuvînt.

SCENA IV

VODĂ, MIRCEA, GRUE (la ușă)

VODĂ

Mirceo, mergi cu bine.

MIRCEA
Doamne, nu m-am încrezut în tine.
Bunătața-ți îndoită-mi face vina.

VODĂ

Mergi cu bine.

Vina ta ți-o ispăși-va pocăința, fătul meu:
Ce să iartă, să se uite — vorbă de la Dumnezeu.

MIRCEA
Oh! m-am înșelat amarnic! Dar îmi voi plăti greșala
Fără preget. Doamna Clara, unchiule, i-a dat lui Pala
Sarcina să făptuiască ce-ntii mie mi-a propus:
Este-o ușă, doar de dînsa cunoscută, cum a spus;
Și pe unde poate-n taină să răzbească pîn' la tine.
(*Vodă, zîmbind, face semn că știe.*)

Deci la noapte...

VODĂ

(tresărind uimit)

Cum? La noapte? Astă-noapte?

MIRCEA

Zis-am
bine!

Pala însuși, adinecari, lucrul mi l-a povestit.

VODĂ

(nerăbdător să afle)

Da, și... ce fel?

MIRCEA

Că la noapte, când va fi tot liniștit,

Doamna, chiar aci, la patul tău, pe Pala îl va duce
Să te-njunghie.

VODĂ

Ah! fiară! Dar mă jur pe sfânta cruce...

Bine.

(Vodă zîmbește încrunțat, stă puțin la îndoială, apoi merge
la ușa culei și o deschide. Se văd boierii din ea.)

Uite, Mirceo, unde stau apărătorii mei.

Intră-aci. De-acum ești vrednic să te numeri printre ei.
Mergi.

(Mircea, care s-a sfiit mai întâi, recunoaște pe cei din culă
și aleargă la ei. El e primit cu un vuiet bucurios. Vodă se
mai gîndește puțin, apoi:)

Mikede, Dragomire, voi veniți încoa. De sfatul
Vostru-avem nevoie.

(Cei doi sfelnici intră în scenă. Ușa culei se închide.)

SCENA V

VODĂ, MIKED, DRAGOMIR, GRUE

(Vodă se așează pe jeț și cade pe gânduri.)

DRAGOMIR

Doamne?...

VODĂ

În ce primejdie e statul.

MIKED

primejdie?

VODĂ

(înjghebînd un plan)

Mikede, cam ce ceas o fi?

MIKED

(cătînd pe fereastră)

Mai sunt

două ceasuri pînă la miază noapte.

VODĂ

Două?

MIKED

Da.

VODĂ

(pe gânduri)

Mă-ncrunt.

Cînd gîndesc cu ce-ndrăzneală...

(După o tăcere, către Miked:)

Ce crezi? Oare-o fi culcată

Doamna Clara?

MIKED

Nu cred, doamne, i-e fereastra luminată.

VODĂ

(după o tăcere, către Grue)

Gruc, roag-o să poștească pîn-aci.

(Iese Grue. Vodă urmează, aparte, hotărîndu-și planul.)

Da, s-o-ndîrjesc

Dezvelindu-mi, către dînsa, gîndul tot, s-o hotăresc

Să n-amîue nici o clipă moartea mea... Și se va prinde Singură, aci, la noapte, chiar în cursa ce-mi întinde... De n-ar bănuî!... De unde?

(Tare, mai mult către Dragomir:)

Doamnei, dragi boierii mei,
Înainte de-a purcede la înlăturarea ei
De la cîrmuirea țării, mi se pare că e bine,
Lămurit, dar fără ură, să-i vorbim cum se cuvine.
Să păstrăm cu grijă legea domnului Isus Cristos
Care vrea ca vinovatul, cu cît e mai păcătos,
Cu atît mai mult să afle mîngîiere și iubire,
Ca de sine să-și îndrume sufletul spre pocăire.
Îi veți spune păsul țării, păsul vostru, păsul meu...
Și, de n-o ști să-nțeleagă, fie ce-o vrea Dumnezeu!

DRAGOMIR

Dar-ar domnul s-o pătrunză milostiva-ți bunătate!
Dar mi-e teamă că-i e duhul prea cuprins de răutate.
Totuși, ne-om rosti cucernic, doamne, mai ales că-n ca
Văduva lui Alexandru-vodă pururi vom vedea.

VODĂ

Da, pe tatăl meu, slăvitul, mult iubitul-ai, spătare,
Și cules-ați împreună dafini mulți...

SCENA VI

ACEIAȘI, CLARA-DOAMNA

CLARA

(intrînd îngrijată)

Ce împrejurare

Grabnică te face, Vlade, să mă chemi; așa tîrziu,
La un ceas cînd...

(Vodă i-a ieșit înainte. Ea vede pe Dragomir.)

Ah! Spătarul? Tu în Argeș? Pe cît știu,

Dropsitu-te-am în valea Dimboviței. Cu ce voie
Vii la curte?

(Dragomir dă să răspundă, dar vodă îl oprește din gest.)

VODĂ

(aparte)

N-are nici o bănuială.

(Tare, către Clara:)

Am nevoie;

Doamnă, într-o-mprejurare unde scaunul e-n joc,
Unde poate să se-arunce țara-n sabie și foc,
Să ne sfătuim tuspătru, fără ciudă, fără ură,
Ca să iau cea mai cuminte și mai rodnică măsură.

CLARA

Ce cuvinte sunt acestea? Scaunul în joc?

VODĂ

Mai mult.

E-n primejdie chiar țara.

CLARA

(aparte, așezîndu-se pe jeț)

Ce-or mai fi urzit!

(Tare, către vodă:)

Te-ascult.

VODĂ

Doamnă, sunt aproape patru ani de cînd războiul
Cu crăimea ungurească săvîrșitu-s-a în toiul
Biruințelor române repurtate pe deplin
Din Vidin la Alba Mare, din Ardeal la Severin,
Și de cînd, într-o unire, cei de-o limbă și de-un sînge
S-au silit, luptînd alături, jugul craiului a-l frînge.
Briuserăm. Vrajmașul, pretutindenii fugărit,
Ne lăsa stăpîni la dînsul pe ținutul cucerit,
Și, cu iarna, cînd de obște, orce luptă-i amînată,
Mă făleam să-mi văd, statornic, stăpînirea-ntemeiată,

Pe cînd tu la Curtea de-Argheș cîrmuiai în locul meu,
Totul m-ajuta; deodată, iacă vine ceasul rău:
Mulți din căpitanii oștii din Ardeal, sub Nicolae,
Frate-meu, îl părăsiră, chiar în ziua de bătaie,
Luînd cetele. Aceasta, din porunca ta în scris.
Doamnă, oastea-i fu zdrobită-n acea zi, și el ucis.

CLARA

(îngrijată de dezgroparea acestei vechi afaceri)

Dar, și-am spus că vream la Alba să trimit...

VODĂ

Mi-ai spus, așa e.

Dar și-acuma plînge neamul pe voivodul Nicolae
Și-i sărută piatra în monăstirea de la Cîmpulung!...
Din această biruință, oștile crăiești ajung

(urmîndu-și vorbirea de mai sus)

La hotarul țării noastre! Făr-a mă-ntreba pe mine,
Domnul, ai trimis solie ca crăimei să se-nchine
Și să milogească pacea ce ea însăși milogea!
În același timp, oștirea, ce prin țară se strîngea,
Tu o slobozeai, în locu-i, chiar la curtea mea domnească,
Stabileai pe Kality pe oștire unguiească!
Și mă părăseai pe mine, oropsit, la Făgăraș,
Și, biruitor, dat pradă biruitorului vrăjmaș!...
Dar puterile maghiare, din noroc, erau sleite
De războaiele din urmă pînă-n Bosnia pornite;
Astfel că scăpai din gheara morții. Pacea se făcu!
Iar crăimea, Făgărașul, totuși, mi-l recunoscu!...
„Din atare războire, din atare vitejie,
Din avîntul cel mai strașnic repezit de-o vijelie,
Ce foloase mîndre tras-ai?” strigă morții din mormînt.
— Ce? Mi-am închinat moșia pe-o prăjină de pămînt!...
Da, de-atunci, de tine, doamnă, e moșia mea-nchinată!
Kality-acî domnește! și chiar sora mi-e lăsată,
Ca ostatic de credința-mi și zălog de viața lui.
Iacă ce-a ajuns domnia! Mi se cade să și-o spui:
De-o așa călăuzire țara noastră e sătulă!

aci a fost hrănită pururi cu mîndrie, nu cu hulă,
c-a învățat din datini date de strămoșii mei
numai domnului din ceruri să închin coroana ei.

CLARA

Iacă zisă vorbă mare: datină! Dar ce e, Vlade,
Datina ce-ntr-una-n față mi-aruncați? Eh! mi se cade
să vorbesc de ea și mic: am păscut-o de ajuns
Douăzeci de ani ca toată taina să i-o fi pătruns.
Ce e datina? O lege! zi o lege strămoșească!
Bună-n vremuri, dar ce poate să nu se mai potrivească
celor ce cu propășirea s-au născut în vremea lor.
Omsa-i o cătușă pusă propășirii de picior.
Am făcut, vă zic, prea bine, în mînoasa-mi cîrmuire,
cînd am rupt, acea cătușă pentru-a țării propășire!
Voi, în granițele voastre de cu veacuri îngredîți,
Că schimbatu-s-a la față lumea nici că bănuîți
Si-n voi înșivă privind-o v-ați închipuit, firește,
Că, de stă pe loc românul, niminea nu propășește.
Dar eu vreau, din adormirea-i, țara voastră s-o deștept,
Către-apus, unde-i știința și lumina, să v-ondrept.
Sufletu-i pătat de schismu, duhu-i de-ndărătnicie,
Prin botezul mîntuirii să le spăl pentru vecie.
Eh, ce-mi pasă, cînd e vorba de-un folos așa măreț,
Dacă vi se pare vouă că-l plătesc prea mare preț.
Și cînd cumpăr Făgărașul, un ducat atît de mare,
Dacă vă tocniți pe-o vorbă, vorbă seacă, o-nchinare!
Și-apoi, de-i sătulă țara de călăuzirea mea,
Fie. Fac ce vreau: păstreze-și legea datinei, de vrea;
Și hrănească-și-o cu fală, și adape-și-o cu jale,
Dar s-o țină mai departe, și să nu mi-o pună-n cale,
C-o sfărîm.

MIKED

Nu se sfărîmă veacurile ce-au trecut!
Și cu veacurile-acelea datina ni s-a făcut.
Doamnă, datina străbună e mai mult decît o lege.
Domnul ce-și cunoaște țara, din chiar traiul ei culege

Obiceiuri de tot felul, trebuințe de-orce soi,
Năzuințe, doruri, vise, ure, patime, nevoi.
El le cerne, le frământă, le topește, le strecoară,
Și le toarnă, ca-ntr-o matcă, în-cuvîntu-i către țară,
Din aceste vorbe-nalte ale domnilor români,
Timp de veacuri, neamul țese datina de la bătrîni.
Pruncul, de la sîn o soarbe-n fiecare strop de lapte;
Leagănul, în care doarme, i-o șoptește-n blînde șoapte;
I-o mai spune vechiul basmu de bunică povestit;
Doina lung i-o cîntă-n frunză cînd e vîrsta de iubit;
Arcul, ghioaga din perete pururi i-o aduc aminte;
O citește-n pomenirea de pe lespezi de morminte.
Și, sub pajera cu cruce, dezmierdîndu-și visul său,
Sufletul i-o face una cu credința-n Dumnezeu!

CLARA

Fie. Dar, la urma urmei, ce voiți?

VODĂ

Ascultă, mamă,
Țara, ce te roagă, astăzi, dar ce, miine...

CLARA

Ah! ia seamă.

Mi se pare că ameninți!

VODĂ

Nu ameninț, dar îți zic
Că prea mare e povara urii ca s-o mai ridic.
Uite, Dragomir e solul celor oropsiți...

CLARA

E vrednic

De așa solie!

DRAGOMIR

(violent)

Doamnă!...

VODĂ

(intrerupîndu-l)

Ei mă roagă, preacucernic,
Să-ți înduplec zăcășeala! și, cu dînșii, să te-mpac;
Să deschizi această culă unde cei mai mîndri zac.
Iartă-i. Stăpînește, mamă, prin blîndețe: ar fi vreme;
Peritoare-i cîrmuirea cînd sub dînsa țara geme.

CLARA

Las' să geamă, dacă geme după niște oameni răi!
Sunt dușmanii țării, Vlade, cei ce sunt dușmanii mei
Iacă legea cîrmuirii, călăuza judecării.

DRAGOMIR

Să-i spun eu mării-tale cari sunt dușmanii țării,
Doamnă, și, prin care semne,-n neamul nostru românesc,
Credincioșii și vrăjmașii țării se deosibesc.
Uită-te la mine, doamnă: pe-acest piept,

pe-această frunte,
Urma rănilor, în slove serbede, alt' dată crunte,
Spune, celor de pe-acuma, că spătarul Dragomir
Și-a văzut de datorie patruzeci de ani în șir;
Că hotarele domniei sunt de spada-i rotunjite,
Și că orce biruințe sunt pe trupu-i răbojite!
Patruzeci de ani, albastrul astei flamuri azurii,
Cu credința noastră,-n slava cerului îl primenii!
Patruzeci de ani, alături cu-alții — țara și-azi îi plînge —
Letopisețul moșiei scrisu-l-am cu-al nostru sînge!
Iată ce-au făcut cu mine, timp de patruzeci de ani,
Cei ce legea cîrmuirii îi numește azi dușmani.

CLARA

(sculîndu-se)

E prea mult!

DRAGOMIR

(violent)

Nu încă, doamnă.

CLARA
Oh!

DRAGOMIR

Nu! Iat-acum spuză

De drept-credincioși adusă, pînă-n sfat, de călăuza
Judecării.

CLARA

Ah! spătare, înc-o dată, e prea mult!
Depășești orce măsură! — Tu taci, Vlade!

VODĂ

Mamă.

Eu ascult,

CLARA

(așezîndu-se la loc pe jet)

Mamă? Fiu netrebnic!... Fie, dar voi ține minte.

DRAGOMIR

De-ar fi să le uiți vreodată n-aș rosti așa cuvinte!
Dar îți spun ce am pe suflet și mă jur pe Dumnezeu
Că nu-ncape nici minciună, nici trădare-n gîndul meu.
Mă uimesc acele soiuri de boieri ce te-nconjoară!
Nu e unul să nu fie pripășit de din afară!
Unguri, mai cu seamă, lifte de-orce fel, toți papistași,
Toți străini de noi, iar legii noastre cei mai

cruzi vrăjmași.

Sunt deștepți, așa e, doamnă: dar cu mintea lor isteasă,
Ei întind pe noi o largă mreajă, deasă ca o ceață,
Ce supune la robie, doamne Vlade, neamul tău,
Năbușindu-i simțul pentru țară, domn și Dumnezeu.
Ei vor ranguri, avuție; încrunțată sau smerită,
Mîna lor despoaie țara ca pe-o țară cucerită.
Și ce treburi de ispravă au făcut în viața lor
Ca românul să-i primească, ospătos și-ndurător?
Unii, slugi fără credință, condotieri, a lumii spumă;

(Către boierii cari, cu spadele goale, își iau posturile și se
ascund sub perdelele uraniscului; Vlad lîngă ușa tainică din
dreapta.)

De-acum, tăcere!... să nu dea cu bănuiala
că nu sunt cu totul singur.

(Toți dispar. Scena rămîne luminată numai de candelă icoanei
de la capul patului domnesc și de strălucirea cerului prin
fereastra din fund. Vodă duce pe Grue înăuntrul uraniscului,
lîngă iconostas.)

Grue, credinciosul meu;

Tu aci.

(Grue îi sărută mîna. Vodă mai privește o dată în preajma
sa, apoi se întoarce către icoană, își scoate cușma.)

De-acuma, stăpîne, luminează robul tău.

(Vodă intră sub uranisc și se-ngenunche pe iconostas. Grue
trage perdeaua. După o tăcere, se aude glasul lui vodă, rugîndu-se:)

Tatăl nostru cel din ceruri ce privești cu bunătate
Sufletul pătruns aievea de cereasca ta dreptate,
Dacă-n cumpăna de față în ispită am căzut;
Și-n al legii păs și-al țării pe-al meu numai l-am văzut;
Dacă crima pregătită încă nu-i așa de mare,
Ca-n sfîrșit, să-ndrituiască dorul meu de răzbunare,
Dacă, către ei și tine, însumi am păcătuit
Într-atît că chiar eu crima să le-o fi îndrituit;
Dacă rea mi-e judecata, dacă fapta lor e bună,
Atunci, lasă, doamne drepte, junghiul lor să mă răpună.
Însă — dacă datoria mi-am făcut-o pe pămînt;
Dacă m-am ținut, apururi, de cerescul tău cuvînt;
Dacă-am suferit destulă umilire și ocară
Pentru sfînta ta credință, pentru-această blîndă țară;
Dacă vremea e-mplinită, dacă ceasul a sunat,
Capul să-l ridic deasupra celor ce l-au închinat
Atunci, doamne-atotputernic, fie-mi și-astăzi de izbavă
Pentru-a țării, a domniei și-a credinței tale slavă...

(Urmează o lungă tăcere. Apoi ușa tainică se deschide încet.
Intră doamna Clara, Pala și alți doi ucigași; ei se apropie

cu grijă de patul domnesc, doamna trage perdeaua, ucigașii dau să năvălească, dar încremenesc văzînd pe vodă în genunchi, cu ochii pe icoană. Doamna îi asmute, smulge pumnalul din mîna unuia din ei și se repede; dar Grue îi sare înainte și o duce de brațul înarmat pe cînd boierii se năpustesc asupra ucigașilor. Cortina cade repede astfel ca să nu se poată vedea destușit măcelul ce urmează.)

ACTUL AL CINCILEA

(Același decor ca în actul al doilea. Afară însă e noapte. Torțele și lampadarele din sală sunt aprinse.)

SCENA I

VODĂ, MIRCEA, MUȘAT, GROZA, VLAD, MANEA,
ALDEA, ROMÂN HERESCU, MURGU, BALDOVIN,
PÎRCĂLABUL CURȚII

(Lume multă purtînd arme; boieri, căpitani, streji etc. Pe prispa din afară se văd cîțiva crainici și pristavi domnești. La ridicarea cortinii se aud sunînd clopotele de pe la biserică. Vodă îmbrăcat cu mantia domnească stă pe gînduri, în jețul de la dreapta. Deodată se aud trîmbițe. Vodă cată spre ușă cu grijă. Intră Dragomir, Miked, boieri în arme.)

DRAGOMIR

Doamne, fostu-ți-a porunca-ndeplinită cu-nlesnire;
Căci, de cele petrecute, nimeni n-avea nici o știre.
Kaliany; cu hotnogul său călare, s-a predat
Și, sub pajera domnească, armele le-a lepădat.
Iar vrăjmașii tăi și-ai noștri duc la rîndul lor povara
Lanțurilor făurite pentru noi de doamna Clara.
Clopotele și pristavii spun uimitului norod
Din ce cursă mișească a scăpat al lui voivod.
Gloata-ntreagă cere moartea, moartea fără judecată,
A tîlharilor de cari așa crimă fu-ncercată.

VODĂ

Ei și-au ispășit-o-ndată.

N. B. În ultimul timp, unii spectatori mi s-au plîns că întunericul din scenă nu le-a permis să vadă amănuntele acțiunii mimate după sfîrșitul rugăciunii lui vodă. Dibăcia regizorilor constă a se folosi de rivălți și de rampă astfel încît să fie lumină destulă pentru ca spectatorul să nu piardă nimic din această scenă mută. A nu se uita că teatrul nu dă realitatea, ci iluzia realității. A. D.

MIKED
Dar nu toți.

VODĂ
Voi pedepsi!
Oh! și pentru dînsa ceasul ispășirii va sosi.

MIKED
Cred. Dar pentru ce la curte slobodă și-acuma să fie
Oare, încă se mai cade către ea mărinimie?
Doamne, pune-o-n neputință de-a mai face-o faptă rea.
Strejuiește-o.

VODĂ
(cu intenție)
Las-o, bane, să se piarză, dacă vrea.
*(Sfetnicii se-nchină dumeriți. O tăcere. Sunetul
clopotelor a încetat treptat.)*

Aduceți-mi pe baronul Kaliany.
*(Pircălabul iese de îndeplineste porunca. Intră Kaliany,
dezarmat, între două streji. Pircălabul îi poartă spada.)*

SCENA II

ACEIAȘI, KALIANY

*(El se înaintează către vodă care șade pe jăf, cufundat pe
gînduri. La apostrofa lui, vodă ridică capul și-l privește liniștit.)*

KALIANY
Doamne Vlade,
Mi se pare că la curtea-ți nu se știe ce se cade
Unui sol trimis de craiul, unui sol imperial,
Către tine, Basarabe — domn, ce-i drept, dar domn vasal.

BOIERII
(amenințători)

Ah!

*(Vodă le impune tăcere cu gestul; apoi, îi face semn solului
să urmeze.)*

KALIANY

Oh! mie nu mi-e teamă de necazul curții tale;
împărat sunt de solia-mi ca de nestrăpunse zale!
îi resping orce-apărare, fie clipa cît de grea,
întă vreme am pe-aceea ce mi-o dă solia mea.
*(Același joc de scenă ca mai sus din partea curții și a lui
vodă.)*

VODĂ

(după o tăcere)

Stiu c-ai depășit adesea dreptul dat de o solie;
c-ai cătat, aci, să zdruncini scaunul din temelie;
c-ai te-ai dus chiar pînă-acolo să dai mîna de-ajutor
Jcigașilor ce-asupra-mi încercat-au un omor;
Stiu că crime sunt acestea, și c-ar fi dreptate dreaptă
c-ai te dau, ca pe-un nemernic, pradă gîdelui ce-așteaptă;
Stiu, dar nu vreau!... Pînă-n ziuă de la curte vei ieși...
în trei zile cată bine peste granița-a păși.
Singur vei pleca, căci singur ești sub pavăza solicii;
ceilalți sunt zălog la mine, de credința-mpărăției.
Tu la Ludovic vei merge: îi vei spune craiului
c-ai n-a fost — și nu e — vodă Vlad vasalul lui;
c-ai nu mai domnește sluga lui în Țara Românească,
c-ai eu, care-am ars, în vremuri, Alba Iulia crăiască;
c-ai amîndoi ne-om înțelege după placul meu și-al lui;
De-o vrea pace, pace fie; iar de-o vrea război, să-i spui
c-ai am aflat la el ducaturi, țări mănoase, scumpe scule,
c-ai și că,-n țara mea străbună, mai sunt Gherghițe¹ destule.

¹ a Ludovic I, *Lajos* în ungurește (1326—1382), zis cel Mare, e
necesorul tatălui său, Carol Robert, care, voind să cucerească
Valahia (Muntenia), își văzuse armatele zdrobite la *Gherghița*
(întîia treime a veacului XIV) de către Alexandru-vodă Basarab,
tatăl lui Vladislav IV Basarab (Vlaicu-vodă).

Rege al Ungariei în 1342, Ludovic fu proclamat împărat în
1370, după anexarea Bosniei, Herțegovinei și Dalmației. Voind
să cucerească și Muntenia, el nu a fost mai fericit decît tatăl

Dați-i spada...

(Către *pîrcălab* :)

(Către *Kaliany* :)

Mergi. La curte pînă mîine vei șede.

(*Kaliany iese. Către Dragomir* :)

Pin' la Făgăraș să-l ducă un sutaș, din streaja mea.

SCENA III

VODĂ

(către *pîrcălabul curții, luîndu-l deoparte*)

Cînd pornește-nția ceată de robiți la mînăstire?

PÎRCĂLABUL

Cum s-o face ziuă.

său, deoarece armatele crăimii fură învinse de Vlaicu-vodă căruia, pentru a obține pace, îi recunoscu ducatul Făgăraș.

b Mulți cititori — unii erau chiar istoriografi — m-au întreat:

— Ce e *Gherghița*?

— E numele unei victorii splendide a românilor contra crăimii, în întia treime a veacului XIV.

Faptul atîtor întrebări dovedește că nu se mai înțelege astăzi aluzia făcută de vodă la un eveniment pe atunci cunoscut bine de toată lumea și, prin urmare, și de *Kaliany* (probabil, în viață, cînd se dăduse bătălia de la *Gherghița*).

Să lămurim dar această aluzie.

Gherghița era o mînăstire clădită pe piscul Carpaților, în codri, cam în actualul județ Jiu. În această localitate s-a înfăptuit, de către Alexandru-vodă Basarab, tatăl lui Vlaicu, cea mai crîncenă înfrîngere a ungarilor. (Actualul spătar Dragomir luase și el parte la această bătălie.) Acolo a pierit mai toată nobilimea ungară din armata crăiască, marele cancelar al Ungariei și alți doi prinți palatini. Vodă Alexandru, pentru a pomeni locul acestei lupte glorioase, ridică din stînci de piatră, nu departe de mînăstire — și cu fața spre Ungaria — trei stîlpi de piatră, pe cari erau săpate numele celor trei prinți palatini. Istoriograful ungar Engel (pe la sfîrșitul veacului XVIII, deci aproape 5 veacuri mai tîrziu) povestește că a văzut însuși acești stîlpi, mîncăți de rugina vremii. Mînăstirea *Gherghița* însă fusese mistuită de un incendiu. Vezi *Sincai* (*n. a.*).

VODĂ
Dînsa... știe?

PÎRCĂLABUL

I s-a dat de știre
ca de-o taină ce din gura-ți un prieten ar fi prins.

VODĂ

Bine, bine.

(*Se duce pe pridvorul din fund.*)

Ce de facile! Parcă tîrgul s-a aprins.

(*Boierii, cari au făcut loc lui vodă, se cobor în grupuri.*)

MANEA

(către *Vlad Dobceanul*)

De ieri pîn-acuma, vere, ce de fapte!

VLAD

Ce de fapte
încă pot să se ivească în acest sfîrșit de noapte!

BALDOVIN

(în alt grup, alături de *Mircea*)

Bietul Pala. Vezi! Ieri moartea nu degeaba l-a-ncercat.
Astăzi l-a lovit.

ROMÂN HERESCU

Așa e.

MURGU

Ce frumos cînta!

ALDEA

Păcat.

MIRCEA

(*aparte*)

Da, păcat! Oh, simt în suflet că al meu păcatul este.
Eu l-am omorît.

BALDOVIN

Dar dacă vodă nu prindea de veste,
Hei? Așa-i că unguroaica-l ucidea prea frumușel?

MURGU

Chiar așa, bătu-o-ar focul!

BALDOVIN

Eu nu mă pricep de fel
De-a ieșit din vâlmășeală teafără...

ALDEA

Ba, mie-mi vine.
Că de-o ajungea vreun paloș, vodă mi-l ținea de bine.

BALDOVIN

De! mai știi?

MIRCEA

(aparte)

Oh, au dreptate! Vodă Vlad își răzbuna.
Și trădarea mea pe doamna-n gheara morții o mîna!
Ea pe Anca mi-o dădusel... Dacă vodă mă înșală!...
Cîte chinuri într-un suflet!... Îndoială, îndoială!...

(Se aude din afară mugetul mulțimii, un zgomot de luptă.
Grue intră repede și vorbește cu vodă.)

VLAD

(în grupul său)

Ian-ascultă!

MANEA

Ce se-ntîmplă?

VLAD

Parcă e orașu-n foc!

(Vodă s-a coborît în mijlocul scenei și a vorbit animat cu
bircălabul.)

VODĂ

(încet bircălabului)

Înțelege-mă!

PÎRCĂLABUL

Da, doamne.

VODĂ

Fie-ți mîna cu noroc!...

(Bircălabul iese grabnic. Vodă urmează tare către Dragomir:)
Eu, la tabără: hotnogul de-o mișca măcar din deget...
Fără milă! În această noapte mila e un preget.

(Dragomir iese, urmat de cîțiva căpitani. Vodă vorbește către
cei de față, deslușind ce se petrece.)

Niște venetici de-ai doamnei, streji, călugări, slujitori,
Cari-ncearcă să sloboadă capii lor din închisori.

(Boierii fac o mișcare ca cum ar fi gata să dea piept; vodă
îi potolește cu gestul.)

Pentru cine vrea să intre, ușa temniței se lasă
Larg deschisă; dar, se-nchide, pentru cine vrea să iasă.
N-aveți grijă: bircălabul e om meșter la nevoi.
Și, la urmă, Grue spune că norodul e cu noi.

(El se urcă, cu Grue, spre pridvor și cată mereu în afară
cu nerăbdare. Boierii rămîn în planul întîi.)

BALDOVIN

Vodă, zău, mă bate gîndul că le-a-ntins înc-o capcană.

ROMÂN HERESCU

Prada de călău, fîrtate, se alege pe sprînceană.

ALDEA

Ce călău? Eh! știu eu cine-o să le facă de prohod!
N-a umblat degeaba Grue toată noaptea prin norod.

MIRCEA

(aparte)

Vai! ce groază!

MURGU
Grue ăsta știe multe.

VLAD
Multe face.

MANEA
Îi și prețuiește vodă.

BOIERUL BĂTRÎN
Că-l pricepe și că tace, tace...

SCENA IV

ACEIAȘI, ANCA urmată de SANDA

(Anca intră într-o fugă din dreapta. Vede pe vodă și se aruncă la picioarele lui.)

VODĂ
(ridicînd-o)

Anca? Ce te-aduce?

MIRCEA
(aparte)

Anca?

ANCA
Să fii bun pînă la sfîrșit;

Mama!

VODĂ
(făcîndu-se că nu înțelege)
Mama ta?

ANCA
Oh! Vlade, cît de crîncen ți-a greșit;
Iart-o, scap-o! — Pentru mine, pentru dragostea fierbinte
Ce ți-o port.

VODĂ
Să scap pe doamna? De ce lucru?

ANCA
Doamne sfinte!
E-n primejdie de moarte! Ce? Nu știi? Nu ți s-a spus?

VODĂ
Nu, nimica.

ANCA
De la curte a fugit, în tîrg s-a dus...

VODĂ
Ce?

ANCA
D-a, cu cîțiva tovarăși... Dar norodul, în vîltoare,
I-a recunoscut! Și-acuma...
(Afară, strigăte de biruință și răcnete de moarte.)

Oh! n-auzi!... O să-i omoare!...

VODĂ
Unde? Ce fel?

ANCA
Nu știi! Scap-o, scap-o pentru Dumnezeu!

VODĂ
I s-a-ntors în mină fierul ce-ndreptase-n pieptul meu.
Fie!

(Către boieri:)
Alergați!... Cu viața, înc-o dată, să-mi rămînă
Dar datoare.
(Boierii s-au repezit, dar se întîlnesc în ușă cu pîrcălabul.)
Pîrcălabul!

PÎRCĂLABUL

Doamne, mi-au scăpat din mână.

Cîtiva temniceri, de doamna, cum se vede, cumpărați;
La porunca-i, sloboziră, papistașii-ntemnițați;
Dar norodul, ce-auzise clopotele, se-adunase;
Îi văzu, dădu năvală cu topoare și cu coase,
Astfel că răzvrăditorii, de mulțime fugăriți,
Erau pîn' la cel din urmă, cînd sosii, măcelăriți.

ANCA

(sfîșietor)

Mama! Doamne sfinte! mama!

VODĂ

(mîngiind-o)

Surioară...

PÎRCĂLABUL

Doamna Clara

A scăpat cu viață.

ANCA

(tresărind de bucurie)

Mama?

VODĂ

(pe jumătate mulțumit de aceasta)

Ah?... Mi-ai ridicat povara

După suflet, pîrcălab. Da. Și... ce fel a scăpat?

PÎRCĂLABUL

Mulțumită însăși urii ce norodul i-a jurat;
El n-a sfîșiat-o-ndată, căci voia s-o arză vie;
Rugul se și ridicase, se-aprîndea...

ANCA

Ce grozăvie!

PÎRCĂLABUL

Într-o clipă doamna Clara răsticnită fu pe el.
Ar, deodată, prin mulțime, năvăli un căușel,
Răbătu la rug, din flăcări smulse jertfa leșinată.
Pe cînd dădeau străjerii piept cu gloata-nversunată,
Amenințat cu moartea de norodul răscolat,
Buti s-adăpostească viața doamnei în palat.

(Arată spre fund.)

ANCA

Am alergat la ea.

VODĂ

Da. Du-te.

(Anca iese repede prin fund. Vodă șade pe jeț și se cufundă pe gînduri. Dar se face o mișcare în fundul sălii: boierii se dau îndărăt uimiți și apare în ușă doamna Clara, despletită, cu straițele în dezordine, rupte și pălăte de tină, sprijinită pe Anca și urmată de cîteva femei. Ea înaintează în tăcere pînă la jețul lui vodă. Într-un grup, unde se discută, Aldea exclamă, arătînd pe pîrcălabul.)

ALDEA

El; mă prind că, de-astă dată.

Am-a brodit-o.

BALDOVIN

De ce, vere?

ALDEA

Că nu trebuia scăpată.

SCENA V

ACEIAȘI, DOAMNA CLARA etc.

CLARA

Doamne Vlăde, mă privește.

VODĂ

(*săvind în picioare*)

Doamna Clara! Tu aici!

CLARA

A mă mai lupta cu tine nu m-oi îndărătnici.

VODĂ

Uciगाşa!

CLARA

Da. Ascultă. Suntem două inimi crunte
Noi, și-aceleași gânduri negre ni se zugrăvesc pe frunte.
Milostiv te crede lumea, dar nu eu, căci te ghicesc.
Nu mai sunt primejdioasă, deci am voie să trăiesc.

VODĂ

Sfânt se face orice mijloc pentru-a țării apărare!
Și, că țara mi-am scăpat-o jur aci păcațul mare!

(*Curtea își manifestă zgomotos bucuria. Când zgomotul se liniștește, vodă continuă, adresându-se Clarei:*)

Uciगाşa! Tu cu junghiul încercași a mă lovi,
Eu mă fac călău, de-e vorba neamul a mi-l izbăvi!

(*Curtea își manifestă zgomotos aprobarea.*)

CLARA

(*într-un răcnet*)

Vorbe late! Vorbe late!

(*Către vodă:*)

Oh! fățarnic! tot fățarnic;

Dar o să te-ajungă, doamne Vlade, ceasul cel amarnic!

Toți, ca mine-n astă noapte, Vlade, nu vor fi trădați;

Toți, toți, fără să lovească n-o să cadă-njunghiați.

Unul va fi mai destoinic, va străbate pîn' la tine

Și... Atunci îți vei aduce-aminte, poate, și de mine.

(*Pentru a curma o scenă între mămă-sa și frate-său, scenă dureroasă, pentru ea, Anca trage și pe Clara spre ieșire.*)

că ruga ce voi face pururi domnului ceresc
în tot sufletul cu care te urăsc, da, te urăsc!

(*Iese prin dreapta, cu Anca și urmașele lor. Boierii, învrăjbiți, se năpustesc înspre ușă.*)

SCENA VI

ACEIAȘI, afară de DOAMNA CLARA, ANCA etc.

VODĂ

(*oprește boierii; apoi către pîrcălab*)

Pîrcălab, știi porunca, te privește: mîine seară,
trebuie să știu c-a fost închisă la Snagov această fiară!
(*Intră Dragomir. Vodă merge la el cu aer de-nțebare.*)

DRAGOMIR

Parte-n beciuri, parte...

VODĂ

Bine — Costeo, Grozo,
dragii mei...

Mergeți la Moldova soră pentru mîntuirea ei,
ce-ați văzut c-aci făcut-am, noi, în Țara Românească,
D' veți face voi acolo, pentru legea creștinească,
Pentru sfîntul drept al țării, pentru neamul ei străbun.
Căci e sfîntă rîvna voastră și nu-ngăduie răsbun¹.

COSTEA

Fii slăvit, în duhu-ți ager ce-n adîncă-i prevedere,
Doamne, pentru neamul nostru pregătit-a o-nviere.
Dar, în cumpăna de față, cînd te bat așa nevoi,
Nu se cade vrăjmășia s-o lovim întîi la noi?

VODĂ

Mergi în tihnă la Suceava; să n-ai grijă despre mine;
Pentru Mikloș palatinul am eu tot ce se cuvine.

¹ Scris cu s, răsbun e un substantiv care însemnează întîrziere, răspuns, păsuală (n. a.).

Te trudește papistașa cu grozavul ei blestem?
Zică! Dumnezeu n-ascultă de păgîni, deci nu mă tem.
Nu mai sunt, aci, în juru-mi, decît suflete curate.
Lasă. Biruiește-acolo precum eu aci, Mușate.

COSTEA

Voi căta măreța-ți pildă s-o urmez. Dar ce voivod
Ai merit Moldovei?

VODĂ

Pregătește-ntîi acest izod!
Și, cînd totul va fi gata, fii pe pace, ți-l voi spune.
*(Vodă lasă pe Costea și merge spre fund, unde vorbește cu
Grue și cu Dragoniv. Costea se închină și merge spre boieri,
care-l înconjoară și-l felicită, ca și pe Groza.)*

MIRCEA

(aparte)

Se codește... nu răspunde la-ntrebarea ce i-o pune
Costea. Pentru ce? Mă-nșeală! Da, mă-nșeală! I-am scăpat
Viața și mă-nșeală! Pentru ce? De ce sunt vinovat?
Să-mi răzbun? Să mai îngădui? Pînă cînd?

Oh! ce rămîne

De făcut?... Blestemul doamnei?...

Luminează-mă, stăpîne.

Luminează-mă!

(Se aude sunet de buciuri la poarta curții.)

VLAD

(ascultînd buciurile de afară)
Ascultă!

MANEA

Glas de buciuri a sunat!

VLAD

Cine-o fi?

MURGU

În toiul nopții!

156

ROMÂN HERESÇU

Și la curte!

VLAD

E ciudat.

VODĂ

(care s-a coborît cu Grue)

L-a găsit pristavul nostru, Grue.

UN COPIL DE CASĂ

(intrînd)

Doamne, o solie

De la kralul Simon Stareț, aliatul tău.

VODĂ

Să vie.

MIRCEA

(aparte)

Ah! voi ști dar adevărul! Îndoiala va-nceta!

*(La un semn al lui vodă, boierii se grupează în jurul jefului
din dreapta, pe care se așează el. Intră solul sîrbesc.)*

SCENA VII

ACEIAȘI, SOLUL SÎRBESC

*(El intră cu urmașii săi, vine pînă în fața lui vodă, și i se
îngenuche.)*

VODĂ

Bun sosit la curtea noastră.

SOLUL

Să trăiești, măria-ta!

VODĂ

Scoală. Sufletul mi-e dornic să te-ascult. Cuvîntează.

157

SOLUL

Preaslăvitul Simon Stareț, kralul nostru, îți urează,
Pentru tine, mare doamne! cum și pentru neamul tău,
Zile line și mănoase întru bunul Dumnezeu.
După ce-ascultă scrisoare-ți îndelung porni a plînge,
Dar, apoi, dădu poruncă oaste grabnic a se strînge
Ca s-alerge, fără preget, la iubitul său vecin
Și să-i curețe moșia de păgîn și de străin.
„Mergeți — zise el — răpuneți ungureasca vrăjmășie,
Ca și el să tragă spada pentru dulcea mea moșie
— Căci năprasnicul aține pururi calea orșicui —
De cumva cumplita soartă mi-ar lovi-o ca pe-a lui”.
Astfel se rosti voivodul. Și dorind, prin înrudire,
Mai desăvîrșit a strînge o statornică unire
— Care-n chiar urmașii voștri roduri veșnic va purta —
El îți cere de soție pe domnița, sora ta.

MIRCEA

(aparte)

Oh! de-acum atîrnă soarta de-un cuvînt!...

Ce va răspunde?

VODĂ

Cuvîntarea ta, jupîne, în adîncul meu pătrunde.
Inima-mi e-nduioșată cînd, în clipa cea mai grea,
Văd cum dragostea lui Stareț înfășoară țara mea.
Măgulit sunt eu pe Simon să-l aud zicîndu-mi frate!
Iar moșia mea va ține ca, la rîndu-i, să se-arate
Credincioasă, dacă soarta și pe el l-ar prigoni:
Măgulită-i și domnița, sora mea, de-a se uni
Cu bărbatul care pune, pe-a ei frunte feciorească.
Cu cununa de soție și coroana sa domnească.
Mîine, te-oi primi, cu fală și mai cuvenit alai,
Ca-nvoiala mea domnița s-o-ntărească din viu grai.

MIRCEA

(aparte)

Total s-a sfîrșit!

VODĂ

Acum, dragă oaspe, mergi cu bine.

SOLUL

Să trăiești, mărite doamne!

MIRCEA

(aparte)

Ba să moară! Și, prin mine...

(Solul iese cu urmașii săi.)

SCENA VIII

ACEIAȘI, afară de SOLUL SÎRBESC

VODĂ

Pircălabе, vreau poporul meu să fie-nștiințat
De unirea și-nrudirea care-aci s-au încheiat
Ca să pomenească țara, ca pe-o zi de praznic mare,
Ziua cînd din letopiseț și-a șters anii de-nchinare,
Iar eu m-oi ruga la domnul și-i voi mulțumi, smerit,
Că de mina ucigașă-n astă-noapte m-a ferit.
În biserica domnească să mă-nconjure norodul;
Nicodim va zice slujba.

(Senzație. Boierii, comentînd, formează grupuri.)

MIRCEA

(aparte)

El îți va sluji prohodul.

MANEA

(în grupul din extrema stîngă)

Veste bună pentru țară.

VLAD

Pentru țară, așa e.

Pentru domnul Mircea, însă, nu prea.

MANEA

Dar de ce?

VLAD

Că iubește pe domnița Anca.

MANEA

Și?

COSTEA MUȘAT

Iubirea

E putere foarte mare. Prin ea ni se schimbă firea!
Dintr-un om cinstit, s-ajunge cine știe ce pungăș;
Din boier înalt la suflet, un mișel, un ucigaș.
Vezi, amorul zăpăcește. Cîteodată ne învață
Să facem o nebunie, cel puțin o boroboafă.

(Pircălabul a ieșit, cu crainicii și pristavii. Vodă, sprijinit de Grue, se urcă pe pridvor prin care se vede cerul înălțat de zorile zilei. Mircea îi urmărește mișcările, strecurându-se printre grupuri.)

VODĂ

(pe pridvor)

Grue, vechiul meu tovarăș, pavăza și brațul meu,
Iacă zorile ce-n neguri le zăream doar tu și eu.

(S-aud afară trîmbițele crainicilor. Ca însufleșit:)

Mi-am redobîndit coroana, iar sînt domnul țării mele!
Uite cum se șterg, pălite, de pe boltă, mii de stele,
Cînd de zori s-anunță firii soarele biruitor,
Astfel, cînd se-nalță fruntea mea de domn stăpînitor,
Pier în preajma mea dușmanii, mi se luminează zarea!
Tot se-nchină, se-ngenuche, tot, tot, tot.

MIRCEA

(sărînd la el, cu pumnul ridicat)

Uîți răzbunarea!

(El se năpustește asupra lui codă. Dar Grue, care-i observă apucăturile de la începutul acțiunii și-i pîndește din ochi, se repede înaintea lui. Se produce o călmășeală, boierii sărînd din toate părțile.)

VODĂ

Ah! mișelul!

VLAD

Stai!

MANEA

Păzește!

MURGU

Doanne Mirceo!

BALDOVIN

Nu lăsa!

ROMÂN HERESCU

Tine-l bine!

COSTEA

Ticălosul!

(Boierii au apuzat și desarmat pe Mircea. Vodă se coboară în scenă, înconjurat de cîțiva.)

GROZA

E rănit măriia-sa!

VODĂ

Nu, nu sunt rănit!

MIKED

Dar iată singe.

COSTEA

Miinile ți-s pline.

VODĂ

Da, adevărat! De unde? Eu nu sunt rănit. Dar cine, Cine? Căutați!...

(Boierii se privesc și vodă, întorcându-se spre fund, vede pe Grue, care coboară spre el, împleticindu-se.)

Ah! Grue! Grue! El! El!

(Vodă aleargă la Grue, îl primește-n brațe și vine în față, sprijinindu-l.)

Ești rănit,

Grue? Vorbește...

(Grue face o sforțare, dar se prăvălește la pământ.)

Grue!

(Vodă se-ngenunche, susținându-l.)

Doamne! cum a-ngălbenit!

Oh! mi l-a ucis, desigur! Grue!

(Îl ridică în brațe. Grue face o mișcare de durere.)

Da, te doare...

Stai! așa!

(Îl așează binisor cu capul pe genunchiul său. Grue îi caută mâna.)

Ce vrei?

(Grue, care i-a luat mâna, o duce la gură și o sărută lung.)

Răspunde, e mai bine?

(Grue răstoarnă capul, se întinde, își dă sufletul.)

Grue! Moare!

Moare!... Grue! Doamne sfinte! moare! Grue!

(Îl ridică-n brațe, îl pipăie.)

Mort! e mort!

Oh! deșert va fi de-acuma sufletul ce-n mine port!

Oh! oh! Grue! Vai de mine! Grue!...

Doamne, mi se frînge

Inima! Oh! Oh!...

(Toți cei de față dau în genunchi.)

MIKED

(care a-ngenuncheat lângă mort.)

Stăpîne...

VODĂ

Plîngi, Miked? Oh! va plînge

Obștea-ntreagă-a țării noastre, din român pîn' la boier, Cînd va ști ce suflet mare napoiatu-s-a la cer.

(Vodă se scoală din genunchi, își scoate dulama de domn și o azvîrlă pe trupul lui Grue.)

Bane, vreau să i se facă pogribanie¹ domnească.

Iată-i giulgiul.

(Cîțiva boieri, ridică trupul lui Grue și ies cu el prin stînga. Vodă, cu brațele întinse, cuvîntează:)

Grue! Grue! ca pe veci să pomenească

Datina moșiei tale dragostea ce i-ai purtat,

Fi-vei la piciorul stranei domnilor înmormîntat.

Căci în tine, biet Române Grue, fost-au întrupate

Însușirile de suflet în popor adînc săpate!

Și, prin tine,-n el găsit-am, cînd restrîștea mă lovea,

Singurul statornic reazăm ce-am avut în țara mea.

(Boierii fac către vodă un gest de mîhnire: el le răspunde:)

Da! căci v-a citit în suflet inima-mi îndurerată:

Toți v-ați îndoit de mine, toți m-ați renegat vreodată,

Pentru toți, cîndva, cocoșul lui sîn Petru a cîntat...

Numai el, poporul, fostu-mi-a statornic nencetat,

El, ce suferă, ce tace, ce iubește și ce crede

Fără-a cerceta, în domnul pus de datină,-Miked!

Și ce, pururi, cade jertfă cînd, în vremuri de nevoi,

Dezbinarea se strecoară sîngeroasă printre noi!

Grue, Grue! Vai! sărmanul!

(Își întoarce ochii și vede pe Mircea între streji. Intr-un imbold își trage paloșul și se repede la el răcnind:)

Cîine!

(Miked, Dragomir și alții îl rețin. Toți s-au sculat în picioare. El atunci se stăpînește, își pune paloșul în teacă.)

¹ Pogribanie — înmormîntare.

Da, aveți dreptate!

Așa crime nu se cade să rămână nenfierate,
Nici să piară osînditul de-așa paloș, fulgerînd,
Ci de funia menită ucigașilor de rînd.

(Mircea face un gest de revoltă.)

Ah! te doare, te rănește, ți-e osînda grea și crudă.
Nu? Dar spune, suflet negru, cuget buimăcit de ciudă,
Ca să făptuiești aceasta, ce duh rău te-a prididit?
Spune!

MIRCEA

Vrednic sunt de moarte, dar să mor nedosădit.

VODĂ

Moartea? Zău! Pentru-așa crime crezi că e-ndestulătoare?

MIRCEA

Chinuri? Nu mă tem, în mine, chinuri port cotropitoare,
Le-am cătat tîmăduire-n răzbunare-asupra ta,
Dar de ele numai moartea, blînda moarte, m-a ierta.

VODĂ

(pauză. Apoi cu exaltare)

Chinuri? Tu vorbești de chinuri? Chin, a inimii bătaie?
Chin? O clipă de nădejde, o-mboldire, o vîpaie
Ce s-aprinde cu-o privire, ce cu-o lacrimă s-a stîns
Și din care numai rodul fără vlagă iese-nvîns!
Chinuri! Dar deșteaptă-ți mintea, dar te

uită-n neagra zare!
De ești om, fă-ți ochii roată peste țară și hotare.
Chinuri!... Dar privește sînul bieteii noastre de moșii
Numără, de poți, pe dînsul urmele de vrăjmășii;
Prin palaturi, prin colibe, jos, la șesuri, sus, la munte!
Despicate de cu veacuri, rînilor-i sunt încă crunte;
Sabie și foc, din vale, din deal, sabie și foc!
Ani de groază și de sînge mulți!... de liniște, deloc!

Veșnic lupta pentru lege, veșnic lupta pentru nume,
Mor flăcăii înainte de moșnegi și chiar de mume!
Roșul focului pe ceruri, roșul sîngelui pe-ogor;
Dacă mor de fier sau pară, chiar ei nu o știu, dar mor;
Și, murînd, sărută sînul țării mume, căci îi doare
Plînsul ei bătrîn pe-obrajii încă-a unui fiu ce-i moare!
Și sunt veacuri de cînd unii după alții anii fug
Și de cînd această țară nu e, vai! decît un rug
Unde mucenicii noștri, muritori într-o credință,
Moștenire-și lasă vlagă și nădejdea-n biruință!
Rug pe care se tot urcă, nesătui, moștenitori,
Ucenicii biruinței amînate-atîtea ori!...
Iată chinurile noastre, și cu ele, doruri, vise,
Pe moșia strămoșească-n lung și lat, cu sînge scrise!
Iată chinurile mele, ale unui domn român,
Basarab, de sine vrednic și de numele-i bătrîn,
Pe cînd tu, tu... Ce vîd... plînge?

MIKED

Doamne!

DRAGOMIR

Doamne!

MIRCEA

Mi-e rușine.

MIKED

Pocăința este cauza sufletului.

VODĂ

(îndurerat, ca pentru sine)

Gruc!

DRAGOMIR

Cine

N-a păcătuit...!

vechi

COSTEA

E tinăr.

VODĂ

(idem)

Grue! Vai!

MIRCEA

(sculîndu-se)

Măria-ta,

Sunt nevrednic, și nevrednic fi-voi chiar de m-ai ierta!
Dar să-ngăduie mărirea sufletului tău, stăpîne,
Să mă urc și eu pe rugul vitejiilor române!
De rugina mișeliei să nu-mi fie gergul¹ ros!
Să nu mi se stingă viața, cît o fi, făr' de folos!
Să simțesc, și eu, ca tine, chinurile țării mele!
Rănile-i de veci deschise, lacrimile-mi să le spele!
Și să mor ca morții noștri, după pilda ce au dat,
Plîns de tine, cum e Grue, și de Dumnezeu iertat.

VODĂ

(idem)

Grue, vai!

MIKED

Mărite doamne, miluiește-atîta jale.

COSTEA

Duhul lui văzu lumina.

DRAGOMIR

S-a robit mărici-tale.

(Toți întind mîini rugătoare. Vodă face un gest solemn de tăcere.)

¹ Gerg — herb, emblemă.

VODĂ

Toți v-ați îndoit de mine...

(Către Mircea:)

Să te crez?

MIRCEA

Pe Dumnezeu...

VODĂ

(întrerupîndu-l)

Nu, taci!

(Tăinic, luîndu-l la o parte:)

Mi-ai ucis pe Grue, pavăza și brațul meu!

Mă pricepi! Fii... ce-a fost Grue!

(Joc de scenă. Mircea face un gest ca și cum ar întreba: „Eu?”
Vodă răspunde din cap: „Da“.)

MIRCEA

Te-nțeleg și jur!

GLOATA

(afară)

Trăiască

Vodă Vlaicu!

(Vodă, sprijinit de Mircea, îndemnat de Dragomir și de Miked, merge cu ei la pridvor și se arată poporului. Se face tăcere.)

VODĂ

Să trăiască Țara noastră Românească!

GLOATA

(afară)

Să trăiască! să trăiască! Ura!

VODĂ

Drag norodul meu,
Ține datina străbună ca credința-n Dumnezeu!
E nemernic cine-o uită! Datina e legătura
Sfântă dintre domn și tine...

GLOATA

(afară)

Ura! Ura! Ura! Ura!

(Cortina cade în timpul uralelor.)

SUTAȘUL TROIAN

Dramă în cinci acte, în versuri

PERSOANELE:

VLAD-VODĂ DRACUL
SUTAȘUL TROIAN
DOMNUL STANCU,
fiul mai mare al lui Dan III
(se dă drept fiul
boierului Golea)
DOMNUL RADU, fiul mai mic
al lui Vlad-Vodă
TOPUZ, boier bătrîn care a
crescut feciorii lui Dan
IVAȘCU, scutierul lui Troian
DRĂGAN } boieri tineri,
MIRCEA } prieteni cu Troian
PREDA } și cu Stancu
VÎLCU, sutașul sutășiei de
Curte
PREDA-CUVIOSUL...,
egumenul mănăstirei Cozia
DINA, fata lui Troian
BABA, doica Dinei

*Ostași, călugări, boieri,
țărani*

ACTUL I

Polata cetățuiei Sutașului Troian, clădită într-un ostrov, în mijlocul Oltului, nu departe de Cozia. Arcade în plin cîntu. Pardoșeală de stejar pe pereți, ca de un stînjîn; deasupra scoarțe și velințe. Trofee de arme. De jur împrejur tronuri, strane, jețuri mari, mese groase. Dincolo de o colonadă joasă și grea, un pridvor cu colonadă ușoară, bogat săpată și îndreptată spre susul apei și către apus. Ferestre adînci în grosimea zidului, în dreapta și în stînga pridvorului. Uși în dreapta și în stînga. Într-un colț, de-a curmezișul, o ușuliță dînd într-un turnuleț cu iconostas, icoane, candelă aprinsă etc. E ziuă. Prin pridvor se văd munții luminați; apoi, mai tîrziu, razele apusului care vor lumina pieziș polata, din stînga spre dreapta.

SCENA I

DINA, pe pridvor, BABA, pe un jeț, cu furca-n brîu

BABA

Dina Babei, iar pe gînduri?... Dacă m-ascultai, mai bine Te duceai la vînătoare cu sutașul.

DINA

Da?... Și cine L-aștepta pe Stancu, Babo? pe iubitul meu pribeag; Ce cu cît mai fugărit e, cu atît îmi e mai drag?...

(O tăcere.)

Două săptămîni trecură de cînd ne fu dat de știre Că-l răzbise Vodă Dracul... L-au răzbit...

(Se coboară.)

Ce presimțire

Mă muncea, ți-aduci aminte?... Când mă alidam pe el
Și-l rugam să mai adăste, fie cât de puțintel,
Doar să-i vină ajutorul lui Ion Corvin... Dar dînsul
N-a vrut să-mi asculte ruga, n-a vrut să-mi aline plînsul;
Și-a plecat, aproape singur, să răstoarne-acel călău
Care-ncalcă moștenirea lui Dan-Vodă, tatăl său...
Și răzbit a fost.

BABA

Sărmanul!... Bine că-a scăpat cu zile.

DINA

E ferit de Cer.

(Amîndouă își fac cruce. Dina ingenușchie la icoane.)

Oh! Doamne, zilele scurtează-mi-le,

Dar lungește-le, Stăpîne, pe-ale lui... și sprijin dă-i

Să porceadă, fără preget, pe-ale fericirii căi...

Fie-i faptele slăvite, fie-i tihnele senine...

Fie-mbrățișat de țara strămoșească... ca de mine...

(Se aude glas de buciium în stînga.)

BABA

Dino, buciiumul.

DINA

(sărind în picioare)

Dar nu-i al tatii, Babo...

BABA

Nu.

DINA

E-al lui.

(Aleargă în pridvor și cată spre stînga.)

El e, Babo, cu Topuz...

(Scoate năframa din briu și o filșie în aer, apoi coboară.)

Alerg!

(Iese prin stînga.)

SCENA 2

BABA

(aleargă la pridvor; apoi, rămasă singură, salută din mină, vorbind)

El! Slava Domnului,

ă, pînă-n ostrovul nostru, teafăr a putut străbate...

Tit l-o căuta Vlad Dracu!, doar aicea n-o să-l cate,

la Troian, vestit la curte și-n tot neamul românesc

Pentru oarba lui credință către scaunul domnesc...

Vin dinspre Sibii... Podarii trag din greu; e apa vie.

Doar de n-ar afla sutașul taina lor. Ce-ar fi să știe;

Că iubitul Dinei sale, Făt-Frumosul său din vis,

È feciorul lui Dan-Vodă, cel de Vodă Vlad ucis?

Și că-n casa-i, cetățuie a credinței neclintite,

Răzburarea și răscoala cu-acest fiu sînt găzduite...

Lată-i... Curmeziș îi cade Dina-n brațe... Fătul meu!...

SCENA 3

STANCU, DINA, TOPUZ, BABA

Baba aleargă la ușa din stînga și primește, sărutîndu-i mina,
pe Stanu, care intră ținînd pe Dina de mijloc; Topuz, cu
fruntea brăzdată de o rană, urmează.

BABA

Bun venit, stăpîne...

STANCU

Babo... Să te țină Dumnezeu.

(Pășește în scenă și privește împrejurul-i cu emoție.)

Te revăd, ostrov de piatră, stîncă, inimă, de munte,

Ce despici cu pieptul valul spumegînd și porți pe frunte,

Cu un coif de negre turnuri, cetățuia lui Troian,

Cuib pe care-l strînge-n brațe, Oltul, riul năzdrăvan.

DINA

Stancul meu.

STANCU
Iubită Dina.

BABA
Vai! Dar ești rănit, Topuze.

TOPUZ
Deci!... Un sărutat de paloș sau de fată, alte buze,
Rana-i rană...

STANCU
Dar aceasta către mine se-ndreptaș
Mi-ai furat-o.

TOPUZ
Eh! stăpîne!... Eu cu-a mea și tu cu-a ta!

DINA
(către Topuz)
L-ai scăpat de moarte?...

TOPUZ
(către Dina)
Iaca!... Ce-i al meu mi se cuvine!...
E ori nu?

(Către Stancu:)
Că zic, ca-n basme: Nu sări păsatu-n mine
Că săr...

DINA
L-ai scăpat, Topuze. Spune, ce fel, cum?

TOPUZ
Eu știu?
Dar n-a fost pe moarte treaba că muream eu, și sînt viu.

DINA
Haide, nu fi rău! și spune.

TOPUZ
Apoi, ce să spun?

DINA
Pe toate,
s de cînd de-aci plecarăți, sunt trei luni.

TOPUZ
Trei? Nu se poate;
numai două.

DINA
Fie două.

TOPUZ
Ba chiar șapte săptămîni.

DINA
E.

TOPUZ
Eh, cum știți, pornirăm numai cu cîțiva români.
înd, la Făgăraș, drept oaste, domnul Dan ne-aduse știrea
că de-abia acum Corvinul își strîngea la Cluj oștirea
și că tocmai de Sîn-Petru va fi gata de război.
Domnul Stancu zise-atuncea: „Cine e pribeag, cu noi!”
pînă să clipești odată, ne făcuserăm o sută,
dar, pînă de două, patru! Și de-acu cu Doamne-ajută...
Patru sute frați de cruce, toți cu-o inimă ș-un gînd,
toți avînd o rană-n suflet, toți o răzbunare-avînd.
Toți?... Nu toți: a fost și-o cutră, un țarigrădean venetic,
inimă de rob, o zdreanță, icea ruptă, colea petic.
El fu Iuda.

BABA
Cum îl cheamă?

TOPUZ
Nu vreau să mai știu... A fost.
Platoșa lucioasă, amintirea sfîntă, tot un rost:
Nici pe una, nici pe alta, cel cu inimă cinstită

Nu păstrează o prihană ce pe drum îi fu zvrilită.
Deci, am șters din amintirea-mi ac-l nume... Cum spuneam,
Un mănunchi de patru sute de pibegi, atât eram.
Trecînd Strunga, luarăm matca Ialomiței către vale.
Spre Tirgoviște. Aceasta-i cea mai nimerită cale.
Pentru-o repede năvală... cum voium s-o facem noi
Socoteam că prindem tîrgul fără oaste de război,
Să ne-ascundem... ș-apoi, noaptea, val-vîtej, ca o furtună
S-apucăm cu răzburarea stăpînirea dimpreună.
Planul era bun; dar Iuda ne vîndu și-l nimici...
Ziua-zecea, spre chîndie, domnul Stancu porunci
De popas. Eram sub Glava... Către stînga, o poiană
Cu un lăculeț; la dreapta, un colnic sub o sprînceană.
Cîțiva, mai întii, pornirăm prețua să ne-o cotelim...
Bine fu! Căci peste noapte, prinși în laț era să fim:
Prin pădurile din stînga patru sutășii călare
Ne-ocoleau; arcași, în față, se-arătau în rînduri rare;
Apoi, puși în unghi, seimenii cu tarăși la subțiori,
Și-n mijlocul lor chiar Vodă Vlad, cu marii dregători.
Toți în haine ca de nuntă, grei de aur ca icoane;
Pe toți, însă, domnul Radu îi întrece la zorzoane,
Domnul Radu, zis Turcitul, trup și suflet de mișel.
Purtînd iie cu betea-lă-n loc de oțel,
Și în urmă-i de pe umeri, filfiind (că-atita știe)
Ca o lele, o dulămă de mătase conabie...
O petrecere, o nuntă. Vodă Dracul petrecea:
Însurîndu-ne cu moartea însuși nun ni se făcea...
O scăpare: către dreapta, doar arcași, o mică ceată!
(Dar, așa e prăvălucul de să-l aperi cu-o săgeată...)
La noroc!... O goarnă sună... zeci de goarne i-au rîspuns
Dăm năvală. Ceata fuge fără luptă... Am ajuns...
Adăpostu-i bun... De vale, Vodă și-a oprit oștirea.
Unghiul de seimeni, la spate, e deschis... Aci prîvirea
Ni se-nfige! (Domnul Stancu e cu mine gînd la gînd.)
Să lovim în coadă oastea, dar îndată; pînă cînd
Să-și refacă dînsa unghiul înapoi, am avea vreme
Să pătrundem între laturi. Vlad, în juru-i, o să cheme
Sutășia curții. S-o străbatem și să năvălim

curteni; aci, la Vodă: îi ucidem, sau murim...
Ce nu primejduiește, de izbîndă n-are parte...
Domnul Stancu lămurește neted rostul și ne-mparte
Mă e bine: adăpostul ca o sută-l vor păzi;
Alții, cu Voivodul nostru, iureș ne vom repezi...
Căta?... Goarna... Cite-o cruce și, cu Dumnezeu-nainte.
Că s-a fost făcut ispravă vrednică s-o ținem minte.
Căția cea de curte s-a luptat din răsputeri,
Dar erau o sută numai, noi, trei sute de boieri)...
Că au fost znopiți! Seimenii, însă, n pripă, apucară
Că-njghebeze-un trup puternic și între noi și Vlad să sară.
Căpta se-ncordă, haină, căci amurgu-acu pica;
Că rarele, pieziș, cu raze singeroase ne-mproșca;
Că trei ori avîntul nostru crîncen pe tîriș se frînge...
Că litavre, nu se știe, curge raze, curge sînge;
Că ar al patrulea cînteste, surpă zidul de seimeni;
Că domnul Stancu intră-ntr-înșii ca o coasă în buruieni;
Că up el și noi... În preajmă cad ostașii, pale, pale...
Că acium!... Răcnete de moarte... Ura!... Gemete de jale...
Că țieră-n văzduh săgeata... Darda zbîrnie pe țel...
Că lă tropot de copite... Cîntă ciocnet de oțel...
Că înainte! Înainte! Tot spre flamura domnească!
Că fug bătrîni... Fug stegarii... Fuge ceata curtenească.
Că fuge Vodă... Lîngă dînsul, fuge Radul, fuge Vlad,
Că îi săi... Și, mai pe urmă, lista de la Țarigrad...
Că Vodă fuge... Domnul Stancu după el, ca un crete...
Că eu mă mulțumesc cu lista că de sîngele-i mi-e sete)...
Că pînteni!... Pînteni!... Îi ajungem... Căii suflă foc pe nări...
Că tudol! strig. Ridic săcurea și mă opintesc în scări...
Că De-acum, vînză lui Satana tainele lui Vodă Dracul!)
Că Vodă fuge... Nu ia seama c-o să-i taie calea lacul...
Că domnul Stancu dă un chiot învîrtînd din buzdugan...
Că Astfel, cînd și-ajunge prada, țipă vulturul șoiman!)
Că Domnul Stancu-mpînge calul între Radu și Voivod...
Că înc-o săritură, una... ș-o să-i zicem de prohed,
Că înc-o clipă... Dar, atuncea, larga mână de femeie,
Că Radul cel turcit, din fugă, de pe umeri și-o descheie,
Că Și, cînd sus e buzduganul purtător de ceasul rău,

Îndărătu-i o aruncă, rotogol, ca un hălău...
Manta largă se deschide, se desfășură, plutește,
Cade, și pe domnul Stancu-n mii de cute-l învelește.
Sferăind, fugaru-n lături fără veste s-a zmucit;
Din zmuceală, buzduganul pe Vlad-Vodă l-a greșit...
N-a fost scris!... Și Vodă fuge, așternut pe-oblincul șăii...
Dar, din codru, călărimea se coboară-n largul văii:
A văzut ce se petrece și s-avintă către noi.
Patru sute. Fac în pripă ochii roată: sîntem doi...
Stăm, și Domnul se dezbară de dulama blestemată;
Eu o iau... De-acu, pe fugă... Căii sunt stătuți și, iată,
Că din urmă călăreții cei mai iuți se-ntrec, ne-ajung...
Pinteni! Pinteni!... Dar fugarii horcăiesc... Și drumu-
lung...

Înnoptează... Vin dușmanii...

(Schimbînd tonul.)

Dar ce atîta vorbă lungă!
Toți, cîți mai erau, de-ai noștri (care-n față, care-n dungă)
Înc-o dată dau năvală și luptînd ca niște zmei,
Iau la goană însăși moartea și ne smulg din ghiara ei.

STANCU

De ce sări, Topuze? Spune cum ai fost rănit...

TOPUZ

De prisos.

Cuvinte

STANCU

Cum te-ai dat jertfă...

TOPUZ

Iaca...

STANCU

Nu-ți aduci aminte
De jertfirea ta, bătrîne? Uit-o tu, de poți: nu eu!...

Princen ne loveau vrăjmașii... Unul le striga mereu...
„Dați în domnul Stancu“. Altul întreba: „Care să fie?“
Este ăla cu dulama de mătase conabie“,
Și cel dintîi. Eu, cuget: — Bine c-am scăpat de ea.
Și dau pinteni... Cînd, o larmă; glasul lui Topuz răcnea
„Dănuleștii! Dănuleștii!“ ș-alte glasuri: „Moarte! Moarte!“
Arunc ochii: eram singur... Dar, în urma mea, departe,
Dintr-o-nvălmășeală deasă, care mișuna pe-un grind,
O dulamă de mătase conabie filfind,
O secure lungă, largă, fulgerînd roțiș pe zare
Ș-o mulțime dînd năvală unui singur om călare!...
Dănuleștii! Dănuleștii!“

(Schimbînd tonul.)

Doamne, care ne-ai menit,
Și cu dor de mîndră slavă sufletul ni l-ai hrănit,
Ce prilej înfățișa-vei rîvnei mele ca, vreodată,
Vrednic să m-arăt de pilda ce d-acesta mi-a fost dată.

(Avală pe Topuz.)

TOPUZ

Ah! Stăpîne...

STANCU

Nu, Topuze! Lasă, lasă-mă să plîng...
Inima mi se revarsă... Iart-o... Vail... Acolo,-n crîng,
Zac vitejii frații noștri, și, cu rănile lor sfinte,
(Guri deschise de Cîmplita) cer izbavă, cer morminte...
Valurile Ialomiței îi înfașă-n giulgiuri reci,
Boara serii încet le cîntă pomenirea cea de veci,
Mușchiul se ridică-n dîmburi peste ei și luna lină,
Prin frunziș, pe dîmburi face cîte-o cruce de lumină...

(O tăcere. Se aude buciumul către stînga.)

TOPUZ

Ia!

BABA

Sutașul!

DINA
Vine tata!

STANCU
(trezindu-se)
Vine sufletul curat!...
(Către Dina.)

Știe?

DINA
Nu, nimic. Atîta cît i-am spus cînd ai plecat.

STANCU
Dar de lupta de la Glava, știe?

DINA
Știe.

STANCU
Și... ce zice?

DINA
Vorba lui.

STANCU
(pe gînduri)
Blestem pe-orcine-ar îndrăzni să se ridice
Împotriva celor sfinte date-n pașa tuturor:
Sfînta cruce, țara mamă, dalîna și domnul lor.
Da... Dar cînd de toate-acestea un asupritor își rîde,
Cel mai blînd se răzvrătește, cel mai bun se face gîde.
Și Troian el însuși, pilda, omul de la Dumnezeu,
Ș-ar fi răscolat ca mine de-ar fi fost în locul meu.
O să-i spun tot.

DINA
Nu, nu spune. Stancul meu iubit. Răbdare.
Vezi că tata osîndește sîngeroasa ta-ncercare,

și ne-ar despărți, desigur, de-ai fi numai bănuț
că ești dintr-acei cu care Vodă Dracul s-a lovit.

STANCU
Dar să mint, să mint într-una!...

DINA
Te rog dulce...

STANCU
(sărufînd-o pe frunte)

Dragă Dina

Haide să-i ieșim-nainte.

DINA
Mi-ai fîgăduit?

STANCU
Da. Vîno.
(Ies împreună prin stînga.)

SCENA 4

BABA, TOPUZ

(TOPUZ dă să urmeze pe STANCU, BABA îl oprește.)

BABA
Eh, jupîne.

TOPUZ
Ce e, Babo?

BABA
Ia stai. Unde mi-ai plecat?

TOPUZ
Unde? Iaca. Înaintea lui Troian.

BABA

Și-ai judecat
Nemerit să-ți vadă lumea sărutatul de pe frunte?

TOPUZ

De ce nu?

BABA

C-o să te-ntrebe: — Ce fel? Cum?... — Spune amănunte!
Și ce-o să răspunzi?

TOPUZ

Eu?... Nodea!

BABA

Ba o să te-ncurci, sadea!

TOPUZ

O să mint, și eu, ca Stancu. Cum adică, n-aș putea?

BABA

(impingându-l către dreapta)

Nu... Mai bine haide-n casă, să te oblojesc cu leacuri...
Ș-apoi, spune că fugarul ți s-a poticnit...

TOPUZ

Eh?... Fleacuri!

N-o să creadă nimeni.

BABA

Fie. Spune dar, că, fiind beat...

TOPUZ

(dojenitor)

Babo...

BABA

Eh, ce?... Haide... Or uitași că sîntem leat?
(Ies prin dreapta.)

182

SCENA 5

TROIAN, STANCU, DINA, IVASCU, DRĂGAN,
MANCEA, PREDĂ

(intrînd din stînga)

TROIAN

(urmînd vorba)

să facem nunta mîine, nu-i așa? La monăstirea
zizei.

STANCU

Oh... Nu acolo.

TROIAN

Ce fel?

STANCU

Nu mă rabdă firea
să-mi văd ceasul fericirii tocmai în acel locaș
unde se cinstește-un Vodă-ncălător și ucigaș!

DINA

Stancule, vai! taci...

TROIAN

Copile, nu se cad așa cuvinte
pentru cei ce cuceriră adăpostul din morminte...
Mare Domn fu Mircea... Ș-apoi, doveditu-s-a... nu zău...

STANCU

Ce-ntrebare!

DINA

Taci, iubite.

TROIAN

Și, la urmă, nu e bine
doar veninul nempăcatei vrajbe să ne curgă-n vine.

183

STANCU

Mircea ne-a turnat veninul, oropsind pe Dănulești...
Mircea ne-a lipsit moșia de voievozii ei firești...
El a despărțit boierii-n două tabere cumplite...
El a dat prilej de vrajbă rivnelor dezlănțuite...
Ș-astăzi, de se sîngerează strămoșescul nostru-ogor,
Mircea poarte-ne păcatul, Mircea cel încălcător!...

TROIAN

Mircea fu domn mare...

STANCU

Fie; dar e putredă mărirea
Cînd o rod, la temelie, crima și nelegiuirea...

TROIAN

Oh!... De unde-atîta ură și mînie, fătul meu?
Înșiși fiii lui Dan-Vodă nu s-ar glăsui mai greu.
Tatăl tău, bătrînul Golea, la a cărui pomenire
Așternutu-ți-s-a pragul casei mele, cu iubire,
El, părtașul cel mai aprig, paloșul lui Vodă Dan,
Nu rostea păreri de-acestea la căminul lui Troian.

STANCU

(*pierzîndu-și cumpătul*)

Tata!... Tata!...

DINA

(*încet*)

Vai; de milă!

STANCU

(*revenîndu-și în fire*)

Dina!... Iartă-mă, sutașe...
La suflarea fericirii piară urile pizmașe...
Fumul dulce de tămîie-ascunză-ne trecutul crunt...
Ș-oi uita, sub cununie, unde... și chiar cine sunt.

acest locaș de unde nici un zgomot nu răsună
în afară — noapte bună, doamne Vlade, noapte bună,
(*Iese; la un semn al lui vodă, Grue o urmează.*)

SCENA VII

VODĂ, BOIERII, apoi GRUE

VODĂ

(*spre ușa pe unde a ieșit Clara*)

! te-aștept! Într-o capcană bine-ntinsă vei pica!
(*Merge la ușa culei și o deschide.*)

cultați, boieri.

(*Toți intră în scenă și înconjoară pe vodă.*)

La noapte, doamna Clara va-ncerca
și îndeplinească crima. Maneo, și-ncă trei cu tine
Aldea, Murgu și Herescu — veți rămîne-aci, cu mine.
la ușa.

(*Le arată o parte de foi din pardoseala păretelui din dreapta.*)

Vlad s-o-nchiză, cînd aci vor fi pătruns
și gîșii.

(*Către ceilalți:*)

Voi fiți gata dacă nu vom fi de-ajuns.

(*Boierii pornesc spre culă, vodă vede pe Grue, care intră și
alcargă la ei.*)

(*Ei vorbesc puțin încet.*)

Prea bine!

(*Către boieri:*)

Doamna Clara ține sfat la ea, cu Pala,

(*Către Grue, care îi îndeplinește porunca:*)

tinge tot.

(Doamna se dă înapoi, uimită. Vodă urmează, către Dragomir, apropiindu-se de el:)

Către cei ce te trimis-au pleacă dar cu vorbe bune;
Vel-spătare, de la mine, domnul țării, și le spune
Că se va deschide cula, mîine chiar, în zori de zi!

(Încet, ducîndu-l la ușă:)

Săi călare, dă năvală curții cum de-i auzi
Clopotul cel mare...

(Ei vorbesc încet și Dragomir iese.)

CLARA

(aparte)

Mîine? Cît de scurtă, tot e lungă —
De ajuns — această noapte... ceasul rău ca să te-ajungă!

VODĂ

(coborînd)

Bane, mîine dimineață, sfatul îl vei aduna
Cînd de sfînta liturghie clopotele vor suna.

(Miked se-nchină și iese.)

Doamnă, e aproape miezul nopții. Să căutăm odihnă,
Ca de treburile țării, mîine, să vedem în tihnă.

CLARA

Mîine?

VODĂ

Da! Și pînă mîine-n zori, uitasem să ți-o spui;
Nici-o poartă-a curții nu se va deschide nimănui.
Grue, asta mi-e lozinca.

(Grue iese, o clipă, și reintră.)

CLARA

Bine, Vlade, foarte bine!
Însuți tu porniși războiul între mine și-ntre tine;
Însuți, preț al luptei noastre, aruncași toiagul tău;
Însuți, hotărîndu-mi ura, înarmat-ai brațul meu!

bunare de nevrednic!... Răzvrătire de fățarnic!
te-oi face răzvrătirea să ți-o ispășești amarnic.

(Către cei doi sfetnici:)

la temniță!

MIKED

Uiți, doamnă, ce ți-am spus adeseori.
sunt nume ce sparg ziduri și nu-ncap în închisori.

CLARA

(scoasă din fire, pare că-năbușe o clipă; apoi)

! strejeri!

VODĂ

Degeaba, doamnă, i-ai chema: tu știi prea bine
de-afară, nu se-aude ce se face-aci la mine.

CLARA

(pentru sine)

! de-afară nu se-aude... Minunat!

(Tare:)

M-oi duce dar
chem însămi eu de-afară strejile...

VODĂ

Tot în zadar;
meni nu va pune mîna, doamnă, fără mișelie.
un boier ce l-al meu scaun e trimis cu o solie.

CLARA

(voind să meargă spre ușă)

meni din ai tăi: eu însă...

VODĂ

(tăindu-i calea și categoric)

El în tihnă va pleca.
ne-ar îndrăzni porunca mea de domn a o călca!

Au prădat, cu foc și sînge, pentru bani, chiar țara muma
Alții, trădători ca Iuda — să-ți numesc pe-accii vicleni? —
Și-au vîndut, pe ranguri, neamul, frații lor, pe ardeleni
Și cu-acești ereți de curte ai voi să fii stăpîna
Pe-acei mîndri șoimi de plaiuri și-n chiar țara lor română
Lasă-te de-așa nădejde: din acest al său pămînt,
La vrăjmași nu dă românul decît locul de mormînt.

CLARA

Începînd printr-o dosadă nici că se putea, spătare,
Să n-alunece vorbirea-ți pînă la o-amenințare.
Dar ce-mi pasă! Nu mi-e teamă! Fac ce vreau: voi cîrmui
Cu ereții! Și, zadarnic, șoimii tăi m-or pizmui.

DRAGOMIR

De rămîi cu dînșii, doamnă, cîrma ți-o luăm din mîna

CLARA

(sărînd în picioare și izbucnînd)

Îndrăznește! Cum? În față... Uîți că sunt aci stăpîna!
Cine să cuteze?...

DRAGOMIR

Țara, din boier pînă-n popor.

CLARA

Vlăde: taci și-acuma?

VODĂ

(care își vede planul izbutînd)

Doamnă, eu sunt de părerea lor.

CLARA

(încrămînd mai întii; apoi, într-un hohot de biruință)

Ah! de mult te-nțelesesem! În sfîrșit te dai pe față!
Îndrăzneala lor mîrșavă ție ți-a cerut povață!
Și nu m-ai chemat aicea sfatul spre-a mi-l asculta.
Ci, ca doi mișei să-și verse ciuda pe stăpîna ta.

TROIAN

ezi așa te vreau, copile. Norii negri să se ducă.
înd în brațe ții norocul, nu gîndi la o-nălucă...
înuim eu, nu e vorbă, că, sosînd de la Sibii,
îngerînd de știrea luptei de la Glava o să fii;
ar nu c-o să-ți fie rana într-atît de-nveninată
cît Dîna, cu-o privire, să n-o vindece pe dată.
tu-i așa?

STANCU

Ba da, așa e... Patru sute de voinici
au trecut, la dus, hotarul: nu erau, la-ntors, vai! nici
patruzeci.

*(O tăcere. Troian se așează într-un jeț. Boierii vorbesc cu
glasul jumătate.)*

DRĂGAN

Dec!... Nerăbdarea i-a mînat în calea morții.

MANCEA

eu nu se grăbeau, la dînșii, mai sporeau, vezi bine, sorții
eu izbîndă.

PREDA

Iar la Vodă, netăgăduit, scădeau.

TROIAN

(privindu-i mirat)

netăgăduit?

DRĂGAN

Eh, Doamne!... Mulți au cuget cari n-au
ștai.

TROIAN

Adică?

PREDA

Vodă Dracul e urît de toată țara...
ce bun român îi duce neastîmpărat povara
răzmerii.

TROIAN

Cum aceasta?... Nu sunt oare bun român?...

PREDA

Vrei să zici că nu-ți tresare sufletul când un păgîn
Îți batjocorește țara, datina și sfînta lege?

MANCEA

Vrei să zici că tace-n tine cugetul când nu s-alege
Pulbere din toți aceia ce-au urmat pe Vodă Dan?

DRĂGAN

Vrei să zici că te simți mîndru să-ți vezi domnul cu
turban?...

PREDA

Că te bucuri că boierii, băjenari prin larga lume,
Plîng, la vetrele străine, caldul sîn al țării mume?

MANCEA

Spune, spune că e bine ce se vede-n țara ta.

DRĂGAN

Că sunt răi acei ce cată răul a ni-l îndrepta?...

STANCU

Și-a da gîdelui din piață, gîdele cu stema-n frunte.

TROIAN

(*tresărînd*)

Vai! copii...

PREDA

Așa e.

MANCEA

Bine zice.

TROIAN

Iarăș vorbe crunte?..

Iar dosade către Vodă?.. Iar răscoală?.. Iar război?..
Iar război de fărdelege, între frați, ba și între noi?..
Căci eu crîncen mă voi ține de lozinca mea, ce zice
drept și înalt: *Blestem pe-oricine-ar îndrăzni să se ridice
împotriva celor sfînte date-n paza tuturilor;
sfînta cruce, țara mămă, datina și domnul lor.*

PREDA

Dracul nu e domnul nostru.

TROIAN

Nu o fi al vostru, fie!
Dar de nu vă place vouă, place altora... și mie.
Pentru mine, domnul țării este cel încoronat,
Mărit în sfînta lege și recunoscut de sfat...
Domnul trebuie să aibă cugetul și brațul tare...
Nu e scaunul domniei zestre pentru fată mare,
Căci coroana basarabă jucărie de copii...
Că podoabă, când pe-o frunte largă poți înalt s-o ții...
Pe grumaji de-ți cade, însă, e un jug, e o povară
mare, pogorîndu-ți fruntea, înjosește-ntreaga țară.

STANCU

Dar acei copii au drepturi...

TROIAN

Dreptul... Hei, băiete drag.
Lemn e ghioaga haiducească, lemn și cîrja de moșneag.

STANCU

Dar copiii cresc... Și ura, ura, zilnica lor hrană,
Le-a făcut o-naltă frunte, vrednică de o coroană;
Le-a călit și braț și cuget, și le-a spus, în ciuda ta,
Că au dreptul către scaun gîndul a și-l îndrepta.

TROIAN

Stancule, nu iert în casă-mi uneltiri răzvrătitoare...

STANCU

Spune-i șoimului, bătrîne, să nu cate către soare.

DINA

(Sutașului, care s-a sculat)

Tată!...

SUTAȘUL

Stancule!...

STANCU

Sutașe!...

BABA

(care a intrat din dreapta, către Stancu)

Ci că taci, copil năfing.

SUTAȘUL

N-oi ierta!...

(Se aude sunet de buciun din dreapta.)

MANCEA

Ascultă. Sună buciunul...

DRĂGAN

Pe málul stîng...

TROIAN

(Babei);

Ce vrei?

BABA

Dinspre Curtea d-Argcș vine-o strălucită ceată:
Ar fi Vodă.

STANCU

(aparte)

Ei!... aicea...

188

TROIAN

Vodă-n casa noastră! Cată
să-l primim cu tot alaiul obiceiului străbun.
Dă poruncă.

(Baba iese. Către ceilalți.)

Iar voi, feții mei iubiți, nu vă mai spun
că, orcare-ar fi un oaspe, sfînt se cade să ne fie;
Necînstindu-l, o necînte mi s-ar face, dintîi, mie.
Haide să-l primim.

(Iese prin dreapta Troian, urmat de toată lumea. Dina rămîne
mai în urmă și se întoarce către Stancu care a rămas locului
ca o stîncă de piatră.)

SCENA 6

STANCU, DINA

DINA

Iubite...

STANCU

(trezindu-se)

Dino, Vodă vine-aci...

Înțelegi?...

DINA

Oh! Vai de mine!... Sufletul mi te ghici,
înd, încremenit, cu ochii țintă, te văzui...

STANCU

Da, Vodă vine
Unde-l mîină Necuratul să se-mpiedice de mine...

DINA

Ba-ți întind o cursă ție duhul rău și cîrpa rea.
Nu le da izbindă.

STANCU

Dino, e ursita lui ș-a mea.

189

DINA

Pentru Dumnezeu!...

STANCU

Nu, Dino!... Soarta, care ne-mpreună,
Vrea să răfuim aicea socoteala cea străbună.

DINA

Ce fel? La căminul nostru, unde însuț oaspe ești,
Sfînta lege-a ospetiei cugeți s-o nesocotești?...

STANCU

Dino!...

DINA

Și s-aduci prihană și rușine chiar în casa
Care pragul ți-l așterne, unde ți-ai ales mireasa?
Casa lui Troian?...

STANCU

Ce cată demonul în raiul meu!...

DINA

Oaspele, de-ar fi Satana, e trimis de Dumnezeu!...
În asemenea simțiri aste ziduri se-nălțară;
Cu podoaba ei pe frunte proslăvite sunt de țară;
Pururi mîndra ei lozincă somnul mi l-a legănat;
Crezul ei ș-al legii sfînte într-un glas le-am îngînat;
Ș-am crezut în vrednicia crezurilor amîndouă,
Dăruind pe toți cu cinstea de toți datorită nouă,
Astfel am trăit aicea! Și, s-o știi, de te-am iubit,
E că te-am crezut cu-aceleași simțiminte-nsuflețit.

STANCU

M-ai crezut și sînt. Dar Vodă Dracul, Vodă ucigașul,
Fiu de ucigaș el însuși, din născare e vrăjmașul
Spiței mele. Vezi tu, Dino, fărdelegile,-ntre noi,
Sînt blestemuri moștenite, datorii sunt... și nevoi.
Răzbunarea mea...

(*Se aud fanfare.*)

DINA

Ascultă: buciumul și goarna sună!

STANCU

Sună ceasul răzbunării!...

DINA

Chiamă datina străbună!...
Dinsei eu mă-nchin... Vodă trece pragul nostru, sfîntul prag
Care s-așternu sub talpa ta, logodnicul meu drag;
Dacă oaspeții ce-acuma,-ncrezători, ne intră-n casă,
Nu vor fi, ca de cădintă, neajignți lăsați să iasă,
Cînd și cum or vrea, azi, mîine, peste-o lună, peste-un an,
Jur pe ce-am mai scump pe lume, pe mîndria lui Troian,
Pe mormîntul mamei mele, pe iubirea mea fierbinte,
Că voi ști să mor eu însămi, cu o clipă mai-nainte.

STANCU

Dino!

DINA

Am jurat. De-acuma hotărăște-mi soarta, tu!

STANCU

(*aparte*)

Oh! iertați-mă morminte!...

DINA

Ce? Stai la-ndoială?

STANCU

Nu!

Dar nu vreau să dau cu ochii de-ucigașul Vlad, iubito...
Dacă vloga datorită răzbunării mi-ai răpit-o,
Nu-mi mai pune la-ncercare sufletul, vai! istovit.
Lasă-mă să fug de-aicea...

DINA

Oh, nu, dragul meu iubit,
Nu pleca. Mîhnirea-ți dreaptă are drept la mîngiere!

Vreau să lecuiesc la rîndu-mi nerăpusa ta durere...
Sufletu-ți trudit de mine să-l alint la sînul meu...
Fie ceas de fericire cel adus de ceasul rău...
Vino... Paraclisul nostru să te-ascundă-n astă noapte;
Sub icoanele-i sfințite ne-am șoptit acele șoapte
Care leagă pe vecie două inimi, două firi...
Ne vom lecuî mîhnirea cu-acel balsam de-amintiri.
Vino.

STANCU

Dina mea iubită.

(Se aud din nou fanfare.)

DINA

Îl auzi? Sosește podul...

STANCU

(trăgînd pe Dina spre paraclis)

Vino...

DINA

Ah! nu... Deocamdată, voi întîmpina voievodul
Să-i dau pîinea și cu sarea după rostul strămoșesc...

STANCU

Și?

DINA

Cum se vor da odihnei...

STANCU

Să te aștept?

DINA

Da.

STANCU

Te iubesc.

(Intră în paraclis. Dina încuie ușa după el, vîră cheia în sîn, face o cruce, apoi, trimișîndu-i o sărutare din vîrfurile degetelor, iese, în fugă, prin dreapta, dincolo se aud urale, fanfare și surle, pe cînd cortina cade.)

SCRISORI CĂTRE UN ACTOR

„ADRISANTUL NECUNOSCUT”

10 Martie 1918

SCUMPE X,

Dacă îți adresezi d-tale aceste cugetări, motivul e că, d-ta, de patima teatrului, era să părăsești o situație ciști-gată prin îndelungată muncă. Am avut fericirea să te îndepărtez de la fatala d-tale hotărîre. Nu eram indicat pentru așa ceva, cu care mi-am prăpădit averea părintească și mi-am primejduit (cît p-aci) viața și onoarea în îndeplinirea idealului nostru teatral, mijloc de cultură și de însuflețire pentru umii, mijloc de petrecere pentru alții.

Teatrul, mai ales teatrul de stat, trebuie să fie adăpostul talentului actoricesc. El să nu se confunde nici cu un spital (spitalul incurabililor), nici cu o ospătărie (ospătăria nepri-copsiților), nici cu un azil (azilul bătrîneții).

Pentru a realiza idealul nostru, eu, unul, am suferit atacuri violente, personalități, calomnii, asasinat și procese scandaloase.

A fi directorul unei trupe particulare e o îndeletnicire foarte grea (pe care numai cei nechemăți o cred ușoară); dar, a fi directorul Teatrului Național, așa cum e alcătuit la noi, e pentru unul care caută progresul o vădită imposibilitate. Cel mai fericit director al Teatrului Național ar fi acela care nu ar căuta să scoată roata din vechiul fâgaș, creit de atîta amar de ani și consfințit prin legea actuală a teatrelor. De ce să-și bată capul un fericit (necum un nechemat) cu soarta actorilor, cu soarta artei, cu soarta instituției în capul căreia e pus?

Din cînd în cînd răsare cîte o ființă care turbură bea-titudinile. Asemenea ființe, însă, dispar, luete de valuri, pradă împrejurărilor sau a beatitudinii turburate. Tot așa în jocul călușarilor, dispere, sub ciomege, Nebunul.

Apoi... totul reintră în așa-zisă ordine.

Nu vorbesc numai de directori; dar și de autori, și de actori. Alecsandri, Hăjdeu, Millo, Pascali, și alții dădeau la o parte neînzeștrații, ascultau de creierul lor și... au dispărut. Neînzeștrații au ieșit iarăși deasupra, au rămas, și vor rămîne cît va fi lumea lume. Teatrul e și va fi veșnic al lor.

Mediocritățile ies, totdeauna, deasupra. Împinge această părere cît de departe, scumpe X; mîn-o încotro vei voi; orunde, părerea aceasta e un adevăr.

Asta să nu te împiedice să aibi talent, și pe viitor. Urmînd școala pe care împrejurările ți-au dat-o, vei zice vorbe puține, dar așteptate cu nerăbdare de amatorii de roluri bine jucate.

În viața privată există un criteriu după care se poate judeca firea omului cu care avem a face. Acest criteriu e demnitatea (mîndria). Nu mîndria aceea bătoasă, care face penibilă apropierea dintre oameni, ci demnitatea îngăduitoare, aceea care, chiar cînd ne îndrîjește (în anumite cazuri), ne împiedică, totuși, să facem o faptă dezaprobată de înțelepciune. Înzeștrat și cu acest criteriu, păzește-ți demnitatea ca ochii din cap și, din cînd în cînd, adu-ți aminte de vechiul d-tale prieten.

PUBLICUL—INTERPRETAREA—GIUGEAUA

[17] Martie 1918

SCUMPE X

Aducîndu-mi aminte de cele ce-ți spuneam mai zilele trecute, îmi dădai seama că multe mai erau de zis. Orcît de pătrunzător ar fi cititorul (fiind, însă, neînșirîit în ale teatrului), el nu numai că nu va pătrunde, dar nici nu va bănuî o sumedenie de lucruri.

Teatrul Național își va scoate singur roata din vechiul făgaș croit de atîția ani de zile și consfințit prin legea actuală

a teatrelor. El va fi, ca orice lucru, supus schimbării. Cînd publicul va cere altceva, scena va fi nevoită să-i urmeze cererea... sau să piară. Nu e vorba de priceperea artistică sau dramatică a publicului, ci numai de gustul lui. Poate să-i placă opereta sau revista: teatrul să-i dea (dacă e în rostul său) operețe sau reviste; dacă, în loc de asta, teatrul joacă alt gen, să nu se mire că e sala goală. Publicul e un rîu puternic, acu rostogolind glie și nămol, acu valuri albastre și străvezii, după cum i-a plouat sau i-a fost seren în obîrșie. Nu trebuie să se lupte nimeni împotriva curentului, și încă mai puțin teatrul. Curentul se poate canaliza sau abate; dar nu e în puterea nimănui să i se împotrivească. Teatrul poate fi un zăgaz; niciodată, însă, un stăvilar. Îți închipui un zăgaz fără apă? Un teatru fără public e ca un zăgaz fără apă; și mi se pare foarte mîhnicios, scumpe X, să vîd un zăgaz fără apă, un teatru fără public.

Orcare ar fi acest public, actorul trebuie să-și îndeplinească datoria la fel; actorul care nu și-a îndeplinit toată datoria, nu e în drept să invoace scuza că publicul din sală nu e acela pe care îl dorea el. Dacă publicul din sală e inferior aceluia dorit de actor, cu atît mai mare se cade să fie dorința de perfecție a actorului: în gloata de peste o mie de oameni, se află, poate, vreun spectator dintre acei pe care îi dorește actorul; și nu numai acela se cuvine să plece mulțumit, dar și ceilalți trebuie să resimtă o mulțumire la care nu se așteptau. Dacă tot publicul, în loc de peste o mie de inși, ar fi numai o singură persoană, actorul se cade să joace tot așa cum ar juca în fața unui public de peste o mie de inși. Respectul, pe care actorul îl datorește fiecărui spectator în parte, nu trebuie să depindă de numărul mai mic sau mai mare al spectatorilor.

Dacă o floare nu face primăvară, un singur spectator să fie un întreg public pentru un actor.

Dealtminteri, aceasta e părerea tuturilor actorilor înzeștrați cu fecul sacru, cu talent. Nu spun asemenea lucruri pentru actorii înzeștrați cu focul sacru, ci pentru pleava actoricească care face dintr-o artă o meserie. Acest soi de actori vor fi urmat școli, conservatoare diferite; dar n-a găsit, nicăieri,

nici focul sacru, nici talentul. Asemenea actori se vor schimonosi, în conformitate cu școlile și conservatoarele urmate, dar... nu vor interpreta personagiul schițat de autor.

De aci nemulțumirea pe care autorii o manifestă, adeseori, actorilor. Actorul caută să fie frățescul și inteligentul colaborator al autorului, iar nu numai rostitorul cuvintelor acestuia.

De aceea, foarte des, pe scenă, se văd păpuși costumate și articulate, declamând și gesticulând; dar foarte rar se vede un Hamlet, un Falstaff, un Othello, un Shylock, un Tartuffe, un Alceste, un Harpagon, un Sganarelle, un Argan, un Nathan der Weise, un Trahanache, un Titircă Inimă Rea etc...

Tot de aci decurge și desconsiderația în care a căzut breasla actoricească: *giugelele* sînt de vină. Exemple și anecdote curg șiroaie.

Nechematului, intrat în breasla actoricească, i se zice: *giugea*, *șoitariu*, *paagal*, *măscărici*, *caraghios*, *paiață*, *comediant*. Nepotrivite sînt adesea asemenea porecle, dar nici calificatul de *artist* nu e mai potrivit. Denumirea aceasta nu schimbă profesia și eu, unul, nu găsesc că o preamărește. Prin asemenea denumiri mărturisim că, pînă ce noi, actorii, nu ne numeam *artiști*, nu eram *artiști*. Eu cred că noi, actorii, pe cînd, sub vechiul nume de actori, interpretam bine rolurile ce ni se încredințau, eram tot atît de artiști ca și acu, cînd purtăm denumirea de artiști.

Oare Apelle, Rafael, Dürer etc., nu erau pictori? Oare Praxitele, Fidias, Michelangelo, Rodin etc. nu erau sculptori? Oare Palestrina, Pergolese, Haydn, Beethoven, Wagner etc. nu erau muzicanți? Eu cred că acestor genii nici măcar nu le-a trecut prin cap să se numească artiști, și că erau mîndri de profesia lor de pictori, de arhitecți, de sculptori, de muzicanți etc.

A fi actor e o profesie; a fi artist e un dar.

Să fim artiști pentru a pricepe și a interpreta personagiul văzut de autor. Dacă autorul, în loc să ne arate numai suflul comic sau măreț al personagiului, amestecă în zugrăvirea lui defecte fizice, aceste defecte (nici nu încapе vorbă),

trebuie arătate publicului; dar *actorul*, vrednic de arta sa, se va ține mai mult de partea sufletească a personagiului; *giugeana* se va ține mai mult de partea fizică.

Între noi fie zis, scumpe X, actorului vrednic de acest nume îi revine partea de căpetenie. *Sachismele* se învață în școală, dar talentul, nu.

TALENTUL (?)

24 Martie 1918

SCUMPE X,

M-am oprit, în ultima scrisoare, tocmai în clipa cînd să vorbim de ceea ce te scoate din gloata actoricească, de talent.

Ce e talentul? Iaca o veșnică întrebare pe care înțelepții au pus-o, de la începutul lumii, dar căreia nu i s-a dat nici un răspuns limpede. Talentul nu are definiție. Tot așa și geniul. Și *virtutea*, de altminteri.

Să luăm dar, drept bune, părerile trecutului, cum că talentul e un dar natural. Talentul, zic unii, e un dar natural, o aptitudine *perfecționabilă* prin studii și prin exerciții, pe cînd geniul e un dar natural *neperfecționabil*. Geniul nu se poate perfecționa, pentru că el e făcut, din capul locului, din toată perfecțiunea posibilă. Așa zic unii; dar alții sînt de altă părere.

Veșnicul meu contrazicător mă întrerupe, ia cuvîntul și întrebă:

— Foarte bine: „din capul locului“. Dar, atunci, cînd, oare, se manifestă geniul?

La această întrebare, pusă iarăși de la începutul lumii, nu răspunde nimeni.

— Nu se răspunde? Fie. Dar „perfecționabilul“ talent? Cînd, oare, ajunge el la perfecție?

— Cînd omul e în plenitudinea mijloacelor sale.

— Constat că acu se răspunde. Foarte bine. Dar, când, oare ajunge omul la „plenitudinea mijloacelor sale“?

Iarăși nu răspunde nimeni.

— Ce de întrebări rămase fără răspuns! Eu constat (și toată lumea va fi de părerea mea) că unii oameni, talentați la tinerețe, rămân talentați toată viața; iar că alții pierd cu vremea talentul lor.

— Același lucru, de altminteri, se poate zice și despre geniu, fără ca, pentru aceasta, să se facă problema mai ușoară. Dar aveți puținică răbdare, onorabile. De peste trei mii de ani omenirea caută aceste răspunsuri. Așa nu mai merge... Și dacă nu mai merge, trebuie să se schimbe lucrurile; prin urmare: în curînd se vor găsi răspunsurile... Aveți puținică răbdare!

★

Am întrebat fel de fel de lume, politiciani, oratori, profesori, actori, toți artiști:

— Ce e talentul? Din ce se compune talentul? Unde se capătă talentul? La școală, *ex cathedra*? La prăvălie (ca ghetetele sau bastonașul)? Prin demonstrația profesorilor? Prin inteligența, sau atenția elevilor? Cum? Ce? Ce fel?

Toți întrebații mi-au dat fel de fel de răspunsuri. Dar nici un răspuns nu m-a mulțumit. O doamnă, însă, d-na Alexandrina Alexandrescu, poreclită Duduia, fosta societară a Teatrului Național (un covârșitor talent) mi-a zis (Duduia îmi zicea nene, deși eram mult mai tânăr decît dînsa):

— Nene Alecule, mi se pare că talentul se cumpără de mic copil, undeva, la o prăvălie, ca și virtutea, de altminteri. Știam adresa... că m-a dus tata, cînd eram mică... și mi-a cumpărat. Dar cumpărat-a virtute sau talent? Asta nu știu. Acu, nu-mi mai trebuie nici una nici alta, pentru că am îmbătrînit și sînt pensionară.¹ Mi-aduc aminte numai că era o prăvălioară mică, întunecoasă, afumată, cu rafturile pline. Marfa, se vede treaba, nu se prea desfăcea. Prăvălioara e pe o ulicioară dosnică din... nu mai știu care oraș.

¹ Alexandrina Alexandrescu fusese scoasă la pensie de Teatrul Național, prin 1904, cu 130 lei pensie lunară.

Să nu căutăm nici ulicioara, nici orașul, pe care marea actriță le-a visat, probabil. Toate, probabil, nu au fost decît un vis. Duduia are talent și astăzi, cînd e pensionară și bătrînă.¹ Orce face, o prinde. Rîde? Toată lumea rîde. Plînge? Toată lumea plînge. Dacă te uiți la ea printre lacrimi, o vezi că îi șade bine, că de rîde sau de plînge nu i se schimonosește obrazul, e tot plăcută, e tot blajină și că... *îi șade bine*, că o prinde.

Nu cumva temeiul talentului ar fi asta?

Pentru ca să aflăm adevărul, trebuie să mînăm căutările noastre și prin celelalte arte. Oare talentul unui sculptor, unui pictor, unui muzicant, unui scriitor se poate semui cu talentul unui actor? Punînd numai întrebarea, vedem că răspunsul se impune; răspunsul e: Nu, pentru că sculptorul, pictorul, muzicantul, scriitorul etc. nu rîde, nu plînge... decît în secret, în sufletul său; pe cînd actorul rîde și plînge în vileag (fiindcă așa vrea rolul).

Cei dîntîi sînt creatori. Actorul e interpret. Dar acesta are nevoie ca să interpreteze de tot atît de mult talent cît și-a trebuit creatorului ca să creeze?

În fond, creatorul e și el un interpret; dar nu interpretează un rol, ci Natura.

Stră-strămoșul nostru, latinul, numea *artifex* atît creatorul cît și interpretul. Însă, nimănui, decît unui Nerone, nu-i trecea prin minte să se califice pe sine *artifex*. Astăzi, toți se califică artiști.

Oare numai producătorii pot fi artiști, iar simplii muritori (adică neproducătorii) nu? A nu face artă, dar a gusta artă, nu ar fi, oare, operă de artist? Eu cred că da.

Arta. Iaca zisă vorbă mare. Ce e arta? Artă e făclia aprinsă, care, sfîșîind întunericul unde dormitează sufletul omenesc îl trezește și îi arată drumul către *Frumos*, către *Sublim*. Arta cată să lumineze Frumosul și Sufletul omenesc. Lipsită de aceste două elemente, opera de artă ar fi incompletă. Sufletul omenesc răsare în orice operă de artă, de orice soi. Chiar cînd sculptura și pictura nu reprezintă

¹ Alexandrina Alexandrescu, pensionară a Teatrului Național, fusese angajată de compania dramatică Davila (*n. a.*).

ființe omenești; chiar atunci, în producția lor, tresare sufletul omenesc. În străvechea *Lupoaică* de la Roma, în *Mistretul* de la Tuileries, în animalele colosale ale lui Baudry, se simte sufletul omenesc. În peisajele unui Ruysdael, unui Corot, unui Grigorescu palpită sufletul omenesc. Cine ar crede contrariul, ar fi, zic eu, nesimțitor.

■ VATES:

31 Martie 1918

SCUMPE X,

Nu mă țin de rău că încep printr-o amintire. Dar nu mai mă pot dezbăra de ea. Amintirile sînt ca niște talazuri care, cîteodată, ne leagănă duios, dar care, altădată, învrăjbite de furtună, ne rostogolesc, izbindu-ne de cine știe ce stînci ascunse. Aceste lovituri nuucid, dar, totdeauna, îndurerează.

Iată amintirea: Ștefan Iosif.

Era prin 1912, dacă mi-aduc bine aminte. Vilegiaturam la Constanța. Se revărsaseră zorile. Răsturnat în așternut, reciteam, pentru a nu știu cîtea oară, frumoasa plachetă a lui Ștefan Iosif: *Patriarhale*. Tocmai ajunsesem la poezia intitulată *Artiștii* și cugetam cu cîtă drăgălășenie Iosif zugrăvea copiii aceia zdrențăroși, topăind, în praful drumului, la sunetul flașneteii învărtită de muma lor. Deodată, ușa se deschese și mă pomenii cu însuși Ștefan Iosif. El venea din București. Petrecuse noaptea în tren. Îmi aducea o grămadă de traduceri după dramele lui Schiller, ale lui Petőfi (*Wilhelm Tell*, *Conjurația lui Fiesco* etc.). Îl rugasem să facă aceste traduceri ca să le joc la Teatrul Național.

Iosif era palid, cu părul vilvoi, cam ciudat în apucăturile lui. Pusei toate pe socoteala nopții petrecute în tren, și începui să vorbesc cu el de poema pe care o citeam:

— Mă, Iosife, zisei eu, mult îmi place ironia ta, cînd numești artiști acești copii.

Iosif protestă!

— Nene Alecule, nu e nici o ironie. Sînt foarte sincer. Copiii aceia 'erau în adevăr artiști.

— Fie. Dar atunci, cum să le zici lui Mozart, lui Beethoven etc.?

Iosif păru foarte mîhnit și se plimba prin odaie, de colo pînă colo, fără să mai zică nimic. În sfîrșit, izbucni:

— Așa e! Nu știm înțelesul cuvintelor. Nu avem la dispoziția noastră cuvinte nici *destule*, nici *îndestulătoare*.

Îl privii îndelung cum umbra prin casă, mîhnit, agitat și... înțelesei că iubitul meu prieten era atins de boala care mi l-a răpit.

Sărmanul poet!

Petrecui toată ziua cu el. Îl urcai, seara în tren; îl culcai în pătutul lui din *sleeping-car*; îl recomandai, cu tot dinsul, conductorului; și... nu l-am mai văzut...

Sărmanul poet!

Dar sînt greșit plîngîndu-l pe el, pentru că el a găsit, în sfîrșit, pacea suflătoare, liniștea, pe care zadarnic le-a căutat printre noi. Să ne plîngem pe noi, care l-am cunoscut, l-am iubit și... supraviețuim.

Vates.

Observă, scumpe X, cum adevărul iese din gura nebunului: *Nu știm valoarea cuvintelor și nu avem la dispoziția noastră cuvinte nici destule, nici îndestulătoare.*

Să inventăm, oare, cuvinte noi? Poate. Dar nu trebuie să dăm cuvintelor vechi alt înțeles decît acela ce li se dă de ceilalți oameni, pentru că, altfel, nu am fi pricepuți. Nici cel puțin acei care vorbesc aceeași limbă ca noi nu ne-ar pricepe; totuși, pentru dinșii vorbim sau scriem. Ar fi confuzia limbilor; Turnul Babel. Nu vorbim, nu scriem pentru noi singuri; totdeauna vorbim sau scriem pentru alții. Cîteodată, pentru viitor. [...]

Vates nu e numai profet în artă; „Vates“ e profet și în știință; Pythagora, Ticho-Brahe au fost, adeseori, *vates*.

Dar nu e „vates“ cine vrea, precum nu e poet cel care face versuri. A face versuri se învață la școală; a fi poet e un dar. „*Nascuntur poetae*“.

Dacă Ștefan Iosif ar fi trăit, ar fi ajuns, desigur, un *vates*, cum sînt Alecsandri, Eminescu etc.

El, care adora pe Schiller (pentru lirismul lui), pe Petöfi (pentru căldura simțirii lui), și-ar fi depășit toți contemporanii ca să se apropie de aceste modele ale sale.

★

D-ta, scumpe X, care voiești un sens frazei debitate pe scenă; d-ta, care pricepi că, în dosul cuvintelor rostite, se ascunde un adînc înțeles (altul decît al acelor cuvinte); d-ta vei pricepe ce deosebire colosală e între făcătorii de versuri și poeți.

ARTA (?)

7 Iunie 1918

SCUMPE X,

Răsfoind pe La Bruyère găsesc: „Cînd o citire îți înalță sufletul și îți inspiră sentimente nobile și curagioase, nu căuta altă regulă pentru a judeca lucrarea: e bună și ieșită din mîna maestră”.

Va să zică o bună lucrare de artă trebuie să-ți înalțe sufletul, prin urmare, Corneille, care îți înalță sufletul, face o bună lucrare de artă. Napoleon îl admira foarte mult; el zicea: „Dacă Corneille ar fi trăit în zilele noastre, l-aș fi făcut prinț”.

Definiția operei de artă (mai ales cînd e vorba de opera dramatică) nu e complectă; iaca de ce: Corneille, deoarece „îți înalță sufletul”, face operă de artă. Foarte bine. Dar, oare, Molière, Caragiale nu fac operă de artă? Nici nu încapă vorbă că da. Comediile lor, însă, nu „îți înalță sufletul”. Să nu uităm că comedia trebuie să fie sublinierea (ba chiar ridiculizarea) unui vițiu, ceea ce, între alte însușiri, cere curagiul. Atunci, ce să credem? Să credem, oare, că La Bruyère spune prostii? Nu, desigur. Trebuie să credem,

fară doar și poate, că La Bruyère spune, între rînduri, că a ridiculiza un vițiu e o artă înălțătoare inspirată de un curagiu înălțător. Așa (și numai așa) se explică cugetarea acestui cugetător adînc.

Nu ți-am scris de aproape două luni; dar să nu crezi că te uitasem. La Bruyère îmi aduse aminte că îți datoream amănunte asupra artei, așa cum e înțeleasă de omenire.

De mii de ani, înțelepții, prin cugetări, mai mult sau mai puțin ingenioase, au stabilit temeiul *esteticii*. Au stabilit și temeiul eticii, adică al moralei. Cu toate acestea, nedomirea ține și acuma și va ține, probabil, cît vor fi, pe lume, înțelepți. Burke, Kant, Schiller, Spencer, Schopenhauer, Cousin, Taine, Jouffroy etc. (pentru a nu vorbi decît de cei moderni) sînt poate în dezacord asupra eticii, dar, totdeauna, sînt de acord asupra *esteticii*. Ei repetă numai ceea ce înțelepciunea omenească cugetă de la începutul lumii. Modernii discută și ei tot așa cum discutau anticii; și ei sînt foarte subtili, foarte înțelepți; dar... nu rezolvă nimic. Nu e dat omînii să stabilească un cod al esteticii. Lessing a încercat și a dat greș. Frumosul e un simț, pe care toți îl posedă; în esență, fie ca creatori, fie ca interpreți. Baba care încondeiază ouă roșii posedă simțul frumosului, cum l-au avut un Apelle sau un Rafael, dar nu tot așa de dezvoltat.

Dar, atunci, întrebarea se pune: talentul sau geniul să explice, oare, arta; sau arta să explice talentul sau geniul?

Iacă-ne închiși într-un cerc vicios, tot așa de ermetic ca cel al oului și găinii; „care a produs, pe celaltî oul sau găina?”.

D-ta, scumpe X, înțelegi, oare, frumosul, deoarece ai talent, sau ai talent deoarece înțelegi frumosul?

Fiindcă nu putem ieși din acest cerc vicios, să lăsăm talentul și frumosul să ne pătrundă sufletul și să ne îl înalțe cît se poate sus, deasupra babei (care încondeiază ouă roșii) și deasupra cîrpaciului (care critica un tablou al lui Apelle).

Spuneam, într-o precedentă scrisoare, că o să ne domirim. Dar, după cum vezi, nu ne-am domirit deloc și nedomiriți vom rămîne, orcît ne-am bate capul.

Întrebarea (*ce e arta*) se va pune și fără să o punem noi; singurul răspuns ce i se va da va fi că arta, privită în scopul ei, e manifestarea frumosului; privită în mijloacele ei, interpretarea Naturii. Prin cuvântul Natură se înțelege acel complex de sentimente, de cugetări, de ființe, de lucruri, de obiecte, de legi inexorabile, pe care le cunoaștem câteodată; care (cunoscute sau necunoscute) stăpinesc totul. Lor e supus orice.

A fi interpretul Naturii, e ceva. A fi, însă, acela care simte, sintetizează, simbolizează puterile Naturii, e ceva mai mult. Aceasta e, după părerea mea, deosebirea între autor și actor. Interpretul trebuie, mai întâi, să *pricăpă* sinteza sau simbolul pe care le interpretează; al doilea, trebuie să *facă inteligibile* această sinteză, acest simbol. Numai pe urmă câtă să ținem socoteală de mijloacele întrebuințate de interpret. De aceea, în general, autorul e cel mai bun interpret al operilor sale (când e și bun interpret); el explică, deslușește, se coboară în fundul subiectului; pe când interpretul de profesie interpretează adeseori fără a explica, fără a desluși, fără a se coborî în fundul subiectului. Actorul (cum am zis într-altă scrisoare) trebuie să fie colaboratorul autorului. A colabora înseamnă a lucra împreună; fiecare, însă, cu mijloacele sale.

Dacă interpretul nu lămurește bine publicului gândul autorului, publicul nu mai înțelege nimic din piesă. Închipuindu-și că interpretul interpretează subiectul tratat de autor, publicul nu asistă, în realitate, decât la o piesă nesezmuind (decît de departe) cu subiectul tratat de autor.

E mare deosebire între creator și interpret.

Nimeni n-a putut interpreta mai bine decât Millo pe *Barbu Lăutarul* sau pe *Coana Chirița*, operele sale (sau cel puțin, opera la care a colaborat cu V. Alecsandri). Totuși, câteodată, interpretul se ridică la înălțimea autorului. Nimeni n-a interpretat mai frumos decât Frosa Popescu (nici la noi, nici în străinătate) personagiul Ducesei din *le Monde ou l'on s'ennuie*, piesa lui Pailleron. Știm bine că Frosa Popescu n-a colaborat cîtuși de puțin cu Pailleron. Cu toate acestea, Frosa Popescu a interpretat rolul Ducesei parcă l-ar fi

scris dînsa. Frosa Popescu întotdeauna pătrundea, în adîncul sufletului personagiului, se cobora în fundul subiectului și... mijloacele sale nu îi erau, niciodată, inferioare rolului pe care îl juca.

Sînt rare exemplele. Eu nu cunosc decît unul singur: pe acesta. Nu trebuie, însă, ca lipsa de exemple să ne descurajeze de a face ca Frosa Popescu.

Oare nu sînt și la îndemîna altora mijloacele Frosei Popescu? Sau trebuie să credem că geniala actriță avea despre artă o concepție mai deosebită decît noi?

INTERPRETAREA

11 iunie 1918

SCUMPE X,

Pornesc de unde m-am oprit, Paderevsky, Sauer, Pougno, Dumitriu, Kubelik, Boscov, Huberman etc. sînt admirabili interpreți. Enescu e și un creator. Cei dintii pot, ca și acesta, interpreta creațiile altora. Dar nici unul nu va cunoaște, cum cunoaște Enescu, creațiile sale. Marioara Ventura, Alexandrina Alexandrescu, de Max etc. vor interpreta, cu mijloace mai mari sau mai mici, rolurile încredințate lor; dar nu Sașaba Guitry (admirabil autor și admirabil actor) deslușește mai bine, decît orice alt interpret, firea personajilor din piesele sale.

Geniala Frosa Popescu era bătrînă cînd s-a urcat pe scenă; mă întreb: cum ar fi jucat la tinerețe Frosa Popescu, dispunînd de talentul și de mijloacele pe care le avea la bătrînețe? Evident că ar fi fost și mai admirabilă, pentru că ar fi avut și talent și acest dar trecător, tinerețea. O amarădă a d-tale, scumpe X, mai ieri un copil, astăzi o actriță consacrată, va lăsa să se înțeleagă ce ar fi putut face Frosa Popescu dacă s-ar fi urcat pe scenă cînd n-ar fi părăsit-o încă tinerețea.

Antigona, Electra — ale lui Sofocle, Julieta, Cleopatra, Caterina — ale lui Shakespeare, Ermiona, Estera — ale lui Racine, Melicerta, Erifila — ale lui Molière, Hedda Gabler a lui Ibsen etc. sînt roluri unde interpretul rostește cuvinte fără nici o legătură cu starea sufletească care agită personagiul în acel moment. Camarada d-tale, care zice frumos tirade armonioase, întinse ca un voal peste starea sufletească a personagiului, va face creații desăvîrșite în aceste roluri. Bineînțeles, dacă se va găsi cine să traducă asemenea capodopere, într-o limbă românească potrivită. Multe actrițe de talent au interpretat frumos personagiile suszise, dar nici una nu le-a întrupat pe deplin.

E de constatat că cele trei mari extraordinare genii ale omenirii, Homer, Shakespeare, Molière, au fost și autori și interpreți. Homer a fost (aceasta n-o tăgăduiește nimeni) un aed, un rapsod, un harfist; adică, cum s-a zis mai târziu, un trubadur, un trovatore: deci, un interpret. Shakespeare și Molière au fost actori.

Pretind că aceste trei genii sînt cele mai extraordinare ale omenirii. În adevăr, Homer n-a avut model; iar cei ce l-au urmat (Virgiliu, Camoens etc.) nu l-au putut ajunge. Eschyle, Sofocle, Euripide etc., au compus drame covîrșitoare, dar Shakespeare i-a întrecut, pe toți, și a rămas, pînă astăzi, neîntrecut. Aristofan, Menandru, Terențiu, Plaut, Lope de Vega etc. au compus comedii admirabile; dar Molière, despiciînd sufletul omenesc, a fost, chiar cînd îi imita, mai mare decît ei. Și a rămas pînă astăzi mai mare.

Observă, scumpe X, că îndată ce un om iese din comun e pizmuit de toți ceilalți oameni. Exemplele iarăși curg șiroaie. Ce pizmuire, dar, trebuie să fi dezlănțuit acești trei oameni: Homer, Shakespeare, Molière, care nu numai că au ieșit din comun dar au fost chiar deasupra întregii omeniri? Ei au dezlănțuit pizmuirea pînă și dincolo de mormînt. Nu se știa unde s-a născut, nici unde a murit Homer; Shakespeare, zice-se, nu era adevăratul nume al autorului pieselor astfel semnate (parcă capodoperile atribuite lui, ar crește sau s-ar micșora, dacă ar fi semnate Shakespeare, Bacon,

sau Ruthland). Molière a fost ponegrit și hulit de adversarii săi și înmormîntat, fără preot, noaptea, pe furiș. Ba chiar pizmuitorii lui au proclamat (prin glasul autorizat al pătîmașului episcop Bossuet) „că un histrion, un nelegiuit ca Molière nu trebuie înmormîntat deloc“.

Un tînăr foarte talentat, băiat citit, mi-a zis, într-o zi, vizitîndu-mă:

— Homer n-a existat niciodată; el e numai reprezentația mitică a poporului elin.

Nevoind să intru într-o discuție asupra părerii d-sale (foarte răspîndită și, de altminteri, bine documentată), i-am răspuns:

— Urez să fii și d-ta reprezentația mitică a poporului român.

Oare *Iliada* sau *Odissea* ar cîștiga sau ar pierde ceva dacă ar fi atribuite altuia decît lui Homer? Oare acezii, rapsozii, care cîntau prin șezători cînturi din *Iliada* sau *Odissea*, au adăugat sau au suprimat ceva, prin melopeele lor, din frumusețea acestor poeme sublime? Oare barzii și trubadurii interpretau numai compozițiile lor proprii sau și ale altora?

Peste cîteva sute de ani se va zice, probabil, și de Molière ceea ce se zice de Shakespeare și de Homer. O asemenea legendă nu va fi împiedicat pe bietul Molière să fi suferit după urma Armandei Béjart; să fi fost înecat de tuse în scenă, pronunțînd faimosul „Juro“ din *Bolnavul închipuit*, și să fie autorul atîtor și atîtor capodopere.

O anecdotă.

Atît de mare era, în Elada, renumele lui Homer, încît, 4—500 de ani după moartea lui, Alcibiade (pe atunci simplu încă cetățean al Atenei, intrînd într-o școală publică, ceru profesorului să-i dea, pentru un moment, din biblioteca școlii, poemele celebrului poet. Răspunzîndu-i-se de către profesor că biblioteca școlii nu posedă aceste poeme, Alcibiade, indignat, îi croi o palmă, replicînd:

— O școală publică trebuie să posedे operele lui Homer. Faptul acesta îl povestește istoria.

Eu unul, cred că Alcibiade socotea pe Homer ca fiind autorul nemuritoarelor poeme, iar nu numai un simplu rapsod.

Ce ne importă e că palma a fost dată de amicul lui Socrate și primită de profesor. Gestul lui Alcibiade, aproape de atenieni, a fost transmis posterității de către Plutarc.

Iacă cum vorbește istoria despre Homer. Să vedem, acu, cum vorbește despre Shakespeare și despre Molière.

Că regina Elisabeta a voit să vadă pe Shakespeare e un fapt istoric, dar mă întreb: pe Shakespeare *autorul* sau pe Shakespeare *actorul* voia să-l vadă regina Elisabeta?

Că regele Ludovic XIV a reținut pe Molière la masă, e un fapt istoric. Dar, mă întreb: pe *actorul* Molière sau pe *autorul* Molière l-a reținut la masă regele Ludovic XIV?

Nu aş voi să jignesc pe nimeni, dar mi se pare că Alcibiade, regina Elisabeta și regele Ludovic XIV s-au gândit mai mult la autor, decât la rapsod sau la actor.

Arta unui *actor mare* moare cu el. Arta unui *autor mare* supraviețuiește după moartea lui.

PUȚINĂ ISTORIE ACTORICEASCĂ

25 iulie 1918

SCUMPE X,

Astăzi îți voi spune lucruri știute de toată lumea, banale pentru d-ta, ele pot să nu fie cunoscute de alții, în mîinile cărora ar fi cu putință să cadă aceste rînduri.

Nu știi dacă duhul Sarei Bernhardt (cu apologul cărcia terminam ultima mea scrisoare) pătrunde în viitor, dar știu că viața actoricească se întinde în trecut mai departe decât pătrunde învățătura noastră. Evident că a fost teatru (și au fost actori) pe vremea civilizației egiptene, și mai înainte chiar. Faimoasa bibliotecă de la Alexandria (Egipt) conținea, evident, documente asupra acestui subiect; dar gro-

avul incendiu ordonat de Osman, conducătorul armatelor răvălitoare (asiaticii osmanlii sălbateci), a distrus prețioasele documente. De aceea nu avem știri pozitive despre viața actoricească decât din veacul VI înainte de era creștină, de pe vremea serbărilor dionysiace în Elada.

Se dădeau mari serbări în cari se preamărea zeul Dionysos (Bacchus). Splendidele alaiuri (procesiuni) și reprezentatii teatrale unde zeul era principalul personajiu făcuseră celebre aceste serbări în toată lumea. Înșiși preoții lui Dionysos făceau pe actorii. Ei se mîzgăleau pe obraz cu drojdia de vin roșu și, astfel grimatați, reprezentau scene dramatice din trecut sau scene comice din viața de toate zilele. Mai tîrziu, preoții lui Dionysos au fost înlocuiți prin oameni înzestrați cu talent special; aceștia au fost primii actori propriu ziși. Cu acest fel de actori s-au reprezentat mai întii (tot în templul lui Dionysos, fără decoruri sau costume) *Persiï* lui Eschyles, tragediile lui Sofocle și ale lui Euripide, comediile lui Aristofan și ale lui Menandru, monologurile (Mimii) lui Hefondas etc.

Mai tîrziu (odată cu civilizația elină), acest fel de actori au străbătut în Calabria. Pe unele ziduri din dezgropatele orașe Herculenum și Pompei (îngropate de groaznica erupție a Vezuviului, acu circa 1800 de ani) se vede zugrăvit personajiu comic Macus; ba chiar, cred unii, personajiu comic Pulcinella. În Calabria au luat naștere *Atelanele*, („Oscii undi“), strămoșii așa-zisei „Comedia dell'Arte“. În acest soi de comedie autorul dădea actorilor numai urzeala piesei (scenariu), iar actorii (Cassandro, Pedrolino, Colombina, Arlequino, Pulcinella, Duegna, Subreta etc.), improvizau dialogul. Un actor își făcea o specialitate din întruparea acestor tipuri și era cunoscut sub numele personajiuului pe care îl juca mai plăcut.

Mai tîrziu, pe la sfîrșitul secolului XIII, unii actori născociră să introducă „cuplete“ în rolurile lor vorbite, ba chiar să psalmodieze, să cînte, unele părți ale rolurilor. Aceasta fu origina teatrului cîntat, a Operei.

Încă mai tîrziu, pe la finele secolului XVI, un autor francez, modificînd tipul italianescului Pulcinella și inspirîndu-se

de la vechiul Macus, crea pe francezul Polichinelle. Amîndouă aceste tipuri (Pulcinella și Polichinelle) își trăiră viața, modificîndu-se după împrejurări, separat, însă, pînă în zilele noastre.

Teatrul francez, mai metodic decît teatrul italianesc, împărți în categorii bine deosebite personagiile „Comediei dell'Arte“, și creă atribuții (*les emplois*) ale diferiților actori; actorii reprezentau, conform cu atribuțiile lor, regii, reginele, amoretzii, amoretzele, intrigantii, tații nobili (*pères nobles*), Cassandrii, Colombinele etc.... Cu încetul, aceste atribuții se pierdură; încît, astăzi, actorii se împart numai în două categorii bine distincte: actori comici și actori dramatici.

Eu, unul, cred că și aceste categorii vor dispărea, cu timpul, și că se vor distinge numai, în mod categoric, două feluri de actori; *acei cu talent și acei fără talent*.

Probabil că acesta fu și modul de vedere al lui Molière, care, păstrînd (pentru piesele altor autori) atribuțiile actorilor din trupa sa (*les emplois*), scrise, însă (călăuzit numai de natură și de sufletul omenesc) nemuritoarele sale comedii. Să observăm, în adevăr, că personagiul Sganarelle, de pildă, din *Îmbroboditul închipuit*, acel din *Școala soților* și acei din *Don Juan*, nu e același tip; în cele două dintîi comedii, personagiul e trist, tragic chiar, pe cînd în *Don Juan*, Sganarelle rîde (deși adesea cu spaimă) de la început pînă la sfîrșit. Nu, dar, un actor dramatic sau un actor comic trebuie să joace pe Sganarelle al lui Molière; un actor cu talent e de ajuns, dar să aibă un talent covîrșitor, nemărginit.

Sufletul omenesc e, fără doar și poate, veșnicul stăpîn la teatru.

Organizațiile actoricești cată să se mlădie după sufletul omenesc, iar nu sufletul omenesc după organizațiile actoricești. Numai teatrul cîntat va ține veșnic seama de organizațiile actoricești; pentru că el se întemeiază pe calitatea de voce a diferiților actori: tenorul, hărăzit cu voce de tenor, va fi tot tenor; soprana va fi tot soprană etc., etc.

D-ta, scumpe X, burduf de talent, ai, oare, un *emploi* special? Ești, oare, un actor dramatic sau un actor comic?

COMEDIA, TRAGEDIA, DRAMA

12 august 1918

SCUMPE X,

Mă întrebi ce prefer: tragedia sau comedia?

Mărturisesc slăbiciunea mea pentru comedie.

Las' că „rîsul e propriul omului“ cum zice Rabelais, dar mai e ceva: comedia notează palpitările sufletești în viața reală, pe cînd tragedia le notează în viața închipuită. Deci, comedia e mai aproape de noi (oamenii) decît tragedia. Comedia zugrăvește omul; iar tragedia, eroul. Lumea știe ce e aia: un om; dar de unde să știe ce e aia: *un erou*? Mult mai tîrziu, după moartea unui om, lumea se trezește că omul acela a fost un erou; lumea a trecut pe lîngă el, pe pămînt, fără să-și închipuie că omul acela are să fie un erou, mai ales un erou de tragedie. Concluzia logică: *omul poate să ajungă erou de tragedie, dar numai după ce murit*.

Publicul de la teatru (deoarece a trăit printre oameni) e în puțință să aprecieze dacă, într-o comedie, bine a zugrăvit autorul tipurile sale și dacă bine le-a interpretat actorul; dar, de unde, într-o tragedie ar putea judeca publicul dacă e bine zugrăvit un erou și dacă e bine interpretat?

În tragedie, publicul nu e în puțință să judece sufletul eroului, decît dacă sufletul acestuia e suflet omenesc. Suflet de om (de om superior dacă vrei, și trăind în împrejurări excepționale) dar suflet de om.

Înainte de a fi un erou (ba încă erou de tragedie) eroul a murit și el om.

Publicul a întîlnit poate de o mie de ori, pe stradă ba pe Titircă Inimă Rea, ba pe Nenea Nae Trahanache, ba pe Cetățeanul turmentat; așa că, văzînd, pe scenă, aceste personagii comice, publicul exclamă:

— *E leit! Cu ochi și cu sprîncene!*

Și observă, scumpe X, că publicul nu-i zice personagiului dis de la început) pe numele cu care l-a botezat autorul.

Publicul îi dă personajului alt nume, fiecare spectator îl botează chiar cu alt nume: Parcă e *cutare*, sau *cutare*, sau *cutare*.

Aceasta e dovada că actorul, în comedia sa, nu a zugrăvit o anume persoană, ci *un tip*; că, culegând trăsăturile acestui tip de la sute de mii de persoane, autorul a stabilit *un tip* și că, tot astfel, a reprezentat și actorul tipul stabilit de autor. Atunci (și numai atunci) publicul nu-i mai zice tipului: *cutare*, sau *cutare*, sau *cutare*, ci pe numele cu care autorul și-a botezat tipul.

Sganarelle, Orgon, Tartuffe, Oronte, Alcëste, Arnolphe nu sînt o anume persoană, ci prototipii unor ființe omenești. Ei nu sînt contemporanii lui Molière, ci oameni din veșii vecilor.

Același lucru se poate zice și de prototipii lui Caragiale.

Se poate, oare, zice același lucru de eroii de tragedie? Nu, desigur, pentru că nimeni (nici autorul, nici actorul, nici publicul) nu a văzut nicăieri eroi de ai tragediei (un Hippolyte, o Hermiona, un Oedip etc.) Autorul le-a dat suflet omenesc, dar i-a închiptuit; actorul i-a reprezentat, dar i-a închiptuit; publicul i-a privit (cu mai multă sau mai puțină plăcere), dar i-a privit ca pe niște ființe închiptuite.

Deci plăcerea publicului e izvorită din *comparația făcută dintre o ființă omenească închiptuită și una reală*; amîndouă aceste ființe se poartă după îmboldurile aceleiași suflet, ale sufletului omenesc.

Se poate afirma dar, cu drept cuvînt, că tragedia e un *basn din lumea închipturii*, pe cînd comedia e un *basn din lumea reală*.

Prin urmare, tragedia e operă de *invenție*, iar comedia, operă de *observație*.

Să constatăm că darul de observație ajunge, cu timpul, un reflex. Ființa înzestrată cu asemenea dar observă lumea dimprejurul său, fără nici o sfortare, fără să-și dea seama că a înregistrat o trăsătură nouă din cele sute de mii care vor constitui un tip. Cînd momentul va sosi, observația se va repezi, de la sine, sub pana scriitorului, sub penelul

pictorului, sub dalta sculptorului și... tipul conturat se va îmbogăți cu o trăsătură mai mult.

Un exemplu.

Se zice că Molière, tînăr, aflîndu-se la Pezenas, se ducea în toate zilele la bărbierul său, unde ședea lungi ore (pe un fotoliu devenit celebru) și că observa, fără nici o intenție anume, gloata mușterilor din bărbierie. Pînă la sfîrșitul vieții sale, Molière a presărat, pe scenă, observațiile adunate, fără scop anume, la Pezenas. Observațiile, din lumea toată, se agătau de creierii lui ca de ițarii drumețului, scabeiții de pe cîmp.

Din creierul astfel alcătuit de Natură, au ieșit la Corneille tragedii, iar la Molière comedii. Oare, care sînt mai frumoase: tragediile sau comedii? Nu știi, deoarece nici Corneille, nici Molière nu au putut hotărî în acest sens (nici chiar ei), aceste genii au născocit tragi-comedia și au scris în colaborare o tragedie-comedie, *Psyché*, în care se află și tragedie și comedie.

Victor Hugo, 200 de ani mai tîrziu, nesatisfăcut de genul tragi-comediei, stabilește, în prefața lui *Cromwell*, elementele unui gen nou. Drama. În tragi-comedie nu e admis personajul ultra-comic. „Drama“, zice marele poet, „cuprinde și tragedie și comedie“. În dramă, prin urmare, figurează și personajul ultra-comic.

Așa și e. Shakespeare introduce personajul ultra-comic al lui Falstaff într-o tragedie (*Regele Henri IV*, partea I). Se depărtare de la vițiosul Falstaff la nobilul Hotspur! De la bufonul ridicol la lordul măreț! Cu toate astea, Shakespeare a pus amîndouă personajele în aceeași piesă, ba chiar în aceeași scenă... și a scris o admirabilă dramă.

Shakespeare, care nu se ținea de nici un gen anume și care avea în vedere numai sufletul omenesc (uneori comic, uneori tragic) e adevăratul inventator al genului.

Drama: Victor Hugo i-a precizat numai elementele.

Oamenii de geniu, ca Shakespeare și Molière, sînt înzestrați cu o pătrundere vizuală nemărginită: de aceea ei văd, într-un suflet, acele amănunte pe care abia le bănuiește lumea.

Să nu lipsească niciodată sufletul omenesc dintr-o piesă de teatru, fie ea tragedie, comedie sau dramă, fie ea basm din lumea închipuirii, fie ea basm din lumea realității.

★

VERSUL ȘI PROZA

9 august 1918

SCUMPE X,

Schimbându-se toate, pe zi ce trece, s-a schimbat și forma în care erau scrise piesele de teatru. Până mai ieri, unele se scriau în versuri, iar altele (tot așa de numeroase) în proză; pe când, acum cele mai multe se scriu în proză. Păcat! Repetarea, în versul antic a ritmului versului precedent și terminarea prin rimă a versului actual (ritmat, în românește, prin accentele tonice), dă frazei o cadență plină de farmec. Până și copiii simt nevoia unei rime sau, cel puțin, a unei asonanțe, în coada versului; ei gîngăvesc fraze ritmate și rimate... Cît farmec! Să ne lipsim oare, de așa farmec? Să ne lepădăm de farmecul versului în piesele de teatru? Nu sîntem încă în măsură să hotărîm așa ceva. Singur viitorul va putea să aprecieze care din cele sus zise forme a fost mai plăcută omenirii; și va putea să-și dea sentința numai după ce va fi lăsat proza să dăinuiască tot atît de multă vreme cît trecutul a lăsat să dăinuiască versul. Iar noi, veniți pe lume în epoca cînd se face schimbarea, să nu ne înscrim în nici una din taberile adverse; nici în aceea a trecutului glorios, nici în aceea a viitorului momitor.

Acu cîțiva ani, am primit, de la Gheorghe Panu, o scrisoare punînd întrebarea: *din cele două forme întrebuițate în scrierea pieselor dramatice, care e cea mai nimerită, versul sau proza?* Panu opină în favoarea prozei. Proza, zicea el, *spune tot gîndul autorului, întreg și lămurit; pe cînd versul tulbură, citeodată, întregimea și înțelesul gîndului.*

Asta nu dovedește nimic alt decît că, lui Panu, îi plăcea mai mult proza decît versul. De altminteri, pe cît mi se

are, celebrul prozator nu a făcut în toată viața sa nici un vers, asemenea nici Al. Odobescu, nici Barbu Delavrancea, nici scriitorii și dînșii. Eminescu a turnat capodopere și în versuri și în proză; dar, parcă cele în versuri sînt mai frumoase.

Toată lumea face proză (chiar *Burghezul gentilom* al lui Molière), dar majoritatea lucrărilor, cari au străbătut veacurile, e scrisă în versuri. Versul e forma cea mai concisă a limbii. Exprimînd-o în mod lapidar, versul se întipărește ușor în memorie.

Părerea mea nu face nici ea mai mult decît părerea lui Gheorghe Panu; deoarece eu mărturisesc o preferință pentru versuri, precum dînsul mărturisea o preferință pentru proză. Este o facere de gust. Gustul nu are lege.

De la Platon pînă la Anatole France multe capodopere s-au scris în proză. De la Pindar pînă la Victor Hugo multe capodopere s-au scris în versuri. Cari capodopere să fie, oare, mai frumoase?

Și ritmul și cadența versului se pot obține în proză; dar nu mai cu greu se obține, cred eu, muzicalitatea adică *propriul* versului.

Muzica!

Se zice că muzica e arta cea mai veche; omul cîntă de cînd e lumea lume și chiar de mic copil, îndată ce, în leagăn, aude tînde glas. Cîntînd cu vorbe, omul le rostește în formă de vers. Versul, prin urmare, e o trebuință a urechii, mai ales în cîntec, versul se leagă de cea mai veche artă a omenirii.

Asta însemnează, oare, că nu trebuie să scriim decît în versuri? Nu, desigur. Și versul și proza au rostul lor: dacă am concepe ca un înamorat să-și descrie patima în versuri, și am concepe, însă, ca un matematician să-și libeleze o teoremă tot așa. Sînt, în adevăr, subiecte, cari cer proza; și fără doar și poate; precum sînt altele cari admit, indiferent, versul sau vers; și altele, cărora li se potrivește mai bine versul. Importantul e ca ideea să fie lapidar exprimată.

Claritatea trebuie să fie principalul țel al unui scriitor. Clar, clar, clar! Evident că versificatorul, ca să fie clar,

întîmpină dificultăți mai mari decît prozatorul; dificultățile sînt *exigentele versului* (numărul silabelor, cadența, cezuia, rima etc.). Trecutul, însă, dovedește că dificultățile acestea nu constituiesc decît un foarte slab obstacol, peste care trece cu înlesnire versificatorul isteț, dar care oprește avîntul scriitorului de mîna a doua, sau al poetului condus de cine știe ce școală nouă.

Într-o piesă de teatru, versul e, pentru actor, un mijloc de memorizare; se poate sări, în recitare, un vers antic, pentru că el nu are o legătură de rimă, ci numai o legătură de idei cu versul precedent. Dar nu se poate sări, în recitare, un vers rimat, pentru că versul precedent nu ar mai rima cu nimic. Alternarea rimelor masculine și feminine (o regulă prozodică) e, pentru actorul priceput, mijlocul mnemonic ca să nu sară de la versuri.

Vesnicul meu contradictoriu mă întrerupe:

— Dar cînd m moria are de-a face cu strofe?

— Atunci, memoria nu mai poate fi ajutată decît de... sufler.

Eu, pătimașul înamorat al versului, cred, cu toate astea, că proza e mai potrivită pieselor de teatru pentru că oamenii nu vorbesc între ei în versuri, ci în proză.

Piesa de teatru va să reprezinte omul așa cum e.

*

Și acum, o rugăminte. D-ta, scumpe X, care ai trecut pe la ziare, obține să se pună la concurs redactarea în proză a următoarelor trei strofe, păstrîndu-li-se farmecul.

1) Îndemnări date fugarului său de jupîn Toma Alimoz:

*Așterne-te cîmpului
Ca iarba pămîntului.
La suflarea vîntului.*

2) Rugăciunea rostită de un mort, din fundul gropii, către salcia sădită lîngă mormînt:

*Te lasă, te lasă,
Salcie pletoasă:*

*Cînd adie vîntul,
Să umbrești pămîntul,
Să-mi săruți mormîntul.*

3) Ultimul adio pe care V. Alecsandri îl pune în gura bătrînelui cobzar, Barbu Lăutarul:

*Dragi boicri de lume nouă,
Bună ziua vă zic vouă,
Eu mă duc, mă prăpădesc,
Ca un cîntec bătrînesc.*

REGIZORUL

(Fragmente)

8 septembrie 1918

SCUMPE X,

[...] Venind în capul Teatrului Național, am găsit, în toate amfiteatrele, o dezordine foarte mare; am căutat să pun regulă și să îndrept lucrurile, dar am găsit în jurul meu oameni rău intenționați și, prin aceasta, am jignit interese și am turburat echilibrul Teatrului. Faptele mele, însă, au fost totdeauna conforme cu legea. Am anulat contractul cu dl. Girolamo Romeo, pe motivul că excelentul pictor decorator nu călca pe la teatru; dl. Girolamo Romeo a intentat proces Teatrului, dar l-am pierdut.

Am obligat personajul Teatrului să fie punctual la serviciu. Evident că unii nu au fost încîntați de așa măsură.

Am cerut actorilor să-și joace rolurile la repetiții, așa cum le vor juca la reprezentație (unii actori bodogăneau numai la repetiții) și să țină seama de observațiile regizorului.

Am retras rolul actorilor care mi se păreau insuficienți. Nu am admis refuz de rol și am aplicat legea.

Am impus actorilor să umezească bine înbrăcații, rași proaspeți și pieptănați. (Breasla actorească își recruta membrii

mai ales din straturile sociale inferioare; moda era ca actorul să fie incult, ba chiar agramatos, și să umble dezmațat).

Nu mă împăcam cu apucăturile unora de a se urca pe scenă cam turlaci; dar am fost nevoit să oblig supărarea mea să țină cont de talentul turlacilor. Nefiind sever față de cei cu talent, cum aș fi putut să fiu sever față de ceilalți? Ar fi fost nedrept. [...]

M-ai întreat adesea la ce mai servă un regisor, când actorii au talent și sînt dibaci. La întrebarea d-tale răspund prin altă întrebare: la ce mai servă, în oștire, ofițerul, când oștenii sînt dibaci, îndemînatici și viteji?...

Fiecare cu ale sale.

Pentru ca un spectacol teatral să iasă bine, trebuie ca toți acei care muncesc la înfăptuirea lui să fie colaboratori activi, unii pentru alții, dar să nu-și depășească atribuțiile.

Să-i luăm pe rînd:

1. Autorul (piesei care se joacă). Autorul e un fel de suveran, fără putere de acțiune, un suveran constituțional.

2. Directorul (care a primit lucrarea, sau care a moștenit-o primită gata) e un fel de prim-ministru al autorului! El administrează spectacolul după interesul general.

3. Regizorul. El montează și pune în scenă piesa. El e purtătorul de cuvînt al autorului și al directorului. Fără un regisor priceput, spectacolul ajunge o harababură.

4. Trupa (un fel de oaste compusă din actori, mai mult sau mai puțin talentați) are sarcina să învețe pe dinafară și să reprezinte piesa, conform cu indicațiile regizorului.

(E de observat, că regizorul nu e nevoit decît arareori să facă observații actorilor pricepuți. Numai actorilor nepri-cepuți e nevoit să le facă. Acestora li sare țifna cînd regizo-rul le face vreo observație, cînd nu admite rațete și poze.

Cu atribuțiile de mai sus, activitatea fiecăruia e bine delimitată.

Autorul asistă la repetiții și observă ca textul său să fie respectat. Cînd autorul a murit, însă, toată suflarea actoricească se bucură, pentru că nu mai are cine să protesteze dacă piesa e „masacrată”. Dar, atunci intervine regizorul, ca mîna dreaptă a directorului. El nu permite să se batjoco-

ască o muncă vrednică de respect. El, apărător îndrjit al operei pe care o pune în scenă, va căuta să realizeze gîndul autorului în toate amănuntele. Nici nu îi va trece prin cap să modifice textul și (încă mai puțin) sensul piesei, cum se face, acu, la Teatrul Național, cu *Negustorul din Veneția*, al lui Shakespeare.

Cît despre inovațiile actuale, de a înlocui decorul prin perdele sau alte alea, de asemenea teorii nici nu vorbesc: teoriile astea sînt bazaconii. Să nu uităm, scumpe X, că teatrul trebuie să ne dea iluzia realității. Dacă, în locul decorului cerut de piesă (un cîmp, un munte, o pădure, deildă) ar fi pe scenă perdele, ce iluzie mai poate căpăta spectatorul? Chiar actorul, jucînd în așa decor, ar fi incitat să masacreze piesa. Vorbesc de actorul care se respectă, dîcică de „*rara avis*”.

Profesia de actor e respectată astăzi. Dar nu totdeauna a fost așa. Mi-aduc aminte că în primul turneu al companiei mele dramatice, coborîndu-ne la hoteluri, nu mărturiseam că eram actori, căci nu ni s-ar fi dat camere. Actorul era o pacoste. Mai tîrziu, în al doilea sau al treilea turneu, actorii mei au fost, pretutindeni, primiți cu simpatie, îmbrățișați și onorați. Actorul nu mai era o pacoste.

Acu 3000 de ani, celenii onorau foarte mult profesia de actor, pentru că, probabil, dînsa era apanagiul preoților. Mai tîrziu, însă, romanii au luat breasla actoricească în spreț, pentru că această profesie era practică, obișnuită, și sclavi. Din cauza unei prejudecăți sociale (justificată precum prin desfrîul sclavilor) se țineau de rău cetățenii liberi care se urcau pe scenă (chiar mascați).

Cucerită de romani, de la Marea Nordului pînă în Africa, lumea întreagă a moștenit civilizația romană și prejudecățile ei. Moștenirea asta a fost cauza, cred eu, că profesia de actor nu a fost onorată nici la noi; rudele mele (chiar cele străbune de idei occidentale) au plîns cînd au aflat că eu mă făcusem actor. [...]

În Engiltera profesia de actor era onorată cu orice profesie artistică (cînd omul era onorabil) și că Sir Henryk Irving

fusese făcut nobil pentru că, pe lângă marile lui însușiri actoricești, avea o viață privată ireproșabilă.

Nu numai familia lui Petre Millo a plîns, cînd marele actor s-a urcat, pentru înfrîngerea dată, pe scenă la Iași... dar și toată boierimea Moldovei.

Departa mai e de la Iași la Londra.

Să mărturisim, însă, că astăzi nu mai plînge nimeni cînd un copil de oameni se face actor. E un progres.

Progres e și că autorii dramatici sînt ceva; că funcția de director de teatru (înnobilată de oameni superiori ca Petre Millo, Ion Ghica, C.A. Rosetti, Grigore Cantacuzino, Caragiale etc.) nu e o înjosire; că regizorul bun se bucură de o considerație meritată; că publicului îi place o trupă cu „ansamblu“ omogen; iar nu numai o trupă cu cîteva vedete și cu cîteva actrițe frumoase...

CIDUL

4 aprilie 1919

SCUMPE X.

Să-ți povestesc o vizită, făcută mie, mai zilele trecute, de o actriță, pe cît de frumoasă, pe atît de talentată. Îi ghicisem talentul cu cîteva ani mai-nainte, cînd o și angajasem la Teatrul Național. Că am fost foarte plăcut impresionat, nici nu mai încapă vorbă. Vei înțelege și mai mult emoția mea, cînd îți voi fi spus rostul acestei încîntătoare vizite. Să vezi. Îmi știi slăbiciunea pentru literatura franceză și patima pentru *Cidul*; cunoști superba traducere a lui Șt. O. Iosif; îți aduci aminte fastuoasa montare a capodoperei lui Corneille la teatrul Modern; nu ai uitat, evident, succesul uimitor obținut cu acest spectacol, în pofida criticii, ba chiar și a colaboratorilor mei. Evoc toate amintirile acestea, pentru ca să înțelegeți ce s-a petrecut în mine cînd frumoasa actriță a rostit cuvintele următoare:

— Nene Alecule, aș vrea să joc pe Himena din *Cidul*. Nu numai pentru că e un rol frumos, admirabil scris și admirabil tradus; nu numai că zici d-ta, un veșnic adevăr, că *Cidul* e sublim; dar pentru că cred că am înțeles sfîșierile sfletești ale Himenei și (tot cum zici d-ta) pentru că am intrat în firea ei. Spune-mi, te rog, dacă aș fi în stare să joc rolul Himenei?

Adînc mișcat, răspunsei frumoasei și talentatei actrițe:

— Da. D-ta ești o Himenă așa cum a întrezărit-o, poate, Corneille, și, în orice caz, așa cum o visez eu. Dar unde e actorul care, alături de d-ta să joace pe Rodrig? Partenerul ideal care să aibă un talent covîrșitor, să fie bărbat înalt, să dea impresia unei forțe fizice fenomenale. Să nu uităm, pe vremurile acelea, forța fizică era considerată ca una din principalele calități ale unui nobil cavalier și că Rodrig de Bivar a fost născut nobil cavalier al Spaniei. Să nu uităm, de asemenea, că vitejia era calitatea precumpănitoare a unui nobil și că i-a trebuit lui Rodrig multă vitejie ca să învingă pe contele de Gormaz, considerat ca cel mai puternic cavalier al curții. A trebuit, prin urmare, ca Rodrig să fie mai puternic decît contele de Gormaz, pentru a învinge și să-l învingă pe un asemenea adversar. E dar indispensabil ca actorul să joacă pe Rodrigo, să dea impresia unei forțe fizice extraordinare. Dacă Himena e jucată de o actriță micuță, Rodrigo poate fi de o talie oarecare; dar cînd Himena e înaltă și maiestuoasă ca d-ta, maică dragă, Rodrigo nu poate fi un pipernicit. Cum oare s-ar fi sfîrșit bătălia dată sub zidurile ruinate de Rodrigo și de o mină de viteji contra mulțimii de mauri debarcați pe liman, dacă Rodrigo ar fi fost un pipernicit? Cum ar fi putut maurii învinși să aclame pe învingătorul Rodrigo cu denumirea de Seid, dacă Rodrigo nu ar fi fost un pipernicit? O Himenă ca d-ta, maică dragă, nu poate iubi un pipernicit. Realitatea e alta, știu; dar, în opere de artă (și *Cidul* lui Corneille e o neîntrecută operă de artă) îi cerem frumusețea, armonia, și iarăși armonia! Realitatea trece pe al doilea plan. *Cidul* Campeador, personajul legendar, e viteaz, puternic și frumos. Trebuia să joace așa, căci altminteri nu ar fi un erou din basme. Dar și

Himena e un personagiu legendar, e o eroină din basme. Amorul ei pentru Rodrig nu e un amor oarecare, ci amorul unei eroine din basme pentru un erou din basme. Eroii din basme, în sentimentele lor, trec peste marginile realității. Iaca pentru ce Rodrig și Himena ni se par ca de pe altă lume. Pe lumea lor, simțămîntul datoriei e mai presus decît orice alt simțămînt. De aci conflictul: Rodrig își sacrifică amorul pentru a urma glasul datoriei; Himena își sacrifică amorul pentru a urma și dînsa glasul datoriei. Amîndoi își sacrifică amorul, așa e; dar amîndoi, în taină, se iubesc covârșitor. Faptul că și-au făcut datoria nu le-a micșorat amorul. Corneille afirmă adevărul etern că amorul e mai tare ca orice alt sentiment...

— Dar pentru ce, oare, maică dragă, e sublim *Cidul*? Frumoasa și talentata actriță îmi răspunde, zîmbind:

— Vrei să mă pui la examen, nene Alecule? Fie! Dar să știi că nu mă vei examina pe mine, ci pe acela care m-a învățat că *Cidul* e sublim, fiindcă pretutindeni în el palpita sufletul omenesc. Am avut, la Conservator, mulți profesori cu nume și cu vază, dar niciunul (repet: *niciunul*) nu mi-a spus că *Cidul* e sublim. Cineva o spunea într-una, dar acel cineva nu era profesor la Conservator.

Toată omenirea, nene Alecule, ar vrea să fie ca Rodrig și ca Himena, adică de pe lumea lor; dar... una ca asta nu se poate.

În viața de toate zilele sfișierile sufletești ale celor doi eroi s-ar sfîrși în alt chip: Rodrig, din iubire pentru Himena, nu ar pedepsi, în persoana contelui de Gormaz, insulta făcută tatălui său; astfel, Himena nu ar avea să ceară de la rege o cumplită răzbunare, viața lui Rodrig, a omului pe care îl iubește. Dar Himena, cerînd viața lui Rodrig, dorește, evident, ca regele să i-o refuze. Dar... o cere. Iacă cea mai mare dificultate a rolului; Himena va vorbi cum vrea rolul, dar... trebuie să se vadă, pe fizionomia ei, că vorbește așa numai de ochii lumii. Mult se cere de la fizionomia actriței în această scenă! Regele, însă, citește pe fizionomia Himenei și pricepe ce se petrece în sufletul bietei fete. Necuviindu-se ca salvatorul regatului să fie dat pe mîna gîdelui, regele

re își dă seama că Rodrig nu are ce alege dintr-un adversar (Don Sancio), hotărăște ca Don Sancio, considerat de n Gormaz ca viitorul său ginere, să provoace pe Rodrig să caute prin luptă dreaptă să răzbune moartea tatălui menci. Rodrig însă răstoarnă planurile regelui: el vrea moară (oricum) deoarece nu mai poate lua pe Himena de ie. Dar înainte de a merge la o moarte sigură, Rodrig ae, chiar în grădina Himenei, să-și vadă iubita încă o dată. i se desfășoară una din cele mai frumoase scene din tot trul; Himena, firește, îl ține de rău pe Rodrig că a cutezat i treacă pragul, dar, aflînd că iubitul ei merge la un duel de nu se va apăra, îi strigă:

— Invinge, într-o luptă al cărui preț sînt eu! și fuge. Astfel îmbărbătat, Rodrig devine invincibil. În duel el zarmează (ca pe un copil) pe Don Sancio, și îl trimite și ducă spada la picioarele Himenei. Iarși e pentru bieții ori grozav de grea scena aceasta. Himena, cînd vede Don Sancio, se înșeală, crede că Rodrig e mort, și... aici i lasă pe Don Sancio să se explice.

Vas! tu l'as pris en traître! îi strigă ea, și... fuge.

În actul al cincilea, regele Ferdinand născocoște o glumă se pretează, în persoană, la ea: el, fiind foarte bine înfor- at de cum s-au petrecut lucrurile, lasă pe Himena să adă că Rodrig a fost omorît. Atunci, în fața curții întregi a regelui, Himena își mărturisește amorul:

*Oh! izbucnește-n voie, de-acum iubire-ascunsă!
E prea vîlcaz Rodrigo ca eu să nu-l iubesc.*

La sfîrșit, regele îi spune Himenei cum stă adevărul și dă lui Rodrig; dar pentru ca Himena să-și poată uita orice căsăleală și ca să nu se zbirlească lumea, căsătoria se va lebra tocmai peste un an sau doi.

Cîtă delicateță la Corneille!

Am dat bine examen, nene Alecule?

— Foarte bine.

Frumoasa și talentata actriță nu spusese *toate* motivele pentru care *Cidul* e sublim; probabil, pentru că prea sînt multe. Nu subliniasc (sau nu voise să sublinieze), că sublima

tragedie a lui Corneille se cam abate de la regula celor trei unități și că nu respectă decât regula unității de acțiune. Tot așa făcuse și Shakespeare.

PLANUL DE TEATRU — IARĂȘI „CIDUL” ACCENTUAREA ȘI INTONAREA

28 Aprilie 1919

SCUMPE X,

Mai zilele trecute, un amic al nostru a venit să mă vadă și mi-a spus că dînsul (și mulți prieteni de ai săi) a luat cunoștință de scrisoarea mea relativă la un plan de teatru; că prietenii săi l-au delegat să obțină de la mine divulgarea numelor acelor care m-au împiedecat să îmbogățesc capitala cu un teatru maiestuos, practic, și mult dorit de toată lumea.

Bineînțeles, am refuzat să dau în vileag numele punătorilor de bețe în roate. *Nomina odiosa.*

Atunci, amicul nostru mi-a zis:

— Nene Alecule, nu e în firea d-tale să te fi dat învins după o primă încercare. Cred, prin urmare, că d-ta trebuie să fi bătut și la alte uși, nu numai la ușa Primăriei. La care uși ai mai bătut? Asta poți să ne-o spui.

I-am răspuns:

— În adevăr, am bătut la foarte multe uși: oficiale, bancare, morale (vreau să vorbesc de unele instituții decretate persoană morală), particulare etc., dar m-am pomenit, pretutindeni, cu același fel de răspuns: Ce interes palpabil i s-ar oferi aceluia care ar sprijini o asemenea propunere?

Nu am izbutit să interesez pe nimeni în sprijinirea unei asemenea propuneri. Vinovat de această neizbutire nu am fost decât eu. De vină am fost eu și numai eu! N-am uns căruța, iaca vina mea. Convins că a unge căruța e treabă de rîndaș, am sacrificat unei mîndrii deplasate un ideal vrednic de mari jertfe.

În cursul vizitei, amicul nostru mi-a remis biletul d-tale care îmi scrii:

1. Ai lămurit puțin gura frumoasei și talentatei actrițe, titățile capodoperei lui Corneille; dar nu ai pomenit defectele ei; ca orice lucrare omenească, *Cidul* trebuie să aibă defecte; fă-mi dar critica *Cidului*.

2. Ce însemnează, din punct de vedere actoricesc, accentuarea și intonarea.

Iaca, scumpe X, două întrebări la care nu e nevoie de altă filozofie ca să răspunzi.

Critica *Cidului* a fost făcută de însuși Corneille, în împrejurările următoare: Corneille, bătrîn (era de peste 50 de ani) și asta, cam pe la 1658, la o reluare a tragediei sale. El venise în Paris cu doi tineri, admiratori și amici ai săi: unul era Molière, care se ajunsesse celebru (deși numai în anul următor dădea la lume o joacă nouă, *Prăfioasele ridicole*, această capodoperă, iar celălalt era un tînăr de vreo douăzeci de ani, Boileau, apreciat în cercurile literare pentru vasta lui erudiție greco-latină, și pentru sensul critic și spiritul lui caustic.

După sfîrșitul spectacolului, cei trei amici porniră spre casă și Corneille întrebă:

— Ce credeți?

Boileau răspunse:

— Aristotel ar zice că nu respectați regula celor trei unități. Corneille dădu din umeri.

— Întorcîndu-se spre Molière, bătrînul șopti:

— Dar d-ta?

Molière răspunse:

— Scenele cu Infanta strică admirabila chereștea a superei d-tale piese. Ce caută acolo Infanta?

— Așa e! Îngînă Corneille, Infanta nu are ce căuta acolo!

Cîteva zile mai tîrziu se juca a doua reprezentație a splendei acestei piese (cum îi zicea Molière) dar fără personagiul Infantei. Corneille suprimase rolul, pur și simplu.

Cum vezi, scumpe X, Corneille a ținut seamă de critica lui Molière.

De atunci, pînă în veacul XIX, capodopera lui Corneille nu s-a mai jucat cu inutilul personaj al plîngăcioasei Infante.

Poate că ar mai fi, pe ici pe colo, ceva de criticat; dar eu nu cunosc acel ceva. Dacă *grosso modo* îmi place o lucrare artistică, nu vreau, migălind, să-mi înveninez plăcerea.

Pe la mijlocul secolului XIX, Comedia Franceză din Paris (din respect pentru textul *Cidului*) a jucat sublima tragedie așa cum fusese jucată în 1636 (adică cu personajul Infantei). Oare, bine a făcut? Eu unul cred că nu: *primo*, pentru că, prin apariția plîngăcioasei Infante, piesa nu cîștiga nimic (ba din contra); *secondo*, pentru că, respectîndu-se textul primordial al *Cidului*, nu se respecta părerea manifestată categoric de autorul însuși.

Aș avea ceva de zis; dar acest ceva nu privește piesa, ci jocul actorilor; acest ceva e că *Cidul* e foarte greu de jucat, nu numai pentru că rolurile cer talente covârșitoare, dar mai ales pentru că toate rolurile se leagă în echilibru, pe o muche de cuțit. Printr-un gest „deplasat”, printr-o intonare exagerată, se rupe echilibrul și... personajul se prăbușește în ridicol.

Actorii Comediei Franceze din Paris au dovedit, adesea, acest implacabil adevăr.

II

Cuvîntul *intonare*, întrebuițat mai sus, îmi aduce aminte întrebarea d-tale a doua: Ce înseamnă, din punct de vedere actoricesc, *accentuarea* și *intonarea*?

Mi se pare că, din sensul dat mai sus cuvîntului *intonare*, deosebirea înțelesului dintre el și *accentuare* se vede cît de colo; deosebirea dintre aceste două vorbe e că *accentuarea* aparține cuvîntului, pe cînd *intonarea* aparține vocii care rostește acel cuvînt. Prin urmare, *accentuarea* e obligatorie, pe cînd *intonarea* e facultativă.

Într-o limbă fonetică, cum e limba românească, nu e iertat să se treacă accentuarea de pe o silabă pe alta; nu se poate zice, de pildă: muzică, geniu, pepene etc. Popoarele cu limbă tonică (orșicare ar fi ele) de la Vlădică la opincă și de la copil la unchiaș, pun dintr-un instinct morfologic accentul tonic pe silaba unde trebuie să fie accentuată. Actorul român, făcînd și el parte dintr-un popor cu limbă tonică (din poporul român) va pune, din instinct, accentul tonic acolo unde trebuie să fie pus (și nu aiurea) dar va intona cuvintele din rol mai tare sau mai încet, așa cum îi va fi zis autorul.

HAMLET, LUCIUS-IUNIUS-BRUTUS

1 Iunie 1919

SCUMPE X,

Mă întrebi: Cari sînt, la teatru și în lumea reală, eroii d-tale preferați?

Întrebarea e complexă, deoarece e vorba și de un erou imaginar și de un erou istoric...

Dintre eroii imaginari și eroii istorici cunoscuți mie, preferințele îmi merg spre Hamlet și Lucius-Iunius-Brutus.

Înțelegi că vorbesc de sufletul lor.

Ia să vedem, mai întîi cum a făurit Shakespeare sufletul lui Hamlet, și cum zice istoria că a fost acel al lui Lucius-Iunius-Brutus?

I

HAMLET

Hamlet al lui Shakespeare e un personaj ciudat. E, oare, nebun de-a binelea, sau se prefăce că e nebun? „Gramatici certant et adhuc sub iudice lis est”. Asupra punctului acesta,

cei mai iscusiți critici nu sînt de acord; toți, însă, sînt de acord că Hamlet e un șovăitor. Ca să-l explice (și întru susținerea tezei lor) savanții critici ai omenirii au scris numeroase volume neguroase. Numai un om, pare-mi-se, a înțeles, gîndul lui Shakespeare: acesta a fost Goethe. El nu a *prosectat* pe Hamlet (mort) pînă la cea mai mică fibră; el nu a scris, în această privință, volume copioase; dar, privind personagiul de pe scenă cu ochiul genului, a zis: *Hamlet e un personajiu inferior situației în care se află*. Cît de limpede se lămurește sufletul șovăielnicului Hamlet! Cît de luminos îl sintetizează această scurtă definiție! Toate devin logice: nebunia (reală sau prefăcută); precizarea unei convingeri, întemeiată, totuși, de la prima apariție a fantomei; regretul că nu e în stare să îndeplinească o sfîntă datorie: des aprobarea purtării a însăși mumă-si, căsătorită cu asasinul tatălui său; ineluctabila melancolie a fiului dezmoștenit; trecerea de la un extrem la altul; lipsa de energie; șovăiala etc.

Pentru a indica lumii cum trebuie să fie un om, genialul Shakespeare arată în contrast cu Hamlet (adîncul cugetător), pe Fortinbras (omul de acțiune). Acesta, în locul lui Hamlet, și convins fiind de vinovăția lui Claudiu, n-ar fi șovăit! Ar fi pedepsit vinovatul fără pierdere de vreme.

Oare pentru care cuvînt Shakespeare aduce în scenă pe Fortinbras numai la sfîrșitul piesei? Nu cumva, prin asta, cunoscătorul adînc al omenimii voiește să ne lămurească cum că adîncul cugetător e preferabil omului de acțiune și că, în orice caz, omul de acțiune trebuie să fie și un adînc cugetător?

Mai știi? Multe spune Shakespeare între rînduri!

Dacă șovăitorul Hamlet ucide, la sfîrșitul piesei, pe nelegiuitul Claudiu, o face, nu numai pentru a pedepsi un ignobil ucigaș, dar... pentru că floreta otrăvită a lui Laerțiu nu-i mai lasă răgaz. Ceea ce îndeplinește Hamlet, la sfîrșitul vieții sale, nu e un act de înaltă dreptate, ci un act de disperare.

Hamlet, dacă soarta nu l-ar fi aruncat pe treptele unu. tron, ar fi ajuns, probabil, un mare filosof, un mare poeti

Dar, pe treptele unui tron, Hamlet e un inferior situații în care se află.

Numai de un geniu mare (ca Goethe) a putut fi înțeles, lămurit, un geniu extraordinar (ca Shakespeare).

II

LUCIUS-IUNIUS-BRUTUS

Nu e vorba de Marcus-Iunius-Brutus, unul din asasinii lui Cesar, ci de Brutus cel Bătrîn, acel de la care „gens Iunia“ și-a adăugat la nume și porecla de „Brutus“, adică timpitul. Lucius-Iunius, în adevăr, pentru a orbi, astfel, bănuiala vindicativă a lui Tarquiniu Superbul, regele Romei, se prefăcea om de nimic și timpit. Contemporanii lui, și însuși regele Tarquiniu Superbul, rudă cu el, îl porecliră Brutus.

Pentru a întări domnia Tarquinilor (zdruncinată prin o tiranică guvernare și faimoasa sinucidere a Lucreției, Tarquiniu Superbul dădea morții pe cei mai de frunte dintre romani. Mulțumită timpeniei simulate, Lucius-Iunius-Brutus, vlăstar al mării „gens Iunia“, își salva viața.

Trimițînd la Delfi, tocmai în Elada, o ambasadă purtătoare de daruri bogate pentru Pythia, Tarquiniu Superbul compuse ambasada din cîteva rude ale sale, printre care și Brutus și de cei mai mari dintre romani. Mările erau infectate de pirați și Tarquiniu nădăjduia că vreo furtună sau pirații vor face, poate, oficiul gîdelui.

Ambasadorii, luxos îmbrăcați și purtînd cu sine mari sume de bani, porniră la Ostia să se imbarce pentru Elada. Singur Luciu-Iuniu-Brutul era îmbrăcat sărăcăcios, nu avea decît cîteva bănuți într-o micuță pungă, și... un lung toiag de drumeț. Pe cînd trirema plutea spre Delfi, pirații o atacară, o jăfuiră de darurile destinate Pythiei, despuiară ambasadorii de tot avutul lor, dar... nu se atinseră de sărăcăciosul Brutus, nici de toiagul lui.

Sosiți în Elada, săraci lipiți, ambasadorii o luară pe jos, spre templul de la Delfi.

La o răspîntie, ambasada o apucă drept înainte, iar timpitul alese celalt drum al răspîntiei. Acesta era tocmai drumul care ducea la templu. După cîteva sute de pași, ambasada își dădu seama că greșise drumul și se întoarse la răspîntie, de unde... porni pe calea luată de Timpitul. Cînd ambasada sosi la templu, se apropia ora cînd Pythia dădea, de obicei, audiență. Șeful ambasadei întrebă pe Brutus, care aștepta și el bunul plac al Pythiei, „de unde știa drumul templului?” Brutus răspunse: „Nu știam mai mult decît voi drumul templului, dar, la răspîntie, am ales drumul cel mai bătut”. Pythia, care ieșise înaintea ambasadei romanilor, îl auzi și-l privi lung. Șeful ambasadei formula cererea de oracol și explică sărăcia ambasadei, jăfuită de pirăți. Pythia cam strîmbă din nas (darurile prețioase fiind un obicei străvechi în tagma bisericească); dar, avînd a face cu ambasadorii regelui Romei, se pregăti să pronunțe oracolul cerut. Deodată, se pomeni cu Brutus care îi oferea *în dar* toiagul său de drumet. Pythia, zîmbind timpitului cu bunăvoință și, de politeță, primi toiagul. Cînd îl luă în mînă, observă că toiagul era mult mai greu decît un toiag obișnuit: cuprinsă de mirare, dînsa se duse în altă cameră (ca și cum ar fi vrut să depună acolo toiagul timpitului; în realitate, însă, pentru a-și da seamă de misterul greutății neobișnuite a toiagului). Acolo constată că toiagul era mai greu decît un toiag obișnuit pentru că ascundea în el o lungă vergea de aur. Pythia pricepu cu ce fel de timpit avea a face. Intrînd din nou în templu, între alte oracole, ea pronunță: „*Acel dintre voi care cel dintîi își va săruta muma e orînduit de Zei la mare venire*”.

Cu chiu cu vai, ambasada sosi la Ostia. Pe cînd debarca Lucius-Iunius-Brutus se prefăcu că se poticnește și căzînd pe solul Italiei, sărută pămîntul patriei, muma tuturilor.

Mai tîrziu, Lucius-Iunius-Brutus fu primul consul al Romei republicane.

El puse amorul de patrie mai presus de amorul părintesc. Pînă la victoria definitivă (precum Hamlet pînă la moarte) el a știut să-și păstreze taina sufletului.

Hamlet și Lucius-Iunius-Brutus sînt eroii mei preferați, scumpe X, la teatru și în lumea reală.

TRILOGIA

1 Septembrie 1919

SCUMPE X,

Simt nevoia să te pun la curent cu sfîrșitul sindrofiei literare de acu vreo 12 ani, de la Berăria Cooperativă. Luasem cuvîntul și l-am păstrat tot timpul. Trecuseră ceasurile mici. Îmi trebuie vreme, nu glumă, ca să povestesc trei subiecte de piesă. La început, nimeni (nici chiar regizorul nostru favorit) nu prea credea că mă voiu ține de cuvînt; dar, încetul cu încetul, fiecare începu să ia note, iar regizorul nostru favorit (pe buzele căruia se stinsese veșnicul lui zîmbet) asculta cu o măgălițoare luare-aminte.

După ce terminai de spus subiectul dramei istorice cineva zise:

— Coane Alecule, povestește pentru noi (dacă nu pentru acești autori lipsiți de subiect) ce e cu trilogia.

— Copii dragă, o trilogie e o serie de trei piese dramatice, ale căror subiecte se urmează. În trilogia mea, *Mirciada*; se perindă viața voievodului Mircea. Prima piesă era *Vlaicu-Vodă*; a doua era să fie Dan-Vodă, iar a treia Mircea cel Bătrîn. Deoarece n-am scris decît prima piesă, celelalte două rămîn de făcut: le pot, dar, povesti subiectul (și pentru autorii lipsiți de subiecte, iar nu numai pentru voi).

— Dar nu cumva alta e trilogia numită *Român Grue*?

— Nu! E una și aceeași. Îi zisesem mai întîi *Român Grue*, pentru că voiam ca subiectul trilogiei să fie *Român Grue*

(adică Neamul românesc). Mai apoi, dându-mi seamă că istoria României e prea mare pentru a încăpea într-o trilogie, mi-am modificat planul și am lăsat-o mai domol. Viața lui Mircea cel Bătrîn ajunge — cred eu — ca să umple mai mult decât o trilogie. Din Român Grue am făcut personajul mut, pavăza și brațul lui Vlaicu-Vodă, veșnica personificare a stratului împilat, credincios, „și ce pururi cade jertfă“... cum zice Vodă Vlaicu.

Va să zică voi fi povestit cinci subiecte de piesă, iar nu numai trei.

În treacăt, să răspund criticilor binevoitoare (ba chiar lăudăroase) formulate după prima reprezentare a dramei *Vlaicu-Vodă* la Teatrul Național din București, în februarie 1902. Ele au zis, cu drept cuvânt, că „e ceva (nu știu ce) care lasă spectatorul nesatisfăcut și „că personajul lui Mircea Basarab nu e așa de bine conturat cum sînt celelalte personaje“. Evident, firea lui Mircea Basarab are să fie mai ferm conturată mai tîrziu, în celelalte două piese ale trilogiilor. În ceea ce privește acel *ceva* care lasă spectatorul nesatisfăcut, acel *ceva* se datorește faptului că piesa Vlaicu-Vodă păcătuiește în contra unității de acțiune. Ea conține, în adevăr, două acțiuni: 1) dezrobirea țării de sub jugul maghiarilor, și 2) amorul ambițios al lui Mircea Basarab. Aceste două acțiuni sînt strîns împletite, dar... tot două rămîn.

Acu să închidem paranteza și să ne ocupăm de trilogie. Iaca și a doua dramă.

„Dan-Vodă“

Acțiunea se petrece pe la 1386.

Vlaicu murise (cam pe la 1380) fără moștenitor direct. El avusese însă doi frați: pe Nicolae, ucis în Ardeal și înmormîntat la mănăstirea de la Cîmpulung, și pe Radu, răposat înaintea sa. Acest Radu lăsase doi fii, pe Dan (moștenitor, prin urmare, al scaunului după moartea unchiului său Vlaicu [Vladislav IV Basarab]) și pe Mircea.

În adevăr, Dan, primul născut (cam de vreo 40 de ani), fu proclamat vodă la moartea lui Vlaicu. Mircea, mezin

(cam de vreo 30 de ani), nu avea nici un drept la domnie (deci dacă frate-său mai mare murea fără moștenitori direcți). Dan, neavînd copii din prima lui soție, se însurase a doua oară cu o femeie tînără, uimitor de frumoasă, și avusese doi fii. Cel mai mare se numea Stancu. Prin venirea pe lume a lui Stancu, Mircea era cu desăvîrșire eliminat de la domnie. Dar ambiția lui (evidențiată în drama *Vlaicu-Vodă*), nu putea să se împace cu asemenea împrejurări. El voia domnia *prin orice mijloc*, voia coroana, *pe-a oricui*. Pofta asta de suveranitate putea să-l ducă departe. Istoria ne lasă să înțelegem că l-a dus departe.

Evident că Mircea cel Bătrîn, învingătorul de la Rovine, cuceritorul Dobrogei, nu poate prezenta același aspect ca tînărul Mircea Basarab din drama *Vlaicu-Vodă*. El, firește, va fi alt om în piesa *Dan-Vodă* și alt om în piesa *Mircea cel Bătrîn*. Dar spectatorul dramei *Vlaicu-Vodă* va fi în puțință să întrezărească sufletul lui Mircea cel Bătrîn în personajul tînărului Mircea Basarab.

În drama *Dan-Vodă*, soțiile celor doi frați nu se au la inimă, pentru că, pe de o parte, soția lui Dan-Vodă, Luxandra Doamna, e mai tînără, de o frumusețe uimitoare, și acoperită, ca un chivot, cu nestemate și juvaeruri, iar pe de alta, soția lui Mircea, doamna Slava, mai vîrstnică, e numai cumnata Doamnei Luxandra și, prin urmare, nu dispune de veniturile unci țări întregi, pentru a purta podoabe scumpe. La micile pizmuri femeiești se adaugă și gelozia întemeiată a Doamnei Slava, pentru că crăidonul de Mircea nu ascunde îndestul o vinovată preferință pentru cumnată-sa. Dar Mircea nu era om să-și jertfească ambiția unor *bătăi ale inimii*.

Vom vedea, în a treia dramă a trilogiei, în *Mircea cel Bătrîn*, cum viitorul domn a încercat să-și împace inima și ambiția.

Dar să vedem de a doua piesă.

Dan-Vodă, foarte cult și foarte artist, desena el însuși planurile bisericilor și mănăstirilor pe care apoi le clădea și le împodobește cu pietre scumpe și altare de aur. Avuția țării se resimțea de asemenea cheltuieli, puse, de lume, pe soco-

teala Luxandrei Doamne. Să mai critica și faptul că Vodă nu dădea nici o atenție năvălirilor turcești. Turcii veneau din Asia Mică, amenințau Constantinopolul și se întindeau pe malul drept al Dunării. Opoziția (cum am zice azi) nu vedea cu ochi buni că arsenalele erau goale și că țara bogată în clădiri superbe, ajunsesse o pradă lesnicioasă pentru turci. Mircea se puse în fruntea boierilor opozanți. Printre ei străluceau Manea și Român Herescu, boieri devotați fanatici ai lui Mircea, viitorii lui ambasadori către Craiul Poloniei, Vladislav Iaghelon. Într-o zi, la o vânătoare, Dan Vodă fu rănit mortal de o săgeată. Nu s-a putut dovedi din ce arc pornise săgeata ucigătoare. Trăgînd să moară, Vodă chemă marii dregători în jurul său și lasă regent, cu limbă de moarte pe frate-său Mircea, pînă ce fiii săi nevîrstnici vor fi în stare să domnească. Murind, Dan spune lui Mircea: — „Să fii drept, căci nedreptatea e pedepsită de Dumnezeu... dacă nu de oameni”.

Asta e a doua dramă a trilogiei, scumpe X.

Iacă a treia dramă, *Mircea cel Bătrîn*, și sfîrșitul sindrofiei literare de la Berăria Cooperativă.

„*Mircea cel Bătrîn*”

Mircea (născut cam pe la 1350) e acuma suveran al Țării Românești. El orientează îndată politica României altfel decît cum o diriguise fratele său, Dan-Vodă. Adunînd o puternică oștire, el o armează după principii noi, încheie alianță cu Iaghelon, regele Poloniei, și se gătește să sară în ajutorul sîrbilor, dacă aceștia vor fi atacați de turci. Mutînd capitala țării la Tîrgoviște, el fortifică noua capitală repede (dar trainic). Tîrgoviștea e mai lesne de apărut decît Curtea de Argeș, contra unui eventual atac al Ungariei. Aceste măsuri vor da, mai tîrziu, roade mărețe. Mare prevedere politică. Dar, în viața casnică, geniul politic al României și-a semănat dificultăți de care se va izbi în curînd. Chiar un geniu cade, cîteodată, pradă patimilor omenești. Invocînd nu mai știu ce pretexte, Mircea repudiază pe Slava de la care avea un fiu, moștenitorul său viitor (cunoscut în istorie

sub numele de Vlad Dracul sau Draculea); la moartea lui Dan Vodă, fiul lui Mircea era cam de vreo 10 ani, deci mai vîrstnic (cu vreo 6 ani) decît fiul mai mare al Luxandrei. Pentru a-și asigura domnia legitimă (chiar după ce fiii lui Dan-Vodă vor fi declarați majori), Mircea intervine la patriarhul din Constantinopol, ca să fie autorizat să ia de soție pe cumnăta-sa, Luxandra. Patriarhul, însă, refuză. Atunci, Mircea părăsind orice cale legală, face o lovitură de stat: invocînd, iarăși nu mai știu ce pretexte, el exilează în Transilvania pe Luxandra cu copiii ei, și se proclamă (formal) domn al Țării Românești.

Mircea și-a atins ținta, dar ultimele cuvinte ale fratelui său, Dan-Vodă, îi rod sufletul: „Fii drept, căci nedreptatea e pedepsită de Dumnezeu... dacă nu de oameni”.

Viitorul va dovedi cît de întemeiată a fost exclamația muribundului Dan-Vodă.

După nenorocitul sfîrșit al cruciadei de la Nicopol, marele erou român atrage, în anul următor, pe Baiazid Ildirim și armatele turcești în codrii de pe malul stîng al Dunării și le aplică înfricoșata înfrîngere de la Rovine. Baiazid, probabil, și-ar fi luat „revanșa”, dacă interese grabnice nu l-ar fi chemat înapoi, în Asia Mică, unde frații lui (Soliman, Mohammed și Muza) se proclamaseră sultani. Mircea urmărește pînă la Marea Neagră oștile turcești și, în treacăt, cucerește Dobrogea. Dar și el, ca Baiazid, e nevoit să se întoarcă repede în țară, unde fiul său, Vlad, sprijinit pe o tagmă de boieri nemulțumiți, se proclamase domn la Curtea de Argeș. Învins și prins cu o repeziciune fulgerătoare, Vlad e predat maghiarilor (ca ostatic, zice Mircea, deși Ungaria nu ceruse nici un ostatic). Vlad izbutește să scape din mâinele maghiarilor și se refugiază la turci.

Iarăși răsunau la urechile lui Mircea profeticele cuvinte ale muribundului Dan-Vodă. Pentru a-și împăca remușcările, Mircea clădește mica mănăstire de la Cozia, „mauzoleu” unde va fi înmormîntat. Printr-o guvernare mîndră și generoasă, el merită fanatismul trezit de numele său în poporul românesc. Istovit, însă, de o cugetare încordată

și de o covârșitoare muncă fizică, el trage să moară, prevăzând cumplita vrăjmășie dintre moștenitorii săi și ai lui Dan-Vodă.

Această vrăjmășie, zisă Războiul banoveților, a ținut două sute de ani, și n-a fost definitiv potolită decât de Matei Basarab.

Ultimele cuvinte ale marelui voievod sînt acele ale muribundului Dan-Vodă.

Piesa asta e cea mai grea din toată trilogia, scumpe X. Caracterul personajului titular (și reprezentarea lui) cer un tact deosebit și fin. Autorul va trebui să uzeze de multă ingeniozitate și de mult cumpăt, pentru a contura firea lui Mircea și a scrii scenele între el și Slava, el și Luxandra, el și Vlad, el și Manea, el și Român Herescu, el și Alexandru Mușat (mai tîrziu domn al Moldovei sub numele de Alexandru cel Bun) etc., iar actorul însărcinat cu rolul titular va trebui să fie înzestrat cu același cumpăt ca să înfățișeze pe Mircea cel Bătrîn în diferitele lui avatare, de la vîrsta de 30 de ani, pînă la cea de 68.

Nu mai pot. Mă doare capul. Pe altădată sfîrșitul sindrofiei literare de la Berăria Cooperativă.

„PRO DOMO“

10 Septembrie 1919

SCUMPE X,

Iată și sfîrșitul sindrofiei literare de la Berăria Cooperativă. Copiii ascultaseră, foarte atenți, povestirea piesei a treia a trilogiei. Unul rupse tăcerea mormîntală, produsă asupra tutulor de moartea lui Mircea cel Bătrîn, și strigă:

— Dar bine, nene Alecule, deoarece ai la îndemînă atîtea subiecte, pentru ce nu le tratezi chiar d-ta?

— Copii dragă, răspunsei, pentru că nu am vreme. Trebuia să-mi aleg: sau să văd de mine, sau să văd de voi (sau să fiu autor dramatic, sau director de teatru). În același timp

se pot face amîndouă lucrurile. Una exclude pe cealaltă. — Am ales să văd de voi!... Bine am făcut? rău am făcut?... — Nene va trăi, va vedea.

— Rău ai făcut! Îngînă un lingușitor.

— O fi! replicai: mi-a mai spus-o și Caragiale [...].

— Dar tot ai găsit vreme ca să scrii actul I din *Sutașul moldovean*.

— L-am scris înainte de a fi director de teatru.

— Știi și eu actul I, exclamă alt copil; dar aș vrea să văd și celelalte acte.

— E lesne, mormăii: întreabă redacția de la *Flacăra*. Ea va să-l laudă, în adevăr, că a pus mîna pe martori gata să declare că au auzit această dramă chiar din gura lui Alexandru Dobrescu. Să notăm că *Flacăra* nu-i zice pe nume nici unuia din martori. Acești faimoși martori trebuie să fi spus domnișorilor de la *Flacăra* și conținutul celorlalte acte din *Sutașul moldovean*.

— Nu fi supărat, nene Alecule, exclamară mai multe copii. Să nu te doară mușcăturile calomniei.

— A nu manifesta durerea produsă de o calomnie mi-a fost totdeauna cu puțință; îmi e și astăzi; dar a nu *resimți* această durere... îmi e peste puțință. Printre țelurile calomniei, nene, poate, și aceea de a mă dezgusta: acest țel și l-a ajuns și tu, nene: sînt dezgustat să mai scriu. Dealtminteri, n-am fost singurul scriitor calomniat; a mai fost și Caragiale. Calomnia m-a pus alături de el; rezultatul ăsta nu-l prevedea calomnia.

Calomnia în sine e o lașitate, e arma mișeiilor. Adesea, nene, în loc să se deghizează cu haina îndrăznelii și lumea ia un viclean calomniator drept un isteț apărător al adevărului. Uneori, nene, istețul apărător al adevărului nu calomniază pe față, ci, ascunzînd chiar lașitatea calomniei sub ipocrizia insinuării, el insinuează, izbutește și astfel să calomnieze fără nici un rizic. Insinuarea calomnioasă e cea mai perfidă formă a calomniei. Am cunoscut-o și pe aceasta și o negură, ca o

abureală, care te înconjură câteodată; să te aperi contra calomniilor, treacă-meargă (te duci la jurați) nu poți, însă, să te aperi contra insinuării calomnioase. E ca și cum te-ai escrima cu o spadă în contra ceței. Eu, unul, nu m-am apărat de nici un fel de calomnie, pentru că știam bine că cei care calomniază se deszic singuri. Asta s-a și întâmplat cu mine: mulțumită ziarului *Scena*, care a publicat, acu 3—4 ani, proză și versuri de-ale mele, bucăți inedite mai vechi și mai noi, s-a produs un reviriment în opinia publică și în conștiința unora dintre calomniatori. Criminalii se căiesc câteodată.

Ca să nu mai alerg de-a surda după faimoșii martori descoperiți de *Flacăra*, povestește-ne nouă, nene Alecule, celelalte patru acte ale *Sutașului Troian*: trebuie să fi făcut d-ta scenariul întregii piese.

— Tot nu v-ați săturat de basme?... Îl spun și pe ăsta, dar, pe urmă, la nani... căci avem de lucru mine. Deoarece, însă, mi s-a uscat gîtlejul și că arde gazul degeaba, „chelner, încă un rînd“.

Rîndul s-a bucurat de mare succes.

— Trebuie, mai întîi, să mărturisesc, zisei, că, în *Sutașul Troian*, n-am prea ținut seamă de cronologie: după istorie, Stancu (dacă mai trăia în 1452, cam pe cînd se petrece piesa) ar trebui să fie numai cu 5—6 ani mai tînăr decît Vlad-Dracul, adică să aibă 65 de ani. Dar, la vîrsta asta, Stancu nu putea fi iubitul inimos al tinerei Dina. Dealtminteri, *Sutașul Troian* nu e o dramă istorică, propriu-zisă, ci numai un fel de „vignetă“, o „ilustrație“ a zbuciumărilor interne, de pe atunci, din Țara Românească. Piesa era menită să reprezinte un episod oarecare din Războiul Banoveților, îngrozitoare vedenie a geniului politic al marelui voievod, a lui Mircea cel Bătrîn. Afară de Vlad Dracul, de Radu Turcitul (fiul lui), de bătălia de la Glava, de monăstirea Cozia, nimic și nimeni nu e istoric în *Sutașul Troian*.

Rolul titular se cuvine să fie jucat de un colos, dînd impresia unei forțe fizice fenomenale. Veți vedea pentru ce.

Actul II se petrece tot în decorul actului I.

Acu facem cunoștință cu Vlad Dracul (sau Draculea) Vodă cu turban, cum îi zice nu știu cine în actul I, și cu Radu, fiul lui, poreclit Turcitul, și care a domnit pe la mijlocul veacului XIV. Acest Radu e cel de care vorbește Topuz în actul I; e un fel de muieratic, a cărui dulamă conabie îl îngreșește cu prisosință. Vlad-Vodă Dracul, datornic fiului său cu viața (scăpată la bătălia de la Glava, mulțumită dulamei conabii) i-a făgăduit că îi va satisface prima cerere. Radu, văzînd pe Dina, vrea să o... seducă. Ofensat de rezistența disprețuitoare a copilei și aflînd că Dina e logodită cu cineva, că are să se mărite în curînd, la monăstirea Cozia (aci aproape) el cere tatălui său să-i ajute să fure pe Dina de la logodnă. Vodă Vlad Dracul, deși are nevoie de Sutașul Troian, deși e oaspele lui, deși a venit la el ca să-l facă să adune oaste pentru apărarea domniei contra Dănuleștilor (susținuți în Ardeal de Ion Corvin), sigur, însă, de credința Sutașului Troian, făgăduiește lui Radu Turcitul să-i satisfacă cererea și nu pune în cumpănă că fapta sa uricioasă ar indigna pe un partizan devotaț. Vlad-Vodă Dracul nici nu bănuiește că are o logodnică, Dina.

Decorul actului III înfățișează interiorul monăstirii Cozia, cu mormîntul lui Mircea cel Bătrîn; starețul și călugării pregătesc bisericuța pentru nunta Dinei. Deodată năvălește în bisericuță o mulțime de oameni armați. Recunoaștem pe Vodă Vlad Dracul, Radu Turcitul etc. Ei arestează starețul și călugării; apoi, deghizați cu haine preoțești, îi vor sluji la nunta. Slujba și vor răpi pe Dina și pe Stancu la momentul oportun. Nuntașii sosesc, în adevăr, nearmați și fără nici o bănuială. Stancu, împins de o mîndrie naturală, declară că e fiul lui Dan-Vodă. Mare mirare a Sutașului Troian (care îl credea fiul unui răposat prieten al său, al boierului Golea)

și mare bucurie a lui Vlad-Vodă Dracul, care va trage din această situație foloase neașteptate, și anume: 1. prinde pe Stancu, capul Dănuleștilor; 2. ia pe Dina chezășie a credinței Sutașului Troian; 3. se ține de făgăduiala făcută lui Radu Turcitul...

Topuz scapă de strejari, jurînd că va scoate pe Stancu și pe Dina din ghearele lui Vlad-Vodă Dracul.

Actul IV se petrece în bătătura Curții de Argeș. Undeva, în grosul zid care o înconjoară, e o mică porțiță de stejar ferecat. Dina a consimțit să ia de soț pe Radu Turcitul, cu condiția ca Stancu să nu fie ucis. Vlad-Vodă Dracul a jurat. El s-a ținut de jurămînt: Nu a ucis pe Stancu, ce e drept, dar a pus să i se scoată ochii. Topuz, însă, cu cîțiva ostași deghizați în țărani, a venit la nuntă să smulgă pe Stancu și pe Dina din ghearele lui Vlad-Vodă Dracul. Învălmășeală. Stancu, orb și cu obrazul însîngerat, e îndreptat de Dina afară, pe porțița ferecată; acolo îi așteaptă cai buni pe care au să fugă. Topuz le acoperă fuga și cade ucis pe pragul porțiței, chiuind: „Dănuleștii! Dănuleștii!”

Decorul din actul V reprezintă partea dinspre miazăzi a ostrovului stîncos unde e clădită cetățuia Sutașului Troian. Către stînga, se ridică enormele ziduri ale cetățuiei. O mică porțiță de birne de stejar (legate în fier) permite comunicația între interiorul și exteriorul cetățuiei. În fund, curge Oltul. Cam la mijlocul scenii, se înalță o mare cruce de piatră. Trupele lui Ion Corvin asediază cetățuia Sutașului Troian, rămas credincios lui Vlad-Vodă Dracul, pentru că acesta e fiul lui Mircea Basarab. Cetățuia se apără cu strășnicie. Sutașul Troian nu vrea să-și predea cetățuia lui Ion Corvin care urmărește pe învinsul Vlad-Vodă Dracul.

Îngrijind de nenorocitul Stancu, orbit de calău, Dina l-a așezat pe marginea Oltului, la umbra niștor bălării. După un asalt respins, Sutașul Troian, în armură, vine să-și vadă copila. Îndemnat de ea să deschidă porțile, deoarece Ion

Corvin nu e vrăjmașul țării, dar al unui domn nemernic, Sutașul răspunde că e și el vrăjmașul lui Vlad-Vodă Dracul, și, înainte de toate, e apărătorul domniei: domnia nu trebuie jertfită ticăloșiei unui domn: domnul trece, domnia rămîne. S-au risipit, însă, iluziile Sutașului Troian. S-au reapat străvechile lui credințe în domn și domnie; ba chiar în dreptatea imanență. Deodată, un glas de bucium sună, dintr-un colț de Olt, departe, cerînd ajutor. Sutașul răspunde dintr-un corn. Apoi, mirîndu-se, zice: cine să fie? Oricine ar fi, să nu-și spele, de-ar fi satana, e trimis de Dumnezeu. Dina îngînă: „Nu am zis și eu, altădată. Răspunsul din corn al Sutașului Troian a fost auzit; o luntre acostează în ostrov și din ea sare pe mal învinsul și fugăritul Vlad-Vodă Dracul. La vederea lui, Sutașul scoate sperghia și se repede. Dar un oaspe e sfînt, Ion Corvin se oprește. Oaspele e cu atît mai mult de neatîns, cît cît Vlad-Vodă Dracul, fugăr, a venit să ceară lui Troian un loc de adăpost. Troian ar uita, ar ierta. El n-a apucat să-și scoată sperghia în teacă, cînd Dina, ieșind din bălăriile de pe marginea Oltului, se vaită că Stancu a murit și se întoarce în cetate mort. Sutașul își privește mîna dreaptă în care lucește sperghia; acum, el va fi glasul dreptății. Dar... sufletul lui Troian nu vrea să fie asasin: el aruncă sperghia, se descinge pe el și, pe cînd urlă ostașii lui Ion Corvin, înfierbîntați de un nou asalt, după o scurtă luptă în care nu are ce alege decît să-l răde adversarul său, leagă pe cruce pe Vlad-Vodă Dracul (cu turbanul și lasă vinovatul în plata lui Dumnezeu. Ion Corvin ar el aleargă să apere cetățuia, ultimul refugiu al stemei Basarabilor. Dina iese din buruieni, palidă, cu ochii plîși și ar scînteietori; de lîngă mort, dînsa a văzut totul: ea ridică, pe se pe jos sperghia lui Troian, și strigă lui Vodă Dracul, „Nu te tre se svîrcolește, răstignit pe cruce? „Eu nu pedepsesc, mă doborîz bun!” și îl înjunghie. Îngrozită de ce-a făcut, Dina se întoarce la Stancu. Să se vadă că gestul ei a fost ultima încercare de ortăre a unei firi istovite. Din cetățuie vin strigătele de victorie ale trupelor lui Ion Corvin; cetățuia a căzut... Pe

portia de stejar intră Sutașul Troian, rănit, plin de sînge. Sufletul curat și-a făcut datoria pînă la sfîrșit. El vede cadavrul lui Vlad-Vodă Dracul, răstignit pe cruce, îngîna: „Nu l-am ucis eu“ și merge la copii, pe care îi găsește morți, unul lîngă altul, ridicîndu-i de mijloc, el îi ridică, cu cîte un braț, trupurile neînsuflețite, și le ține la subțiori (iată pentru ce Sutașul Troian trebuie să fie un colos), și se afundă, cu pași mărunți, în Olt, îngîna: „Oltule, tu mi-ai fost leagăn, tu să-mi fii pe veci mormînt“.

Uf! Am scăpat!

Iaca, scumpe X, cum s-a terminat sindrofia literară (aproape un monolog) de acu vreo 12 ani, de la Berăria Cooperativă.

Am primit greaua însărcinare de a spune aici, în fiecare lună, activitatea desfășurată de Teatrul Național și, ca unul ce urmăresc cu o deosebită grijă eforturile făcute în această ramură a artei — fără de altminteri vreo pretențiune la critică și cu spiritul cel mai eclectic —, să arăt impresiunile dobândite de un spectator însuflețit de cea mai mare bunăvoință, dar care, totuși, nu-și uită dreptul cumpărat la intrare.

Nu-mi voi aminti de acest drept amicilor de care mă desparte rampa, dar nici nu-l voi lăsa cu desăvârșire părăsit. E pacea armată, veți zice; fie, dar pacea, în definitiv... Nu mă izbiți cu contrasensuri, note false, exagerațiuni și tot soiul de răniri aduse bunului simț sau bunului gust și, la rîndul meu, nu voi replica decît cu aplauze. Vă cîer chiar mai puțin: dacă veți cădea în asemenea păcate, arătați dorința de a nu le mai reînnoi, ba chiar încă mai puțin numai buna voastră credință în păcătuire, și vă asigur că despre partea mea vă voi izbăvi întotdeauna.

Sîntem un popor nou în ale artei, ca și în ale libertăților publice. De atîta amar de vreme, aruncați între Carpați și Dunăre ca într-o insulă, am trăit numai între noi, cu hotarele închise, nepăstrînd din Roma mamă nici-o altă noțiune decît aceea a conservării naționale, neprimind de la popoarele vecine decît acele datini pe care ni le impuneau cu de-a sila și dezbărîndu-ne de ele ca de tunica lui Nessus, îndată ce ne era cu putință; suferind ce nu puteam împiedica și ca pietrile neclintite de cursul rîurilor, lăsînd peste noi să treacă șiroaiele atîtor năvăliri, siguri că ne vom regăsi aceiași în

ziua cînd în adîncimea sorburilor se vor fi scurs apele și răzmirițele. Și iată că, deodată, acea zi a strălucit. De azi pînă mîine ne-am trezit liberi, stăpîni pe moșia și pe soarta noastră, nepriponiți dinăuntru, neatîrnați dinafară, respectați de oriunde. Atunci, în cîteva decenii, alergînd cît ne ținea sufletul, am ajuns de pe urmă omenirea care pășea liniștit pe calea civilizației. Și în grabă, ca un om sărac care a cîștigat o avere la loterie, i-am cumpărat de-a gata toate hainele, organizația, legile, arta, progresul întreg, ne-am îmbrăcat cu ele și ne fudulim. Dar, fie zis fără supărare, ele ne cam strîng în spete și mai va vreme pînă ne vom obicinui cu portul lor. *Tempo e galantuomo*; să fim ca dînsul îngăduitori și blînzi în critică și dacă rîdem de stîngăcia noastră, să nu ducem gluma pînă în a jigni.

Dealtminteri, lăsînd văzduhului generalitățile și privind mai de-aproape subiectul nostru, *Teatrul Național*, nu avem nicidecum trebuință de o îngăduire deosebită pentru a recunoaște eforturi roditoare și progrese serioase. Cîteștrele direcțiunile care s-au urmat în acești din urmă zece ani au adus piatra lor la edificiul cel mai important al culturii populare, și aceasta din urmă a d-lui Grădișteanu — sprijinită și ajutată în mod real de minister — a putut, chiar în așa scurtă vreme, realiza îmbunătățiri fericite în frumusețea sălei, în montarea pieselor cum și în administrațiunea financiară. O felicit și mă bucur cum, dealtminteri, a făcut-o deja revista noastră din capul locului.

Dar nu aceste îmbunătățiri, care oricît de vrednice de laudă ar fi ele, merită toată grațitudinea și recunoștința publicului, sînt caracteristica direcțiunii actuale, ci năzuința ei statornică pentru propășirea artei. Dacă, în adevăr, o activitate febrilă a permis Teatrului Național să dea, de la deschiderea sa, mai multe reprezentațiuni decît au trecut seri, jucînd de două ori pe zi sîrbătoarea și duminica; dacă în acest timp atît de scurt a prezintat publicului vreo treizeci de piese deosebite — comedii, drame, operete și opere; dacă nu mai e nici un actor, societar sau gagist care să nu se fi arătat pe scenă după o lună și jumătate abia de stagiune; dacă, în sfîrșit, de dimineață pînă seara se repetă în toate

colturile teatrului pentru ca afixul, într-una reînnoit, să nu dea publicului răgaz de a uita drumul teatrului, acestea toate sînt efectul unei bune administrațiuni numai, și oricare direcțiune înzestrată cu energie ar fi ajuns la același rezultat.

Nu așa avea dar de adus d-lui Grădișteanu deosebitele felicitări pe care i le fac aci, și care sînt sigur că întrunesc aprobarea tuturor oamenilor căutînd în o expresiune, oricare ar fi, a artei, cea mai înaltă și cea mai perfectă bucurie sufletească. Dar domnia-sa tocmai această bucurie caută să ne-o procure oricînd, și pînă chiar în piesele cele mai puțin vecine cu arta, se silește prin frumusețea decorurilor, prin gingășia amănuntelor să ne producă o vibrațiune artistică pe care ne mirăm că am resimțit-o la un astfel de spectacol.

Nu numai însă prin asemenea mijloace noua direcțiune își arată dorul de artă. Ea a înțeles că în vechile elemente care compuneau trupele Teatrului Național, se stinsese încetul cu încetul acel foc sacru, acea rivnă artistică a tineretii, și că în locul lor se iveau calculul rece și ambițiunile cu țintă mai apropiată ale sufletelor deziluzionate. Trebuia aprinsă la loc scînteia, adusă înapoi predința în artă. Prin nouă elemente introduse în vechiul corp, și însuflețite cu toate nădejdele debutului, dl. Grădișteanu a încercat această reînviere. Reușit-a? Mai mai că da. Paserea Phoenix începe să reapară din cenușa-i stinsă. Deja cei mai bătrîni actori, pătrunși de căldura și credința celor noi, trăiesc iarăși minulele de odinioară și, cu ochii luați de entuziasmul lui Thespis nu-și mai văd în oglindă încrețiturile obrazilor, nu-și mai aud în ecou huruitul glasului. Și cum ar fi altfel, cînd îți dau replica voci calde și pătrunzătoare ca ale doamnelor Luchian și Sturdza, cînd te ispitesc ochi vioi, cum sînt ai doamnelor Levanda și Giurgea-Georgescu? Asemenea scînteii aprind suflete cît de reci, entuziasmuri cît de stinse. Și chiar neîndemînarea, pe care numai timpul o șterge din jocul actorului, deșteaptă în jurul debutantei acea grijă simpatică pe care o provoacă copilașul încrezător ce trece surzînd de-a curmezișul stradei cutreierate de trăsuri. El se încrede în prevăzătoarea pronie care l-a făcut, ea în nobila

patimă de artă care îi ridică sînul. Și amîndoi își trec strîmtoarea întovărășiți de iubirea lumii.

Printre vechii societari ai teatrului această mișcare sufletească e foarte sensibilă. Cineva îmi zicea: au progresat; eu am răspuns: au întinerit. Sînt unii care, slavă Domnului, n-au încă trebuință de aceasta, de pildă minunata noastră comediană, doamna Ciucurescu, al cărei talent din zi în zi mai matur intră în contrazicere cu fizicul tînăr și din ce în ce mai vioi. Dar domnii Velescu, Nottara, Petrescu, Hasnaș, neobositul Catopol, înveselitorul Niculescu, contimpuranii lui Pascali, lui Manolescu și ai neuitatului și neîntrecutului Iulian, toți au întinerit, au înverzit, au băut apa vreunei *fontaine de jouvence*, al cărei secret, sărmanii de noi! îl păstrează numai pentru ei singuri.

Tinerii ne-au întrecut. Așa e firesc să fie. Cată să întinerim ca să le semănăm; iar ei să nu cate să ne semene. Aceasta a priceput-o dl. Brezeanu. El seamănă cu el singur și nu vrea să fie oglinda nimănui. Are mult talent, dar talent au mulți. Are originalitate, și aceasta e mai mult. Are priceperea netedă și observațiunea adîncă. Nu-i mai trebuie decît muncă pentru a fi un mare artist. Pe scena teatrului nostru nu au trecut pînă acum decît doi oameni însușind aceste calități: Millo și Iulian. Locul e astăzi neocupat și mi se pare rezervat d-lui Brezeanu. Astfel se vede că a crezut și dl. Grădișteanu, care, abia numit director general al teatrelor, a înaintat societar de clasa III pe tînărul său colaborator.

Nu toți directorii generali au avut mîna tot atît de fericită.

Dl. Grădișteanu s-a ocupat mult de partea muzicală și coregrafică. Ne-a prezintat o soprano-legeră de minune în persoana d-rei Michăilescu, înzestrată cu o voce limpede și fermecătoare și cu o pereche de ochi și mai limpezi și și mai fermecători. Cînd va fi studiat dicțiunea și jocul de scenă, atunci..., o, atunci!...

D-lui Băjenaru îi convine genul operei comice. Opereta nu face pentru el, dar nici dînsul nu face pentru opera așa zisă serie. Rolul lui Radames îl zdrobește, îl doboară. Acel al lui Fernand chiar e prea greu pentru mlădioasa, dar nu destul de puternica sa voce.

D-na Mezzetti (Capeleanu) este o mare cîntăreață căreia nu-i lipsește decît consfințirea scenelor mari din străinătate.

Pe scurt, stagiunea teatrului nostru de estimp se va însemna ca una din cele mai roditoare, atît din punctul de vedere artistic, cît și național. S-au reluat cu mare succes piese de-ale admirabilului nostru autor comic dl. Caragiale; s-au jucat cîteva lucrări nouă de oarecare merit, cîteva piese streine, unele slab, altele și mai slab traduse ca *Le malade imaginaire* și *Le mariage de Figaro*, dar care au dat prilejul unor foarte bune reprezentațiuni.

Constatăm cu mare bucurie asemenea rezultate; întrebunțez pluralul în această frază pentru că un public numeros, foarte numeros, le-a constatat cu mine și a dovedit că, dacă piesele sînt bune și bine jucate se află destulă lume în București care să meargă la teatru, chiar dacă i se vorbește în nesocotita, prigonita, dar tot dulcea limbă românească.

P. s. Ascultai prima reprezentațiune a doamnei de Nuovina. Mă grăbesc a-mi arunca în pripă impresiunea de încîntătoare bucurie ce am resimțit în fața acestei admirabile artiste, și nu atît a naturii cît a voinței artistice din sine. Doamna de Nuovina nu este o fiică a omului, ci un produs al artei. Nimic în ea nu e spontan, nu procede de la natură sau de la vreo impulsione sufletească; totul e cugetat, studiat, preparat, regulat și adus pentru a obține și a da cea mai absolută impresiune de artă și numai de artă. Această abstracțiune a ființei pur estetice din întregul ființei omenești mi se pare a fi nota caracteristică a doamnei de Nuovina.

O voi studia mai pe larg în viitorul număr.

1898

TEATRUL NAȚIONAL: DOAMNA DE NUOVINA

Spectatorul binevoitor, care pentru întîia dată aude cîntînd pe doamna de Nuovina, resimte o impresiune de jenă; și dacă muzica cîntată îi este cunoscută, o impresiune de nedu-

merire. Cea dintîi provine din sforțarea pe care artista pare că o face la emiterea sonului, a doua din modul cum dînsa enunță fraza. Alt spectator, rău dispus, va zice după primele note: această cîntăreață nu are voce! și după prima frază: această cîntăreață nu știe ce cîntă. Și spectatorul rău dispus se va îmblînzi cu încetul, iar cel binevoitor cu încetul își va pierde jena și nedumerirea și va conchide la sfîrșit: doamna de Nuovina, înzestrată de natură cu o voce mai slabă decît altele, lasă, totuși, o mai intensă impresiune de artă decît o cîntăreață cu o voce mai mare și mai sonoră.

Pentru ce? Tocmai pentru că natura a fost față de vocea doamnei de Nuovina mai puțin generoasă decît aiurea. D-sa nu a posedat niciodată o voce mare, nici o voce sonoră. Dar mult-puținul pe care i l-a dat Dumnezeu, l-a cultivat, l-a perfecționat și se poate făli că rezultatul obținut și-l datorește sieși aproape tot. Nimeni nu ar fi putut crede că o voce atît de plăpîndă să poată cînta *Faust* și *Lohengrin*. Opera comică chiar părea să fie refuzată unor atît de slabe mijloace. Și, totuși, am aplaudat cu o deosebită satisfacțiune această artistă în rolurile acestea.

Să ne înțelegem. Nu sînt un fanatic al doamnei de Nuovina. Recunosc fără nici o dificultate că unele părți ale ziselor roluri cer *forță*, fără doar și poate, și că în acele părți doamna de Nuovina este insuficientă. Toată gingășia fizicului, toată dibăcia de artistă desăvîrșită cu care caută să surprînză buna credință a spectatorului și să ascundă o dificultate nu mă orbesc, nu mă împiedică să văd slăbiciunea, *trucul*. Dar văzîndu-l, prinzîndu-l în flagrant delict, nu pot decît să mă închin în fața lui și să-l admir. E un truc admirabil!

Ce fericit aș fi să mă înșele tot așa și d-nul Băjenaru! Cine știe? Cu studiu, cu igienă, el ar putea obține un asemenea rezultat și, poate, ea și doamna de Nuovina, el ar face atunci pe mulți să creadă că și-a dezvoltat vocea, cînd în realitate nu și-ar fi dezvoltat decît mijloacele de a o întrebunța. Dar pentru aceasta el nu ar putea fi comparabil cu *diva*, pentru că tot i-ar lipsi ceva, și ceva ce nimeni nu-i poate da: *intuițiunea dramatică*.

Să nu ia în rău ceea ce zic aci de dînsul. Această calitate este un dar pe care puțini actori îl au, și dintre cei mai renumiți. Ea este acea inteligență care face pe artist să privească un rol cu vederi limpezi, cu o netezime absolută de cuget, să-l prinză în întregul lui, să-l pătrundă în toate amănuntele și apoi să-l *compună* astfel ca toate amănuntele să fie strîns legate de întreg și să formeze unitatea personajului înfățișat. Ea este culmea artei dramatice, este punctul de contact între geniul care creează și geniul care interpretează.

Să mai observăm un lucru: această inteligență dramatică, pe care o socot mai presus de toate calitățile unui actor, este tocmai cauza celor mai desăvîrșite neajunsuri, căci pune cîteodată pe actor dacă nu în contradicțiune, dar cel puțin în divergență cu autorul. Roluri ca Hamlet, Tartuffe și Harpagon dau loc la cele mai bizare interpretări și actorul, luînd atitudini, dînd intonațiuni, făcînd gesturi în perfectă conformitate cu textul pe care îl recită și cu unitatea personajului, pe care îl întrupează, înfățișează, totuși, o ființă la care nici nu s-a gîndit autorul și lasă publicul în această nedumerire că poate astfel Shakespeare sau Molière își concepuseră creațiunile. Acest defect al unei atît de mari calități decurge din chiar slăbiciunea cugetului omenesc care, cît de limpede să fie în esența lui, se turbură și bilbîiește cînd se afundă în întunecimea patimilor, cînd descopere infectele rane ale sufletului. Geniul puternic al lui Shakespeare trebuie să se fi cutremurat de spaimă cînd a conceput sufletul înalt al lui Hamlet sfîșiat de toate durerile omului, pînă chiar de disprețul unui fiu pentru mamă-sa; și geniul limpede al lui Molière trebuie să se fi întunecat cînd a văzut ce oribil poate să se facă sufletul omenesc ulcerat de avariție și de ipocrizie. Dacă cugetul lor s-a turburat cînd crea, fi este iertat actorului să se zăpăcească cînd interpretează și, pentru a îmbrăca o ființă nemăsurabilă, să croiască haina prea largă sau prea strîmtă. Dar ceea ce nu i se poate ierta este să ne înfățișeze în locul acelei ființe întregi și armonioase un personaj lipsit de unitate, contradictoriu, dispărat, îmbrăcat numai pe jumătate, ca regii negri din coloniile

engleze, care se poartă cu pălărie de mătasă în cap, cu vestă galonată pe umeri și cu restul gol.

Doamna de Nuovina posedă la cel mai înalt grad această inteligență dramatică și niciodată nu va cădea în vina de a ne înfățișa un personaj absurd, ale cărui apucături să nu fie perfect logice și conforme cu el însuși. Îl va face poate mai mic sau mai mare decît este, sau altfel decît ne place să ni-l închipuim, dar se va ține neclintită, în amănuntele desenului, de conturul general pe care l-a stabilit.

Așa, de pildă Carmen, jucată de doamna de Nuovina, e mai veselă, mai zburdalnică, mai puțin pasionată decît Carmen cu care ne-am obicinuit să pătîmim. Cineva îmi zicea că e o Carmen pariziană. Oricum ar fi, ea este aceeași pînă la sfîrșit, și nu se dezmente nici un minut. Mie, unul, mai mult îmi place Carmen a doamnei Theodorini. Altuia, aceea a doamnei de Nuovina. Haina cu care aceasta o îmbracă mi se pare prea strîmtă. Altuia i se pare prea largă haina ce-i dă pasionata Theodorini. Chestie de gust. Dar rolul altfel conceput de ambele artiste, nu șovăiește cîtuși de puțin în dezvoltarea dramei, și Carmen cea zburdalnică iubește și batjocorește la sfîrșit, pe cînd cealaltă iubește și urăște.

Așa, de asemenea pentru Margareta din *Faust*. Doamna de Nuovina ne arată, în fața cadavrului lui Valentin, că nebunia îi pătrunde cugetul. Logică cu această situațiune, ea e nebună în actul al cincilea și cîntă ca un copil, ca o ființă fără conștiință, fără personalitate. Dar cînd moartea o atinge, ultima scînteie a vieții sufletești licărește deodată, însă numai ca să-i dea puterea de a striga fostului iubit: *Vaslu me fais horreur!* Această interpretare e frumoasă și doamna de Nuovina obține efecte de o adîncă și stăpînitoare emoțiune în rugăciunea de la sfîrșit. Zisei obține; mă înșel; obține e mai just. Anul acesta vocea-i cam încercată nu i-a mai permis acele note ușoare care înălțau la cer un freamăt de rugă atît de pătrunzătoare încît oricine, cu lacrimi în ochi, își simțea sufletul filfiind din aripi.

Nădăjduiesc — se înțelege — ca doamna de Nuovina să-și regăsească vocea și vom mai aplauda-o și pe viitor. Mărtu-

risesc, însă, că de și-ar pierde-o cu desăvârșire nu m-aș cerni peste măsură. Temperamentul artistic al d-sale are alte coarde decât cele vocale și eu cred cu convincțiune că va fi o mult mai mare tragediană decât a fost vreodată cîntăreață.

Dovadă, *Navareza*.

1898

TEATRUL NAȚIONAL: ELENA THEODORINI

Subiectele pe care le-am tratat pînă astăzi nu mă sileau la nici o părtinire și-mi lăsau cugetul în toată libertatea. Dar iată-mă nevoit să vorbesc de d-na Theodorini, și de la întîia linie simt un scrupul care îmi oprește condeiful și-mi șoptește:

— Ia seama. Îți este permis să nu ai cunoștinți îndestulătoare pentru a vorbi de un subiect; îți este permis să nu ai acea pătrundere a minții care duce cugetul în miezul unui caracter sau unei lucrări, cum mîna expertă a chirurgului împinge scalpelul în cuibul unui rău; îți este permis să emiți păreri eronate, să susții teorii absurde; îți este permisă orice aberațiune, însă cu o condițiune, o singură, dar absolută condițiune, sinceritatea. Căci, de a nu fi instruit, inteligent și pătrunzător, nu e vina ta. Dar de a nu fi sincer în darea de seamă a impresiunilor tale, de a simți într-un fel și de a vorbi într-altul, mai mult chiar, de a nu-ți sili judecata să se dezbrace de orice înrîurire de dinafară, aceasta ar fi vina ta și numai a ta. Sinceritatea este probitatea criticii, și cititorul nu poate lua în considerațiune cele ce scrii decât dacă este adînc convins de probitatea ta. Ia seama bine și moaie condeiful de zece ori în călimări pînă vei scrie o slovă măcar despre o artistă pentru care ai vechi sentimente prietenești.

Asta e pricina. Pus pe terenul acesta alunecos, mă simt fără sprijin și stau locului.

Așa e. D-na Theodorini îmi face onoarea de a mă număra printre amicii săi, și nu știu zău ce apreciez mai mult la

dînsa: marile calități artistice, ori încîntătoarele destăinuirii ale sufletului și ale minții. Ce să mă fac? Oare sentimentele afectuoase ce port amiceii nu-mi vor împăienjeni ochii cînd ei vor căta să deslușească însușirile artistei? Oare dacă apreciațiunea mea ar fi prea blîndă, nu mă vor acuza cititorii de părtinire? Și dacă, dimpotrivă, ar fi critica prea severă, nu vor zice ei că am depășit marginile de teama primei acuzațiuni?

Ce situațiune inextricabilă și cît este de amenințată să iasă de aci probitatea criticii dramatice a unui biet spectator fără răutate! Căci vă jur că sînt fără răutate, și că mai răutăcioși sînt acei care m-au poreclit „Piatra iadului”, pentru că — zic dînșii — stilul meu abia gîdilă la prima atingere și nu ustură decât mai la urmă.

— Dar, va zice un cititor arțăgos, ce trebuință ai să ne spui prietenia dumitale cu d-na Theodorini? Vorbește-ne de ea cum ne-ai vorbit de d-na de Nuovina, și vom ști noi să deslușim de ți-ai muiat pana în miere sau în fiere.

— Apoi, iată tocmai de ce mă tem, nerăbdătorule cititor. Nu aș vrea, doamne ferește, ca dumneata, care consimți a citi aceste rînduri, să rămîi sub impresiunea că eu îmi schimb călimările după subiectul pe care îl tratez, și că pentru unul mi-e cerneala miere, iar fiere pentru altul...

O luai de sus. Am încălicat pe caii de război, cum ar zice francezul. Iertați-mă. Iacă descalic. Dar deoarece veni vorba de d-na de Nuovina și pentru că articolul ce i-am consacrat aci luna trecută a părut prea aspru unora, care, drept dovadă de justa lor apreciere, m-ar lovi cu acesta, mai elogios consacrat d-nei Theodorini, o să parez această lovitură prin simplă opozițiune, cum se zice la sala de arme, adică o să repet despre d-na Theodorini articolul ce am scris despre d-na de Nuovina cu diferența numai a caracteristicii fiecărei artiste și cu adausul că d-na Theodorini, pe lîngă știința cîntului, mai are și organul.

D-na de Nuovina nu avea voce acum douăzeci de ani, dar nici d-na Theodorini. Amîndouă au cultivat cu grijă acele cîteva coarde care sunau, bine-rău, în pieptul lor; dar cea dintîi n-a reușit niciodată să le dea putere nici preciziune,

pe cînd cea de-a doua le-a putut întinde fără teamă pînă în a complecta o harfă largă, de o sonoritate admirabilă și de o nestrămutată justeță. Natura a fost mai generoasă pentru aceasta. Astfel înzestrate de fire, ele au adoptat două moduri diferite de procedee, moduri pe care îmi permit a le sintetiza în două cuvinte: pentru cea dintîi „dibăcia“, pentru cea de a doua „probitatea“.

Aceasta este, mi se pare, caracteristica lor.

Sprijiniți pe acest punct de plecare, le vom putea cu înlesnire pricepe și talmăci atitudinea în orice moment, în orice situațiune a vieții lor artistice. D-na de Nuovina, neavînd la dispozițiunea sa decît o unealtă fragilă, îndoielnică și care, la un moment critic, ar putea trăda voința ce o însuflețește, nu intră într-un rol decît ca într-o primejdie nouă și n-are alt gînd decît de a ieși mai repede din el nevătămată, nedoborîtă. Ea se strecoară, fricoasă, cu coatele aproape de trup, și toată arta ei, toată știința ei, țintesc numai a nu te lăsa să vezi cît e de plătîndă, cît e de neîndestulătoare. Neputîndu-se mări pînă la dimensiunile rolului, ea cată să-l micșoreze; și pentru acest sfîrșit ți-l arată de departe, pierdut într-o licărire de amănunte amăgitoare; ea însă, se pune în lumină la primul plan, pentru ca prin efectul opticii să dispară disproporțiunea. „Trucul“ acesta te înșeală la prima vedere; dar cu timpul îți vine să strigi artistei: dă-te la o parte că nu văz pe Carmen, pe Margherita, pe Anita, și pentru ele sînt aci.

Alta însă cu desăvîrșire este impresiunea ce produce d-na Theodorini. De la prima notă simți că unealta e sănătoasă și puternică; nici o sforțare, nici o ezitațiune; apoi vocea se mlădie după rol, e blîndă, iubitoare, ironică și tragică; fără a pricepe cuvintele libretului, fără a vedea actrița care joacă, simți patimile care dau aripi muzicii, urmărești desfășurarea dramei, împărtășești cu eroina toate simțimintele prin care trece. Ai venit la teatru să auzi Operă și ești satisfăcut: opera îți este cîntată măsură cu măsură și notă cu notă; nici o omitere, nici o lacună, nici o escamotare. Dar drama libretului te interesează, vrei să vezi jocul tragedianeii? Privește: gestul e rar și larg, mișcărilor sînt simple și nobile; în cele

mai încordate situațiuni nimic nu e excesiv, jocul sobru îngăduie pătrunderea emoțiunii dramatice în sufletele spectatorilor. Eroina mă stăpînește, mă absoarbe, nu-mi dă răgaz să-mi aduc aminte de artistă, de ficțiune, de teatru în care sînt; Gioconda, Carmen, Anita, Valentina, le văd, le aud, iubesc, urăsc, sufer cu ele; și cînd s-a lăsat cortina, mă trezesc ca dintr-un vis, și cu lacrimile în ochi îi mulțumesc d-nei Theodorini că nu mi-a turburat visul niciodată, că nu mi-a întrerupt halucinațiunea punîndu-se brusc în locul ființei închipuite cu care pătimeam. Dimpotrivă, toată arta, toată știința, ea și le încordează pentru a-și însuși caracterul eroinei ce reprezintă, pentru a umple pe de-a-întregul cu sufletul ei tiparul ce i s-a încredințat. Dar... eroina trebuie să fie sublimă, căci sufletul artistei e mareț și înfocat și ar sparge tiparul prea strîmt al unei închipuiri ordinare. D-nei Theodorini i-ar trebui roluri teribile, patimi fără măsură, Clitemnestra, lady Macbeth, d-na Chiajna (figura istorică), dar mai ales Medeea, Fedra, Maria Tudor. Din nenorocire, autorii muzicali nu s-au gîndit pînă azi să ceară inspirațiunea unor inimi atît de pasionate. Amorul dezordonat, dezechilibrat, criminal, amorul covîrșitor care contopește în el orice altă simțire, orice, orice pe lume, acel amor nu și-a găsit încă geniul muzical. Iar în ziua cînd acel geniu s-ar ivi, cine știe dacă i-ar fi dat să aibă la îndemînă o Theodorini?

Astăzi, e adevărat, vocea d-nei Theodorini nu mai are întinderea de altădată, nici acel *brio* ușurel, mulțămîtă căruia se juca cu vocalizele și cu fioriturile muzicii italiene; dar mențin că are toate calitățile de forță, de timbru și mai ales de justeță pe care nu le-am găsit la d-na de Nuovina.

Un bun amic al meu, furtunatic și „ambalat“, ca orice natură vioaie și sinceră, trecînd peste intențiunile propriei sale critici, o simțea și exagera cu atît mai mult.

— Theodorini nu mai poate, nu mai poate! striga el.

— Dar cel puțin vei conveni că nu cîntă fals, replicai eu.

— Fiindcă nu poate! răcni amicul meu cu deznădejde.

Ei iaca: d-na de Nuovina poate, și pe terenul acesta d-na Theodorini îi este inferioară. Nu mai puțin însă rămîne sta-

bilit pentru oricine a auzit ambele artiste în aceleași opere, că d-na de Nuovina se mulțumește să joace rolurile când nu le poate cânta, pe când d-na Theodorini le și joacă, și le și cântă.

Dovadă: *Navareza*.

1899

TEATRUL NAȚIONAL [O lecție; *Casta-Diva*]

(Fragment)

Direcțiunea generală a dat pînă acum 30.000 de lei ca drepturi de autor și premii pieselor originale jucate pe scena noastră națională în decursul acestei stagiuni. Și suma încă va mai crește pînă la sfîrșitul lui marie, pentru că mai sînt acte nouă în repetiție care nu au văzut încă focul rampei.

Această mare încurajare adusă autorilor români de direcțiunea teatrelor îmi dă o nouă ocaziune să-i aduc felicitările mele și mă grăbesc a nu trece prilejul cu vederea, una că mi-e firea pornită să mă bucur de cele bune, orișunde răsar, alta că mi-ar părea rău, neaplaudînd puternica impulsie dată teatrului român de dl. P. Grădișteanu, să iau unui critic disperat orice nădejde de a mă mai hărțui, în treacăt, în „partea literară“ a unui cotidian foarte citit. *Non mai levare ogni speranza...*

Dar, pentru că am apucat-o pe poteca înflorită a binevoitoare îngăduiei și a blajinelor aprecieri, să nu se crează că voi cânta ditirambe în cinstea tuturilor acelora care s-au împărtășit cu munificența directorială. Dl. Grădișteanu își înțelege datoria în a primi orice încercare, în a încuraja orice rază de talent dramatic și are dreptate; dar și noi avem dreptul să ne dăm părerea, să spunem dacă acele încercări au sau nu sorți de izbîndă, dacă acele raze de talent sînt sau nu simple reflecte, sau razele unui puternic focar.

Să nu-și încrunte însă, sprincenile cei ce și-au izbutit. Pentru a nu avea mîhnirea să le spun durerosul adevăr, nici nu-i voi numi. Ei sînt destinați, după mine, să nu facă toată viața lor decît piese proaste, imposibile, absurde; dar vor putea fi scriitori de valoare în altă ramură, vor putea deveni gazetari importanți, ba chiar și oameni politici; fie-le calea sădită cu flori! Nu eu le voi semăna-o cu singurul spin de care s-ar putea înțepa de-a lungul ei.

Prin aceștia să nu se prenumere dl. Radu Rosetti. Încercarea d-sale, *O lecție*, deși nu a izbutit, denotă rîvna de a pune în scenă observațiuni personale, tablouri și caractere văzute în viață. Dl. Rosetti e tînăr și, ca copilul care, neavînd încă noțiunea distanței, își întinde mînușița dincoace sau dincolo de obiectul ce vrea să apuce, cugetul d-sale n-a ajuns pînă la subiectul ce-și propusese a trata, sau l-a depășit. Nevăzîndu-l nici el cu limpezimea cuvenită, nu a putut să ni-l arate nouă în lumina ce-i trebuia. Neconcepîndu-l bine, nu a putut să ni-l deslușească. Cu timpul, cu vîrsta, cu experiența, cugetul d-sale va răsări din negurile de acum și va lumina — nădăjduiesc — frumos acele situațiuni ale vieții, pe care azi abia le atinge cu o rază tremurîndă. Atunci, autorul atîtor frumoase versulețe va găsi, desigur, vorbe alese cu care să exprime pentru noi, bieți muritori nepricepuți, marile încordări ale sufletului omenesc. Dar pînă atunci, mai va muncă și mai va răbdare. Teatrul cere viață, și viața nu se născoceste, ea trebuie trăită, simțită.

Din *Casta Diva* a d-lui Haralamb Lecca reiese, în adevăr, că autorul posedă o mai mare experiență a vieții, o mai serioasă cunoștință a inimii omenesci. Dar și la d-sa această experiență și această cunoștință nu sînt încă destul de stăpîne pe cuget și lasă prea des friul liber imaginațiunii „nebunei din casă“, cum zice francezul. Aceasta o pornește peste cîmpi cu întreaga dramă după ea și — s-o potrive, nu s-o potrive — ea viră persoanele în situațiuni bizare și le scoate din ele ca pe niște păpuși neînsuflețite. Scenele care constituiesc actele și actele care constituiesc drama nu decurg aci din

caracterele personajilor și din modul lor propriu de a se purta în viață, ci numai și numai din bunul plac sau fantazia autorului. Și aceasta pentru ce? Pentru că caracterele personajilor nu sînt bine desinate, pentru că personajele dramei nu au despre viață decît niște noțiuni ușoare, superficiale, cum le are însuși autorul lor. Cel mai sucit psiholog, logicianul cel mai elastic nu vor putea, fiind dată problema piesei, explica concluziunile ei. Dar — mi se va obiecta — nu sînt frumoase aceste concluziuni? Ba desigur că pot fi frumoase, ca orice produs al imaginațiunii. Presupuneți, însă, că Gina, înduplecată de atîta amor, de atîta abnegațiune din partea lui Dinu, ar consimți să-l ia, la sfîrșitul piesei, ar fugi cu el la Paris, ar spăla cu o iubire atît de splendidă petele întunecoase ale trecutului, presupuneți că amîndoi ar uita acest trecut dureros ca un vis îngrijitor, răspundeți-mi, vă rog, aceasta ar fi, oare, contrariu caracterelor lor și nu ar stoarce tot atîtea lacrimi din ochii ființelor sensibile și tot atîtea aplauze din întregul public? O repet, situațiunile piesei d-lui Lecca nu decurg din caracterele personajilor, mizeria și infamia în care cade Gina nu este rezultatul natural al însușirilor sufletului ei: prin urmare, situațiuni și catastrofe sînt cum le va voi autorul, dar nu cum le impune natura.

Acum, de ce autorul le-a voit astfel și nu altfel? Aș putea răspunde că aceasta e chestie de gust. Dar mărturisesc că nu mă pot împiedeca de a vedea în aceste concluziuni înfrîngerea unor lecturi ale d-lui Lecca, înfrîngerea școalei nouă literare, școalei nordice, care ar putea lua drept deviză cuvîntul Sfîntului Augustin: *Credo quia absurdum*. La a treia reprezentațiune a *Castei Dive* un amic șoptea lîngă mine, cînd Gina rămînea singură, la actul al treilea: „Iată acum și scena nemțesco-svediană“.

Da, dl. Lecca a citit și a reținut. A văzut cum se face o piesă, dar nu s-a preocupat cu ce se face. A ridicat scheletul unei case, cum fac țărani, i-a pus un acoperiș oarecare și la urmă a umplut golurile dintre grinzi cum a putut și cu toate cîte a găsit la îndemînă, ici poezie, colea muzică, dincolo filosofie, mai departe studii de moravuri, puse unele peste altele cum a vrut Dumnezeu, și legate între ele cu

ceva iubire și cu puțină ciudă; apoi, la sfîrșit, le-a dat o spoială cu larga bidinea a formei literare.

Focul rampei și tirnăcopul criticii n-au ce alege din asemenea clădire...

1899

HAMLET

Dintre spectatorii care, la Teatrul Național, au aplaudat de atîtea ori pe Manolescu și pe Nottara în rolul lui Hamlet, cîți sînt acei care au citit în text sau într-o traducere exactă incomparabila dramă a lui Shakespeare? Și dintre aceștia cîți sînt care au cugetat asupra psihologiei caracterelor ei? Și dintre acești din urmă, în sfîrșit, cîți sînt care au pătruns, sau cel puțin au nădejdea că au pătruns, prin întunecosul tufiș al acțiunii, pînă la obîrșia limpedei gîndiri a tragicului și ironiului poet?

Puțini, desigur. Și că aceasta este un adevăr, nu vreau altă dovadă decît exclamațiunile multora: „Bine era Manolescu în Hamlet!“ sau „Bine este în Hamlet Nottara!“ Căci dacă pe acești mulți îi întrebi pentru ce Manolescu era sau Nottara este bine în Hamlet, ei nu vor ști ce să răspundă, sau vor răspunde unii că Manolescu zicea admirabil: „La mănăstire! La mănăstire!“ alții că Nottara joacă în perfecțiune scena reprezentației teatrale (în care se zvîrcolește ca *omulșearpe*, cum a și fost caricaturizat, sau că declamă minunat celebrele „A fi sau nu a fi?“ și „Vai! sărmane Yorick!“). Pe lîngă acestea, cîțiva vor mai adăoga poate și alte exemple, ba vor presăra chiar admirațiunea lor cu ceva considerente asupra sensului dramatic și puterii de expresiune a protașgoniștilor trecuți și prezenți ai primei noastre scene; dar, la urma urmei, și ei, ca și ceilalți, vor sprijini modul lor de a vedea pe același soi de judecată.

Au se înșeală dînșii? și faptul că nu pot explica sau că explică rău admirațiunea lor implică, oare, că această admira-

rațiune este eronată? Ori, mulțumită acelui instinct care adeseori călăuzește gloatele, au nemerit din chiar senin adevărul, și cu drept cuvânt s-au rostit că „bine era Manolescu și bine este Nottara în Hamlet!”

Mai știi și eu. Amîndoi mi-au lăsat impresiuni neuitate în unele scene ale acestei drame atît de puternice și de îngrozitoare. Ochii mei păstrează neștearsă imaginea ambilor artiști, plimbînd dintr-o culisă într-alta fața neguroasă și sarcastică a tainicului erou. Purtate de vocile lor, îmi răsuna mereu la ureche cînd rîsul fără veselie al politicianului, cînd îndoiala dureroasă a filosofului, desunînd amarnic amîndouă ca două clopote crăpate ce bat a moarte într-o clopotniță trăsniță.

Dar acel bărbat — cu sau fără barbă — pe care l-am văzut și l-am ascultat la teatru, era oare Hamlet, sufletul îngrijat, nedumerit și șovăitor, sondat de tragicul duhovnic, sau era numai Manolescu și numai Nottara? Cînd a căzut cortina, îmi era mie, spectator, deslușită ființa observată de pătrunzătorul geniu al lui Shakespeare, sau cugetul mi-a fost preocupat numai de efectele dramatice obținute de actori?

Iată întrebări care au aspectul unor răspunsuri pentru admiratorii de mai adineauri. Dar mă rog să nu fiu ținut de rău din pricina lor. A întreba este a căuta un răspuns, iar nu a-l da. Și dacă eu fac asemenea întrebări, să credeți că sînt nedumerit; căci pe problema destul de complicată, dar totuși rezolvată, a psihologiei lui Hamlet, mai iacă altoindu-se altă problemă, aceea de a ști ce vrea să dovedească jocul actorilor. Citind drama lui Shakespeare cu atențiune ai putea să explici ce este personajul ei principal; văzînd-o, însă, la teatru interpretată de actori cu modul lor de a vedea, te zăpăcești, îți pierzi șirul ideilor și în definitiv nu mai pricepi nimic. La fiecare scenă actorul pare că va revărsa o lumină nouă asupra caracterului lui Hamlet și la fiecare scenă personajul se afundă din nou într-o mare insondabilă de absurd și de nebunie. Actorul mi se aseamăna cu legendarul Sisif, asupra căruia se rostogolește vecinic bolovanul suit pe muchia dealului. După Sisif-Manolescu iacă Sisif-Nottara. Ei s-au muncit, s-au trudit, s-au canonit,

și rolul nu l-au putut sui pe multe unde să-l privim cu toții și să-l înțelegem. Tot ce am înțeles a fost că bieții de ei au făcut eforturi colosale și dacă admirăm ceva este lupta lor cu imposibilul.

Da, cu imposibilul, căci este cu desăvîrșire imposibil ca actorul să talmăcească publicului un rol pe care însuși nu-l cuprinde. Și nici un actor nu va consimți niciodată să priccapă rolul lui Hamlet altfel decît ca un rol de adîncime și de o complicațiune psihologică fără margini, ca un dedal întunecos și îngrozitor, în ale cărui galerii nesfîrșite te pîndesc, la fiecă răscruce, toate, dar absolut toate patimile omenești, plus cîteva stări fiziologice morbide și vreo două-trei leziuni în domeniul neurasteniei. Astfel interpretat (și sînt actori care au destul talent pentru a ne înfățișa, pe rînd, aproape toate cîte le spusei, în cele cîteva ore ale spectacolului), astfel interpretat, rolul lui Hamlet este o muncă nesuferită atît pentru acela care-l joacă, cît și pentru acela care-l ascultă.

Dar de ce oare un actor, chiar de talent, nu ar consimți să înțeleagă rolul lui Hamlet așa cum este în adevăr, simplu și limpede, și cu atît mai omenesc cu cît e mai simplu și mai limpede? De ce nu l-ar înțelege cum l-a definit Goethe, de pildă: *Un suflet însărcinat cu o acțiune mare și incapabil de a o săvîrși?* Adică un om oarecare, un om ca toți oamenii, silit de împrejurări să aibă sufletul unui erou și devenind cu atît mai slab și mai șovăitor cu cît împrejurările îi cer mai multă putere și mai multă energie? De ce? Pentru că actorul care ar face aceasta ar fi blestemat de toată breasla lui; pentru că, în cazul acesta, rolul ar trebui talmăcit cu simplitate, cu sobrietate și că nu s-ar mai putea pune în socoteala lui fantaziile și exagerațiunile melodramatice, proprii actorilor în general, și mulțumită cărora ei iau ochii gloatei și-și pun în evidență personalitatea, lăsînd în al doilea plan pe aceea mai modestă a invizibilului sau defunctului autor.

Actorul care ar juca pe Hamlet cum l-a înțeles Goethe, și cum l-au explicat Paul de Saint-Victor și Jules Lemaitre,

acel actor ar fi mai mult decît un om de talent, ar fi un om prob.

Dar... asta nu ține de cold.

1899

AGATHA BĂRSESCU

Stagiunea aceasta se va număra printre fastele Teatrului Național, pentru că în cursul ei această mare artistă l-a tîrnosit templu al artei, ceea ce, sărmanul, uitase că este, și nu credea că va putea fi așa de curînd. Să mai vorbim de marele talent al d-rei Bărescu ar fi de prisos, dacă nu pentru această revistă, cel puțin pentru toți cititorii noștri, care, dacă nu au avut fericirea să-l poată aprecia prin sineși, au putut, totuși, afla, prin orice organ al presei, entuziasmul ce el a ridicat în publicul bucureștean. Căci tot ce e de admirat în d-ra Bărescu, fizicul impunător și armonios, vocea puternică și caldă, de o mlădiere rară, pornind de la sunetele cele mai aspre pentru a se pierde în îngănările cele mai delicate, ca o furtună, în stare să sfărâme copacii seculari și să se îmblînzească în adieri șovăielnice, legănînd abia un freamăt de frunze, dicțiunea minunată de limpezime și de pătrundere; gestul rar și precis, care în loc să turbure atențiunea o deșteaptă, o luminează; știința scenei apoi, impecabilă, și — în sfrșit — exacta și minuțioasa înfățișare a rolurilor celor mai extreme și cele maiperate. Din toate aceste calități, ajutate de o putere de muncă supraomenească și frămîntate împreună de o inteligență superioară, este plăsmuit strălucitorul talent al d-rei Bărescu. Scriam aci anul trecut, făcînd un paralel între două celebrități române ale scenei lirice, că una era mereu *înaintea* rolului pe care îl reprezintă și că îl masca oarecum cu personalitatea sa proprie, ca și cum ar fi zis publicului la fiecîe moment: „Așa e că bine îmi șade în acest rol?” — pe cînd cealaltă îl întrupa cu așa perfecțiune, cu așa conștiință, încît nu-și mai dădea

seamă spectatorul dacă vedea o realitate sau o ficțiune. Cele ce scriam despre această minunată artistă le pot repeta despre d-ra Bărescu. Ba chiar dînsa merge mai departe pe această cale cînd, interpretînd roluri de ființe vîrstnice sau mistuite de trudă, de boală, de mizerie, își uită pînă și cea gingășie, cea *cochetărie* firească, ultima și cea mai mare jertfă a sufletului femeiesc.

Inutil de a mai insista asupra acestui subiect; ar fi a repeta ceea ce o lume știe, ceea ce presa a trîmbițat pe toate tonurile, de la cea mai entuziastă pînă la cea mai puțin favorabilă.

Ceea ce, însă, trebuie notat este că trecerea pe prima noastră scenă a d-rei Bărescu a transformat cu desăvîrșire actorii Teatrului Național. Mediocritatea lor reieșea, la primele reprezentațiuni, atît de palpabilă, atît de vădită, încît admiratorii lor cei mai neînfrînați încruntau sprințele, măsurînd distanța care îi despărțea de adevăr și de frumos. Public benevol și îngăduitor, acești admiratori aplaudaseră cu căldură și — mă grăbesc a o spune — cu sinceritate niște creațiuni slabe, ciudate, ridicule uneori, care ne uimeau însă pe noi, pe cei mereu nemulțumiți, pe vecinicii cătători de noduri în papură, prin copilăreasca lor concepțiune, prin înfățișarea lor fenomenal de nelogică, nemărginit de falsă, de nechibzuită, de neartistică. Exagerațiunea o credeau că este sublimul și priveau simplicitatea ca o dovadă a lipsei de mijloace. Intonau fals în cuvîntare, pentru că intonarea justă li se părea banală, și gesticulau într-un vecinic și voit contrasens, pentru că nu căutau să sublinieze rolul, dar istețimea lor proprie. Într-un cuvînt, absurdul li era legea.

Acum, însă, cu încetul, de cînd au de dat replica d-rei Bărescu, pilda, sau poate chiar povețele d-sale i-au modificat. Îi vezi mișcîndu-se ca toată lumea, vorbind ca toată lumea, gesticulînd mai rar și mai creștinește, ba chiar, uneori, nemerind efecte potrivite cu rolul și trăind ca buni vecini cu estetica. Îmi dau impresiunea că-și trec examenul din urmă de la conservator și îmi vine a mă gîndi, privindu-i, că vor fi bune dobîndiri pentru Teatrul Național. În adevăr,

ei sînt la școală cînd joacă alături cu minunata lor tovarășă; și dacă trecerea ei pe prima noastră scenă nu ar fi decît o școală pentru societarii actuali și viitori, ar trebui, totuși, să-i mulțumim cu recunoștință, uitători chiar, de s-ar putea, să fim, de orice alte sublime impresiuni ce ne-ar lăsa.

Înșiși artiștii noștri de frunte par a se fi ridicat mai sus, cu prilejul acestei distinse tovarășii artistice. Am fost superior atinși de jocul nobil și sobru al d-lui Nottara în cîteva drame; am fost superior impresionati de compoziția unor roluri ale d-lui Demetriade pe care l-am aplaudat adesea în scene de o rară valoare artistică. Acestui merit al d-rei Bărescu îi este părtaș dl. Scarlat Ghica, actualul director general al teatrelor, și numele lor amîndouă sînt vrednice să răsune alături în amintirea zilelor faste pe care am avut norocul să le apucăm.

1899

IOAN DIMITRESCU

Nimeni, din cei care l-au auzit acum cincisprezece ani, nu a ghicit în băiețandru timid și șubred, plecat din Iași spre cucerirea viitorului — ca din Provența gingașii tamburinari — în tenorinul delicat și ciripitor, căruia ursita isteată îi dădea din întîia zi prilejul plin de primejdii dar și de nădejdi să-și încerce glasul alături cu al lui Patti, nimeni, zău, nu a ghicit pe atunci pe bărbatul voinic și plin de sănătate, pe tenorul puternic cu vocea largă și întinsă, cu plămîinii încăpători, ca niște foi de fărîrie, suflînd fără efort notele întregului registru ca printr-o minunată trompetă de argint, artistul desăvîrșit — într-un cuvînt — pe care cei de atunci și cei de azi îl aplaudă frenetic la Teatrul Național.

Omul acesta e născut într-o zodie norocoasă. Abia pornit în străinătate, află o primire frumoasă pe scenele italiene. Nu trece mult, i se propune un angajament la Londra unde dublează pe celebrul de Reszke în cîteva opere. Talent mlă-

dios, el își însușește lesne experiența admirabilului artist și devine cu încetul favoritul publicului pe marile scene ale Englierei. Pururea soarta îi zîmbește. Oriunde cîntă, stîrnește entuziasmul. Orișunde direcțiunile voiesc să-l lege de-a pururea de teatrul lor. Astfel, de pildă, pornit în Australia pentru o mică serie de reprezentațiuni, el e reținut acolo luni de zile de un public frenetic care nu se satură să-l asculte.

Acum, iată-l înapoi pe malurile unde și-a luat avîntul. Astăzi este incontestabil unul din celebrii tenori ai școlii italiene. Posedînd un repertoriu foarte bogat, prețuind orice rol și cîntîndu-l cu același suflet de la *Rigoletto* pînă la *Hughenoși*, de la *Somnambula* pînă la *Aida*, trecînd cu aceeași înlesnire pe scenele operelor comice, lirice, și dramatice, el și-a afirmat acum absoluta sa măiestrie și poate fi considerat ca perfect în tot repertoriul italian.

Este, însă, un repertoriu special, acela al lui Wagner. Cu toată știința și dibăcia sa, dl. Dimitrescu nu poate alt decît să ne dovedească marea deosebire ce există între muzica incomparabilului geniu german și aceea a tuturor geniurilor plăsmuite de întreaga omenire și toate mai mult sau mai puțin comparabile între ele. Lăsînd de o parte destiunea inspirațiunii și a înălțării sufletești, tot atît de sublimă la Bellini, la Donizetti, la Romini, la Verdi, la Meyerbeer, la Gounod, la Halévy, la Berlioz sau la Wagner, este aci un procedeu nou, o rupere desăvîrșită cu teoriile admise de ceilalți, un mod particular de a scrie muzica pentru cînt, o cerință nouă din partea autorului, o sforțare diferită din partea cîntărețului. Pentru a cînta muzica lui Wagner trebuie o voce dresată anume și într-un mod așa de deosebit de acela pentru executarea muzicii obicinuite, încît aceeași voce, același om nu poate cînta și una și alta. Un artist preparat pentru a cînta repertoriul de la Bayreuth nu mai este în stare să cînte altceva; și un artist, oricît de bun ar fi el, preparat pentru a cînta repertoriul celălalt, nu va putea fără un deosebit studiu și după ce va fi rupt cu desăvîrșire cu trecutul său, să cînte repertoriul lui Wagner. Aceasta ne-a dovedit-o celebrul Van Dick, neîntrecut în *Lohengrin*, în *Tannhäuser*, în *Par-*

sifal etc. și care a făcut fiasco în *Faust*; în *Hernani*; în *Hughenofi*. Aceasta o dovedește Popovici lumii cîntînd pre-tutindenii, la Viena, la Bayreuth, în Italia, numai pe Wagner. Aceasta ne-o dovedește azi dl. Dimitrescu, admirabil, minunat, în operele repertoriului mai vechi și cu mult inferior sîși în Wagner.

Dar a-ți fi inferior ție, cînd ești Ioan Dimitrescu, este totuși a fi superior multora, foarte multora.

1899

„EMILIA GALOTTI“

Bieți latini, înrădăcinați în erorile geniului nostru străvechi, fosil și strîmt, mărginit în zborul său de reguli severe, aproape dogmatice, de un soi de *canon* tot atît de absolut ca și cele bisericești și urmat în decursul veacurilor de oameni prea numeroși pentru ca omenirea să nu-l bage în seamă, iată-ne astăzi așa de pătrunși de nepăcătuirea gustului nostru artistic, încît nu mai putem aprecia, nici chiar înțelege frumusețile novatorilor ce răsar printre popoarele mai nouă, mai de curînd îndrumate pe potecile artei. Aceasta trebuie să fie, fmi închipui, pricina pentru care, cu toată bunăvoința, noi latinii de toate națiunile sîntem refractari artei nordice de astăzi și chiar artei germane din veacul trecut. Și ca să mărginesc chestiunea, eu unul declar că renunț a pricepe pe Ibsen și că-mi este tăgăduit darul de a înțelege frumuseșea teatrului german.

Acel ce, român fiind, sau francez, sau italian se va rosti în conștiința lui împotriva mea, acela e luat de valul modei sau nu a supt laptele maică-sei. *Emilia Galotti* nu este — ce e drept — considerată un cap d-operă a lui Lessing. Chiar germanii spun că *Fabulele* și *Laokoonul* sînt superioare acestei drame. Totuși, ei o admiră și o privesc ca un monument al literaturii lor. De bună credință eu mă înscriu în fals și susțin că drama e rău concepută, că personajele sînt rău

destinate, ba chiar absurde, și că dacă piesa are vreo calitate, aceasta trebuie să fie stilul autorului, calitate care se pierde cînd piesa e tradusă, mai ales cum e tradusă la noi.

Dacă un modern ar scri astăzi această dramă, fie chiar în Germania, cred că n-ar găsi un teatru care să i-o joace, un spectator care să i-o aplaude. Criticii l-ar muștra aspru din cauza sărăciei mijloacelor întrebuițate, din cauza umpluturilor fără interes care constituie rolul fiecărui personaj, din cauza absurdității sentimentelor care au pretențiunea că le călăuzesc, din cauza conflictelor produse de aceste sentimente, conflicte pururi diametral opuse oricărei logici, ori-cărui bun simț. Și dacă criticii germani nu ar judeca astfel opera modernului dramaturg, apoi rămînem noi, latinii, s-o judecăm așa.

De ce dar merge publicul să asculte această piesă și de ce aplaudă ici-colo? Ei bine, publicul merge pentru că e înșelat. El, de bună seamă, crede că Emilia Galotti este o italiană care simte ca el, căci Lessing a mai făcut și gluma aceasta de și-a pus acțiunea în Italia. Apoi publicul vede pe afiș nume iubite: Agata Bârsescu, Aristizza Romanescu, Amelia Hasnaș, Nottara, Dimitriadi, Petrescu, Sturdza, și se gîndește — cu drept cuvînt — că întîlnirea acestor buni artiști în scenă este o plăcere rară, o adevărată sărbătoare artistică pentru spectator. Înșelat de Lessing, sârmanul public este înșelat și în nădejdea sa. Nicăieri personajele nu se întîlnesc, nicăieri o scenă nu-i pune față în față, nu-i strînge ca un mănunchi din care să s-avînte parfumul dorit; aci o scenă între dl. Petrescu și d-na Romanescu; aci alta, între dl. Nottara și dl. Sturdza; alta între d-na Bârsescu și dl. Nottara sau Petrescu etc. etc. Dialoguri, dialoguri, dialoguri; și acestea asemănîndu-se grozav cu monologuri alternate. Și dacă publicul aplaudă, nu aplaudă decît pe artiști și că în mobilul aplauzelor lui este o mare doză de compătimire pentru eforturile ce le fac ei. Dacă direcțiunea teatrului nostru binevoiește să dea publicului plăcerea rară de a vedea pe doamnele Bârsescu și Romanescu jucînd împreună, să monteze *Electra* lui Sofocle. Doamna Romanescu, în rîlul

Electrei, doamna Bârsescu în acel al Citemnestrei, dl. Nottara și Dimitriadi în Oreste și Egist.

Iată, desigur, o interpretare unică pe întia noastră scenă și tot desigur un capo d-operă în fața mărimii căruia, ca dinaintea unei minuni, tremură și îngenuche geniul omenesc.

1899

DESPRE TEATRU

Voi căuta să precizez în aceste pagini ideile generale care au curs în materie de teatru și voi îndrăzni să arăt, ici-colea, ideile personale pe care mi le-a sugerat studiul subiectului și experiența personală.

Mă voi ocupa îndeosebi de teatrul vorbit, teatrul cîntat neavînd încă la noi decît o existență iluzorie și nefiind, de altminteri, specialitatea mea.

În cuvîntul teatru sînt de distins trei accepțiuni diferite:

- 1) Opera dramatică (teatrul lui Eschil, al lui Molière etc.).
- 2) Reprezintarea ei (a face teatru, a juca teatrul).
- 3) Mijloacele de reprezentare (teatrul în aer liber, teatrul închis, teatrul cu mare spectacol, teatrul de salon, teatrul de stat etc.).

Direcțiunea unui teatru se leagă de aceste două din urmă părți.

Aceste trei accepțiuni cerînd fiecare însușiri proprii, arareori același om le are pe toate, deci arareori același om se poate mîguli că va încăpea indiferent în oricare din breslele care constituiesc familia oamenilor de teatru; adică arareori un autor dramatic va fi și actor și director de teatru, arareori un actor va fi și director și autor, arareori un director va fi și autor și actor.

Molière, Hardy, Favart, iată puținele celebrități cu tripla însușire pe care, dacă nu mă înșel, ni le pomeneste istoria.

Și încă din aceștia trei, Molière este singurul care a biruit vremile; voluminosul teatru al lui Hardy și puținele opere comice ale lui Favart nu au supraviețuit epocii lor.

Să notăm în treacăt că, singură, literatura dramatică franceză, această coborîtoare directă din marile genii ale antichității greco-romane, această *alma mater* a teatrului modern, a produs cele trei exemple: Molière, Hardy, Favart, autori, actori și director de teatru.

Nu mă voi întinde mai departe asupra acestui subiect. Oricine poate conchide din acest fapt cît de greu îi este naturii să înzestreze aceeași ființă cu multiplele calități care vor face dintrînsa un om de teatru complet.

Non licet cuicumque adire Corinthum, ziceau înțelepții din vremuri; *neque ad artem dramaticam* îmi voi permite să adaug.

Și totuși, această artă, atît de complexă, atît de subtilă, atît de spinoasă; domnită de reguli ineluctabile deși neformulate nicăieri; de legi puternice și misterioase ca înseși legile naturii, această artă superioară între toate și pururi cea din urmă manifestațiune a civilizațiunilor ajunse la supremul grad de maturitate, această artă ispitește sufletele cele mai copilărești, cele mai neunețite, cele mai lipsite de puterea creatoare.

Istoria omenirii ne arată poeți, pictori, sculptori, muzicanți geniali, deși tineri; marii autori dramatici sînt totdeauna oameni maturi. Două excepțiuni face natura în decursul veacurilor: Sofocle, Racine.

Germanii adaugă pe Schiller.

Este cazul de a repeta: excepțiunea confirmă regula.

Și regula aceasta e dreaptă.

Pentru a fi poet, pictor, sculptor, muzicant îți ajunge să aibi, cu entuziasmul cald al tinereții și o tehnică lesne de învățat, darul frumosului și al expresiunei adîncă a omenirii; cunoștința perfectă a nevoilor și năzuințelor ei, pătrunderea pînă în cele mai tainice adîncime ale bezei ce se numește sufletul omenesc și o conștiință senină în care să nu încapă nici slăbiciune, nici animozitate personală. Și cînd vei avea toate aceste însușiri, mai ai nevoie de darul de sinteză, darul creator de a concretiza într-o ființă, într-un tip, toate caracteristicile răspîndite în mii de ființe similare. Și cînd vei poseda și acest dar, atunci îți va mai trebui tehnica dramatică și

dialogul, uneltele rare și prețioase, mulțumită cărora vei lumina și tâlmăci spectatorului o ființă pe care nu o cunoștea, dar în care străvede și oglindește propriul său suflet.

Adescori un mare artist din o breslă oarecare e un cugetător; un mare autor dramatic, totdeauna.

1908

DESPRE TEATRU

Autorul dramatic e comic sau tragic, arareori și una și alta.

Și dramaticul și comicul sînt subiectivi, cînd scriu tragedia sau comedia așa zisă de caractere, iar amîndoi sînt obiectivi cînd operele lor oglindesc mizeriile sau ridicolele sociale.

Cei dintîi însă au nevoie de geniu pentru a nu fi mediocri, celor d-al doilea nu le trebuie decît talent.

Vezi că aceștia, mulțumită observației, presărate cu entuziasm sau emoție într-o categorie, cu spirit în cealaltă vor face opere de artă dureroase sau hazlii, grozave sau biciuitoare.

Ceilalți însă, despicători ai sufletului omenesc, pe care înșiși cu întreaga lui complexitate îl poartă în pieptul lor, vor dura pururi monumente în afară și deasupra vremelnice-
lor societăți și trecătoarelor moravuri.

Prometeu încătușat, Agamemnon, Antigona, Hamlet, Macbeth, Othello, Cidul, Avarul, Mizantropul, Tartuffe, Andromaca, Fedra, Nora sînt stări sufletești ale omenirii de oricînd și oriunde; iar *Perșii*, *Viespile*, *Nourii*, dramele istorice ale lui Shakespeare, *Burghetul gentilom*, *Hoții*, *Cășătoria lui Figaro*, *Ginerele d-lui Poirier*, *Le demi-monde*, *Scri-soarca pierdută* zăgrăvesc o societate, o vreme, cel mult un popor.

Ca și acelea sînt acestea capodopere, precum sînt păsări zburătoare, vulturul și colibriul, precum felini cu ghiare și colți sînt angora și leul.

Dar comedia de intrigă? dar drama cu postulatul impus și deznodămîntul arbitrar? dar vodevilul?

Acestea sînt industrii și comerț. Ele n-au ce căuta în domeniul artei dramatice, precum ilustrațiunile ziarelor nu se numesc pictură, nici nu sînt statuie cocoșii de ipsos ce se vînd pe strade.

Firește că ele constituiesc majoritatea enormă a producțiunii teatrale din toate țările și din toate vremile. Dar afară de rare excepțiuni, autorii lor nici n-au pretențiunea că fac artă; iar dacă au această pretențiune, lucrările lor tot inconsistente rămîn și Timpul, nepăsător, le mătură cu vîrfurile aripei.

Afacere de modă sau de gust, uneori de competența salubrității publice, niciodată de domeniul artei.

1908

TEATRUL NAȚIONAL

Apus de soare

A fost odată ca niciodată, că dacă n-ar fi nu s-ar povesti, un împărat mare și înțelept...

Un basm! Un basm frumos și povestit într-o limbă bogată, plină de acel farmec al graiului popular în care sînt așternute vechile cronici și vechile balade, poveștile spuse la șezătoare și doinile zise prin crînguri. Dar acel basm frumos, în loc să ni-l spuie o mătușică, torcînd firul amintirilor lingă vatra unde fumegă și trosnesc surcelele, și de unde o văpaie dulce aruncă din cînd în cînd pe păreții albi ai odăii focul umbrelor celor ce ascultă, acel basm frumos îl vorbește și-l trăiește fiecare față evocată, de la împăratul mare și înțelept pînă la cel din urmă ostaș ori clăcaș de care se pomenește.

Și fiecare se arată în portul lui și umblă prin grădina cu pomi verzi, cu flori înflorite, cu poame pîrguite, cu păsări cîntătoare, sau se așază în jălțuri și în strane de stejar săpat, sub boltele întunecoase ale unui vechi castel cu yelințe, covoare și piei de sălbatici, pe lespezile tocite, în chipuri de sfinți și de strămoși pe zidurile palatelor răcoroase.

Și în loc să fie vorba de un împărat mare și înțelept oarecare, și de ființe închipuite, și de fapte care nu s-au petrecut, e vorba de Ștefan cel Mare, de copiii, de boierii, de ostașii și de clăcașii lui, de isprăvi făptuite și păstrate cu sfințenie în amintirea letopisețelor, de castelul din Suceava, de istoria țării și a neamului. Așa că la frumusețea basmului se adaugă puterea adevărului, așa că la interesul faptelor săvârșite se adaugă înflăcărea simțimintului național.

Acestea le-am văzut, le-am înțeles și le-am simțit ascultând *Apus de Soare*.

Un basm istoric.

Dar, oare, pentru că *Apus de Soare* e dialogat în loc să fie povestit, pentru că el ni se desfășură pe o scenă de teatru în loc să ni se îngîne la gura sobei, pentru că păstrează culoarea locală în loc să ne stopeze în domeniul fanteziei, se poate susține că nu mai e un basm ci o piesă de teatru?

Răspund categoric: Nu.

Apus de soare nu are din însușirile cerute unei piese de teatru decît forma exterioară, dar nicidecum fondul, miezul, [...]

Piesa de teatru, drama vrea subiect, adică drama sufletească a persoanelor în anume împrejurări ale vieții; vrea acțiune, adică conflictul sufleteșc izvorît între persoane din întîlnirea lor în împrejurările vieții, sau din întîlnirea în același suflet a unor patimi contrarii. Talentul autorului consistă, deci, în a alege stări sufletești puternice, de pildă amorul, ura, ambițiunea, și a le dezlănțui în acele împrejurări ale vieții unde ele se pot manifesta cu mai mare energie; acesta va fi subiectul. Apoi, persoanele înzestrate cu acele stări sufletești el le va năpusti unele în contra altora într-o luptă crîncenă pentru atingerea aceluiasi scop, sau în chiar sufletul lor va da lupta intereselor contrarii; aceasta va fi acțiunea.

Fără aceste două elemente primordiale nu poate fi piesă de teatru, oricît de frumos ar vorbi persoanele, oricît de mărețe sau de încîntătoare le-ar fi tiradele, oricît de aleasă,

de bogată și de meșteșugită le-ar fi limba. Aceste două elemente primordiale își au sediul în creier, nu în inimă, și pe cîtă vreme un scriitor va lua simțimintele drept cugetări, el va scrie poate idile, elegii, povești sau poeme, dar niciodată piese de teatru, fie comedii, fie drame. Și aceste două elemente primordiale lipsesc cu desăvîrșire în *Apus de Soare*.

Dar aceasta însemnează oare că d. Delavrancea nu are însușirile necesare pentru a scrie piese de teatru? Deloc.

Acum douăzeci de ani eu însuși îl rugam pe dl. Delavrancea să trag o piesă din nuvela sa *Iancu Moroi* care e o dramă puternică, foarte omenească și care la scenă ar fi covîrșitoare în conceziunea ei. Dl. Delavrancea n-a vrut. Mi-a răspuns că nu-și poate închipui cum scena și actorul ar înfățișa toate amănunțele pe care autorul le vede cînd scrie o nuvelă, pentru că nu pricepe cum actorul să nu puie ceva din personalitatea sa peste personalitatea personajului pe care îl reprezintă.

Cum vedem dl. Delavrancea și-a schimbat părerile și bine a făcut. Dar numai puțin în opera sa cea nouă nu autorul lui *Iancu Moroi* a ținut condeiul, ci acela al *Sultănichii* și al *Între vis și viață*. Sufletul său de român neaș, de patriot înflăcărat, a tresărit la pomenirea lui Ștefan cel Mare și a simțit un imbold ineluctabil să slăvească pe marele domn, făuritorul atîtor victorii, eroul unor vremi mărețe, dătătorul de legi și datini, și a scris un basm frumos, un basm încîntător, într-o limbă bogată, plină de acel farmec al graiului popular în care sînt așternute vechile cronici și vechile balade, poveștile spuse la șezătoare și doinile zise prin crînguri.

Să-l felicităm din toată inima pentru nobila intenție ce a manifestat; să aplaudăm cu căldură aparițiunea lui Ștefan Vodă cel Sfînt și pomelnicul eroilor „asupra oaselor cărora se reazămă pămîntul țării noastre” și să-i urăm mai mari, mai frumoase, mai întregi izbînzii în viitor.

Caragiale!

Pentru mine numele a reprezentat obârșia artei dramatice române și, în același timp, punctul ei culminant.

Opera lui e aceea a unui maestru și rămîne cea mai mare scriere dramatică a literaturii române...

Psicolog, Caragiale pătrunde tainele și slăbiciunile sufletului nostru cu o acuitate și cu o precizie pe care de la Molière și pînă la dînsul nu a mai dovedit-o nici un scriitor dramatic.

Ca stilist, Caragiale e impecabil, fraza lui e lapidară și concisă pînă la extrem. Aceasta însă fără dauna culoritului și unui pitoresc exuberant care face să se imprime în memorie într-un chip nepieritor. Ca om, Caragiale e un suflet înalt și de o bunătate pe care chiar causticitatea spiritului său nu o poate știrbi. În rîsul lui nu încapă pic de răutate, ba adeseori răsare din el adîncă durere a lui Molière. Cine l-a cunoscut pe Caragiale cît de puțin, a fost, neîndoicnic, uluit de scînteiala duhului său pătrunzător, dar după reflecțiune s-a simțit pătruns de melancolia acestui cuget cinstit. De aceea, noi care-l cunoaștem pe Caragiale îl admirăm din toată inteligența pentru adîncimea geniului său, dar mai ales îl iubim din toată inima pentru larga bunătate a unui suflet, rudă de aproape al lui Rabelais, al lui Cervantes, al lui Molière. Ca și dînsii, Caragiale nu aparține numai țării sale, ci întregii omeniri.

1912

Și într-adevăr, *Vlaicu-Vodă* întrunește toate cerințele unei drame menite să rămînă: calități literare și calități dramatice. Autorul acestei drame e un adevărat poet, care, prin imagini noi și bogate, prin cuvinte expresive știe să zugrăvească oameni, fapte, locuri, timpuri. Limba lui e o comoară, pe care doar la Odobescu o mai întîlnim. Împerecherea neologismelor cu arhaismele dă o culoare delicată și, în același timp, dă putere de expresivitate frazei. Împerecherile acestea, desigur, le găsim și în Odobescu, dar dl. Davila a știut să le înmulțească, să le rafineze. Un patetism sincer, firesc, înalță parcă și valoarea cuvintelor, și a frazelor. Tiradele, chiar cele mai lungi, sînt clădite cu o artă de compoziție deplină, cu o putere de convingere rară, așa că efectul lor e puternic, înălțător. Emoția artistică cuprinde pe spectator și-l ține toată vremea cît aude vorbele înțelepte, românești ale figurilor de pe scenă. Și pe urmă sentințele cumînți, neașe, care sînt presărate aproape în fiecare replică.

Versul de 16 silabe, întrebuițat de dl. Davila, însă, mi se pare cam obositor atît pentru actor, cît și pentru spectator, deși acest vers are avantajul de-a putea exprima mai precis patetismul unei tirade, de pildă. În schimbul acestui avantaj, însă, rămîne cam colțuros, lipsit de mlădiere și neputînd sublinia variația de sentimente ce se cuprind într-o dramă.

Dar și ca teatru *Vlaicu-Vodă* are calități excepționale. Autorul este un om de teatru care știe să construiască drama, care știe să minuiască efectele. Fiecare act, fiecare scenă în sine e un tot întreg. Poate chiar că, ocupîndu-se prea mult de detalii, a cam neglijat totalitatea dramei. După actul de expunere, care este un adevărat cap-de-operă, actul al doilea lincezește. Conflictul se înnoadă anevoie și cam meșteșugit. Și mai ales eroul principal,

Vlaicu, nu prea are caracteristica unui erou. Vlaicu e bun, e nobil, iubitor de țară, de neam, de credința strămoșească. Singurul lui cusur este doamna Clara, adică slăbiciunea. Un astfel de domn nu prea e erou și e greu să faci dintr-însul un erou, fiindcă emanciparea lui de sub stăpînirea mumei sale nu e o faptă eroică. Vlaicu este poate cusurul de căpetenie al dramei d-lui Davila, precum efectele sînt iarăși calitățile ei teatrale de căpetenie.

Cu toate observațiile, mai mult sau mai puțin însemnate, *Vlaicu-Vodă* rămîne o podoabă a literaturii noastre dramatice prin patetismul cald și comunicativ, prin frumusețea limbii și a versurilor, prin puterea de evocare a unei epoci frămîntate, prin măiestria de amănunt cu care e construită, prin efectele dramatice și prin patriotismul cald și cuminte ce transpiră dintr-însa. Ca atare, *Vlaicu-Vodă* nu numai merită, dar trebuie să figureze totdeauna în repertoriul Teatrului Național, alături de dramele lui Alexandri, Caragiale, Hasdeu și ale d-lui Delavrancea.

(LIVIU REBREANU, *Vlaicu-Vodă*, 1913, reproducus în Opere alese, 1961, p. 418 - 422.)

Vlaicu-Vodă este opera clasică românească în versuri. De altfel, versul acesta de 16 silabe, ceva mai greoi, mai larg, mai așezat e mai aproape de trecutul nostru întunecat, de caracterul sfătos și deloc retoric al cronicilor noastre, decît retoricul alexandrin. Chiar clipelor de avînt și vitejie el le dă un temel de măreție patriarhală. Eminescu însuși a simțit acest lucru cînd l-a folosit pentru ea să pună față în față pe Mircea cu Baiazid. Și în altă privință se apropie *Vlaicu-Vodă* de fragmentul eminescian. În lapidaritatea simplu grăitoare a lui. Formulele înțelepte, invocațiunile nu lipsite de o simplitate măreață constituiesc un clasicism și fac din *Vlaicu-Vodă* pendantul *Scrisorii pierdute* în teatrul românesc, care se sprijină și justifică, prin aceste două capodopere, cincizeci de ani de existență oficială, o sută de ani de năzuinți începute la curtea lui Caragea-Vodă.

Ani de zile i s-a contestat d-lui Davila paternitatea acestei opere. Se credea că numai Odobescu ar fi putut s-o conceapă și s-o realizeze. Noi socotim că unul dintre argumentele care se poate aduce cu hotărîre împotriva acestei ipoteze este că *Vlaicu-Vodă* depășește cu prea mult opera odobesciană.

Livrescă, lucioasă, verbală, strict academică, fraza lui Odobescu e departe de expresivitatea plină de tîlc a lui *Vlaicu-Vodă*.

Autorul acestuia nu poate fi decît Alex. Davila. Unul dintre cei mai mari scriitori pe care i-a avut neamul românesc, un întemeietor, se află astăzi în zona neutră, între viață și moarte.

Un premiu național mai poate ajunge pînă la el și mai poate ușura o bătrînețe care urmează unei tinereți ce nu ne e permis s-o judecăm. Ceea ce știm e că în *Vlaicu-Vodă* sînt cel puțin tot atîtea versuri frumoase și temeinice, cît în opera d-lui Codreanu sau Topîrceanu.

Socotim că părerea noastră va fi și aceea a comisiei Ministerului Artelor.

(CAMIL PETRESCU, *Vlaicu-Vodă*, cronică teatrală din 1927, reproducusă în vol. *Opinii și atitudini*, 1962, E.p.A., p. 376 - 377.)

Alexandru Davila și-a scris poemul istoric cu meșteșugul unui adevărat om de teatru, după regulile clasice ale dramaturgiei eroicoromantice. El însuși mi-a mărturisit că a luat de model pe Victor Hugo, al cărui suflu, ale cărui tirade îmbracă în *Vlaicu-Vodă* o formă autohtonă de avînt.

O lucrare solid încheată după un plan bine chibzuit și realizat de un meșter arhitect.

Prin purtarea conflictului, prin intensitatea crescîndă a acțiunii, prin meșteșugita împărțire a actelor, prin evoluția gradată a personajelor și armonioasa distribuție a scenelor capitale și a celor de legătură, piesa lui Davila rămîne un model de construcție dramatică.

Teatrul are mai multă legătură cu arhitectura decît cu literatura. Reguli care sînt mai mult ale inginerului decît ale poetului prezidează la elaborarea și desăvîrșirea unui edificiu scenic. Fără această armătură, neconsolidat cu fierul și betonul armat al tehnicii, edificiul e amenințat cu prăbușirea, oricîte frumuseți literare l-ar împodobi. Prin masiva lui execuție *Vlaicu-Vodă* a înfrunțat vremea.

E uimitoare această siguranță a spiritului și a mîinii, la un om care n-a scris decît o singură piesă!

Izbînzii lui Davila invidioşii vremii i-au opus o infamie: *Vlaicu-Vodă* nu-i aparţine. Este opera unui alt Alexandru, a marelui prozator Alexandru Odobescu.

O dramă familială, sinuciderea lui Odobescu în urma unor complicaţii sentimentale cu fosta soţie a lui Davila, a alimentat un nebulos roman-foileton, în ale cărui ape tulburi pizmăreţii au pescuit mincinoasa acuzare.

Nu admiteau ca un om străin de literatură să se releve dintr-o dată maestru.

„Conu-Alecu“ era cunoscut ca „om de lume“, om de club, călăreţ şi spadasin şi din când în când amator de teatru, organizator de spectacole festive, de binefacere, baluri costumate la Cotroceni şi aiurea. La unul din aceste baluri a apărut el însuşi deghizat în marele compozitor Franz Liszt. Asemănarea era într-adevăr impresionantă. De aici, poate, a ieşit legenda — alimentată cu abilitate de familie şi consemnată ca o realitate indiscutabilă chiar de unii istoriografi literari — cum că generalul Carol Davila, tatăl lui Alexandru, era fiul natural al celebrului muzicant, rod al legăturii acestuia cu contesa D'Agoult, o scriitoare franceză cunoscută sub pseudonimul Daniel Stern.

E adevărat că în unele episoade contesa numeşte pe Carol „fiul meu“, dar scria aceasta într-o vreme când ar fi vrut să-şi mărite cu tânărul Charles pe una dintre fetele ei, al cărui tată era Liszt.

Pe mărturia acestor scrisori s-a creat confuzia originilor lui Davila, tot aşa după cum, pe o prezumţie fără fond s-a propagat legenda altei paternităţi, aceea a lui Odobescu faţă de drama istorică a lui Alexandru Davila.

Faptul că Odobescu n-a scris la maturitate nici versuri, nici teatru nu-i împiedica pe detractorii lui Davila să atribuie paternitatea Doamnei Clara celui ce-a imortalizat pe Doamna Chiajna.

În arhivele Academiei se găsesc câteva poezii şi schiţe teatrale, încercări fără valoare deosebită, ale lui Odobescu. Asemenea marilor prozatori, el a început scriind versuri.

Aşadar, Alexandru Odobescu avea gata o piesă scrisă de la primul vers pînă la ultimul şi pînă la cea mai neînsemnată indicaţie regizorală. Cu numele şi cu influenţa lui — a fost şi membru în comitet şi director al Teatrului Naţional — el n-a încercat s-o reprezinte, n-a citit-o nimănui, n-a vorbit nimănui despre ea nici-odată. Rudele şi prietenii lui Odobescu nu ştiau nimic din munca migăloasă, absorbantă, prelungindu-se uneori cu anii, pe care şi-o impune elaborarea unui poem dramatic în cinci acte. Printre hîrţile rămase de la Odobescu nu s-a găsit un proiect, o scenă, o pagină de manuscris, zvrilitura unui vers. Scriind pe *Vlaicu-Vodă*, el a lucrat în taină de conspirator, a distrus tot ce ar fi putut să mărturisească paternitatea acestei opere. A pus-o bine într-un sertar pe care nu-l cunoştea decît Davila, apoi s-a împuşcat, lăsînd această bogată moştenire, ca o compensaţie, celui căruia îi luase soţia.

Cunoaşteţi roman poliţist mai misterios şi mai absurd?

Davila n-a răspuns. Şi bine a făcut. Ce era să răspundă?

A primit cu mîndrie, cu demnitate, nedreapta osîndă.

O singură dată mi-a vorbit, ocolind calomniile, despre felul cum a lucrat la *Vlaicu-Vodă*.

— L-am scris întîi în alexandrine (stihuri de 14 şi 13 silabe). Pe urmă l-am reluat în forma actuală (16 şi 15 silabe). În prima elaborare aveam unele versuri mai concise, mai directe. De pildă rîndul *Căci sînt nume ce sparg ziduri şi nu-ncap în închisori* era mai scurt, mai dinamic în prima versiune:

Sînt nume ce sparg ziduri şi-n temniţe nu ncap!

Într-adevăr, alexandrinul născocit de truverul medieval Alexandre e mai sprinten, mai teatral. Vasile Alecsandri şi-a scris poemele dramatice pe această măsură.

În a doua formă a lui *Vlaicu-Vodă*, Alexandru Davila a folosit versul mai leneş, mai muzical, mai românesc, versul dublat al baladei populare, în care Grigore Alecsandrescu a turnat splendidă-i poezie *Umbra lui Mircea la Cozia*.

(VICTOR EFTIMIU, *Vlaicu-Vodă* (1954), amintiri reproduse în *Oameni de teatru*, 1965, Editura Meridiane, p. 172—186.)

Ideile, conflictul, mesajul, în dramaturgie, trăiesc şi se pot transmite prin personaje, care reprezintă modul direct şi eficace

de exprimare a dramaturgului. Primul și cel mai semnificativ personaj al dramei lui Davila este Vlaicu. În fruntea uneia dintre forțele susținătoare ale conflictului, Vlaicu este totodată principalul purtător al mesajului pe care Davila l-a desprins din fuiorul veacurilor, l-a oferit prezentului și l-a transmis viitorului. „Sfint se face orice mijloc pentru-a țării apărare.“

Purtat de un profund sentiment de dragoste de țară, conștient de înalta sa menire ca domn conducător al unui popor cu care se simte solidar și față de care este răspunzător, Vlaicu trăiește cu acest cult al țării. Eroul are o forță spirituală deosebită, care nu contravine în esență adevărului și este de înțeles prin raportarea directă la acea epocă, în care tradițiile abia se formau. Personajul nu este erou pentru că prin el acționează experiențe seculare, ci pentru că, înțelegând realitățile și cunoscând trecutul apropiat, lasă el învățăminte viitorului.

Personalitatea eroică a lui Vlaicu este rezultatul unor dezbateri conștiente. În această privință, minunatul și zguduitorul său monolog din actul al V-lea este concludent și rămâne din deosebite puncte de vedere un adevărat monument de artă teatrală. El are valoare de premisă și concluzie pentru înțelegerea domnului, care conștient inițial de adevăratele mari probleme ale vieții, în general, și ale unui conducător de oameni, în special, s-a putut dărui cu totul țării. A știut că trebuie și a avut puterea să înfrângă „chinurile“ sale, deoarece văzuse și înțelese chinuri nespuse de mari — și nu ale unui om numai, ci ale unui întreg popor. [...]

Vlaicu, Mircea și Anca sînt trei personaje care slujesc aceeași idee patriotică, dar fiecare cu deplină originalitate. Sinuos sau drept, drumul lor este presărat de drame, întrebări sau greșeli, care pot merge pînă la crimă; unul pornește convins, altul cîștigă convingerea pe parcurs, al treilea, la sfîrșitul piesei. În destinele acestor personaje se întilnește diversitatea vieții, complicată, dar adevărată și convingătoare. Ele servesc aceeași idee, dar diferit și original ca mod de realizare dramatică. Aceste trei personaje ar fi de ajuns spre a dovedi marea calitate de artist creator a lui Davila.

(VIRGIL BRĂDĂȚEANU, *Vlaicu-Vodă, capodoperă a dramaturgiei naționale*, în *Drama istorică națională*, București, 1966, Editura pentru literatură, p. 184—185; 194).

Davila se afirmase, încă din cronicile dramatice publicate în revista *Literatura și arta română*, prin 1898—1899, ca un spirit critic neliniștit, deschis chemărilor inovatoare. Perioada sa pariziană se consumase în apropierea unui Verlaine și în admirația muzicalității pasionale a simbolisticii lui D'Annunzio. Cînd vine înția oară la direcția Naționalului bucureștean, în 1905, el introduce o viziune esențialmente nouă asupra raportului dintre teatru și dramaturgie, acordînd o altă însemnătate „ideilor“ din text pe care „actorul“ trebuie să le exprime, „înțelegîndu-le“ și primind îndrumarea „regizorului profesionist“. În această perspectivă se așează și predilecția sa pentru repertoriul modern, paraibsenian, ca *Instinctul* de Kistemaekers, *Două lumi* de Gerhart Hauptmann, sau drama de inspirație naturalistă *Aylesiana* de Alphonse Daudet, *Tinerețe* de Max Halbe. Deloc insensibil la atracțiozitatea scenică a dramei pasionale și cedînd chiar frumosului exterior al comediei salonarde, Davila alege, și pe acest teren al compromisurilor, accentele de răsunset recent, cu o doză certă de inedit și, în contrast cu moralismul desuet, într-o oarecare frondă a pasionalității dezlănțuite: Bernstein este jucat cu două piese în stagiunea 1907—1908, paralel cu o piesă românească înrudită, *Sanda*, de Al. G. Florescu.

Bineînțeles că autorul lui *Vlaicu-Vodă* n-a neglijat, ca director al primei scene, nici „marele repertoriu“, de care s-a apropiat însă cu vădite tendințe de reinnoire scenică.

(VICU MÎNDRA, *Incursiuni în istoria dramaturgiei române*. București, 1971, Editura Minerva, p. 276—283.)

EDIȚII

- Le cotillon. Bluette Bucarest, 1900, Imprimerie de l'Indépendance Roumaine, 54 p.
- Vlaicu-Vodă, dramă în 5 acte, în versuri București, 1902, Editura I. V. Socec, 142 p.
- Vlaicu-Vodă, dramă în 5 acte, în versuri Ediția a II-a. București, 1908, Editura librăriei Socec & Co., 219p. („Biblioteca românească“, nr. 32—34).
- Duda și Mura. Horă București, 1917, 30 p.
- Vlaicu-Vodă, dramă în 5 acte, în versuri Ediția a III-a. București, 1921, Editura librăriei Socec & Co., 175 p.
- Vlaicu-Vodă, dramă în 5 acte, în versuri Ediția a IV-a. București, 1925, Editura librăriei Socec & Co., 196 p.
- Vlaicu-Vodă, dramă în 5 acte, în versuri Ediția a V-a. București, 1929, Editura Cartea românească, 196 p.
- Din torsul zilelor I—III. București, f.a., Editura Oltenia.
- Vlaicu-Vodă, dramă în 5 acte, în versuri Ediția a VI-a. 1944, Cartea românească, 196 p.
- Vlaicu-Vodă, dramă în 5 acte, în versuri Ediție îngrijită de D. D. Panaitescu, cu o prefață de Simion Alterescu. București, 1956, E.s.p.l.a., 259 p. („Biblioteca pentru toți“).

- Vlaicu-Vodă **Ediție îngrijită și prefață** de Tiberiu Avramescu. București, 1960, E.s.p.l.a., 229 p. („Biblioteca pentru toți“).
- Vlaicu-Vodă **Prefață și note** de Nicolae Sorin. București, 1965, Editura tineretului, 224 p.
- Vlaicu-Vodă **Ediție îngrijită** de Georgeta Rădulescu-Dulgheru. Postfață de Marian Popa. București, 1971, Minerva, 226 p. („Arcade“).
- Antologie de dramaturgie românească** **Ediție, prefață și aprecieri critice** de Constantin Măciucă, vol. II: *Vlaicu-Vodă*. București, 1973, Editura Ion Creangă, p. 119—318.
- Correspondență inedită** **Ediție îngrijită** de Marin Manu Bădescu. Cluj, 1973, Editura Dacia, 305 p. (cu 28 de reproduceri).

DESPRE VIAȚA ȘI OPERA LUI DAVILA

a. Volume

- Elena Perticari-Davila *Amintiri din copilărie*, București, 1940, Editura Casei Școalelor, 71 p.
- Mihai Vasiliu *Alexandru Davila*. București, 1965, Editura Meridiane, 214 p.

b. În volume

- E. Lovinescu *Critice, III*, ediție definitivă. București, 1927, Editura Ancora, p. 18—20 și 54—58.
- M. Dragomirescu *Paternitatea lui Vlaicu-Vodă (Odobescu și Davila)*, în *Critică*, vol. II, *Directive* (1910—1928). București, 1928, Editura Casei Școalelor, p. 37—43.

George Mihail Zamfirescu

Pentru memoria lui Al. Davila, în vol. Mărturii în contemporaneitate. București, 1938, Fundația pentru literatură și artă, p. 57—61.

G. Călinescu

Istoria literaturii române de la origini până în prezent. București, 1941, Fundația pentru literatură și artă, p. 579—580.

Victor Eftimiu

Alexandru Davila și Pompiliu Eliade; Vlaicu-Vodă în vol. *Oameni de teatru*. București, 1965, Editura Meridiane, p. 81—92; 172—186.

Virgil Brădățeanu

Drama istorică națională. București, 1966, E.p.l., p. 172—202.

Pompiliu Constantinescu

Alexandru Davila, reproduc în *Scrieri*, 24. București, E.p.l., 1967, p. 417—419.

Constantin Ciopraga

Filonul istoric, folcloric, mitologic: Al. Davila în vol. *Literatură română între 1900 și 1918*. Iași, 1970, Editura Junimea, p. 603—611.

Mihai Florea

Scurtă istorie a teatrului românesc. București, 1970, Editura Minerva, p. 73—76.

Dumitru Micu

Început de secol. București, 1970, Editura Minerva, p. 532—538.

Dan Grigorescu

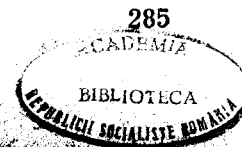
Richard al II-lea; Doamna Clara — Despot-Vodă în vol. *Shakespeare în cultura română modernă*. București, 1971, Editura Minerva, p. 126—127; 185.

Ovidiu Papadima

A. Davila în vol. *Istoria teatrului în România, II (1849—1918)*, București, 1971, Editura Academiei R.S.R., p. 196—203.

Ioan Massoff

Alexandru Davila — interviu, în vol. *Despre ei și despre alții*, București, 1973, Editura Minerva, p. 94—99.

<i>Prefață</i>	V
<i>Tabel cronologic</i>	XXXI

VLAICU-VODĂ

dramă în cinci acte, în versuri.....	1
Precuvântare	2

SUTAȘUL TROIAN

dramă în cinci acte, în versuri	
actul I	171

SCRISORI CĂTRE UN ACTOR

„Adrisantul necunoscut“	193
Publicul-interpretarea-giugeaua	194
Talentul(?)	197
„Vates“	200
Arta (?)	202
Interpretarea	205
Puțină istorie actricească.....	208
Comedia, tragedia, drama.....	211
Versul și proza.....	214
Regizorul (Fragmente)	217
Cidul	220
Planul de teatru.—Iarăși „Cidul“	
Accentuarea și intonarea.....	224
Hamlet, Lucius-Iunius-Brutus	227
Trilogia	231
„Pro domo“	236

Din perioada

Teatrul Național	244
Teatrul Național: Doamna de Nuovina	248
Teatrul Național: Elena Theodorini	252
Teatrul Național: [O lecție; Casta Diva] (Fragment)	256
Hamlet	259
Agatha Bârsescu	262
Ioan Dimitrescu	264
„Emilia Galotti“	266
Despre teatru [I]	268
Despre teatru [II]	270
Teatrul Național: <i>Apus de soare</i>	271
Caragiale	274
<i>Opinii critice</i>	275
<i>Bibliografie selectivă</i>	282

Redactor : ELENA BERAM
Tehnoredactor : MARIANA PUȘCASU

Bun de tipar 14.I.1975. Apărut 1975. Comanda
nr. 228. Tiraj 22 000 broșate. Coli de tipar 20,5.

Tiparul executat sub comanda nr.
40 726 la Combinatul Poligrafic „Casa
Scintei”, Piața Scintei nr. 1
București
Republica Socialistă România

L.19/530/975